

Mesterházy Zsolt

A magyar ókor

A Nagy Ókori Világháború,
a Pártus birodalom és a
Kárpát-medence magyar ókora

Kelták, szkíták, pártosok, hunok és magyarok

(Az újkőkori ómagyar alkotmány a II. Kökénydombi Vénusz szobrán)

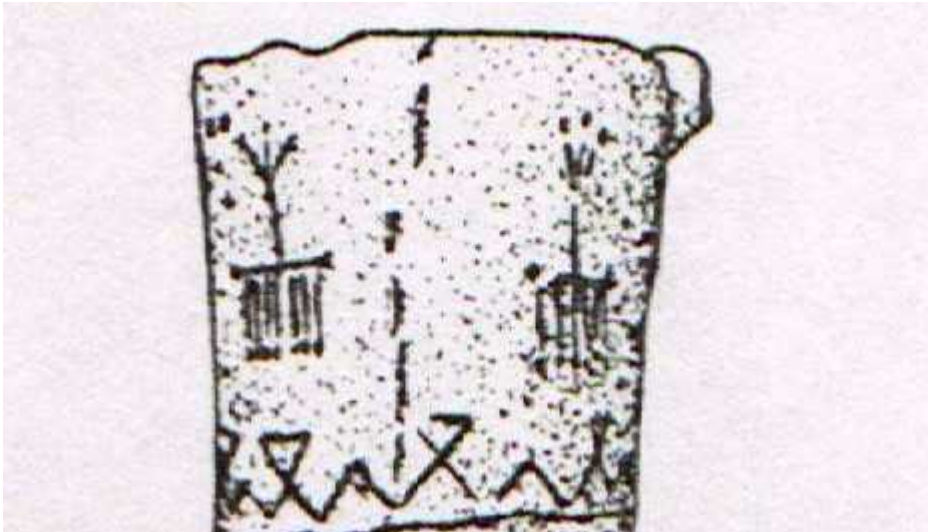
Második könyv

Magyar Ház Kiadó, Budapest
2003

Mesterházy Zsolt

A MAGYAR ÓKOR

A NAGY ÓKORI VILÁGHÁBORÚ,
A PÁRTHUS BIRODALOM ÉS A
KÁRPÁT-MEDENCE MAGYAR ÓKORA

Címlapon a II. kökénydombi Vénusz

A Nagy Ókori Világháború

Ruma rómaivá lesz és öntudatra ébred

Róma keleti terjeszkedésének lehetséges indítékait hasznos lesz megértenünk a későbbiekre nézve. Vegyük sorra ezeket az indítékokat és válasszuk ki közülük a leginkább használhatónak tekinthetőket.

A rómaiak, mihelyst szóhoz jutottak szűkebb lakhelyük körül a Kr. e. 300-as évek folyamán, azonnal kimutatták foguk fehérségét. Szinte keresték az ellenséget és az alávetendő szomszédokat. Ahol valamiért háborúzni lehetett, ők biztosan ott voltak. Bizonyos szempontból nagy bölcsességről tettek tanubizonyosságot. Tudva tudták, hogy a gyors felemelkedés útja más népek kifosztásán keresztül sokkalta gyorsabb, mintha ugyanezt ezredévek fejlődésével teremtik meg. Azt is tudták, hogy sokkal olcsóbb sereggel elvenni más földjét annál, mintsem megvennék. Ha egy nép ezt nem tudja, vagy nem ilyen a természete, akkor mindez eszébe sem jut. Nekik eszükbe jutott és minden erejüket e cél érdekében állították hadrendbe. Lassan-lassan elkeveredvén az etruszokkal hagyományaik legnagyobb részét átvették, és saját képmásukra alakították. Így egyre inkább a keleti elszármazás élménye került be tudatukba a régi etruszk mesékből és történetekből, egy idő után úgy érezhették, hogy maguk is örökösei egy távoli, ködbe vesző történetnek. Újabb évek után már élt a rómaiakban az átvett hagyományok ereje, akik a beolvasztott keleti népektől átvett műveltséget megismerve maguk is részeseinek érezték magukat, talán azonosságot is vállaltak az azóta már legyűrt népek történelmével. Meglehet, hogy eddig nem jutottak el, de a régi mesék nyomába eredve mégis olyan vonzalom ébredt bennük a Kelet irányába, amely annak birtoklására hajtotta e késői római polgárokat. A megvalósult római történelem hagyományait megismerve azonban nem feltétlenül kell ilyen idilli és ehhez hasonló következtetésekre jussunk. A krónikás Marius és Cézár milliós nagyságrendű germán és galliai népiirtásainak ismeretében sajnos más indítékok meglétére is gondolhat, mint a pusztá kíváncsiság. Marius, mint Cézár tanítómestere a germán kimberek és teutonok népeit semmisítette meg, akik háromnegyedmilliónyian voltak, de csak hatezer élte túl közülük a romanizálást. Esetükben az igazsághoz tartozik, hogy végigvonultak a Kárpát-medencén is, ahol a dunántúli keleti (kelta) törzsektől vereséget szenvedtek. Cézár, mint ismeretes egymillió-kétszáz ezer keltát öletett meg és további egymilliót adott el rabszolgának. Valószínűleg már az ókorban sem lehetett nyomok és hírek nélkül ekkora sokadalmat eltüntetni a föld színéről, ezért joggal gondolhatunk az események hírének széleskörű elterjedésére közel és távol.

Róma ugyanezen eljárást a (Nagy) VI. Mitridat Eupatórtól,¹ Pontus királyától nem vette jó néven, amikor 80.000 betelepült római polgár veszett oda a kisázsiai öldöklésben. A mérföldes indulatok mögött azonban van még valami. A mesés Kelet Rómából nézve nem csak hagyományai és ősisége folytán vált kívánatossá, hanem pusztán kincseik, gazdagságuk miatt is. Az évszázados kereskedelmi útvonalak népei keleten nem szűkölködtek, bár hegyvidéki földjeik nem bő termőképességükről voltak híresek. E kincsek felvillanyozták az arra vágyókat, mert Róma kincsekre és gazdagságra vágyott. Pártosország, mint a perzsa és a szeleukida birodalom szkíta vezetésű örököse, különösen nagy örökséget őrzött a korábbi évezredektől kezdve. A római politika színpadán szereplők gyorsan rájöttek, hogy a köztársaság polgárai előtt csak a kincseket hozó vezetők számíttatnak a nép barátainak, ezért alkalmazkodtak az elvárásokhoz. Gazdagságot ígértek hát Rómának, és hoztak zsákmányt is szerencsésük szerint. Így valósult meg a történelem egyik legnagyobb cinkossága, a római nép, a büszke, követelődző és felette öntudatos plebs saját, lehetőleg ingyenes kiszolgálása érdekében szövetséget kötött saját szenátusi uraival a világ többi népének

¹ Mithridatész Eupatór néven szerepel a szokásos történelemkönyvekben, amely azonban elgörögösített névváltozat.

kifosztására. Ők lettek a mindent felzabáló egymillió, akik szolgálatára több földrész népeit rabszolgává és földönfutóvá tették a légiók. A szövetség ügyeit a római szenátus intézte, lehetőleg mindig a nép meglegedését is figyelve, valójában saját hasznát növelve. Az üzlet igen sokáig remekül működött, mindenki jól járt. A szenátus kedvére kereskedhetett – saját zsebére főleg, - a nép kedvére követelözhetett. A római NÉP pedig olyan amilyen, ha hagyják. Ha kell meghúzza magát, ha hagyják mohóvá lesz, ha felingerlik más aljasságokra is képes. Róma abban alkotott talán nagyot, hogyan lehet a névleges hatalommal felruházott nép hullámzó érzelmein lovagolva, majd azzal takarózva földrészeket tönkretenni. Mert végül is ez történt. Nevezhetjük e lavírozó politikát művészi fokon művelt gyakorlatnak Róma vezetőitől, ám valójában inkább egy velejéig korrupt birodalom maffiás jellegű csalárd szövetkezésének kell tekintsük. Én akkor sem tudnék felnézni e híres-hírhedt vezetőkre, ha ismerték volna a mértéket, amelyet saját lelkiismeretüknek kellett volna megszabni. Mivel ezt nem tették meg, illetve nem voltak gátlásaik, csak a világméretű rablóbanda szintjén voltak képesek élni. Szövetség helyett hódítás. A kérdés, a választás így szólt részükről. Rosszul választottak, ezért bukásuk saját döntésükbe volt bezárva. Mindannyian tudjuk, hogy a rómaiak mindig lenézték a keltákat, etruszokat, akik nem álltak ki ellenük ún. igazi nagy, mindent eldöntő csatákra. Cézár is könnyen kalandozott Galliában egyik törzstől a másig, miközben nem értette, hogy miért nem rontanak rá százezres seregekkel szemtelenségét megtorlandó. Nem tudta felfogni, hogy ezek a népek más eszmények szerint élik életüket. Az izzó szemmel, meztelenül harcoló kelta talán nem is látta római vértbe öltözött ellenfelét a csatamezőn, hiszen ő a gondolatok és eszmék szabadságáért vetette magát a harc sűrűjébe. Cézár nem is embereken győzött Galliában, csak a révületbe esetek elé tartott tört, nyársat, majd később megírta győzelmi jelentéseit.

Van itt még más indíték is, ami a rómaiakat Kelet felé vihette. A Régi Kelet kiapadhatatlanul ontotta a tőlük különböző népeket. Annyira mások voltak, hogy gondolkodásuk, vallásuk is gyökeresen különbözött a rómaiakétól, nem beszélve igen régi hagyományaikról és általában életfelfogásukról. Csábító lehetett e népeket meglepni a római műveltséggel.

A nyugati front

Gallia és a kelták (keletiek) eltiprása

A nyugati kelta front

Nyugat-Európa alávetése és kifosztása is lehetne e fejezet címe. Róma az első triumvirátussal belekerül abba a csapdába, amelyben utóbb odavész minden. Az első triumvirátus féktelen ambíciójú tagjainak a hódítás és a zsákmányszerzés lebeg a szemük előtt, a sorsuk ezen múlik. A gátlástalan egyszerűek rablási versenye ez. Cézár szerencsés Galliában, 1,2 millió gall (ez is keletit jelent) - kelta legyilkolt mutatja útját, de a zsákmány óriási, piacra is dobják Rómában. A pusztítás olyan asszírosan elemi és kegyetlen, hogy Catonak és a szenátusnak is felfordul a gyomra tőle. Az öregedő és kapzsi Crassus rajtaveszt Kr. e. 53-ban Carrhae-nál a pártosokkal szemben és életével fizet vakmerőségéért, az okos és sikeres hadvezér, Pompeius pedig ármánykodásai jutalmául Cézár üldözöttjévé süllyed. A küzdelem ezzel eldőlt, Cézár a befutó. A pusztítás, amit maga mögött hagy, borzalmas. Nyugat-Európa “emberanyagát” - már aki életben maradt - szabadon csoportosíthatják további felhasználás

céljaira: rabszolga, katona és beolvasztásra szánt népmassza. A romanizálás gyors és kegyetlen, keleti (kelta) származású népessége számunkra ezzel elvész. Utódaik egy része majd bagauda néven Atilla idejében még egyszer felkel és a Galliában harcoló Atilla király támogatásától vezetve egykori szabadságukat szeretnék visszaszerezni. Ahogy azonban Atilla nyugati kísérlete nem hozta meg az eredményt, a galliai bagaudák is elbuktak és felolvadtak a rómaiak által összekevert népességben.

A mediterrán világ “alávetése”²

A Földközi-tenger teljes térsége Egyiptom megadásával, Kr. e. 31-ben az actiumi csatában került Rómától függő helyzetbe. Amióta először hagyta el Rómát háborúzó egység, több száz év telt el a győzelemig. Nem mondhatjuk hát, hogy véletlen események sorozata történt volna, hanem tudatos, szívós hódítások. E korán elhatározott tevékenység céljai alá rendelték magát az államot; szervezetei, intézményei, hadserege, a fiatalság nevelése, az eléje állított eszmények mind a hódítást szolgálták. Mégis, amikor a maiak róluk írnak történelmet, úgy tűnik mást szeretnének látni bennük, és elragadtatásukban különös gondolataik támadnak. Éppen a sok tekintetben mértéktartónak számító, és jónéhány korábbi téveszmét felszámoló német Propyläen Világtörténetben is sajátos elgondolások szerint nyilatkoznak, amint azt Alfred Heuss tollából idézem:

Gallia *alávetése*, amellyel Cézár Kr. e. 58-tól kilenc teljes éven át foglalkozott, valamiképpen a római belpolitikával kapcsolatos, annak részeként tekinthető. ... Alávetése a római köztársaság számára lényeges újdonság volt. Figyelemreméltónak tűnik, hogy Róma tulajdonképpen sohasem országokat, földet indult meghódítani.³ Idegen országok megszállása mindig egyéb, más célok követése során történt. Észak-Olaszországot amiatt kellett (!) alávetnie, hogy magát a keltáktól megvédje. Spanyolországba azért ment, mert Karthágó megszállta és így veszélyes lett Rómára. Miután a Hannibáli háborúk során oda a lábát már betette, ismételten azon fáradozott, hogy meg is vesse ott. Dél-Franciaország provinciaként (Gallia Narbonensis) a spanyolországi országút biztosítása céljából jött létre. Gallia alávetése azonban teljesen célzatos hódító tett volt, amely a római külpolitika gyakorlatában eddig semmiképp sem jelentkezett. Ami e keretek között szükséges volt, az sokkal korlátozottabb volt és soha nem lehetett Rómának Galliára kiterjesztendő közvetlen uralma álcázásának terve.

Róma Galliát addig amolyan megfigyelési övezetként kezelte, ahol adott esetben közbe is lépett, ha valamilyen veszélyes helyzet alakult ki. Legveszélyesebb az lett volna, ha a különböző kelta törzsek között elsőbbségre törekvési folyamat lett légyen felismerhető, amely az összes többi *alávetéséhez* vezethetett. A II. században Kr. e. az arvernusok révén ez egyszer már megesett. Róma akkor maga idézte elő a helyzet kialakulását. A római érdekeknek a kiegyenlített erőviszonyok feleltek meg, ahol a vetélkedő törzsek egymást tartják sakkban. A Jézus előtti században a haedusok és a sequanok tartották az egyensúlyt. Ezek Róma felé húztak és tőle a Rokon és Testvér kitüntetett melléknevet nyerték, ami kelta elképzelések szerint valószínűen taszító értelmű volt.

² A német *unterwerfen* szó szó szerinti fordítása, a felsőbbrendű indoeurópai történelmi szóhasználat (terminológia) jellegzetes és sokat használt kifejezése. A szó hűen fejezi ki azt, amire használják még ma is. Olyan élők – amúgy emberek, sőt népek - közösségeinek tárgyként tekintését jelenti, akikkel szemben egyetlen cél létezik csak: a teljes felszámolás és eltakarítás a győzedelmesen haladók előtt.

³ Szerzőnk figyelmét nyilván elkerülték a római területfoglalások utáni azonnali, itáliai telepések részére végzett földosztások – ezúttal az elvesztett föld rómaiak kezébe került, mint pl. Veii bukása után is – megjegyzés tőlem.

A hatvanas években azonban felborult az egyensúly. A sequanok fölénybe kerültek és uralomvágyuk visszhangra talált riválisuknál, pártolóiuknál, a haedusoknál. Vezérük Dumnorix volt, akinek befolyása folyamatosan nőtt, mialatt az ellenfél Diviciacus magán nem tudott segíteni másképpen, minthogy siránkozva megjelent Rómában (Kr. e. 61.). A sequanok mögött állt Ariovist, a szváb herceg, akit a sequanok katonai erejük növelése érdekében szolgálatukba fogadtak.⁴

Az előjátékként említett hispániai hódítás fontosabb időpontjai: Hispania inferior s. Tarraconensis (Kr. e. 197.) konzuli provincia, Gallia Narbonensis néven a mai Dél-Franciaországi területet Massilia (Marseille) központtal Kr. e. 121-ben szenátusi provinciává szervezik, majd Lusitania (Kr. e. 27.) prétori provincia.⁵

A nyugati gall-kelta (keleti) háború

A Nagy Ókori Világháború a nyugati keletiek (kelták) megtámadásával vette kezdetét. Ahogy elkezdődött, éppen tekinthető véletlenek összecsapásának is, de valamiképpen előbb-utóbb biztosan elkezdődött volna. Kr. e. 60-ban Cézár degeszre tömött erszénnyel, és hű katonáival Hispániából visszatér Rómába, miközben temérdek adósságát is rendezni végre az érte kezességet vállalt Crassus megkönnyebbülésére.

Célja, hogy a következő év konzulságára pályázzon és egyúttal – *hispániai hadisikereire tekintettel* – diadalmenetre igényét bejelentse. Rómában a korai lemondása és seregének elbocsátása folytán tétlenségre kárhoztatott Pompeiusszal találkozott. Hogy az optimatákat teljesen elszigetelje, a demokraták, Pompeius és Crassus (a pénzhatalom) között egy, az érdekek közösségében közös alappal bíró szövetséget hozott létre. Rendkívüli ügyességgel békítette ki Pompeiust és Crassust, és megalkotta a Pompeius hadi dicsőségén, Crassus pénzén és a saját népszerűségén alapuló első triumvirátust. (Kr. e. 60.)⁶

⁴ Propyläen Weltgeschichte. Propyläen Verlag, Berlin-Frankfurt am Main, 1986. 4. Band.

⁵ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 599-600. o.

⁶ App. 2, 9. Dio 37, 54-57. Plut. Caes. 14. Pomp. 47. Crass. 14. Suet. Caes. 18-20.

001. kép Cézár nyugaton WG118

Ennek a három befolyásos polgárnak a szövetezése olyan hatalmat képezett, melyen a szenátus minden ellenzéki vállalkozása hajótörést szenvedett, olyan hatalmat, melytől egész Róma függött. Az államban ezentúl semmiféle fontos ügyet a három triumvir tudta és beleegyezése nélkül el nem intézhettek. E szövetség legközelebbi következménye az lett, hogy Cézár a következő (59.) évre egy igénytelen, bár makacs optimatával, Bibulusszal együtt konzullá választatott, akit azonban mindjárt az elején háttérbe szorított.⁷ Mint konzul azt javasolta, hogy a szenátus frigyársának, Pompeiusnak a Keleten tett intézkedéseit hagyja jóvá, azután, hogy 20.000 elszegényedett polgár és Pompeius öreg veteránjai között Campaniában földet oszthasson,⁸ végül pedig, hogy a Mitridat

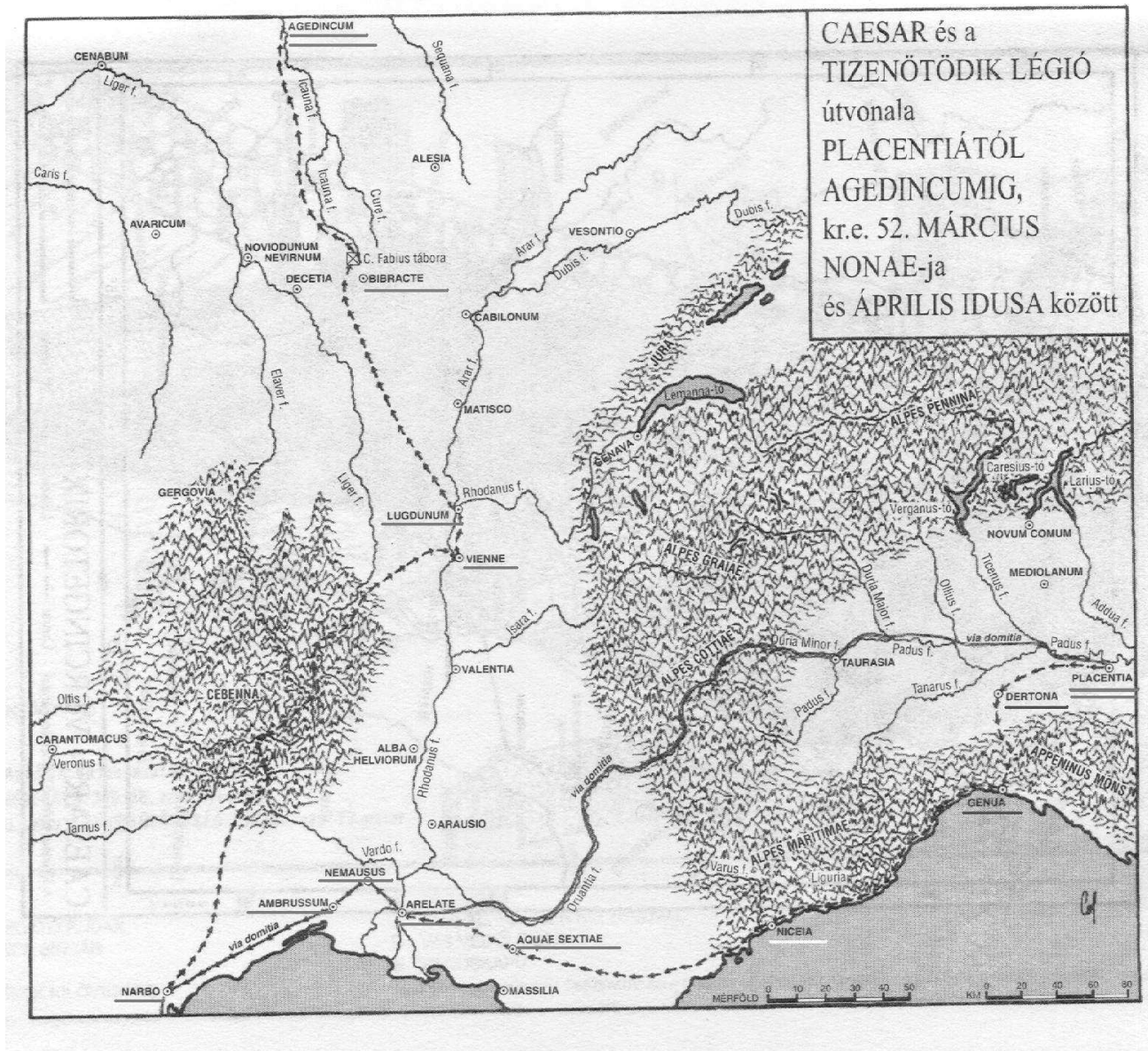
⁷ Suet. Caes. 20.

⁸ Lex Julia. Dio 38, 1-7. App. 2, 10. Vell. 2, 44. Suet. Caes. 20. Cic. Fam. 13, 4.

(*Eupator*) elleni háború következtében megkárosodott adóbérlők (lovagok) bérletösszegének egyharmadát elengedje. A szenátus először mind a három javaslatot elvetette, de a népgyűlés mind a hármat elfogadta, amihez aztán a szenátus is hozzájárult. A triumvirek tehát győztek, és amikor Pompeius Cézár leányát, Júliát nőül vette, a két férfi közötti barátságos viszony még bensőbbé vált. Cézár viszont első nejétől való elválása után L. Calpurnius Piso konzuljelölt leányát, Calpurniát szemelte ki hitvesének. Említésre méltó, hogy Cézár konzulátusa alatt újságot (*acta diurna senatus et populi Romani*) adatott ki. A maga számára konzulságának letelte után rendkívüli parancsnokságot követelt, melyet a népgyűlés a megvásárolt Vatinius tribunus által tett indítvány értelmében sietve meg is szavazott. Reá ruházták Gallia Cisalpina helytartóságát és Illyricumot (*Illíria*), továbbá a főparancsnokságot három légió felett, mégpedig a szokottnál hosszabb időre, 5 évre. Ehhez a szenátus Gallia Transalpinát csatolta egy negyedik légióval, bizonyára abból a szándékból, hogy Cézár erejét a távoli Galliában minél hosszabb időre lekösse és őt Rómától távol tartsa.⁹ Ily módon Cézár nyugodtan foghatott hozzá Gallia meghódításához, és közvetve saját főhatalmának megalapításához. Itáliát, nevezetesen Rómát Pompeiusra bízta; hogy pedig az ügyis megfélemlített szenátusra még jobban ráijesszenek a triumvirek, az arisztokrata ellenzék szónokait, ifjabb Catót és Cicerót Rómából eltávolították. Amazt Ciprus tartomány szervezésével bízták meg, emezt a *lex Clodia* értelmében számkivetésbe küldték.¹⁰

⁹ Dio 38, 8. Vell. 2, 44.

¹⁰ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 1016. o. Jegyzetekkel.

2. kép Cézár galliai hadjárata¹¹

Cézár rögtön galliai fellépése kezdetén északon szeretett volna eredményeket kicsikarni nemcsak a kelták között, de a germánokkal szemben és Britanniában is. Néhány belgiumi törzset – nerviusokat, atuatuacusokat, eburókat, remusokat – támad meg sikerrel, feldúlja Armorikát (Bretagne-t) és Aquitániát is. Kegyetlen, népiirtással felérő fellépése általános borzalmat kelt mindenütt. Elriasztandó a britanniai keltákat szárazföldi testvéreik segítségével, oda is áthajózik seregével. A cassusok harci kocsikat alkalmazó harcmódora nem fekszik neki, így komolyabb eredmények nélkül tér vissza a szárazföldre. A germánokkal szemben sem egyértelmű a mérleg, sőt a Galliára támadó szvébeken kívül alig lát embert a Rajnán túl. Cézár hatéves galliai kormányzósága Kr. e. 52-re

¹¹ Colleen McCulloch: Cézár háborúi. Európa, Budapest, 1998. 449. o.

végsőkig kiélezte a provincia belső helyzetét és olyan elszánt felkelést robbantott ki, amelyhez hasonlót még nem látott Gallia. Cézár, mint Gallia Cisalpina és Gallia Narbonensis ura Ravennában értesült a készülődő eseményekről. Kapóra jött neki a helvétek áttelepülési terve, hogy közbe avatkozhasson az események menetébe. Gyorsan határozott az indulás mellett. Mivel tudta, hogy a keltákat nyílt csatákban legyőzni nem tudná, mert rengetegen voltak, csak az általa szervezett meglepetések erejében bízhatott. Légioit erőltetett menetekre készítette, többször átkelt hegyeken, így az Alpokon is, amelyre ellenségei nem számíthattak.

003 Gallia Cispadana és Transpadana, a Pó völgyének két oldala a Kr. e. I. században.¹²

A felvonulás

Cézár éppen akkor ért tartományába, amikor a helvétek zord hazájukat a termékeny Galliával akarták felcserélni. Cézár természetesen nem tűrhette a versenytársakat, hanem Bibracte (ma Autun) táján legyőzte őket, és régi hazájukba való visszatérésre kényszerítette.¹³ Gallia hatalmas teste Cézár megjelenésére összerándult, de nem egyformán. Aki közel esett hozzá, az előbb-utóbb együttműködésre kényszerült és az árulás szelleme is a levegőben lógott mellette. A kissé távolabbiak, leginkább a középtájon élők, Gallia Lugdunensis - a Hosszúhajú Gallia - kelta népei voltak a rómaiakkal szembeni ellenállás hordozói. Ők már nem féltek úgy, mint a megalkuvásokra kényszerülő

¹² Hans F. Helmolt: Die Weltgeschichte. Bibliographisches Institut, Lipcse-Bécs, 1900. IV. kötet. 370. o.

¹³ Caes. 1, 26. Dio 38, 33.

déli törzsek. Az északi Gallia és Belgium keltáit valójában alig érintette a római fenyegetés kezdetben, de ők 57-55 között már megismerkedtek Cézárral. Igazából a későbbi harcok során jöttek rá, hogy nem maradhatnak ki a háborúságból, amikor Cézár lecsapott a germánokra is. Ezek ugyanis a Rajna mentén már meglehetősen nyomás alatt tartották a kelta törzsek területeit. Jól jött nekik egy kis megkönnyebbülés a germánok visszaszorításában, de mindez csak délibáb volt. Valójában Cézár nem tudta, hogy a Rajnán átkelve sem ért el semmit a germánok ellen. Bár nagy győzelemként könyvelte el rajnai hídfőfoglalását, ez a tette inkább csak erőfitogtató színjátéknak tűnik azok után, hogy visszafordult. Sőt, második rajnai átkelésével Andernachnál újra csak a szellemekkel találkozott, élő germánnal viszont nem. Lecsapott-e hát Cézár Germániára egyáltalán? Vagy inkább csak a római propaganda akarja velünk elhitetni a nagy győzelmeket? A belgiumi és németalföldi kelták számára csak a habozás maradt: mire is szolgál a rövid fellelegzés? Miután látták, hogy Cézártól nem számíthatnak ősik germán ellenfeleik felszámolására, kezdtek megbarátkozni a galliai nagy szövetségben elfoglalt helyükkel. Ez a megbarátkozás nagyon lassan ment és keserű csalódások árán alakult ki. Andernach fiaskója az eburonesek tragédiájába torkollott. Mindenesetre igen különös a Rajnán túliak harcmodora, amellyel Cézárt fogadták. Egyszerűen kiürítették a veszélyeztetett területet. Ehhez hasonló látunk már máshol is korábban a pártosok (Mezopotámia kiürítése Crassus, Antonius, Septimius Severus és Hadrianus ellen négy alkalommal), szkíták (Idanthürszosz Dárius ellen), avarok (a nyugati területeket az Ennstól Nagy Károly ellen), magyarok (több alkalommal is a németek ellen) történelmében. A germánoknál viszont nem tekinthetjük jellemző hadviselési módnak a területek kiürítését, hiszen ők támadó jellegű háborúkat vívtak földrajzi terjeszkedéseik során. Emiatt alapos fenntartásokkal fogadhatjuk a Rajnán túliak germánságáról szóló híradásokat, de legalábbis kevert (kelta-germán) népeiséggel állhatunk szemben. Hadi viselkedésük magyaros kelta jellemre utal. Valójában nem csodálkozhatunk e jelenségen, hisz a germánok Kr. e. II. századi partraszállása óta alig másfélszáz év telt el. Az őshonos keletiek (kelták) felszámolódását nem tételezhetjük fel ilyen rövid idő alatt a germánok harcias fellépése ellenére sem, mert éppen a fentiek miatt erre most már alapos okunk van. A területi önfeladás elgondolása tipikusan ragozó nyelvű népek védőtevékenysége, egészen különös észjárást igényel. Feltételezi ugyanis, hogy a védők valamilyen oknál fogva nem szándékoznak harcolni. Nem azért, mert félnek, hanem ahogy a szkíta Idanthürszosz mondta Dáriusnak, *nincs miért*. Feltételezhetjük a szkíta példa nyomán, hogy a többi magyar népi is így gondolta, de az avarok és a magyarok később már megmérgezték a kutakat, felégették saját országukat csak azért, hogy a támadókat lehetetlenné tegyék. Ez egyrészt elképesztő áldozat, másrészt mint őshonos birtokos biztosan tudja, képes a maga okozta tudatos károk eltüntetésére és a vész elmúltával újra élővé képes varázsolni a környéket. Erre csak a valódi, őshonos tulajdonos távlatos előrelátása alkalmas, egy hódító, nyers típusú néptől ilyen előrelátás nem várható el. Emiatt a ma még Germániához tartozónak tekintett országrészről szóló tudósítás arra mutat, hogy ott nem igazi germánok éltek.

Gallia kelta népei a rómaiak megjelenéséig az időtlenségben éltek életüket. A kisebb helyi csetepatéktól eltekintve nem számíhattak olyan szívós ellenség felbukkanására, amely nem szellemüknek megfelelő célokat tűzött ki maga elé. Nem számíhattak arra, hogy falvak, városok lakosságát, sőt népeiket bárki elhurcolja majd rabszolgaként idegen tájakra élethosszig tartó kényszermunkára, ugyanígy arra sem, hogy százezrével hányják majd valakik kardélre népeiket. Hogy ez mégis így történt, amiatt egyedül Cézár és Róma a felelős.

Cézár a rábizott provinciát alaposan birtokba vette. Légiói árnyékában igyekezett belesimulni a helybeliek ügyeibe. Tekintélye az egyszerűbb esetekben elegendőnek bizonyult a kelta főemberekhez

való közelebb kerüléshez. A személyes kapcsolatok kiépítése valósággal beágyazta a körülötte élők közé, bizonyos értelemben bennfentessé is vált. Jó eséllyel kezdetet hozta a római intrikák által megosztani, majd sakkban tartani, netán zsarolni a helybelieket. Minél többet tudott meg életükről, terveikről, annál inkább. Ahogy múlt az idő, úgy kerültek a kelták egyre többször szembe olyan kérdésekkel, amelyekre nem tudtak felelni önbecsülésük megtagadása mellett. Egy idő után kiéleződtek olyan kérdések, amelyek korábban nem voltak azok. Cézár rövid idő alatt jónéhány általa elhintett korábbi vetés termését elkezdhetette learatni, de hát végül is emiatt jött ide. Cézár valójában Gallia Cisalpina és Gallia Narbonensis kormányzója lett, vagyis a rómaiak által már a provincia névadásában is elismerten kelta lakosságú Észak-Olaszország és Dél-Franciaország ura, amelyhez hozzátartozott Illíria is.

Cézár az Óceán és a Rajna partjain

Igen különös, hogy Cézár galliai beszámolóiból hiányzanak a keletiek tengeri kapcsolatainak leírásai. Amint korábban az amerikai kelta kereskedelmi kapcsolatokról és újvilági kelta megtelepedésekről beszámoltam, kézzelfogható adat merült fel arra vonatkozóan, hogy éppen Cézár galliai kormányzósága idején is tartott az amerikai földrésszel ápoltság kapcsolat. Amerika kelta régészeti forrásainak ismertetése közben korábban szót ejtettem egy ott talált ún. Beltaine-kőről, amely a kelta tavaszünnepet jelképezte: *Ezen az ún. Beltaine-kövön, - amit 1975-ben találtak New-England-ben, - látható a római módra készített kelta dátum, a Kr. e. 46. évből és a római újévtől számított (március 25.) 39. nap római számokkal van megadva. Ez a nap pedig a kelták nyarának kezdődátuma: május 1-3.* Cézár Kr. e. 46-ban már nem Galliában volt, hanem Rómában, de ha a Beltaine-követ bárki számára nyilvánvalóan nem egyetlen egyszeri alkalommal, egy véletlen amerikai kirándulással szállították amerikai helyére, el kell ismerni a folyamatos amerikai kelta jelenlétet. Ezt bizonyítják az ottani kelta építmények is. Cézár ennek ellenére nem érdeklődik és nem is számol be híres galliai könyvének (*De Bello Gallico*) egyetlen lapján sem a kelták hajózási tevékenységéről. Nyilván nem érdekli, - tudnia kellett róla, mivel maga is hajózott Britannia felé seregeivel, - pedig a Földközi-tengeren is hajózni kell. Csakhogy a Földközi-tengerre másféle hajók kellenek, mint amilyennel az óceánon át lehet kelni, és a rabszolgákkal hajtott evezős trireme és galleon erre a célra nem alkalmas. Meglehet, Cézár rájött, új célú vitorlás flottát nem építhet ellenséges területen. Ezért semmi más nem érdekli, csak az ország belseje, a majdani rabszolgaszerzés és az ország kifosztása.

Amerika indián őslakossága most utólag imáiba foglalhatja Julius Cézár nevét, amiért **nem** látogatta meg akkor a földrészt, a maradék indiánok pedig különösen hálát adhatnak ezért a nagy Manitounak, mert a rabszolgaságtól menekültek meg és ma nem alkotják egy rézbőrű Itália többségi nemzetét.

Brithoni hadszíntér

A harci kocsit használó britanniai kelták elszántsága meglepetésként érte Cézárt. A hykszoszok britanniai utódai vagy rokonai nem engedték szóhoz jutni a hódítót, emiatt ott akkor eredmény nélkül zárult a római támadás.

Britannia alatt értették hajdan Angliát és Skótszágot együtt. Legrégibb hírt hozott róla a görögöknek Pytheas, aki hosszú hajózással Thule szigetéig jutott. Azóta Britanniát háromszögnek

képzelték, melynek hosszabb széle párhuzamos volna Gallia partjával.¹⁴ Innen származott számos tévedés a sziget fekvéséről, melyről még a gallusok sem tudtak Cézárnak biztosat mondani.¹⁵ Kíváncsiság és kapzsiság ösztönözték Cézárt a szigetre átkelni Kr. e. 56. és 55-ben.¹⁶ Midőn az 56/55. év telén az Usipetes és tencterusok családostul, barmostul hajóikon a Rhenuson (Rajna) átkeltek és Cézárral a betelepítés iránt alkudozásba bocsátkoztak, Cézárban az a gyanu támadt, hogy voltaképpen Középső Galliába készülnek, és ekkor a népjog durva megsértésével főnökeiket álnok módon letartóztatta, a magára maradt néptömeget pedig a Mosa (ma Maas) és a Vacalus (ma Waal) összefolyásánál megsemmisítette.¹⁷ Ezen tömeges gyilkosság után 57-ben Neuwied vagy Bonn mellett hidat épített a Rhenus (Rajna) folyón, amelyen Germániába kelt át, hol 18 napot töltött pusztítva, anélkül azonban, hogy ellenséget látott volna. Célja az volt, hogy a germánok galliai rokonaiknak segílyt többé ne küldjenek.¹⁸ Ugyanebből a célból kelt át 55-ben Britanniába is. 55 augusztus havában két légióval szerencsésen átkelt a csatorna legkeskenyebb pontján (valahol Wissant-Boulogne között indult el és Dover-Walmercastle között szállott partra), de ezen első expedíció alkalmával nem vitte sokra. Kr. e. 55-ben Cassiovellaunus britanniai fejedelem, kinek, amikor Cézár másodszor megjelent Britanniában, a Temze északi oldalán volt országa, s bár szomszédaival folyton háborúban élt, a rómaiak betörésekor mégis őt választották fővezérnek.¹⁹ Kitartóan harcolt, de nem tudta megakadályozni Cézár átkelését a Temzén s miután a római hajóhad elleni támadása is meghiúsult, a hozzáférhetetlen erdőkből zaklatta az ellenséget.²⁰ Több törzs meghódolása után Cézár elfoglalta Cassiovellaunus fővárosát is, mire aztán kénytelen volt békét kötni s kezeseket adni.²¹ Közvetlen célját azonban, mely abban állott, hogy a szigeten lakó kelták gallus rokonaikat többé ne támogassák és nekik menedékhelyet ne nyújtsanak, elérte. Ezek után biztosítottnak tekintette Galliát, de nagyon tévedett.²²

Sikeresebb volt ennél Claudius útja (Kr. u. 43): egy brit fejedelemtől vezetve elfoglalták a rómaiak a Temze parti vidéket.²³ Négy évig tartó ostrom után elesik a britek utolsó vára is, Durnovaria (Mai Dún, Mai vezér tanyája), ahol majdnem 10.000 kelta vesztette életét.²⁴ A következő években sok bajt okoztak a britannicusok sűrű lázadásokkal a rómaiaknak az adóbehajtók (publicani) kegyetlenségei miatt. Egy ilyen lázadás támasztója és vezetője volt Boudicca.²⁵ Boudicca az icenusok királynéja Britanniában. Miután a rómaiak leányait megbecstelenítették, magát ütlegekkel bántalmazták, alattvalóit zsarolták, fellázadt ellenük. (Kr. u. 62.) Hozzá csatlakoztak többek között a trinobantesek, s míg Suetonius Paullinus Mona szigetén volt, Boudicca a hadastyán telepet,

¹⁴ Strab. 1, 63. 2, 128. 4, 199. Caes. b. g. 5, 13.

¹⁵ Caes. b. g. 4, 20.

¹⁶ Caes. b. g. 4, 20-36. 4, 4-24.

¹⁷ Caes. 4, 13. Dio 39, 48.

¹⁸ Cézár itt igen érdekes dolgról tudósít. Szerinte a germánok a Rajna nyugati partján túli galliai rokonaikat támogatnák, holott mi úgy tudjuk, ott csak kelták éltek. Ha ez így van, akkor a Rajna túlsó partján is keltáknak kellett élniük. Az ellentmondás nyilvánvaló, de legalábbis most tetten érhetjük a már elkeveredett kelták és germánok egyre vegyesebb törzseit. Cézár beszámolóit olvasva arra gondolhatunk, hogy éppen őrá is hivatkozva került a későbbi európai történetírásba tényként elkönyvelve a germánok nagy elterjedése.

¹⁹ Caes. g. g. 5, 11.

²⁰ Caes. b. g. 5, 18 kk. Dio Cass. 40, 3.

²¹ Caes. b. g. 5, 22 kk. Eutr. 6, 17. Oros. 6, 9.

²² Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 335. és 1017. o. Jegyzetekkel

²³ Tac. Agr. 13.

²⁴ Timaru-Kast Sándor: Kelta magyarok, magyar kelták. Magyar Ház, Budapest, 2000. 12. o.

²⁵ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 335. és 1017. o. Jegyzetekkel.

Camulodunumot elfoglalta.²⁶ Hasonlóan elfoglalta Londiniumot és Verulamiumot, ahol a rómaiakat és szövetségeseiket – mintegy 70.000-et – kegyetlenül megölette. De visszatérve Suetonius a királyné embereit egy csatában megverte²⁷, melyben 80.000 britannus esett volna el.²⁸ Boudicca e hírre méreggel vetett véget életének.²⁹ Boudiccát az első kötetben, mint a kelta férfi-női egyenjogúság példáját és nevezetes esetét, az egyenjogú, cselekvőképes nő példáját mutattam be az etruszk nőkhöz hasonlatosan.

A hódítók kockázata

Most itt a hódítók kockázatáról kell említést tennem. Az esetenként a legyőzöttekre mért rettenetes megaláztatás elemi dühöt vált ki, és esetleg visszavág a megtámadott. A történelmi igazság nevében Boudiccának jogában állt volna az összes fosztogatni érkező rómaid a másvilágra küldeni, aki Britanniába merészkedett, nemcsak a szóban forgó 70.000-et. Erről eddig még nem olvashattunk korábban, pedig a világ már akkor sem úgy működött, ha valahol a dicsőséges rómaiak megjelentek, ott fakanalat, kést, kardot elejtve kellett volna az alávetésre és kifosztásra kiszemelt áldozatnak lefeküdni és magát feladnia. Ha ezt mégsem tenné, bosszút kell állni rajta, és megmutatni, hogy ki az úr. E jelenség mélyebb vizsgálatára már nem a történettudomány hivatott, mert a rómaiak viselkedését inkább pszichiáterekkel kellene kielemezni. Annál is inkább, mert ugyanez megtörtént a hispániai Ibériában, Galliában, Kisázsiban, Pannoniában, Etrúriában és még több más helyen többször is, ahol a rómaiak a ragozó nyelvűek társadalmait támadták meg. Sőt, még a ma tudós elődeiknek nevezett és tisztelt görögökön is átgázoltak. Végeláthatatlan sorokban ébrednek az elkeseredett felkelések mindenütt, ahol a nagy Róma áldozatait szedi. Most válasszunk szét két dolgot. Az egyik a hódítás, a másik a terület birtokba vétele. Róma szabályos háborúval lepi meg a kiszemelteket. Következik a szabályos háború vagy csata, ahol a rómaiak győznek (többszörre vagy előbb-utóbb). Ezután a rómaiak úgymond birtokba veszik az országot. Az eljárás ismert Asszíriából: vezetők, papok, gazdagok kivégzése, majd a maradék rabszolgásítása és kifosztása. Megérkezik a bankár, az adószedő és a római aljanép, utánuk a telepes, majd hozzákezd az ország teljes anyagi kirablásához, a föld elszerzéséhez és a közhatalomba való beépüléssel. Az elszenvedett megaláztatások általános elégedetlenséget okoznak. Az alávetettek nem is értik igazán, hogyan sülyedhetnek olyan mélyre, hogy országukban saját kifosztásukat és tönkretételüket szemlélhetik. Ekkor lép színre a megalázott Ember, és utolsó lehetőségeként felkelést szít és szabadságharcot indít. Az Úristen legyen irgalmas ahhoz, akit az elkeseredettek támadnak meg. A rómaiak által megtámadott népek történelme tele van makacsul ismétlődő szabadságharcokkal. Úgy tűnik, a római civilizáció áldásaiból ezek mind nem kértek. Saját eszményeik szerinti világban akartak élni, és ezért tettek is. Ha a britanniai 70.000 római az ár, akkor annyi, ha 80.000, mint Kisázsiban Mitridat Eupatór parancsára, akkor annyi. A hódítók kockázatáról eddig még nem esett szó az indoeurópaiak és a világ történelmében. Nem tárgyalta ezt a marxisták történelmi materializmusa sem. Most először megemlítem, mint lehetséges történelmi tényezőt. A hódító kockázata az, hogy a legyőzöttek esetleg visszalőnek. Eddigi tanulmányainkban ehhez foghatóval nem találkoztunk, idegen maga a fogalom is. El kell ismerni ugyanakkor, hogy ennek ellenére valóságosan is számba veendő tényezőről van szó. A római hódítás mindenütt

²⁶ Tac. ann. 14, 31. 32.

²⁷ Tac. ann. 14, 34

²⁸ Tac. ann. 14, 37

²⁹ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 330. o. Jegyzetekkel.

kegyetlen népirtással ment végbe, emellett sikerült nekik a megtámadott népek lakosait egyénenként, személyiségükben is megalázniuk. Emiatt a britanniai és kisázsiai veszteséglistát saját maguknak köszönhetik.

Ma, amikor egy-egy földrengés vagy közlekedési katasztrófa 10-100-1000 áldozatát láthatjuk a hírekben, napokig nem térünk magunkhoz az elszenvedett sokktól. A terrorcselekmények széttépett áldozatainak maradványait nem is merik a hírcsatornák közlő közelről megmutatni, még egyenként sem, inkább a helyszín környékét filmezik. Derék római népirtóinkhoz képest bizony nagyon elpuhultunk, valószínűleg puhányságból eredő érzékenységben szenvedünk, ha már ilyen kevés áldozat miatt napokig tartó bánatot érzünk. Marius és Cézár milliós nagyságrendű népirtása Galliában, a (XIX-XX.) századforduló Kongójának derék belga barátaink tízmilliós, vagy a II. világháború és azt követő több tízmilliós népirtásainak méretéhez hasonlíthatók. És mégis, ezek az ókori tömeggyilkosok ma általános tisztelet tárgyát képezik, és aki nem áll vigyázzba Róma nevének kimondásakor, az nem is művelt ember. Akkoriban nem volt még gépágyú, bomba és egyéb hatékony – értsd: egyidejű tömeges gyilkolásra alkalmas - gyilkoló eszköz. Ezt a hatalmas sokadalmat egyenként, kézzel kellett megoldani. Remélem érthető, szemtől szemben. Ezt a jelenséget nevezem kifordult (perverz) indoeurópai történelemnek. Ha valaki erősnek érezné a megfogalmazást, annak ajánlom, próbáljon elképzelni egymillió holttestet sorba rakva. Az éppen 1700 kilométer hosszú. Budapesttől kb. Le Havre-ig ér. Vagy Budapest-München oda-vissza, kétoldalt. Az itt említett eseményeket összefoglaló néven ma szelíden romanizálásnak nevezik, de ezt kell érteni alatta. Ugyanezt jelenti a szintén szelíden zengő Pax Romana elnevezés is. A milliányi legyilkolt nevében fogadom a szidalmakat is, ha van épeszű európai ember, aki emiatt elfogultnak tart. A római szellemtől máig szédült Európának is ajánlom újra végiggondolni általános tiszteletük és lelkesedésük tárgyát, a véres valóságot.

A Régi Keletről több példa is lebeghetett a rómaiak előtt. Az egyik különleges eset a félig perzsa (méd anya fia) Kürosz király (Kr. e. 559-530) hódításaival kapcsolatos. Kürosz az első nagy perzsa hódító hatalmas birodalom felépítésére vállalkozott. Elképesztő gyorsasággal hódított meg minden népet, amely Keleten akkor ott élt. Birodalmának kiterjedése nagyobb volt, mint a későbbi perzsa birodalom maga. A mai indoeurópai történetírók ezzel kapcsolatban egyetlen dolgot hangsúlyoznak ki, mégpedig nagylelkűségét, a legyőzöttekkel való nagyvonalúságát. Nem is számít a határozott, - értsd: kegyetlenként elkönnyvelt - uralkodók közé. Szinte nem is értik, miért volt ilyen jellemű a nagy hódító. Uralkodói viselkedésére egyetlen magyarázat van, az ő idejében alig voltak még perzsák, - ő maga is csak félig - hiszen nem sokkal korábban ültek bele az ottani magas műveltséget hordozó méd többség örökségébe, természetesen államcsínnel, ahogy a szaszanida Ardasir is majd a pártosok örökébe hétszáz évvel később. A későbbiekben *Halhatatlanok* címmel felruházott perzsa elitalakulataival valóban végigverte későbbi birodalmát katonailag, csak éppen nem állt mögötte nép, tömegek meg különösen nem. Nem volt hát alapja semmilyen terroruralomnak, mert vészes kisebbségben éltek birodalmukban. Kürosz sem gondolhatta, hogy minden meghódított azonnal perzsává lett volna, de nem is erről volt szó. A tartományra tett országok gazdaságának haszna ettől kezdve a perzsák kincstárába folyt be. Majd később Dáriusz már "cézári" erényeket mutatva változtatja mészárszékké a Keletet. Mindezt azért említem fel, mert Kürosz példája nem hatott a rómaiakra. Ők igen gyorsan sokan lettek, miután az etruszk népet agymosása és nyelvcsereje folytán maguk alá gyűrték, és azonnal a Dáriuszi módszereket kezdték használni. Éppen Britanniában is. Velük szemben is ezt a módszert alkalmazták kelta népeink, ha lehetőségük adódott rá.

Britannia hódítását tovább folytatta Julius Agricola hét (78-84) éven át, s a sziget tartománnyá lett Britannia Romana név alatt.³⁰ Agricola Vespasian³¹ trónraléptekor (69) azonnal pártjára állt, aki egy évvel később a 20. ezred élére Britanniába küldte. Midőn visszatért Rómába (73), Vespasian a nemességgel tüntette ki és Aquitania tartomány közigazgatásával három éven át bízta meg. Mint consul suffectus (76) leányát eljegyezte Tacittal, s hozzá férjhez adta. A főpapi címmel felruházva Britannia helytartója lett (77). Még ez évben megverte az Ordovices törzs lovasságát, Monát (Anglesea) meghódította és a római közigazgatást a helyi lakók megalégedésére rendezte (79). Újabb zavargások új hadjáratra készítették, még több népet hódított ... Elhatott a Tausig (80), Clota és Bodotria között egy sor őrtorony és árok vezetésével biztosította a határt (81) a műveletlen caledonok³² ellen. A következő évben átkelt a Clotán és Bodotrián is. A megtámadott kilencedik ezrednek még jókor jött segítségére, visszaűzte a briteket, de döntő csatában őket csak egy évvel később (84) verte meg Graupius hegyénél. Győzelmeit irigy szemmel nézte Domitian³³ császár, Britanniából visszahívta (84) és megadta neki a győzelmi díszjelvényeket.³⁴

Agricola Skócia déli részébe is behatolt, de ezt nem tarthatták meg a rómaiak. Hadrianus kénytelen volt a határt lejjebb vonni, mely nyugaton az Ituna Aestuariumig (ma Solway-Firth) nyúlt, s keleten a Vedra (ma Weare) torkolatáig.³⁵ De már Antonius feljebb vitte a határt az északi népek gyakori betörései miatt északra a Clota Aestuariumig (ma Firth of Clyde) és Bodotria Aestuariumig (ma Firth of Forth), mely vonal a vallum Antonini néven ismeretes. E foglalás után Britannia felosztása volt Britannia Superior és Britannia Inferior. Később Britannia a következő négy részre oszlott: Britannia prima, secunda, Maxima Caesariensis és Flavia Caesariensis.³⁶

Cézár és Vercingetorix

Avaricum ostroma

Ott tartottunk tehát a galliai események során, hogy a kelta felkelés hírére Cézár erőltetett menetben Gallia közepén terem. Egy ideig kerülgetik egymást a fővezérek a jobb helyzet elérése érdekében, a kielégítő élelmiszerkészlet beszerzése miatt. Vercingetorix és minden kelta úgy hitte, hogy Avaricum bevehetetlen. Emiatt itt óriási élelemkészletet halmoztak fel, amelyre Cézárnak is nagy szüksége lett volna.

³⁰ Tac. Agr. 14.

³¹ Titus Flavius Vespasianus római császár, 68-79.

³² caledonius

³³ Domitianus Flavius római császár, 81-96, Vespasian fia

³⁴ Tac. Agr. 40. tovább Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 70-71. o. Jegyzetekkel

³⁵ Spart. Hadr. 5. 11.

³⁶ Dio. Cass. 77, 1. Herodian. 3, 25. után Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1902. I. 335. o. jegyzetekkel

4. kép Cézár felvonulása 52-ben³⁷

Avaricumot 40.000 kelta védte. Vercingetorix a környező legelőkön vert tábort, de nyíltan nem mert megtámadni Cézárt. A város alacsonyan fekvő, vizenyős legelőktől övezett helyen terült el. Egyetlen domb volt a környéken, amely a városfalon kívülről szaladt rá a vele azonos magasságú

³⁷ Colleen McCulloch: Cézár háborúi. Európa, Budapest, 1998. 451. o.

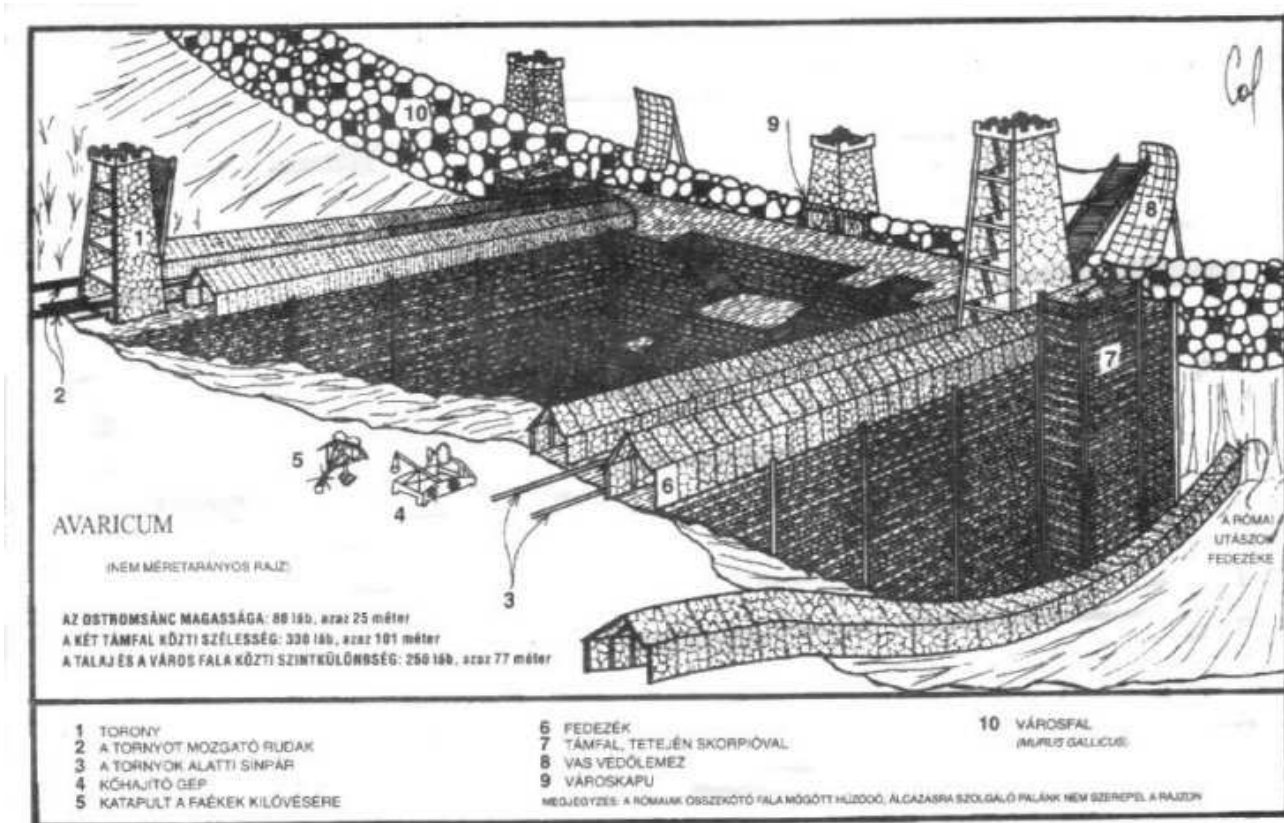
várfal alá. A kis dombtető láttán Cézár már tudta, mi a teendője. Hozzáfogott 25000 katonájával a fakitermeléshez és építéshez. A dombtetőről indulva két vízszintesen haladó ácsolat készült a várfal irányában, amely a várfalat elérve már 77 méter magas volt a földtől. Ezek tetején gördülő ostromtornyok épültek a támadók elrejtésére. Az ácsolat 25 nap alatt készült el, az utolsó napon a város elesett. A rómaiak szörnyű pusztítást vittek véghez a védőkön, alig nyolcszázan vergődtek el Vercingetorix táboráig. Soha nem tudjuk már meg, miért nézte végéig Vercingetorix a város ostromát és pusztulását közvetlen közléről, miközben semmit sem tett. Talán azért, mert nem volt még királlyá avatva.

A galliai kelták számára Avaricum ostroma új helyzetet teremtett. Minden korábbi haditudományuk - ezzel együtt a vitézségről szóló hagyományuk is – viszonylagossá vált. Cézár akkora ostromépületeket emeltetett katonáival, amelyhez foghatót még nem látott senki, ők maguk sem. A váratlan kudarc nagy nehezen egy akaratra vitte a keltákat, Vercingetorixot végre királlyá tették, nemcsak fővezérré. Avaricum után az üldözés és kerülgetés tovább folytatódott, miközben Cézár és a kelta törzsek között tovább folytatódtak a titkos egyezkedések. Nyíltan nem mindegyik mert neki ellent mondani.

5. kép Cézár és Vercingetorix háborúja³⁸

³⁸ Colleen McCulloch: Cézár háborúi. Európa, Budapest, 1998. 452. o.

6. kép Avaricum ostroma³⁹

Alesia ostroma Cézár tudósításában

E kisebb kitérők után tekintsük át Cézár sorsdöntő galliai hadjáratának legfontosabb összecsapását. Gallia már korábban is megtapasztalhatta, hogy Cézár nem hétköznapi ember. A helvétek voltak ennek legjobb tudói, akiknek már első megjelenésével nagy csalódást okozott. Az 52. évben azonban, amikor kényelmes pihenéséből kellett erőltetett menetben Galliába induljon, ahelyett, hogy saját egyeduralmának megvalósításán fáradozhatott volna, különös dolgok történtek. A nyugalomból kimozdított hadvezér hű és mindenre elszánt légiói segítségével megtréfálta a természetet, kifogott a józan ész szerint gondolkodókon és két olyan haditettet hajtott végre Gallia közepén, amire épeszű ember nem számíthatott. Avaricum és Alesia ostromai során háromszázszes gall seregek szenvedtek vereséget, szemben a létszámarányok miatt elvárható győzelemmel. Az első római triumvirátus eszelős vetélkedése Gallia számára tragédiát hozott. Az irracionálisba forduló verseny korábban elképzelhetetlen durvaságú síkra terelődött Cézár miatt. Az Olvasó talán elnézi nekem, hogy nem terhelem meg az előzmények részleteivel, azok igazán szokványos jelenetek

³⁹ Colleen McCulloch: Cézár háborúi. Európa, Budapest, 1998. 453. o.

lennének csak. Ahogy a pártos fronton Carrhae és Frászpa, Pannoniában Sziszek, Erdélyben Gyulafehérvár/Apulum a történelmi útjelző, úgy galliai keltáink sorsa Avaricum és Alesia rémdrámájához köthető a legjellemzőbb módon. Mindkét haditett Cézár saját előadásában maradt fenn az utókor számára a Gall háború c. könyvében, magam is ezt veszem forrásként. Bár a szerző igyekszik szenttelenül közreadni a történetet, állásfoglalása nem lehet kétséges. Ezzel együtt jónéhány részlet is megvilágosodik a csatákból, a keltákról azonban mégis nagyon keveset tudunk meg Cézártól. Életükről, szellemük terméseiről, vezérlő eszméikről vajmi keveset, de hát a kelták Cézár szemében eladandó rabszolgát, vagyont és a meggazdagodást jelentették, nem pedig szellemi partnert.

Alig vált köztudomásúvá a haeduusok elpártolása, máris nagyobb méreteket öltött a háború. A haeduusok követségeket küldözgettek mindenfelé; teljes tekintélyüket és hatalmukat, összes anyagi erőforrásukat latba vetették, hogy lázadásra bírják a törzseket, s mivel kezükben voltak azok a gall túsok, akiket Cézár náluk helyezett el, azzal fenyegetőztek, hogy a vonakodó törzsek túszeit kivégzik. Vercingetorixot felszólították, jöjjön el hozzájuk, beszéljék meg részletesen a haditervet. Mihelyt kívánságuk teljesült, azon kezdtek mesterkedni, hogy adják át nekik a főparancsnokságot is. A dologból parázs vita keletkezett, olyannyira, hogy közös gall tanácskozást hívtak egybe Bibractéba. Mindenünnen számos küldött sereglett össze. Úgy határoztak, hogy a jelenlevők szavazata döntsön: s a szavazatok egytől egyig megerősítették Vercingetorixot a főparancsnokságban. A remusok, lingók és a treverusok nem vettek részt a gyűlésen: az előbbieket változatlanul fenntartották barátságukat Rómával, az utóbbiak pedig túlságosan messze éltek, meg a germánok is örökösen zaklatták törzsüket (ez volt a magyarázata annak is, hogy az egész hadjárat folyamán nem avatkoztak be a harcokba, és nem bocsátottak egyik fél rendelkezésére sem segédcsoportokat). A haeduusoknak súlyos csalódást okozott, hogy elűtötték őket az elsősegtől; szerencsésük megváltozásáról panaszkodtak, visszasírták Cézár irántuk tanúsított jóindulatát, de azért most, miután már belevágtak a háborúba, nem mertek szakítani a többiekkel, nem merték megmásítani terveiket. A két becsvágyó fiatalember, Eporedorix és Viridomarus, fogcsikorgatva ugyan, szintén fejet hajtott Vercingetorix előtt.

Vercingetorix túsokat követelt a többi törzstől, és megszabta a napot, ameddig követelését teljesíteniük kell. Sürgősen egybehívta valamennyi, szám szerint tizenötezer főnyi lovasát is. Gyalogosokból – mint mondta – csak annyira lesz szüksége, amennyivel már előzőleg is rendelkezett, úgysem szándéka, hogy kockázatos összecsapásokba bocsátkozzék vagy csatát vívjon, hiszen elég tekintélyes lovassága van, könnyűszerrel megakadályozhatja a rómaiakat a gabona és a takarmány beszerzésében; ők csak tegyék tönkre nyugodtan a saját gabonájukat, vessenek lángot a házaikra, lássák be, hogy családi vagyonuk feláldozásával szabadságukat nyerhetik el, örök időkre biztosíthatják a gallok uralmát. Mikor ezzel végzett, megparancsolta, hogy a haeduusok és a provincia közelében lakó segusiavusok állítsanak ki tízezer gyalogost; a gyalogosokhoz nyolcszáz lovast rendelt. A sereg vezérévé Eporedorix fivérét nevezte ki azzal, hogy vezessen hadjáratot az allobroxok földjére. A másik oldalon, a helviusok ellen, a velük szomszédos arvernus települések lakóival és a gabalusokkal indított támadást, a rutenusokat és a cadurcusokat pedig az arecomicus volcusokhoz menesztette, hogy dúlják fel a törzs földjét. Ettől függetlenül titkos küldöncök és követségek útján nem szűnt meg lázadásra bujtogatni az allobroxokat, mert remélte, hogy a legutóbbi háború emlékei még nem merültek teljes feledésbe közöttük. Vezető embereiknek pénzt ígért, a törzsnek meg azt, hogy az egész provincia az ő birtokuk lesz.

A többszörös veszély elhárítására még időben gondoskodtak egy huszonkét cohorsnyi védőseregről. A csapatokat L. Caesar legatus a provincia területén sorozta be, és most szétküldte minden irányba, hogy útját állják a támadóknak. A helviusok külön parancs nélkül is megindultak szomszédaik ellen, de vereséget szenvedtek, s miután már sok más harcosuk mellett a törzs vezére, C. Valerius Domnotaurus, Caburus fia is elesett, városaik védőfala mögé szorultak. Az allobroxok számos őrséget helyeztek el a Rhodanus⁴⁰ mentén, és lelkesen, körültekintően védelmezték földjüket. Cézár tudta, hogy lovasság terén az ellenség van fölényben, másrészt az utak el voltak vágva, tehát semmiféle erősítést nem kaphatott, se a provincia felől, se Itáliából; elküldött hát a Rhenuson⁴¹ túl, Germániába, azokhoz a törzsekhez, amelyek mozgolódását az előző években verte le. Tőlük hozott lovasokat és könnyű fegyverzetű gyalogos katonákat, akik a lovasság sorai között szoktak részt venni a küzdelemben. Mivel meglehetősen silány lovakon jöttek, megérkezésük után Cézár elvette a katonai tribunusok, valamint a többi római lovag, meg a továbbszolgálók paripáit, és mindet nekik osztotta ki.

Mialatt így követték egymást az események, összegyűltek az ellenséges csapatok is: az arvernusok földjéről útra kelt haderő, és azok a lovas osztagok is, amelyeket parancs szerint a gall törzseknek kellett kiállítaniuk. Cézár éppen a lingo föld határvidékén át menetelt a sequanusok felé, hogy minél gyorsabban segítséget nyújthasson a provinciának, mikor Vercingetorix, nemrég egyesített hatalmas serege élén, mintegy tíz mérföldre a rómaiaktól hármastábort vert. Ott tanácskozásba hívta a lovas osztagok vezetőit, s kijelentette, hogy elérkezett a győzelem pillanata: "A rómaiak a provincia irányában menekülnek, tehát kitakarodnak Galliából; ez pillanatnyilag elég is lenne ahhoz, hogy szabadságukat elnyerjék, viszont vajmi kevésbé biztosítja jövődő békéjüket és háborítatlanságukat; nyilván nagyobb csapatokkal térnek majd vissza, s akkor vége-hossza nem lesz a harcoknak. Éppen ezért támadják meg őket most, amikor felmálházva, menetoszlopban vonulnak! Ha a gyalogosok azzal vesztegetik az időt, hogy bajtársaik segítségére sietnek, nem juthatnak tovább; ha meg elszórják málhájukat, és egyedül saját életük megmentésén jár az eszük, ami hite szerint sokkal valószínűbb, akkor létfontosságú felszerelésük, de azzal együtt becsületük is odavész. Az pedig az ő számukra nem lehet kétséges, hogy egyetlen ellenséges lovas sem mer majd elmozdulni a menetoszlop mellől. És hogy a támadást minél izzóbb lelkesedéssel hajtsák végre, összes csapatát a tábor előtt állítja fel; ez egyben az ellenséget is megfélemlíti."

A lovasok hangosan követelték: erősítsék meg szent esküvel, hogy nem fogadják be hajlékukba, nem engedik gyermekeihez, szüleikhez, feleségéhez azt, aki nem tör át kétszer az ellenséges menetoszlopon.

Vercingetorix javaslatát elfogadták, s az esküt is mindenki letette. Másnap a lovasok három csoportra oszlottak: két csapat a menetoszlop két oldalán bukkant fel, a harmadik az elővédet igyekezett megakadályozni a továbbjutásban. Cézár, mikor a jelentésekből megtudta, mi történt, maga is három részre osztotta lovasságát, és megparancsolta, hogy külön-külön támadják meg a gallokat. Egyszerre tombolt a harc itt is, ott is. A menetoszlop megállt: a légiók közrefogták a málhát. Ha úgy tűnt, hogy lovasainkat egyik-másik ponton veszély környékezi, vagy erősebben szorongatják, Cézár nyomban csatasorba szólította gyalogosait, és a veszélyeztetett pontra rohamot rendelt el: ez a hadmozdulat megtörte az ellenséges üldözés iramát, és a mieink⁴² önbizalma is mindjárt szilárdabbá vált, mihelyt azt remélhették, hogy támogatást kapnak. Végül a germánok elfoglaltak egy hegyhátat a jobbszárnyon. Lekergették róla az ellenséget, nyomon követték a menekülőket egészen addig a folyóig, ahol Vercingetorix helyezkedett el gyalogos csapataival, és sokakat lekasabolta közülük. Alighogy ezt a többiek észrevették, a bekerítéstől való félelmükben szintén futásnak eredtek.

⁴⁰ Rhône folyó

⁴¹ Rajna

⁴² értsd: rómaiak

Mindenütt iszonyú mészárlás kezdődött. Közben három foglyul ejtett haeduus nemest vezettek Cézár elé: Cotust, a lovasság parancsnokát, aki a legutóbbi választásokon viszályba bonyolódott Convictolitavisszal, Cavarillust, akit Litaviccus árulása után a gyalogos csapatok élére állítottak, és Eporedorixot, aki annak idején Cézár Galliába érkezése előtt a sequanusok ellen vívott háborúban vezette a haeduusokat.

Mikor már egész lovassága megfutamodott, Vercingetorix is visszavonult csapataival, melyeket a tábor előtt helyezett el; megparancsolta, hogy a málhát gyorsan hordják ki a táborból, és szállítsák utána, aztán sietve elindult a mandubiusok városa, Alesia felé. Cézár egy közeli dombra vitette a málhát, két légiót mellette hagyott őrségül, ő maga pedig – az est beálltaig – követte Vercingetorixot; közben vagy háromezret megsemmisített az ellenség utóvédharcosai közül, és másnap már Alesiánál vert tábor. Miután szemügyre vette a város fekvését, munkára serkentve katonáit, hozzáfogott Alesia körülsáncolásához, annál is inkább, mert sikerült a gallokat alaposan megfélemlítenie: éppen lovasaikat szórta szét, seregüknek azt a fegyvernemét, melyben a leginkább bíztak.

Alesia városa dombtetőn épült, meglehetősen magasan, úgy, hogy szemlátomást nem is lehetett bevenni másként, mint ostrommal. A domb lábát kétoldalt két folyó mosta. A város előtt körülbelül három mérföld hosszú lapály terül el; egyebütt, nem messze, azonos magasságú dombok öveztek. A domb kelet felé néző oldalát közvetlenül a városfal alatt a gall csapatok foglalták el s ugyanott árkot és hat láb magas vályogfalat húztak. Annak az ostromvonalnak a kerülete, melyen a rómaiak dolgoztak, tíz mérföldet⁴³ tett ki. A rómaiaknak nyolc táboruk volt; ezeket előnyös terepen állították fel, és huszonhárom tornyot is emeltek. A tornyokat nappal őrszemekkel rakták meg, hogy a sereget sehol se érhesse váratlanul támadás a városból; éjszaka viszont mindegyiket erős egységek szállták meg, s mindegyikben állandó őrszolgálatot tartottak.

A munka javában folyt, amikor lovascsatára került sor azon a síkságon, mely – mint fentebb említettük – három mérföld hosszúságban nyúlt el a dombok között. Mindkét fél elkeveredetten harcolt. Mivel a mieink meginogtak, Cézár segítségükre küldte a germánokat, gyalogosaival pedig a tábor előterében állt fel, nehogy az ellenséges gyalogság hirtelen kitörjön a városból. A légióknak ez a támogatása erőt öntött a mieinkbe: hamarosan megfutamították az ellenséget. A menekülők oly sokan voltak, hogy egymást akadályozták, s a túlságosan szűkre szabott bejáróknál vad tolongás támadt. A germánok szívósan üldözték őket egészen a védőművekig. Ott iszonyú vérfürdőt rendeztek: nem egy gall leugrott a lováról, megpróbálta, hogy áthatoljon az árkon, és a vályogfalon keresztül másszon be. Cézár megparancsolta a tábor sáncai előtt felállított légióinak, hogy kissé nyomuljanak előre. Most már a védőművek között levő gallokon is rettegés lett úrrá: abban a hitben, hogy mindjárt őket is megtámadják, rémülten riadót kiabáltak; sőt a félelem jó néhányat a városba űzött. Vercingetorix bezáratta a kapukat, hogy a tábor ne néptelenedjék el teljesen. A germánok számos ellenséges harcost megöltek, rengeteg lovat zsákmányoltak, úgy tértek vissza.

Vercingetorix elhatározta, hogy éjszaka, mielőtt még a rómaiak befejeznék az ostromműveket, egész lovasságát kiküldi a városból. Távozó embereinek meghagyta, menjenek el törzsükhöz, és szólítsanak harcba mindenkit, aki életkoránál fogva fegyverforgatásra képes. Felsorolta, mennyi jót tett velük, könyörgött, viseljék szívükön a sorsát, ne engedjék, hogy ő, aki oly sokat fáradozott közös szabadságukért, a vérszomjas ellenség kezére kerüljön. Ha feladatukat nem végzik gyorsan és kellő ügybuzgalommal - bizonygatta – vele együtt nyolcvanezer válogatott harcos pusztul el; becslése szerint épp hogy harminc napi gabonájuk van, bár szűkmarkúan adagolva kissé tovább is húzhatják. Miután utasításait kiadta, éjfél előtt csendben útnak indította a lovasságot azon a terepszakaszon át,

⁴³ 15 kilométer

ahol az ostromvonal még nem zárult be. Aztán magához hordatta az összes gabonát; halálbüntetést helyezett kilátásba azok számára, akik a parancsot megszegik; szétszította katonái között a sok jószágot, melyet a mandubiusok tereltek össze; elrendelte, hogy a gabonát csak apránként és szűkös adagokban mérjék; a város falainál elhelyezett csapatokat pedig mind visszavonta a városba. Ezekkel a rendszabályokkal készült fel, hogy bevárhassa a gall törzsek segédcapatait és folytassa a háborút.

Cézár a szökevényektől és a foglyoktól megtudta, miféle intézkedéseket adott ki Vercingetorix, ezért a következő ostrommű-rendszer kiépítéséhez fogott hozzá. Mindenekelőtt húsz láb széles árkot ásott, függőleges falakkal, hogy a feneke ugyanolyan széles legyen, mint fent a szája. Az összes többi ostromművet az ároktól négyszáz lábnyira vonatta vissza, mégpedig azért, mert túlságosan is nagy területet kellett átfognia, nemigen állíthatott katonákat az ostromvonal minden pontjára, s így akarta elejét venni, hogy erősebb ellenséges alakulatok éjszaka meglepetésszerűen előnyomulhassanak az ostromművekig, vagy napközben dárdezáporral áraszhassák el a munkálatokhoz kivezényelt egységeket. A négyszáz lábnyi köz után két tizenöt láb széles, és egyforma mély árkot ásott: közülük a belsőt, ott, ahol alacsonyan fekvő, lapályos vidéken haladt keresztül, a folyóból odavezetett vízzel töltette meg. Mögötte földhányást, rajta falat építtetett fel, magasságuk elérte a tizenkét lábat. Az építményhez mellvédet és párkányt is csatolt, a földhányás és a mellvédek találkozásánál hatalmas, előremeredő *szarvasokat* helyezett el, hogy az ellenség ne mászhassa meg egykönnyen, végül a töltés teljes hosszában, egymástól nyolcvan láb távolságra tornyokat emelt.

Egyszerre kellett építőanyagot beszerezni, gabonáról gondoskodni, és ugyanakkor még a nagy kiterjedésű ostromműveken is dolgozni, mindezt csökkent létszámú csapatokkal, mert egyes alakulatok beszerzőúttjukon időnként messze távoztak a tábortól; ráadásul a gallok néha megkísérelték, hogy megzavarják a munkát, nemegyszer több kapun át rohammal kitörték a városból. Cézár tehát az eddigi védőművek kibővítésére gondolt, hogy kevesebb katona is megvédelmezhesse az ostromműveket. Először erős ágazatú fákat vágtak ki, lehántották róluk a kérget, csúcsukat pedig hegyesre nyesték. Aztán hosszú, öt láb mély árkokat húztak. Ezekbe bocsátották le a fatörzseket, s alant mindegyiket gondosan beágyazták az árokfenékbe, hogy ne lehessen kidönteni. Az ágak csúcsa magasan az árok fölé nyúlt. Öt ilyen fatörzs-sor volt, az ágak egymáshoz erősítve, összekötve: ha valaki közéjük hatolt, menthetetlenül fennakadt a kihegyezett ágú törzseken. Ezeknek a síroszlop nevet adták. Eléjük ötösével, x-alakban, egy sor három láb mély, lefelé szűkülő gödör került. A gödrökbe sima, combnyi vastag hegyes és égetett végű karókat bocsátottak le úgy, hogy csak négy hüvelyknyire látszódjanak ki a földből; a karók rögzítése, megszilárdítása érdekében egy láb vastag földréteget szórtak a gödör aljára s azt jól ledöngölték; a gödör többi részét pedig rőzsével és gallyakkal fedték be, hogy a csapda ne legyen feltűnő. Ebből nyolc sor készült, mindegyik sor három láb távolságra a másiktól; a liliomvirághoz való hasonlósága miatt a *liliom* nevet kapta. Előttük egylábnyi, tetejükön vashorgokkal teleszógezett cölöpöket vertek teljes hosszukban a talajba. Kisebb térközöktől eltekintve mindenütt helyeztek el ilyenfajta cölöpöket, melyek az *ösztoke* nevet kapták.

A munka végeztével Cézár a vidék viszonylag legalkalmasabb tereppontjain át hasonló, tizennégy mérföld kerületű erődítményvonalat építtetett, de fordított irányba, a kintről várható támadások ellen. Ez azt célozta, hogy nagyobb ellenséges haderő se keríthesse be az ostromművek védőegységeit, ha neki valamilyen oknál fogva el kell távoznia, s hogy ne forogjon veszélyben, ha kivonul táborából. Katonáinak megparancsolta, ki-ki szerezzen be harminc napra való gabonát és takarmányt.

Míg Alesianál így követték egymást az események, a gallok a vezető emberek gyűlésén úgy döntöttek, hogy nem hívnak egybe valamennyi fegyverforgatásra képes férfit, mint Vercingetorix javasolta, hanem mindegyik törzstől meghatározott számú katonát követelnek, mert – gondolták –

nem tarthatnának fegyelmet, nem különíthetnék el övéiket a többiektől, és nem gondoskodhatnának megfelelő mennyiségű gabonáról sem, ha túlságosan nagy tömeg verődne össze. Megparancsolták, hogy a haeduusok és clienseik, a segusiavusok, ambivaretusok, aulercus brannovixek és a blannoviusok küldjenek harmincötezer harcost; ugyanannyit az arvernusok, hozzájuk számítva az eleutetusokat, cadurcusokat, gabalusokat és vallaviusokat, akik általában az arvernusok hatalma alatt álltak; a sequanusok, senók, biturixek, santók, rutenusok és varnusok egyenként tizenkétezeret; a bellovacusok tízezeret; nyolc-nyolcezeret a pictók, a turonusok, parisiusok és helvétek; az ambianusok, mediomatricusok, petrocoriusok, nerviusok, morinusok és nitiobroxok öt-ötezeret; az aulercus cenomanusok ugyanannyit, az atrebasok négyezeret, a veliciocassusok, lexoviusok és aulercus eburovixek három-háromezeret; a rauracusok és boiusok ezretek; az óceán mellékén lakó törzsek pedig, melyeket a gallok aremoricusoknak neveznek, vagyis a coriosolisok, a redók, ambibariusok, calesek, osismusok, lemovixek és unellusok összesen húszezeret. A bellovacusok nem küldtek annyi katonát, amennyit követeltek tőlük. Kijelentették, hogy ők teljesen függetlenül, saját elképzeléseik szerint veszik fel a harcot a rómaiakkal, senki parancsának sem hajlandók engedelmessé válni; csak Commius kérésére, kölcsönös barátságuk kedvéért indítottak útnak mégis kétezer harcost.

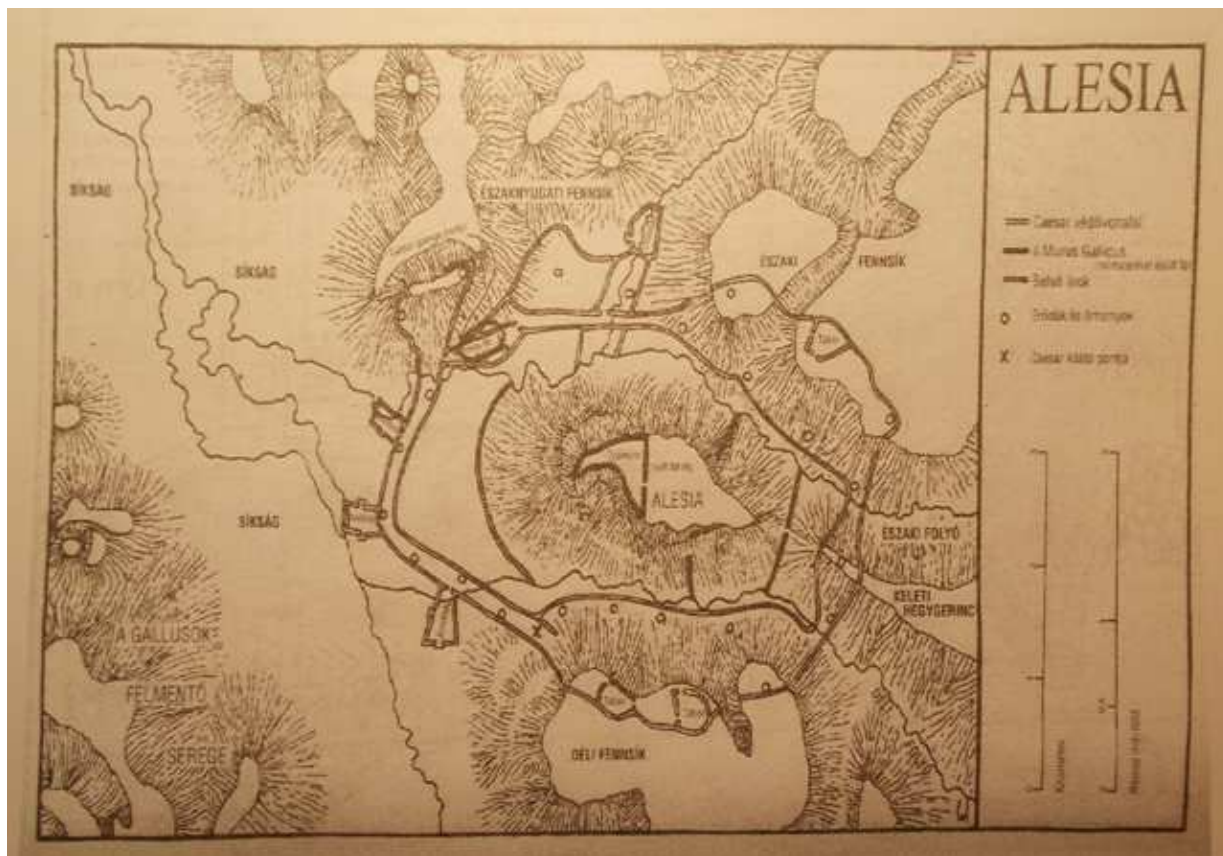
Ez a Commius, mint korábban utaltunk rá, az előző évek folyamán Britanniában hűséges és hasznos segítőtársa volt Cézárnak; érdemeire való tekintettel Cézár mentesítette törzsét az adófizetéstől, visszaadta nekik függetlenségüket, önrendelkezésüket, őt magát pedig a morinus törzs vezetésével bízta meg. Ez idő tájt azonban, mikor Gallia-szerre egyetlen vágy hevítette az embereket: hogy szabadok legyenek, és harci dicsőségük megint a régi fényében ragyogjon, sem a jótétemények, sem a barátság emléke nem hatott már, valamennyi gall szívvel-lélekkel, minden áldozatra készen a háborún munkálkodott. Nyolcezer lovast és körülbelül kétszáznegyvenezer gyalogost gyűjtöttek egybe. Ezeket a haeduusok földjén alapos vizsgálatnak vetették alá, megállapították a létszámot és kinevezték a tiszteket. A főparancsnokságot az atrebas Commiusra, a haeduus Viridomarusra és Eporedorixra, valamint az arvernus Vercassivellaunusra, Vercingetorix unokafivérére ruházták. Az egyes törzsekből megbízottakat rendeltek melléjük, hogy az ő tanácsaik alapján irányítsák a hadműveleteket. Valamennyien lelkesen, tele önbizalommal indultak Alesia irányába. Egyhangúan úgy vélekedtek, hogy ilyen óriási seregek már a puszta látványa is ellenállhatatlan, különösképpen, ha kettős csatára kerül sor, azaz ha a városból is kitörnek, s ugyanakkor az ostromgyűrűn kívül felbukkannak ők is, hatalmas lovas és gyalogos csapataikkal.

Elmúlt az a nap, amikor az Alesiában ostromolt gallok a felmentő sereget várták. Egy szem gabonájuk sem volt már, és nem tudták mi történik a haeduusok földjén, ezért gyűlést hívtak össze, hogy véglegesen döntsenek a sorsukról. Sok ellentétes vélemény hangzott el, egyik a megadást javasolta, a másik azt, hogy törjenek át, amíg az erejükből futja; Critognatus beszédét azonban külön is ki kell emelnünk, olyan vérlázító kegyetlenség jellemezte. Ez az előkelő származású igen tekintélyes arvernus így szónokolt:

Válaszra sem méltatom azoknak a véleményét, akik a legocsmányabb szolgálókat a megadás névvel illetik; szerintem az ilyeneket nem tekinthetjük polgároknak, és még a tanácskozássra sem lenne szabad meghívni. Én azok pártján állok, akik a kitörést javasolták, akiknek a terve – valamennyien elismerhetitek – régi hősiességünkre emlékeztet. Mert gyáva ember az, nem hős, akinek még ilyen rövid ideig tartó nélkülözés is elviselhetetlen teher! Én mégis elfogadnám az ellenpárt javaslatát – akkora hatással van rám a tekintélyük – ha belátnám, hogy pusztán saját életünket dobjuk oda, senki másét. Csakhogy döntésünknek egész Galliát tekintetbe kell vennie, a honfitársainkat, akiket segítségül hívtunk! Mit gondoltok, vajon lelkesítően hat rájuk, ha a rómaiak egy helyen lemészárolnak nyolcvanezer embert, csupa hozzátartozókat és vérrokonukat, s azután nekik úgyszólván amazok holttesteme felett kell harcolniuk? Ne akarjátok megfosztani támogatásotoktól azokat, akik a mi

megmentésünk érdekében a maguk életét teszik kockára, ne akarjátok, hogy a ti ostobaságotok, a ti elhamarkodottságotok vagy gyávaságotok miatt a közös ügy bukjon el, és Galliára az örökös szolgaság járma nehezdedjék! Talán kétségbe vonjátok hűségüket és eltökéltségüket, mert nem érkeztek meg határidőre? Akkor vajon miért dolgoznak a rómaiak nap mint nap a külső erődítményvonalon? Talán bizony szórakozásból? A mieink nem küldhetnek híreket, hiszen a városba vezető utakat elválták, de forduljatok csak a rómaiakhoz, ők bizonyítják, hogy hamarosan itt lesznek! Ők érzik a fenyegető veszélyt, és félelmükben szorgoskodnak éjjel-nappal a védőműveknél! Hogy mi az én tanácsom? Cselekedjünk úgy, ahogyan őseink hajdan, a cimberekkel és teutonokkal vívott háborúban, pedig azt a háborút nem is lehet egy napon említeni a mostanival! Őseinket is városokba űzték, őseinket is szorongatta az éhínség, akárcsak minket, de inkább a harcképtelen vének húsán tengették életüket, semmint behódoljanak az ellenségnek. És ha példájuk nem is lebegne szemünk előtt, én akkor is azt tartanám, hogy dicső dolog a szabadság érdekében ilyen szokást bevezetni, és az utódokra hagyományozni. Mert hát ugyan miben hasonlított az a háború ehhez? Igaz, a cimberek végigdúlták Galliát, rengeteg kárt okoztak, de legalább egy idő után kitakarodtak országunkból, és más vidékek felé vették útjukat; jogainkat, törvényeinket, földünket és szabadságunkat meghagyták. Ezzel szemben mire törekszenek, mit szeretnének az irigy rómaiak? Mihelyt tudomást szereznek egy népről, mely hírnévre tett szert, melynek fegyvereit győzelem kíséri, mindjárt az a szándékuk, hogy letelepedjenek földjein és városaiban, hogy örökös rabságba döntsék őket! Sohasem viseltek háborút más céllal! És ha nem tudátok, mi megy végbe a távoli népeknél, vessetek egy pillantást a szomszédos Galliára: provinciává süllyedt, felforgatták jogait és törvényeit, consuli bárdoknak vetették alá, soha nem enyhülő szolgaság terhe alatt görnyed.

A javaslatok elhangzása után döntést hoztak: azokat, akik egészségi állapotuk vagy koruk miatt nem vehetnek részt a harcokban, eltávolítják a városból, és minden lehetőt megtesznek, hogy ne kelljen Critognatus tervéhez folyamodniuk; ha viszont a szükség úgy hozza, ha a segédcsapatok késnek, mégis inkább az ő tanácsát fogadják meg, de nem hódolnak be, semmilyen feltétellel nem hódolnak be, semmilyen feltétel mellett nem kötnek békét. A mandubiusokat, akik városukat megnyitották előttük, arra kényszerítették, hogy gyermekeikkel és feleségeikkel együtt vonuljanak ki. Mikor a távozók az erődítményekig értek, sírva esedeztek a rómaiakhoz, könyörögve kérték, fogadják be őket, akár rabszolgaként, csak adjanak nekik egy falat ételt. Cézár azonban öröket állított a falakra, megtiltotta, hogy bárkit is áteresszenek.

7. kép Alesia ostroma⁴⁴

Közben Commius és a többi vezér, akikre a főparancsnokságot ruházták, valamennyi csapattestükkel eljutottak Alesia alá, birtokukba vették az ostromgyűrűn kívül emelkedő egyik dombot, és erődítményvonalunktól alig egy mérföldre telepedtek le. Másnap kivezényelték a táborból lovasaikat, akik előzőnlőtték a már említett három mérföld hosszú lapályt, gyalogságukat pedig ettől kissé hátrább, magasabban fekvő terepen állították fel. Alesia felől kilátás nyílt a mezőre. Mikor a segédcsapatok feltűntek, nagy csődület támadt a városban: az ostromlottak szerencsét kívántak egymásnak, mindannyiuk lelkét boldog öröm töltötte el. A város elé vezették csapataikat, ott tábor vertek, és rőzsével meg földdel tömték be a legközelebbi árokrészt, készen arra, hogy kitörjenek, megragadjanak minden kedvező alkalmat, amit a véletlen felkínál.

Cézár a két erődítményvonalhoz rendelte teljes gyalogságát, hogy szükség esetén ki-kivel védelmezhesse kijelölt helyét, és kellő terepismeretre tegyen szert, lovasainak pedig megparancsolta, hagyják el a tábor: ütközzenek meg. A táborokból jó kilátás nyílt, mert mindegyiket dombtetőre építették: így katonáink feszült figyelemmel lesték az ütközet alakulását. A gallok ritkásan íjászokat és egyéb könnyű fegyverzetű gyalogosokat szórtak el lovasságuk sorai között, hogy segítséget nyújthassanak övéiknek, ha netán hátrálniuk kellene, és hogy feltartóztassák lovasságunk rohamát. Több lovasunkat, akik nem számítottak ilyesmire, sikerült is megsebesíteniük: ezek mindjárt ki is váltak a harcból. A gallok már biztosra vették, hogy az övéik kerekedtek felül, azt is látták, mennyire szorongatja lovasainkat a túlerő: ostromgyűrűnkön belül álló csapataik csakúgy, mint a felmentő sereg

⁴⁴ Colleen McCulloch: Cézár háborúi. Európa, Budapest, 1998. 454. o.

katonái, egyszerre mindenünnen harsány hangon, vad üvöltésekkel kezdték biztatni a bajtársaikat. Mivel a csata mindenki szeme láttára folyt, és sem a bátor, sem a gyáva tettek nem maradhattak rejtve, mindkét felet hősi helytállásra ösztökélte a dicsvágy, vagy a közmegvetéstől való félelem. Dél óta tartott az ütközet, lassanként lenyugodott a nap, de még mindig nem lehetett tudni, ki lesz a győztes. Ekkor a germánok az egyik ponton tömött sorokban megrohamozták és visszaszorították az ellenséget, aztán, mikor a lovasok futásnak eredtek, körülvették az íjászokat, és mindet lekaszabolták. Most már a harctér többi részén is meghátrált az ellenség: a mieink egészen a táborukig üldözték a menekülőket, nem engedték, hogy soraikat rendezhessék. Azok a gall csapatok pedig, amelyek kimerészkedtek Alesia falai közül, szinte teljesen lemondtak a győzelemről, leverten vonultak be megint a városba.

Mindössze egy nap telt el nyugalomban, de a gallok ilyen rövid idő alatt is hatalmas mennyiségű rőzsenyalábot, létrát és ostromkampót készítettek. Másnap éjjel csendben kivonultak táborukból a síkságon lévő erődítményeinkhez. Ott egyszerre hatalmas zajt csaptak, hogy a városban ostromolt bajtársaiknak jelezzék közeledésüket, aztán az árkokba dobálták a rőzsenyalábokat, parittyákkal, kövekkel, nyílvezzőkkel igyekeztek lekergetni minket a falakról, és pontosan végrehajtották mindazt, amit az ostrom előkészítésénél szokás. Ugyanabban az időpontban, amikor a lárma felharsant, Vercingetorix is megfúvatta a kürtöket, kivezette csapatait. A mieink közül ki-ki nyomban az erődítménynek arra a pontjára sietett, melyet az előző napokban kijelöltek neki: sikerült is az erődítményeknél készenlétben álló követőgépekkel és dorongokkal visszaverniük a gallokat. Bár a sötétben nem lehetett látni, mégis sokan sebesültek meg mindkét oldalon. A hajítógépekből csak úgy záporozott a rengeteg lövedék, de M. Antonius és C. Trebonius legátusok, akik ennek a vonalszakasznak a védelmét kapták feladatuk, éberrel vigyáztak: ha a mieinket valahol szorongatták, a fenyegetett pontra nyomban erősítést küldtek a hátrább fekvő őrtornyok katonái közül.

Míg a gallok távol voltak az erődítményektől, tengernyi hajítófegyverük segítségével fölényt harcoltak ki; később azonban, mikor közelebb értek, vagy az ösztökéken akadtak fenn, melyekre nem számítottak, vagy beleléptek a gödrökbe, és a karók nyársalták fel őket, vagy pedig a falról és a tornyokból szórt ostromdárdák végeztek velük. Mindenütt súlyos veszteséget szenvedtek, mégsem sikerült sehol sem áttörniük az erődítményvonalat. Hajnaltájt, attól való félelmükben, hogy jobb felől, a fentebb elterülő táborból esetleg kitörnek és bekerítik őket, visszafordultak övéikhez. Közben az ostromlottak előhordták azokat az eszközöket, melyeket Vercingetorix a kitöréshez készenlétbe helyezett, betöltötték az elől húzódó árkokat is, de túlságosan sok időt vesztegettek ezekre a munkálatokra, s mielőtt elérhettek volna az erődítményekig, már meghallották, hogy a felmentő sereg alakulatai hátrahúzódtak. Így aztán minden eredmény nélkül tértek vissza a városba.

A gallok, akik érzékeny vérveszteség után két ízben is meghátrálásra kényszerültek, most azon kezdtek tanácskozni, mitévők legyenek. A tanácskozásba bevonták a vidéket jól ismerő embereket is, tőlük tájékoztak a fenti tábor fekvéséről és erődítményeiről. Észak felé egy domb emelkedett, melynek olyan nagy volt a kerülete, hogy a mieink nem vehették körül védőművekkel, s ezért kénytelen-kelletlen enyhén lejtős, meglehetősen kedvezőtlen helyen vertek tábor; ezt a tábor C. Antistius Reginus és C. Caninius Rebilus legátusok tartották megszállva két légióval. Miután az ellenséges vezérek felderítők útján tájékoztak a terepviszonyok felől, a legvitézebbnek tartott törzsek egyesített haderejéből kiválasztottak hatvanezer katonát; titokban megállapodtak a hadművelet céljában és a végrehajtás módozataiban; a támadás időpontját délre tűzték ki. A csapatok parancsnokává a négy vezér egyikét, az arvernus Vercassivellaunust tették meg, Vercingetorix rokonát. Vercassivellaunus éjjel előtt kivonult a táborból, s mire hajnalodott, már csaknem az egész utat megtette; ekkor elrejtőzött a hegy mögött, és az éjszakai fáradság után pihenőt engedélyezett

katonáinak. Dél közeledtével megindult a fentebb említett tábor felé; ugyanakkor a lovasság a mezőn épült erődítményekhez vágatott, s lassanként a többi csapat is megjelent táborá előterében.

Alighogy Vercingetorix Alesia fellegvárából észrevette az övéit, nyomban kivonult a város elé; előhordatta a sok vesszőnyalábot, rudat, ostromsarlót és egyéb eszközt is, amit készenlétbe helyezett a kitöréshez. Mindenütt egyszerre lángolt fel a harc, a gallok minden vonalszakaszon ostrom alá vették az erődítményeket: oda sereglettek, ahol a védelem a leggyengébbnek tűnt. A római csapatok, melyeket apró egységekre forgácsolt a hosszú erődítményrendszer, csak nagy nehezen állhattak helyt a több ponton indított támadással szemben. Ráadásul katonáinkat megfélemlítette a hátuk mögött felharsanó lárma: úgy látták, hogy életük-haláluk mások sorsától függ, márpedig a világosan fel nem mérhető veszély általában nagyobb ijedelmet kelt az emberekben.

Cézár alkalmas helyet talált, ahonnan figyelemmel kísérhette, mi történik a csatater valamennyi szakaszán; a fenyegetett pontokra segítséget küldött. Mindkét félnek az az érzése támadt, hogy kivételes pillatát érkezett el, meg kell feszíteniük minden erejüket: a gallok tudták, hogy elvesztek, ha nem sikerül áttörniük az erődítményeken; a rómaiak viszont tisztában voltak azzal, hogy minden megpróbáltatásuknak egyszerre vége szakad, csak ezt az ütközetet megnyerjék. A legveszélyesebb helyzet a felső tábor erődítményeinél alakult ki, ahová, mint említettük, Vercassivellaunust küldték. Ebben jelentős szerepet játszott a kedvezőtlen, lejtős terep. A gallok részint dárdákat hajigáltak a tábor felé, részint teknősbékát alkottak, úgy közelítették meg; közben fáradt csapataikat rendre újak váltották fel. A támadók közös munkával földhányást emeltek az erődítmények elé, melyekre felkapaszkodhattak, s amelyek ugyanakkor befedték a talajban elrejtett csapdáit is. A mieinknek már mind a fegyverkészletük, mind az erejük fogytán volt.

Mikor Cézár észrevette, mi történt, Labienust hat cohorsszal szorongatott katonái segítségére küldte. Megparancsolta neki, hogy amennyiben nem tudja visszaverni az ellenség ostromát, vonja össze cohorsait és törjön ki; ehhez a megoldáshoz azonban csak végszükség esetén folyamodjék. Ő maga sorra járta a többi csapattestet: lelkükre kötötte, állják bátran a nyomást, figyelmeztette őket, hogy ez a nap, ez az óra hozza meg számukra korábbi harcaik gyümölcsét. Közben a városbeliek, akik hiába próbálkoztak a síkságon felépített hatalmas erődítményeknél, a magaslatokra próbáltak felkapaszkodni: odahordták előkészített ostromeszközeiket is, dárdazáport zúdítottak az őrtornyokra, kiűzték a védőket, földdel meg rőzsényalábokkal temették be az árkokat, és ostromsarlóikkal már rést ütöttek a falon és a mellvéden.

Cézár először az ifjabb Brutust küldte erre a pontra néhány cohorsszal, utóbb C. Fabius legátust újabb cohorsok élén; végül mikor a harc hevesebbé vált, személyesen vitt erősítésül pihent csapatokat. Mihelyt a veszély elmúlt, és az ellenséget megfutamították, útnak indult arrafelé, amerre Labienust küldte: a legközelebbi őrtoronyból magához vett négy cohorsot, a lovasságnak pedig megparancsolta, hogy egy része kövesse őt, másik része kerülje meg a külső erődítményvonalat, és hátulról támadjon rá az ellenségre. Ezalatt Labienus a szomszédos őrtornyokra vezényelt negyven cohors közül az összes, hirtelenjében elérhető cohorsot egyesítette, mert sem a falak, sem az árkok nem tudták megtörni a támadás erejét, Azután küldöncök útján értesítette Cézárt, milyen hadműveletet tart célszerűnek.

Cézár sietett, hogy részt vehessen az ütközetben. A magaslatokon elhelyezett ellenséges csapatok jól láthatták a lejtős, ereszkedő terepet, ahol útja keresztül vitt: mihelyt bíborszín öltönyéről, a csaták során állandóan viselt hadvezéri díszruhájáról észrevették, hogy közeledik, s ugyanakkor megpillantották azokat a lovas osztagokat és cohorsokat is, melyek parancs szerint követték őt, nyomban megkezdték az ütközetet. Mindkét oldalon egetverő kiáltozás támadt, amire a fal és az összes erődítmény felől hasonló kiáltások válaszoltak. A mieink nem nyúltak dárdáikhoz, hanem karddal a kézben küzdöttek. Egyszer csak az ellenség hátában felbukkant lovasságunk. Újabb

cohorsok is közeledtek: az ellenség futásnak eredt. A menekülőket lovasaink fogadták. Iszonyú öldöklés kezdődött. Sedulius, az aremoricusok közé tartozó lemovix törzs fejét és főparancsnokát megölték; az arvernus Vercassivellaunust futás közben, élve fogták el; hetvennégy hadijelvényt hordtak Cézár elé; a hatalmas seregből csak kevesen jutottak el épségben a táborig. Mikor az ostromlottak a városból meglátták honfitársaik tömeges pusztulását és menekülését, reményvesztetten vonták vissza csapataikat az erődítmények alól. Alighogy visszavonulásuk híre elterjedt, a gallok menekülésszerűen otthagyták a táborot. Ha katonáinkat nem fárasztja ki az egész napos kemény harc, ha nem kell annyiszor segítséget vinniük hol ide, hol oda, most valamennyi ellenséges csapatot megsemmisíthették volna. Az éjjelkor üldözésükre küldött lovasság mindenestre beérte az utóvédet: az utóvéd katonái közül sokat elfogtak vagy lekaszaboltak; a többiek, akiknek sikerült megmenekülniük, mind szétszóródtak, ki-ki törzsének földje felé.

Másnap Vercingetorix gyűlést hívott össze. Kijelentette, hogy a háborút nem egyéni érdekekből, hanem közös szabadságukért indította meg, s mivel fejet kell hajtaniuk a sors előtt, hát rendelkezzenek vele tetszésük szerint; vagy engeszteljék ki halálával a rómaiakat, vagy adják át őt élve nekik. Ebben az ügyben követeket küldtek Cézárhoz. Cézár megparancsolta, szolgáltatassák ki fegyvereiket, vezessék hozzá a vezető embereket. Ő maga a tábor előtt húzódo erődítményszakasznál telepedett le: odahozták a vezéreket; Vercingetorixot kiszolgáltatták neki, a fegyvereket lába elé szórták. A foglyokat hadizsákmányként szétszította katonái között, mindegyik katonának egyet-egyét; csak a haeduus és arvernus foglyokkal tett kivételt, remélve, hogy általuk meghódolásra bírhatja a két törzset.

Teendői végeztével a haeduusok földjére indult: a törzs meghódolt előtte. Itt érték utol az arvernusok küldötteit, akik bejelentették, hogy minden parancsát teljesítik. Cézár nagyszámú túszt követelt tőlük. A légiókat a téli táborba irányította. A haeduusoknak és arvernusoknak visszaadta a fogságban lévő mintegy húszezer honfitársukat. T. Labienusnak meghagyta, hogy két légióval és a lovassággal induljon útnak a sequanusok földjére; hozzá osztotta be M. Sempronius Rutilust is. C. Fabius legátust és L. Minucius Basiliust két légióval a remusok földjén helyezte el, hogy a törzset a szomszédos bellocusok részéről semmi bántódás ne érhesse. C. Antistius Reginust az ambivaretusok, T. Sextus a biturixek, C. Cavinius Rebilust a rutenusok földjére küldte egy-egy légió élén. Q. Tullius Cicerót és P. Sulpiciust a haeduusok közé, Cavillonum illetve Matisco városába, az Araris mellé vezényelte azzal, hogy gondoskodjanak gabonáról. Ő maga Bibractéban szándékozott tölteni a telet.

Mikor Rómában Cézár levele alapján tudomást szereztek az eseményekről, húsznapos hálaadó könyörgést rendeltek el.⁴⁵

Könnyű lenne ma a végkifejlet ismeretében Vercingetorix szemére vetni bármit is. Könnyű lenne felvetni, hogy Alesia-t a lovasok távozásával egyidőben ki kellett volna üríteni, beleértve a nyolcvanezres gyalogos sereget is. Ha ezt megteszik, a rómaiak saját magukat zárták volna csapdába. A gallok Cézár építkezéséből legfeljebb csak sejthettek valamit, de el sem tudták képzelni a végkifejletet. A felmentő sereg – amely a háromszázezret súrolta – nem volt képes úgy támadni, hogy a saját maguk által bezárt rómaiakat távolról, íjászaikkal zavarták volna meg. Az alesiai cézári beszámolóból kimaradt néhány adat, ezeket most pótolom.

Cézár Alesia bevétele után folytatta Gallia elleni háborúját. A kelták még ekkor sem adták meg magukat és Uxellodunum fellegrárába vetették maradék bizodalmaikat. Cézár itt sem tagadta meg

⁴⁵ Gaius Julius Caesar: A gall háború. Európa kiadó, Budapest, 1964. 63-90

önmagát, a szinte bevehetetlen erődöt vizétől megfosztva harc nélkül kényszerítette megadásra. Bosszúja borzalmas volt, négyezer kelta védő kezét vágatta le. Döntését maga indokolta eképpen:

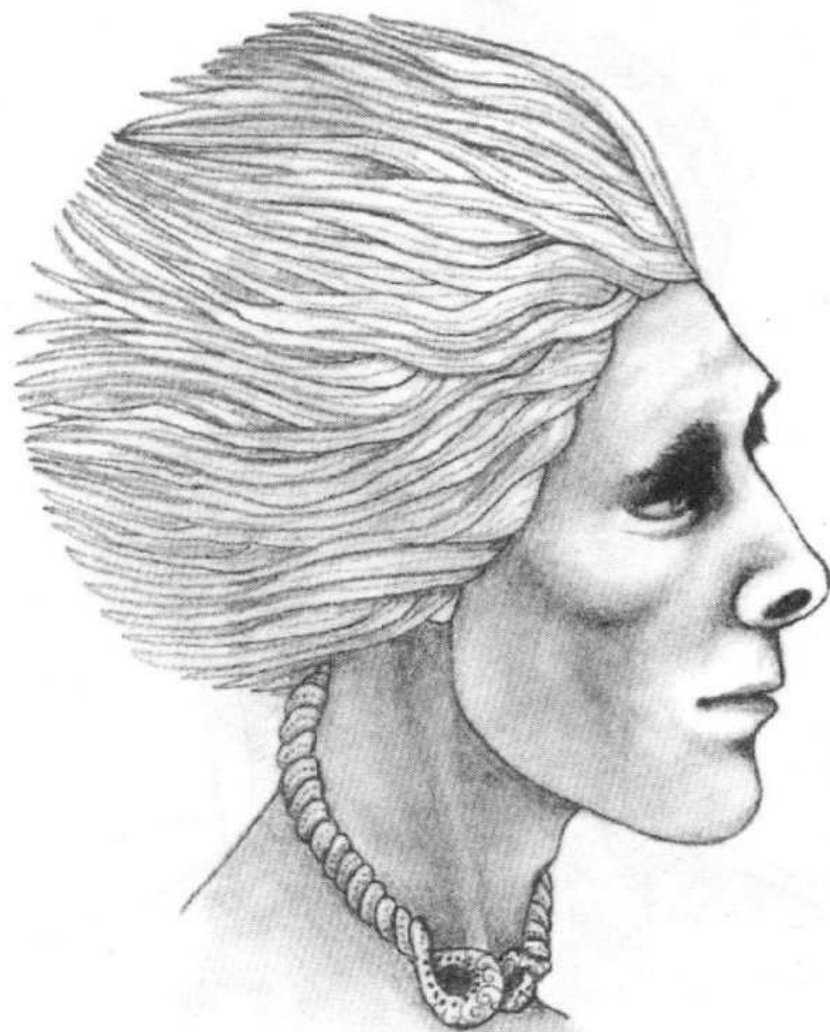
A négyezer megcsonkított ezután arra ítéltetik, hogy járja ezt a hatalmas országot, és koldulással tartsa fenn magát. És aki csak megpillant egy ilyen kéz nélküli nyomorultat, megéri és megszívleli majd Uxellodunum ostromának leckéjét. A légiók most már hamarosan széteszlanak, és mindegyik magával visz majd téli táborhelyére néhány ilyen nyomorékot; ekként biztosítjuk, hogy valóban Gallia minden részébe jusson belőlük. Mert semmi haszna a leckének, ha az eredmény nem válik országszerte ismeretessé.

Végezetül még néhány számadat, amelyet az én érdemes, bár meg nem énekelt hőseim, az írnokok gyűjtöttek össze. A Gallia Comatában dúló háború a gallusoknak kereken egymillió harcosába került. További egymillió embert adtak el rabszolgának. Négyszázezer gallus nő és gyermek hullott el, negyedmillió gallus család vált hontalanná. Ez megfelel Itália egész lakosságának, és iszonyatos módon bizonyítja, mily eszeveszetten őrjöng a vak bika. Ez tovább nem mehet, most kell megfékezzük, itt Uxellodunumban. Mire galliai parancsnokságotól megválok, Gallia Comatában béke s nyugalom lesz.⁴⁶

A Cézár által elgondolt Pax Romana beteljesedett Galliában, miközben a vezérnek csak a rabszolgák eladásából 20.000 talentum haszna volt.⁴⁷ A világtörténelem egyik legnagyobb tömeggyilkosa ezzel tönkretett és kirabolt egy országot, és a nyugati kelták nagy részét. A galliai kelták mégsem pusztultak el egészen. Őshonos nyelvüket és műveltségüket a rájuk támadó germánok nagyrészt átvették, miközben ugyanaz történt itt is, mint Etrúriában, vagy korábban Médiában. Az őshonosokra telepedettek és megokosodottak világhódító terveket szövögetnek, esetünkben a frissen félig kiművelődött frankok kezdik – vagy éppen folytatják - majd Európában a világhódítók szokásos játékait. Ők is birodalomról álmodnak, ahogy a korábbi példaképeik is. Nevezhetjük ezt latin mintájú frank-germán egyformásításnak (globalizációnak) is. Velük kezdődik a sötét középkor.

⁴⁶ Colleen McCullogh: Cézár háborúi. Európa, Budapest, 1998. 438. o.

⁴⁷ 1 talentum 29,196 kg súlyt jelent. Ha ez aranyat jelöl, mai értéke kb. 1700 milliárd Forint.

VERCINGETORIX

Col

8. kép Vercingetorix⁴⁸

⁴⁸ Colleen McCulloch: Cézár háborúi. Európa, Budapest, 1998. 460. o.

A keleti front

A pártos (pártus) Kelet

A mesés Kelet kifosztásához a rómaiak Görögország meghódítása után kezdhettek hozzá. Éppen azt az országot gyűrték le és fosztották ki, amelyről az a hír járja máig is, hogy szellemi elődje lett volna. A távoli Kelet felé az első lépés Ázsia tartomány (provincia) megalakítása volt, majd Kisázsia átrendezése, pontosabban feldúlása.

A pártosok elleni római háborút nem tekinthetjük csak önmagában. Már csak azért sem, mert az oda vezető úton más népeket is meg kellett hódítani Rómának, mielőtt a hön áhított zsákmányhoz, a húsfazékhoz juthatott volna. Útba esett egész Kisázsia, Szíria és Palesztína, amelyek később mindig is sok gondot okoztak a hódítóknak. E terület tagoltsága folytán sok kisebb nép hazája volt, amelyek mindig megbecsülték szabadságukat. A keletre törő rómaiak soha nem érezhették magukat igazán biztonságban, ha mögéjük kerülve a Folyamközt akarták elérni. Róma erőfölénye folytán időnként képes volt uralmát e tájon biztosítani, ugyanakkor mindig tudnia kellett, hogy jelenlétét a megfelelő erő felvonultatása mellett folytathatja csak.

A Kelet kifosztása tehát Kisázsiaiában, mint az első útba eső területnek meghódításával vette kezdetét. Amikor a rómaiak a Kelet nevét említették, pontosan körülhatárolható területet értettek alatta, mégpedig a Pártus Birodalmat, Pártosországot. Földrajzi értelemben a mesebeli Perziát legnagyobb kiterjedésében, vagy inkább a Nagy Sándor által meghódított földet. Igazából nem is tudták, mekkora is e föld. Nem számítottak arra, hogy hatalmas római birodalmuknál is nagyobb lehet. Pedig ez volt a valóság.

009 kép I. Mitridat pártos király⁴⁹

Ha a pártus birodalom létrehozása során I. Mitridatnak (*a perzsa*) Kürosz szerepét tulajdonítjuk, akkor Dareiosz szerepét II. Mitridat töltötte be. Mert míg az előző uralkodónak a birodalom területi felépítése köszönhető, megerősítése és belső szervezetének kialakítása az utóbbinak érdeme, aki Iránt igazi világhatalommá tette. Jelentőségét és a korabeli világ politikai és a gazdasági életében betöltött szerepét világosan mutatták a nyugaton Rómával, keleten pedig Kínával létesített kapcsolatai. Ezt kívánta az uralkodó is hangsúlyozni a “Királyok Királya” cím felvételével.

Halála után Pártia teljes hanyatlásnak indult. Trónján harminc éven át egymást követték az uralkodók. A belső harcok annyira kimerítették a birodalmat, hogy az armeniai Tigranész, aki a pártusoknak köszönhette koronáját, több tartományt elragadott tőlük, és az országot fosztogatva egészen Ekbatanáig jutott el. Súlyosan megsértette a birodalmat azzal, hogy felvette a “Királyok Királya” címet.⁵⁰

II. Mitridat Kr.e. 115 körül fogadta a kínai császár követeit, és szerződést kötött velük. A szerződés kikötései nagymértékben megkönnyítették a nemzetközi kereskedelmet, melyben Irán – *értsd: Pártosország, közkeletű nevén a Pártus Birodalom*, - mint elsősorban közvetítő állam, igen fontos szerepet töltött be.⁵¹

Mitrász és VI. Mitridat Eupatór, Pontus királya

⁴⁹ John R. Hinnels: Perzsa mitológia. Corvina, Budapest, 1992. 15. o.

⁵⁰ Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Gondolat, Budapest, 1985. 224. o.

⁵¹ Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Gondolat, Budapest, 1985. 224. o.

010 kép Nagy VI. Mithridatész Eupatór, Pontus királya⁵²

Ebben a helyzetben a keleti történelem egyik legkülönösebb alakja tűnik fel előttünk. Szereplése és valószínűtlenül hosszú uralkodása önmagában vagy 60 évvel hátráltatta a rómaiakat Mezopotámia felé való menetelésükben. A rómaiak a vele való háborúban még nem sejtették, kelet felé nem ő lesz az egyetlen komoly akadály. Királysága szomszédos az ősi szabir törzsterülettel, ahol ragozó nyelvű elődeink, rokonaink – hettiták, hurrik, lúdök - éltek évezredek óta, ezért egy okkal több, amiért rájuk külön is figyelhetünk. Felesége a pártos Arsakida armeniai Tigran király leánya. Egy elszánt, elpusztíthatatlan hazafi, lángoló szellem, makacs öszvér tulajdonságaival megáldott ember: Pontus királya, teljes nevén Nagy VI. Mitridat Eupatór – magyarul annyi, mint “Mitrásztól adott,⁵³” - egy, a keleti népek történetében, így Kisázsiaiban és a Pártus Birodalomban is gyakran előforduló személynév tulajdonosa.

⁵² Weltgeschichte. Hans F. Helmolt, Bibliographischer Institut, Leipzig-Wien, 1900. 133. o. *Th. Reinach, Párizs, 1890* után.

⁵³ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin Társulat, Budapest, 1904. II. 100. o.

011 kép Tigran, Örményország királya⁵⁴

Mielőtt Mitridat Eupatór személyére térnénk, röviden foglalkozzunk Mitrász szerepével. Igazi, napvallásból származó és fényt, világosságot hozó isten. A Mitrász-jelenség a Régi Kelethez köthető fogalom. A napvallásból származó fényhit megtestesítője. Zoroaszter fényhitű szentháromságának pantokrátora Mitrász, vagyis a sumér Én-lil évezreddel későbbi azonos. Egyenes következménye a Napisten-központú világnak, amely ragozó nyelvű Régi Keleti elődeink világa is volt. A mezopotámiai népkeveredések során megmaradt sumér, kassita, babiloni, méd leszármazottak hite terjedt el benne új köntösben. A perzsa uralkodók közül többen is a fény és a világosság hitét örökölték immáron egyre vegyesebb népükkel együtt a Régi Kelet sok évezredes mada-méd-mahgar hagyományaiból, amely később az avarok idején az ebből fakadó tüztisztelet nyomán egy Bizánc-ellenes háború okát is szolgáltatta. Ez a hit tovább élt Mithrásszal, Ahura Mazdával, a Fény keleti istenével, Zarathustrával, Budhával, Melkizedekkel, Jézus Krisztussal, Keresztelő Jánossal, majd Manival az ott élők lelkében. A világ világa gondolat, a Fény Fia, vagy éppen a Fény Szüze alakban megtestesülve, bár tartalmában változások is voltak, évezredek át magával ragadta a népeink körül kialakuló újabb népeket is. Róluk elneveztetnie magát nem mindenkinek adatott meg. Ma más a helyzet, de egyfajta vallási révület nyomát mutatja, ha ilyet találunk, pl. Dél-Amerikában könnyen találkozhatunk egy-egy Jézus Maria névvel illetett emberrel. Mithridat valószínűleg ugyanilyen

⁵⁴ Weltgeschichte. Hans F. Helmolt, Bibliographischer Institut, Leipzig-Wien, 1900. 133. o. *Th. Reinach, Párizs, 1890* után.

gondolattól vezérelve nyerte nevét, amely lényegében ugyanezen eszme, a Fényhit körében született. Jelentését és értelmét a *Mitrász adománya* kifejezésen túl közelíthetjük meg talán még tovább, mint a *Fény ajándéka, adománya*.

Mitrász később az óperzsa vallás egyik jó szelleme (Ized), majd főistene. (*A Kincsestárban bizonyítottam korábban az óperzsa nyelv magyar származását éppen az ott a perzsába beolvadó nagyszámú magyar (mahgar) őslakos okán.*) Eredetileg a tiszta légkört, a világosságot, a fényt jelentette, mely még a felkelő napot is megelőzve a legtávolabbi és legelrejtettebb zugokba is behatol, és a sötétséget mindenünnen elűzi. A régi perzsa vallás azonban nemcsak megszemélyesítette a természeti tüneményeket, hanem erkölcsi jelentéssel is felruházta azokat; ily módon Mitrászban később a tisztaság és az igazság képviselőjét imádták, a sötétség és a hazugság esküdt ellenfelét. II. Artaxerxes perzsa király (Kr. e. 405-359) ideje óta Mitrász még nagyobb jelentőségre emelkedett; most már a mindent látó és legyőző, a mindenség felett uralkodó istent látták benne, aki a Daevák (Déva városa Erdélyben, Dévaványa Magyarországon!) segélyével az örök világrendet a sötétség és hazugság szelleme ellen megvédelmezi. Majd a szerződések és az eskü fölött őrökdő istenné tették. A Kr. előtti századokban Mitrász kultusza a rómaiak között kezdett elterjedni Nyugaton, ahol egyébiránt e kultusz mindenféle nem árja eredetű (káldeus és egyiptomi) babonával és titokszerű szertartásokkal keveredett össze. A Kr. utáni századokban Mitrászt Keleten, majd Nyugaton magával a napistenséggel kezdték azonosítani, amint ez az indoszkíta érmeken is látható: a Szasszanidák korában pedig már a nap fény sugarai veszik alakját körül. A napban keresték ekkor az összes dolgok s a világrend forrását és intézőjét. Rómában december 25-én ülték meg a napisten diadalát a tél és a homály felett, amely napon a föníciaiak is megünnepelték Melkart újjáébredését. Rendesen phrygiai módra öltözött ifjú alakjában ábrázolták Mitrászt, amint egy barlangban egy hatalmas bikát feláldoz. Rátérdel az állatra, melynek orrát egyik kezével összeszorítja (vagy az állat fejét felfelé rántja), míg másik kezével tört dőf annak szügyébe. A hosszútelki, erdélyi Mitrász szkíta öltözetben, nadrágban és fríg sapkával ábrázoltatik, míg a dévai múzeum mezítelen Mithrásza kelta harcos módra, szintén phrygiai (fríg) sapkával jelenik meg.

012. kép Mitrász legyőzi a bikát⁵⁵

Ennek értelme: Mitrász mint a fény istene megöli a barlangban (a világban) a bikát (a nappal és fényvel ellenkező terméketlenséget), amint pl. Persepolisban is a naporoszlán agyonfojtja a bikát. Ugyancsak Mitrászt ábrázolja a kőszobor képünkön. Az isten mezítelen ifjú képében, fején frígiai süveggel sziklából emelkedik ki, melyek körül egy kígyó tekerődzik. Ezen ábrázolás szerint Mitrász tulajdonképp maga a felkelő nap, mely a perzsa őshit szerint minden kora reggel a hegyek szikláiból születik.

⁵⁵ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin Társulat, Budapest, 1904. II. 99. o.

013. kép Mitrász kiemelkedik a sziklából⁵⁶

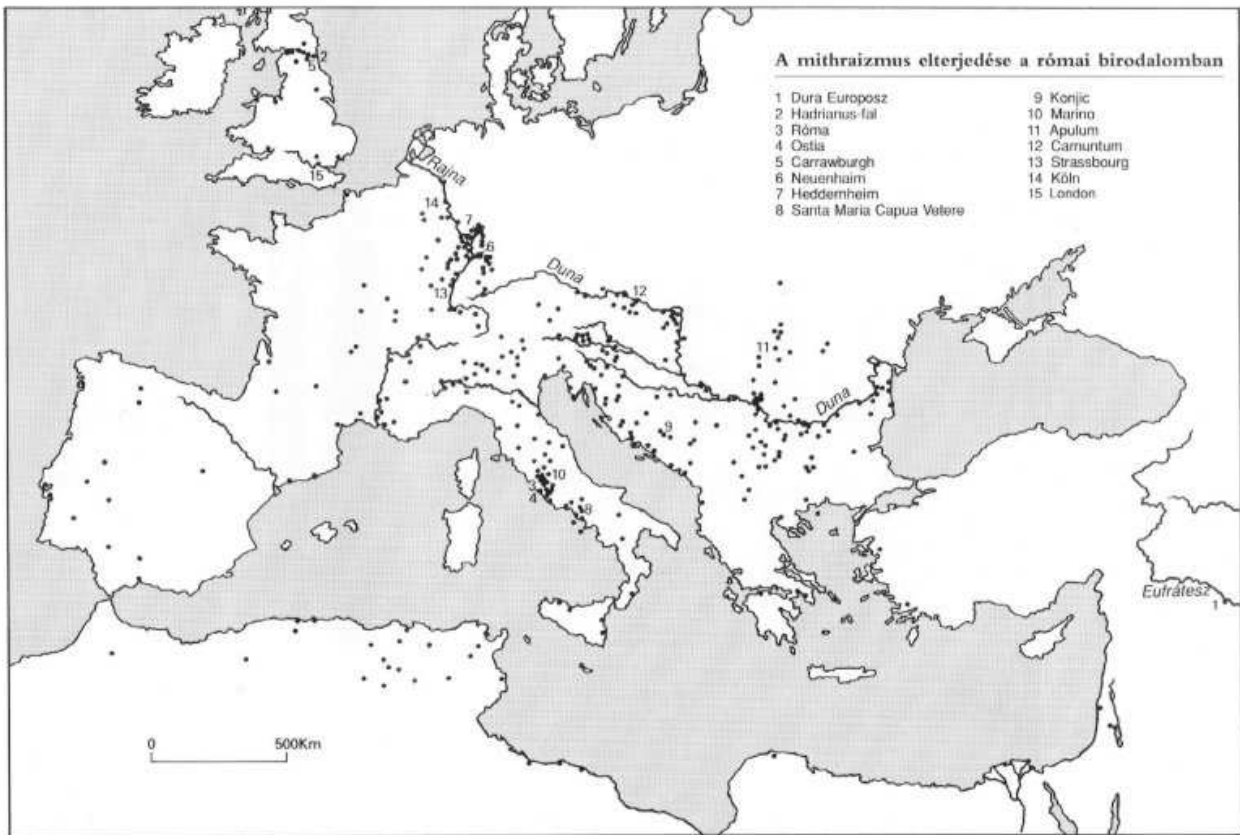
... Hazánk földjén (értsd: a Kárpát-medencében) Cumont összesen 104 Mitrász kultuszára vonatkozó emléket talált, mégpedig Pannonia inferior területén 17 emléket, többi között Aquincumban (mithraeum), Alcsúton, Tétényben, Szentendrén és Budaörsön; Pannonia superior területén 11 emléket, így pl. Sziszekén, Golubicson, Fertőrákoson, Ószőnyön, Szárazvámon; végül Daciában 76 emléket Orsova, Romula, Várhely (mithraeum), Micia, Vecel, Alsóbajom, Hosszútelke, Apulum (Gyulafehérvár), Alvinc, Marosfő, Magyardécse és Torda (Potaissa) mellett. A legérdekesebb és legnagyobb mithraeumot Pannoniában Carnuntumban (Németújvár, ma Petronell Ausztriában) találták, ahol egyébiránt három volt. A római világbirodalom területén mostanig 588 Mitrászra vonatkozó feliratot találtak s ezek közül 157-et hazánkban leltek. A legtöbb mithraeumra Itáliában bukkantak, az Alpeseken túli országokban a heddernheimi s a saarburgi érdemel különösen említést. Ez utóbbit Theodosius császár idején Kr. u. 395-ben a keresztények lerombolták s egy láncra vert holttetem elhelyezésével megfertőztették.⁵⁷ Nyilvánvalóan nem a Keleten térítő apostoloktól tanulták ez utóbbi keresztények vallási tanait, mert különben ilyen gyalázat elkövetése eszükbe sem juthatott volna.

Mitrász kultuszának rendkívüli elterjedtsége nem sok évvel az itteni események után új köntösbe öltözve még későbbi világtörténeti jelentőségű ügyekhez vezet majd. Jézus születésével szétárad majd az új Fény, a Világ Világának újabb lendületre kapó eszmekegőre. Nem előkészítetlen

⁵⁶ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin Társulat, Budapest, 1904. II. 99. o.

⁵⁷ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin Társulat, Budapest, 1904. II. 98-100. o.

talajba hullott az új előadásban megszólaló Ige, annak igen mély gyökerei éltek a Régi Kelet népeiben. Ezt tudva jobban átérezni a későbbi eseményeket is.

014. kép A térkép a római birodalom Mitrász-szentélyeit tünteti fel. Eloszlásuk Európában, mint ez jól látható, nem volt egyenletes. Figyelemre méltó, hogy a kultusz központjai a mai Németország, Olaszország, Magyarország, Jugoszlávia és Románia területén voltak.⁵⁸

Mitrász "fejlődése" az elmondottak szerint töretlen ívet fut be, szinte tükrözi az újonnan kialakuló perzsa nép ösztönös vonzódását mindenhez, ami magasztos, fényes, felemelő. Ez nem is csoda, ha meggondoljuk az igen nagy számban beolvadt ragozó nyelvű népesség perzsiai jelenlétét. Gyökerei érthetőek, így emberközeli istenné vált elsősorban korlátlan jó tulajdonságai folytán. Vele megérthetjük egyúttal – szerencsére itt jó értelemben és jó példát véve – az emberek által saját képükre és hasonlatosságukra teremtett isten felemelkedésének élettanát is. Mitrász azonban későbbi viselkedésével elkanyarodik az ősi szellemtől, képessé válik céljai érdekében ölni is, csakhogy megsegítse védeceit. Ez a Mitrász már nem a régi, beszüremlenek jelleme formálásába az indoeurópai istentípusok tulajdonságai is, akik képesek az élet kioltására. Az – akár csak jelképekben is - ölni tudó isten már nem a miénk, nem is változik vissza többé eredeti, tiszta, világ világa szerepébe. Úgy gondolom, most Mitrász személyiségének sorsában sikerült megragadni a perzsa,

⁵⁸ John H. Rinnels: Perzsa mitológia. Corvina, Budapest, 1992. 77. o

görög, római, stb. ún. "istenkészítési technológia" titkát és receptjét, amely végül is az istenkarok kialakulásához vezetett. Mitrász azonban végtelenül bőkezű, és még mást is mond nekünk, nevezetesen azt, hogy lehetett Perzsia bármilyen elvetemült hódító állam, népei az otthonok rejtekében a talán kevésbé divatos, jó oldalról üzenő istent választották maguknak, aminthogy a rómaiak alávetettjei, de végül saját maguk is. Mihelyst Perzsia – és a romjait átrendező Nagy Sándori zűrzavar korszaka - átadja helyét Pártosországnak, ennek a csodálatos magyar szkíta vezetésű államnak, már másképpen látjuk az eseményeket. Milyen naivak hát az istenek, hogy mai tudásunk szerint ez a dolog éppen fordítva lenne, azazhogy ők még talán ma is azt gondolják, ők teremtettek minket. Valójában azonban az isteneket az emberek teremtik meg saját képükre és hasonlatosságára. Ebből tudhatjuk azt is, hogy a gyilkos istenek nem a mi isteneink. Ezzel együtt örülnünk kell a gondolat, a Mitrász-eszme földrésznyi méretű elterjedésének, az iránta mutatott tiszteletnek, jó szelleme megerősítésének, emberközeli szerepe ily széles kifejeződésének. Átalakításával a perzsák befogadták a szkíták nekik szánt korszakos ajándékát, a fényhitet. Legalább ennyire elgondolkodtatóak Mitrász tiszteletének hátramaradt nyomai és azok földrajzi eloszlása. Különösen a Kárpát-medence, ezen belül maga Erdély tűnik ki a Mitrász-i eszmekört magába fogadó készségével és képességével. Éppen az az Erdély, amelynek alig 170 éve volt csak Róma jóvoltából Mithrásszal találkoznia, amelyet római fennhatóság alatt töltött el hosszú évezredek. Kell itt lennie valaminek, ami az eszmét termékeny talajba segíthette, és a nép körében élő imádat kultusz helyek feltűnő sokaságának építését határozta el. Volt is, mégpedig ugyanaz a nép és ugyanaz az évezredes fényhit, amely keleten is élt és itt is. Ugyanaz a nép, ugyanaz a hit és ugyanaz a világosság, fény és élet. Csíksomlyó hétezer éves Babba Máriájának Erdélye e nép hazája, kelet rezdüléseinek és szellemének hű párja, akik mind fényben és világosságban éltek életüket saját hitük szerint. Kelták, daha-szkíták, keletről elszármazott népek ők javarészt. Ilyen egyszerű lenne mindez? Mutasd meg istenedet és megmondom, ki vagy.

Általában véve elmondhatjuk, hogy Mitrász (Mitra, Mithra, Mithras) szerepének lényegét ma az indoeurópaiak nem értik, de lehet, nem akarják érteni. Úgy tesznek, mintha Mitrász már nem a Fény megjelenítője lenne, hanem valami bikaviador. Így aztán már kényelmesen lehet vele bármit tenni: perzsásítani, belemagyarázni lényegtelen dolgokat. Bár elsősorban a katonák által terjesztett kultuszról van szó, nem közömbös, hogy a civil, polgári lakosság körében is hódított, de civilekre vonatkozó emlékek csak *a mai Magyarország, Románia és Bulgária területén. Keletről Izraelből, Szíriából és Észak-Afrikából is kerültek elő Mitrász-tiszteletre utaló jelek.*⁵⁹ John H. Rinnels egyetlen alkalommal sem említi meg könyvében a kulcsmondatot Mitrász szerepének lényegére rámutatva. Nagy kár, mert éppen a lényegre keni el vele. Sőt. Elképesztően primitív eszmefuttatásait közzé is teszi, miszerint a megölt bika vére által váltaná meg az emberiséget bűneitől. Van itt még említve világbarlang jelképe, megváltásban együtt osztozó mellékszemélyek, szinte elborzadunk a ránk zúdított maszlagtól. Miután sem Zoroaszter maga, sem később a perzsák nem vallották a megváltás tanát ebben az értelemben, itt bizony hamisítással, belemagyarázással állunk szemben. Rinnels leginkább azt árulja el, hogy ő maga nem értett meg semmit Mitrászról. Mitrász e rontott változatának új életre kelése egyetlen dolgot mutat: a perzsák elfogadták a fényhitet. A jellemében történt illetve eszközölt változások a perzsák népi tulajdonságait vetítik rá a befogadott istenre, ezért őt így tekintik már magukénak. A nagy szkíta térítés és megváltás gondolata otthonra talált Perzsiában először, majd a fentebb részletezett vidékeken is.

⁵⁹ John H. Rinnels: Perzsa mitológia. Corvina, Budapest, 1992. 76. o

Ahogy Európa keletről történt benépesülése a kelták (keletiek) kialakulásához vezettek, úgy azt mindenütt így kell értenünk. Legalább annyit fel kell tételezzünk róluk, - a kárpát-medencei skardán (szkordiszkusz), dardán, bój, pannoniai stb. törzsekről és a keletebbre lakó basztarna, dák törzsekről meg különösen, - hogy nemcsak tudták honnét jöttek, de a jelek szerint tartották is a kapcsolatot Régi Kelet-i kortársaikkal. Ha ugyanis Kr. e. 65 táján Mitridat pontuszi király 70 évesen azt a tervet fontolgatja, hogy a Balkánon és az Alpokon átvonulva támadja meg Itáliát,⁶⁰ azt igen komolyan kell vennünk. Egyrészt azért, mert ezek szerint VI. Mitridat Eupatór, Pontusz királya (Kr. e. 120-63) olyan háttérrel rendelkezett, amely Róma megtámadására engedett haditervet készíteni. Ne felejtsük el, Róma ebben az időben már támad keleten, Pontus és Pártosország nyilván a védekezésen töri a fejét. Jó megoldásnak látszik és igazi Hannibáli gondolat a megkerülő támadás felvetése, mintegy csírájában megsemmisíteni a támadót. Másrészt még ennél is fontosabb, hogy Mitridat Pontus és Róma között nem lát ellenséget, neki természetes, hogy végig harc nélkül vonulhat fel. Nem ellenség neki sem Burebista, a hirtelen felívelő kelta daha-szkíta - dák királyság feje, de egyetlen kelta törzs sem, mert átengednék szövetséges seregét Róma felé. Útvonaltervét is csak az befolyásolja valamennyire, hogy időközben a rómaiak nagyon meggyengítik Illíriában a skardánokat (szkordiszkuszokat) délen, ezért inkább a pannonok dunántúli földjén keresztül vinné seregét. Ez még tovább növeli előttünk Mitridat tekintélyét, mert nem Illyriában akart rómaid verni, hanem Rómában magában. A két dolog között igen nagy különbség van, nyilván a Hannibáli gondolat a hatásosabb. Mitridat merészségének egyetlen ellenérve van, az ő idejében Róma nagyon erős, de erős a félelem is a Boszporusz környékén a kereskedő görögök között. Ők nem szívesen teszik kockára sorsukat egy másik nép vezette kalandért, hacsak nem járnak biztosan jól emellett. Bár Róma terjeszkedéseinek már komoly akadályai vannak, saját területükön még lázas álom lehetne a legyőzésük éppen a tétovázó görögök miatt. Más következtetést is levonhatunk e rendkívüli módon és hatalmas területen zajló háborúban. Nemcsak a rómaiak erősek, de az eddig leszólt és lenézett "barbárok" is sokan vannak. Annyira sokan, hogy megszokott történelmi térképeinket nyugodtan kidobhatjuk, mert azok már csak a köd sűrítésére alkalmasak. Nem folytatható tovább az a gyakorlat, hogy a Római birodalom unásig ismert határain kívül lazán szétszórt népnevekkel takarják be Eurázsia térképét. Mintha azt sugallnák, hogy Róma birtokain kívül primitív emberhez hasonló állati csordák legelnének, és itt most mindegy, hogy ragozó nyelvű vagy germán, vagy bármilyen más nép lenne-e az.

Van azonban itt még valami. Ha az Erdély története c. fent idézett könyvből a bentfelejtett ellentmondások és otthagyt megjegyzések is segítenek a dák történelem újravázolásában - legalábbis ami a kereteket és az alapkérdést illeti, - ugyanott észre kell vennünk mást is. Ki hát e vakmerő király? A merész terveket szövögető és pontuszinak nevezett Mitridat király abban az országban, ahol egyáltalán nem ijedtek meg Rómától. VI. Mitridatnak saját önbizalma, népe segítsége és háterszága, Pártosország, ez a hatalmas szkíta vezetésű ország volt a háttere hozzá méltó Hannibáli tervéhez, és meg is indult volna seregeivel, ha nem hal meg időnek előtte. Félig teljesült kívánsága, a rómaiak képeben Crassus látogatta meg Pártosországot néhány évre rá, Kr. e. 53-ban Carrhae-nál, vagyis Háránnál, a szabirok ősi törzsterületének kellős közepén mérték a pártosok Rómára azt, amit ő Rómában szeretett volna megtenni. Ahogy azonban az előbbieken is mondtam, habár nagy győzelmet arattak, az nem ugyanaz volt. További majd háromszáz év háborút jelentett még a pártosok országában. Kanyarodjunk vissza most Mitridat különös történetéhez.

⁶⁰ Köpeczi Béla: Erdély története, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 35. o.

1015 Kisázsia térképe Kr. e. 132-31 között.⁶¹

Különösen Pontusban divatozott a Mithridates név. A pontusi birodalom alapítójára, Ariobarzanesre (Kr. e. 363-337) fia, I. Mitridat (Kr. e. 337-302) következett a trónon, akit csak Nagy Sándor tudott meghódolásra bírni, és aki később Antigonus kezétől esett el. II. Mitridat (302-266) meg tudta védelmezni országát a diadochosok⁶² ellen és északi Cappadociában is hódított, melyre azután a Pontus elnevezést kezdték alkalmazni. III. és IV. Mitridat és Pharnaces a galatákkal és más rokon népekkel⁶³ folytattak háborút, és ez utóbbi Eumenesszel harcolt és megszerezte Sinope városát, melyet Kr. e. 183-ban országának új fő- és székvárosává szemelt ki. V. Mitridat Euergetes (156-121) királyt a 3. pun háborúban és a pergamoni trónkövetelő Andronicus ellen folytatott harcban a rómaiak oldalán találjuk, minek fejében jutalomképpen Nagy Phrygiát kapta tőlük,⁶⁴ melyet azonban halála után a rómaiak megint visszavettek. Midőn a 121. év körül Sinopében gyilkos kéztől elesett, fia következett a trónon VI. Mitridat Eupator (v. Dionysos), kit Keleten, ahol jót és rosszat egyaránt szoktak

⁶¹ Történelmi Világtalasz. Cartographia, Budapest, 1991. 19. o. részlet

⁶² Szó szerint: utódok. E gyűjtőnéven ismertek a Nagy Sándor halála után birodalmát öröklő és feldaraboló macedón tábornokok, hadvezérek.

⁶³ A galaták az Európa felől visszatérő kelták voltak. Ezért ha a pontusziak kelta galatákkal és más rokonokkal háborúznak, akkor helyben vagyunk Kisázsiaiában is, mert ezek mind egymás rokonai kellett legyenek.

⁶⁴ Just. 37, 1. 38, 5

nagyítani, Nagynak is neveztek. Született Kr. e. 134 körül Sinopében, uralkodott 121-től – 63-ig, mint a rómaiak engesztelhetetlen, félelmetes ellensége. Midőn atyja halála után féltékeny anyja Laodice, továbbá öccse, Mitridat Chrestus és több rokona életére törtek, elmenekült a távoli őserdők homályába, ahol ezerféle veszély és nyomor közepette kalandos életet élve, edzett, alattomos és vakmerő ifjúvá nevelkedett. 20 éves korában, 114-ben váratlanul otthon termett, és magához ragadván a hatalmat, mindenekelőtt vérengző szigorral sújtotta anyját és rokonait. Rövid idő alatt a kisázsiai népek figyelmessé lettek az új fejedelemre, kinek félelmetes tevékenységéről, rikító vonásokban bővelkedő jelleméről és mindenekelőtt nagy hatalmáról még az utókor is százfélet regélt. Mitridat jártas volt a testi ügyesség valamennyi válfajában; nem volt nálánál ügyesebb és kitartóbb vadász, lovas, távgyalogló, mesés módon győzte az evést-ivást, de még a mérgek sem ártottak neki, amennyiben az örökösen gyanakvó fejedelem már gyermekkorában hozzájuk szoktatta természetét. Ámde barbár⁶⁵ léte nem volt a görög műveltség teljes híjával és nem mindennapi lelki tehetségekkel dicsekedett. Számos (állítólag 22) nyelvet beszélt és minden egyes alattvalójával annak anyanyelvén tudta magát megértetni. Udvarában sohasem hiányoztak a görög színészek, zenészek és költők. De jó tulajdonságai jellemének szultán-hajlamait nem tudták ellensúlyozni. A keleti despotizmus tipikus bűnei: a határtalan érzékiség, sivár babona, folytonos gyanakvás és ezzel karöltve a hirtelen harag meg rémséges bosszú őbenne nem hiányoztak, és sohasem hallgatott a józan higgadtság és a mértékletesség szavára. A benne élő határtalan tettvágy és nagyra törő szellem szavára hallgatván, korán lépett a hódítás terére. Leigázta avagy szövetségbe vonta a *Chersonesus Tauricán* fekvő görög gyarmatvárosokat, nemkülönben a *Bosporus Cimmeriuson* virágzó Theodosiát (kb. 114-110 között). Azután szkíta, (kelta) basztarna és trákiai törzsekkel kötött szerződéseket. Miután hatalmának alapját a Pontus Euxinus (Fekete-tenger) északi partján megvetette, Kis-Ázsiában kezdte meg hatalmát terjeszteni, ahol meghódította Kis Armeniát és Colchist, Nagy Armenia királyához, (az Arsakida) Tigranészhez pedig, kinek Cleopatra nevű leányát nőül vette, politikai és rokonsági kötelék fűzte. Ezek után jogosan tarthatott igényt a *Pontus királyának* címére. 102-ben Paphlagoniát és Galatiát igyekezett hálójába keríteni, és még többet fáradozott Cappadocia megszerzése körül, melynek királyait, VI. Ariarathest (112-ben és 110-ben) láb alól eltette. Ekkor keveredett viszályba először a rómaiakkal, akik Mariust bízták meg a cappadociai kérdés tisztázásával. Azonban alighogy Marius Ázsiából eltávozott, Mitridat máris (95-ben) a törvényes család utolsó sarját, a rómaiaktól pártfogolt VIII. Ariarathes királyt megszalasztotta. A szenátus, féltvén Ázsia provincia és a kisázsiai kliensállamok sorsát ily fékevesztett szomszédától, újra közbelépett és egy Ariobarzanes nevű főurat választatott meg Cappadocia királyának. A bosszús Mitridat erre Tigranészt uszította ellene, (aki Ariobarzaneset csakugyan elűzte), és egyik bábját emelte azután a trónra. Ez utóbbit L. Cornelius Sulla kergette el Cappadociából (92), aki egyúttal a törvényes királyt ültette vissza trónjára. Cappadociát Mitridat most rövid ideig nem bántotta. Ehelyett a szomszéd Bithyniára vetette szemét, melynek új fejedelmét, III. Nicomedest elűzvén, azt egy Socrates Chrestus trónjelölttel helyettesítette. Ezzel egyidőben Tigranész Ariobarzaneset szalasztotta meg Cappadociában. A rómaiak erre harmadszor léptek közbe, mégpedig újra elűzött klienseik érdekében, akiket M'. Aquilius consul 90/89-ben trónjaikra visszahelyezett.

Kenyértöresre akkoriban, úgy látszik sem Mitridat, sem a rómaiak nem akarták juttatni a dolgot. M'. Aquilius azonban kikerülhetlenné tette a nyílt szakadást, amidőn Bithynia királyát, III. Nicomedest arra ingerelte, hogy Mitridat országába betörjön, amely tettéért azután a szenátus nem szolgáltatott elégtételt Mitridatnak.

⁶⁵ Most kezdünk gyanakodni VI. Mitridat valódi származására, főleg a fentebbi jegyzetet melléje olvasva. Nem indoeurópai származású – ennyi biztosan kihámozható Justinus feljegyzéséből.

A Mitridat elleni I. háború, Kr. e. 88-84.

Ezúttal Mitridat nem kereste a háborút, de ki nem térhetett előle. Nem engedte ezt hiúsága és hírneve. Hatalma a Fekete-tenger északi partjától úgyszólván egész Szíriáig terjedt ki, hajóhada 300 gályát és 200 kisebb járművet számlált, római mintára begyakorolt sereggel és kiapadhatatlan segélyforrásokkal rendelkezett. Megkezdte tehát a háborút és előbb Nicomedest űzte el Cappadociából, majd Bithyniát és Asia tartományt árasztotta el megszámlálhatatlan katonáival, ahol a római tisztviselők és kalmárok kapzsiságát nehezen tűrő bennszülött lakosság és a görög gyarmatosok megváltóként fogadták. Hajóhada pedig Rhodus kivételével elfoglalta az Égei-tenger szigeteit. De mindezzel Mitridat nem érte be: meg akarta magát bosszulni elsősorban a foglyul ejtett Aquiliuson, kinek (állítólag) olvasztott aranyat öntetett torkába; Efezoszban kelt titkos parancsában pedig meghagyta híveinek, hogy a Kis-Ázsiában tartózkodó itáliaiakat kor- és nemkülönbség nélkül egy s ugyanazon napon öljék meg. E parancs folytán legalább 80.000 itáliai vesztette el életét; vagyonuknak fele a gyilkosoknak jutott, másik fele Mitridat pénztárába folyt.⁶⁶ Azután rajonkint Európába küldte roppant seregeit, melyek Trákián és Macedonián keresztül Görögország felé nyomultak, hol katonáit nagyobbreszt szívesen fogadták. Archelaus fővezére által vezetett flottája Delos megszállása után a szigettengeren foglalt állást (88). Csak a 87. év elején érkezett meg Epirusba Sulla összesen öt légióval, kevés pénzzel és úgyszólván hajóhad nélkül, és ekkor úgy látszott, hogy a Nagy király diadalát földi hatalom föl nem tartóztathatja. Sulla azonban még a legváltóságosabb helyzetben sem esett kétségbe. Kirabolta Delphi és később Olympia kincstárát, és a pontus-ellenes görög párttól segítve Archelausra vetette magát Boeotiában, aki hadaival Athén és Pireusz falai mögött keresett menedéket. Sulla mindkét várost 87/86 telén kemény ostrom alá fogta. Előbb az Aristion epicureus bölcsésztől védelmezett Akropolisz került megadásra, majd Archelaus volt kénytelen Pireuszból Boeotiába vitorlázni, ahol a Taxiles alatt megérkező pontusi derékhaddal egyesült. Sulla hajóhad hiányában tengeren nem üldözhetette ellenfelét, de szárazföldön Boeotia és Phocis határára sietett, ahol 86-ban Chaeronea mellett Taxiles és Archelaus egyesült hadát teljesen megverte. Ugyancsak ebben az évben semmisítette meg Orchomenusnál Mitridatnak egy harmadik hadát Dorylus alatt. Eközben Sulla alvezére, L. Lucullus hajóhadra tett szert, mellyel a görög szigettengeren is helyreállította a rómaiak fölényét. Ezzel Mitridat helyzete Európában megrendült, sőt az ázsiai oldalon is ellene fordult a szerencse. A római néppárt küldöttje, C. Flavius Fimbria (Sulla politikai ellenlábasa) hadastul ekkor már Kis-Ázsia földjén állott és Mitridatot Pergamonból futni kényszerítette, kinek egyúttal több görög város (Efezosz is) hátat fordított. Ha most Sulla és Lucullus Fimbriával kezdet fognak, Mitridat biztosan kézre kerül. Ámde Sulla semmi szín alatt sem akart a demokrata hadvezérrel együttműködni, és inkább óhajtotta a béke megkötését, s így azután a Lucullus és Archelaus által folytatott alkudozások előbb fegyverszünetre, majd 85-ben végleges béke megkötésére vezettek. Ezt a békét Sulla és Mitridat személyesen írták alá Dardanumban. A feltételek értelmében Mitridatnak hódításairól egytől-egyig le kellett mondania, 3000 talentumot fizetnie és hajóhadát kiszolgáltatnia. Nicomedes és Ariobarzanes pedig trónjaikat visszanyerték.⁶⁷

⁶⁶ App. Mithr. 22 sk. Val. Max. 9, 2, 3. Plut. Sulla.

⁶⁷ App. Mithr. 55 sk. Plut. Sulla. 22. 24. Val Max. 9, 2 sk.

016 kép II. Mitridat pártos király, Kr. e. 123-88.⁶⁸

92-ben II. Mitridat⁶⁹ Armenia (Örményország) sorsa felett ítélkezhetett: védencét, Tigranészt⁷⁰ tette meg királyukká, új korszakot nyitva ezzel az ország történetében, melynek sorsa szorosan Irán (értsd: Pártus Birodalom) -hoz kötődött. Nem sokkal ezután Tigranész a pontoszi Mitridat Eupatórral szövetkezett, azzal az uralkodóval, akinek hatalmas birodalma Kr. e. 112 és 93 között egész Kisázsziát, sőt még a szárazföldi Görögország egy részét is magába foglalta, és aki hosszú éveken át sikerrel állta el a római előrenyomulás útját.

Ezzel a szövetséggel és az erősödő Armeniával szemben II. Mitridat várakozó álláspontra helyezkedett, és egyensúlyozó hatalmi politikát folytatott. A rómaiak Kr. e. 92-ben elérték az Eufráteszt. Mitridat követséget küldött hozzájuk, és szövetség kötésére tett javaslatot. Sulla, aki a pártusok hatalmát és jelentőségét nem ismerte fel, olyan kevés figyelmet szentelt a követnek, hogy a

⁶⁸ John R. Hinneals: Perzsa mitológia. Corvina, Budapest, 1992. 15. o

⁶⁹ pártos király, uralkodott Kr. e. 123-88.

⁷⁰ Más forrásokban Tigran, Dikran

megsértett nagykirály a két másik keleti uralkodóhoz kezdett közeledni. Róma nagy árat fizetett később azért a politikájáért, hogy lenézte a pártusokat, amikor első ízben szembe került velük.

Ha a pártus birodalom létrehozása során I. Mitridatnak (*a perzsa*) Kürosz szerepét tulajdonítjuk, akkor Dareiosz szerepét II. Mitridat töltötte be. Mert míg az előző uralkodónak a birodalom területi felépítése köszönhető, megerősítése és belső szervezetének kialakítása az utóbbinak érdeme, aki Iránt igazi világhatalommá tette. Jelentőségét és a korabeli világ politikai és a gazdasági életében betöltött szerepét világosan mutatták a nyugaton Rómával, keleten pedig Kínával létesített kapcsolatai. Ezt kívánta az uralkodó is hangsúlyozni a “Királyok Királya” cím felvételével.

Halála után Pártia teljes hanyatlásnak indult. Trónján harminc éven át egymást követték az uralkodók. A belső harcok annyira kimerítették a birodalmat, hogy az armeniai Tigranész, aki a pártusoknak köszönhette koronáját, több tartományt elragadott tőlük, és az országot fosztogatva egészen Ekbatanáig jutott el. Súlyosan megsértette a birodalmat⁷¹ azzal, hogy felvette a “Királyok Királya” címet.⁷² Úgy tűnik, hogy a görögök hajlottak volna arra, hogy felszabadítót lássanak Mitridat Eupatórban, önzetlen ajándékok a történelemben azonban nincsenek. Ehhez maguknak is tenniük kellett volna valamit.

A Mitridat elleni II. háború, Kr. e. 83-81.

A dardanumi béke jóformán csak fegyverszünet-számba ment. Jellemző, hogy Sulla Mitridat ismételt sürgetése dacára még a békeszerződés másolatát sem küldte meg, és így a pontuszi király tisztában volt a rómaiak terveivel. Mialatt ő az elpártolt colchisiakkal bajlódott és holmi határvillongás miatt Ariobarzannal is meghasonlott, Licinius Murena, Asia tartomány helytartója, 83-ban ok nélkül Pontuszba tört, ahonnan azonban Mitridat 82-ben a Halys mentén kivívott győzelem után kiszorította. Sulla fenyegetésével szemben azonban Mitridat nem aknázza ki diadalát, és letette a fegyvert. A következő években a Pontus Euxinus (Fekete-tenger) északi partvidékén terjesztette hatalmát, míg Kis-Ázsiában csak kéz alatt merte Tigranészt Szíria és Kilikia meghódításában támogatni. Sulla halálának hírére azonban nekibátorodott és háborúra határozta el magát.

A Mitridat elleni III. háború, Kr. e. 74-64.

A Mitridat és a rómaiak közötti gyűlölség kitörésére III. Nicomedes Philopator bithyniai király elhalálása és annak végrendelete szolgáltatta az alkalmat (75). Nicomedes ugyanis országát Rómának hagyományozta, mire Mitridat, aki Bithyniára szintén igényt tartott, fegyverrel akadályozta meg a rómaiakat az ország megszállásában. Ez alkalommal inkább bízhatott a sikerben, mint két első hadjáratkor. Hadserege jobb karban volt, mint azelőtt, számíthatott vejére Tigranészre és a Sulla által rettenetes adókkal sújtott kisázsiai görögök támogatására, és nemcsak a kalózzal, hanem a Sertoriussal is szövetséget kötött, aki neki tiszteket is küldött. Még a Balkán félsziget vad törzseit és az Al-Duna menti népeket is igyekezett Róma ellen mozgósítani. Ezek után óriási hadaival szárazföldön és tenger felől megszállotta Bithyniát és M. Aurelius Cotta, a római flotta vezére ellen fordult, akit Chalcedon mellett szárazon és vízen legyőzvé, ugyancsak Chalcedonban ostrom alá vett.

⁷¹ Értsd: a párthus birodalmat, Pártosországot

⁷² Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Gondolat, Budapest, 1985. 224. o.

Míg hadainak más osztályai Galatiát és Phrygiát, hajói pedig a görög szigettengert árasztották el, addig a Nagy király a Hellespontus mentén a fontos Cyzicust kezdte ostromolni. Csak most érkezett a másik consul L. Licinius Lucullus a légiókkal Ázsiába, és azonnal Cyzicus felmentésére sietett. A városba szorult római őrség és a felmentő sereg által két tűz közé szorított pontuszi sereg helyzete a 74/73. tél folyamán mindinkább világossá lett, és végre Mitridat kénytelen volt az ostrommal felhagyni és visszavonulni, miközben a sarkában lévő Lucullustól súlyos veszteségeket szenvedett. Az Eufrátesz és a Lycus összefolyása közelében a későbbi Cabira (Neo Ceasarea) városa mellett 72-ben Mitridat újra nagy kudarcot vallott, mire Tigranészhez menekült, akivel együtt 69 októberében Tigranokerta armeniai főváros közelében harmadszor veretett meg.

Lucullus most (68-ban) Artaxatáig hatolt előre, ekkor azonban váratlanul Mitridat javára változott a helyzet. Lucullust lázongó katonái arra kényszerítették, hogy visszaforduljon, és bár Mitridat Lucullust Nisibis felé és innen Elő-Ázsiába folytatott, páratlan ügyességgel keresztülvitt visszavonulásában nem bírta megakadályozni, alvezérért Triariust Ziela mellett 67-ben teljesen legyőzte és Kis-Ázsia tetemes részét újra hatalmába kerítette, úgy hogy a rómaiaknak a háborút előlről kellett kezdeniök. Ezt a feladatot azonban a szenátus már nem Lucullusra, hanem Pompeiusra bízta. Az új fővezér Nicopolis mellett (az Eufrátesz közelében) annyira megverte Mitridat hadát, hogy ez Colchisba és 65-ben a Bosporus Cimmeriusba menekült, hol csüggedetlen lélekkel szőtt terveket a háború szívós folytatására és szkíta, kelta, basztarna és trákiai törzsek élén a dunai tartományokon keresztül magába Itáliába készült benyomulni. Ebben azonban maguk a boszporuszi városok akadályozták meg, kik Pompeius haragjától tartván, virágzó iparukat nem merték kockára tenni. A cserben hagyott Mitridat erre alkudozni próbálkozott Pompeius-szal, de ez azt követelte, hogy Mitridat személyesen jelenjék meg előtte és nagy díjat tűzött ki Mitridat fejére, ki ellen most saját fia, Pharnaces emelt fegyvert. A Panticapaeumban körülzárt agg zsarnok, ki nem kerülhetvén másként a fogságot, 63-ban előbb nejeit ölette meg és azután méreghez nyúlt, de mivel az rajta nem fogott, egy rabszolga által leszúratta magát. Róma utolsó félelmetes ellenségét veszttette benne, aki Hannibál példájára ádáz és kitartó gyűlölete által jó sokáig réme volt az itáliaiaknak.⁷³ Mitridat történetéhez tartozik még saját összeállítású szere is, - a mithridatium is - amely általános mérgezés elleni készítménye volt.

Mitridat sokat foglalkozott a gyógyszerek és mérgek kutatásával és ezen irányban halálra ítélte egyéneken valamint önmagán is számos kísérletet végzett. Minthogy állandóan rettegett a megmérgeztetéstől, naponként különféle mérgeket szedett be lassanként növekvő adagokban, hogy szervezete a mérgek káros hatásaival szemben a fokozatos szoktatás által ellenállóvá váljék. Halála után művei legyőzőjének, Pompeiusnak birtokába kerültek, aki ezeket latin nyelvre lefordíttatta, de sem a művek eredetije, sem latin fordításuk nem maradt reánk. Főműve a mérges állatokról és az állati mérgek ellenszeréről szólt, naplója pedig gyógyszer-tani és méreg-tani kísérleteinek eredményeit tartalmazta. A mithridatium összetételét Celsus leírásából ismerjük: legfontosabb alkatrészei ópium, továbbá a gyöngyjácint hagymája (*Bulbus scillae maritimae*) és bors voltak. A mithridatium egyrészt, mint a mérgezések ellenszere, másrészt, mint idegcsillapító gyógyszer évszázadok hosszú során át nagy becsben tartott.⁷⁴ Mitridat ezek szerint egy mágus tudásával és tehetségével rendelkezett, saját kelta és hasonló rokonaival háborúzott; barbárnak nevezik, ami manapság már újra pozitív kicsengést is tartalmazhat és ezek szerint nem görög származású; ismerte Kis-Ázsia minden nyelvét – amelyek még az ő idejében is túlnyomórészt ragozó nyelvek voltak, - testvérét Krisztus előtt 120 évvel Chrestusnak keresztelték. Szövetségeseit rokonaink közül választotta, rokonává fogadta őt a pártos

⁷³ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1904. II. 100-103. o.

⁷⁴ Pecz Vilmos dr.: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1904. II. 100-103. o.

Arszakida dinasztia örmény királya is, Tigranész és nem utolsósorban előde volt Atilának Pontusz királyi⁷⁵ méltóságában, halálában magával viszi szeretteit is éppen úgy, ahogy a szkíta kurgánokban is megtalálták a halott király, fejedelem környezetét. Herodotosz még azt is mondja, hogy *Szkiüthiában ma is vannak kimmer falvak, kimmer kikötők, van egy Kimmeria nevű vidék és egy Kimmer-tengerszoros. Az is bizonyos, hogy a kimmeriek Ázsiába menekültek a szküthák elől és megtelepedtek azon a félszigeten, ahol most a hellén Szinopé városa található.*⁷⁶ Minden együtt van ahhoz, hogy benne egy nagy látókörű királyt, netán rokont, esetleg testvért láthassunk, mégha görögös álarcba is öltözött a külső szemlélő számára. Mitridat erőfeszítései nem múltak el nyomtalanul. Ezzel együtt mégsem mondhatjuk azt, hogy a pártos uralkodók, - éppen az óvatos II. Mitridat (123-88) is - a rómaiakkal folytatott alkudozásaikban különösebb tekintettel lettek volna a Mitridat Eupator által az ölükbe hullajtott lehetőségekre, netán nyíltan is kiálltak volna mellette. Kifejezetten gyermeteg stratégiai hibákat követtek el, és ez később sokba került nekik. A rómaiak különféle trükkökkel elterelték a pártos uralkodók figyelmét az élet-halálharcot vívó Kis-Ázsia küzdelmeiről, építhettek legendás szkíta szavatartásukra háború és béke ügyében, így aztán Mitridat Eupator ellensúlyozásai ellenére a rómaiak már Sulla idejében Mezopotámia széléről szervezhetnék tovább a Pártosország elleni manővereiket. Dicsekvésre a rómaiaknak sem volt sok okuk, szemmel láthatóan fogalmuk sem volt Pártosország erejéről, méretéről, ezen kívül a kifosztani szándékozott birodalomról meglévő felette hiányos ismereteiket nagyképszerűséggel és diplomáciai faragatlansággal kívánták pótolni. Minden együtt volt így a későbbi római csalódások bekövetkezéséhez.

A pártosok (pártusok)

A pártosok hazája Iránnak azon vidékén volt, melyet keleten Margiána és Ária, északon Hyrkánia, nyugaton Média, délen pedig Karmánia határolt, tehát a mai Khorásán.⁷⁷ Ez a vidék kicsi, terméketlen, és állandóan ki volt szolgáltatva az ázsiai népek támadásainak. Ennek ellenére századokon át itt laktak a pártosok, akikről az ókorban az volt az általános hagyomány, hogy szkíta földről vándoroltak Párthiába⁷⁸, s nevük szkíta nyelven kivándorlót jelent. ... A pártosok neve a Dárius-feliratokban Parthava formában fordul elő, mely egyaránt jelentette az országot és az ország lakosait...

A pártosok eredetére vonatkozólag Arrianos⁷⁹ azt mondja, hogy Sesostris egyiptomi király idejében vándoroltak ki őshazájukból, Szkítiából. Eszerint a pártosok eredete Szkítiában keresendő, tehát a turáni kultúrkörbe tartoztak és nem irániak voltak. Kétségtelen ugyan, hogy a királyi család és a nemesek idővel az erős méd gyökerű perzsa hatás következtében szokásaikban, viseletükben és életmódjukban elhagyták a turáni jelleget, de ennek ellenére nincs okunk kételkedni a pártos-szkíta rokonságban. Bizonyítja ezt a turániakat annyira jellemző életmód, amit a pártosokról is feljegyeztek. A szabad pártos mindig lovon járt, azon ment lakomára, azon intézte köz- és magánügyeit, úgyszólván

⁷⁵ A Pontusz királya cím a Fekete-tenger körül északon és keleten élő szkítákra vonatkozik.

⁷⁶ Herodotosz: A görög-perzsa háború. IV. 12.

⁷⁷ Strabo XI.514, Dio Cassius 40. 14

⁷⁸ Párthia a tulajdonképpeni pártos törzsterületet jelenti. E néven lett tartománya a perzsa birodalomnak, a Nagy Sándor által meghódított területeknek, majd később a szasszanida Perzsiának is. Az általam használt Pártosország nevet a szakirodalomban alkalmazott Párthus Birodalomra értem. Ennek oka az, hogy véleményem szerint a ragozók alapította országok az indoeurópaiak szóhasználatára szerint nem tekinthetők birodalomnak, azok ugyanis hódításokkal és népiirtások árán alakulnak ki, szemben a ragozók ősi lakhelyeivel.

⁷⁹ Arrianos: Παρθικὰ 2.

egész életét azon élte le⁸⁰ és azon is harcolt. Ugyanilyen rajzot olvashatunk Ammianus Marcellinusnál a hunokról, akik még aludni is tudtak lovaikon.⁸¹

Emellett bizonyítanak a két nép kiváló államalkotó erejéről fennmaradt elismerő nyilatkozatok. Ammianus Marcellinus a pártosokról azt mondja, hogy a már meghódított népeken kívül még sokat igába hajthattak volna, ha nem dült volna köztük örökös polgárháború.⁸² Hasonló ehhez Tuküdidesz⁸³ híres nyilatkozata a szkítákról, akik harci és állami erejüknel fogva messze felülmúlják Európa és Ázsia összes népeit, s ha egyet értenének egymás közt, semmiféle földi hatalom nem tudna nekik ellenállni. A pártos-szkíta rokonságról tanuskodik Strabo,⁸⁴ aki annak tulajdonítja a pártosok hatalmát, hogy életmódjukban és szokásaikban sok szkíta vonás van, de még inkább az uralkodásra való hivatottságukban és szerencsés hadi vállalkozásaikban.

Az ókori források szerint nyelvük méd-szkíta elemekkel kevert dialektus volt, államszervezetükben és hadászataikban felismerhetjük a többi turáni népek állami életét jellemző közös sajátosságokat, s egyéb szokásaikban is sok hasonlóság van. Az iráni népek közül egyedül a pártosok neve nem szerepel az Avestában, melynek első írásba foglalása már az Achaemenidák alatt megtörtént. Éles ellentét és különbség választotta el a pártosokat Irán népeitől, a hűbértartományok sohasem nézték jó szemmel a szerintük civilizálatlan és idegen vidékről származó uralkodó családot, s ezen ellentéteknek nem kis része volt abban, hogy birodalmuk aránylag rövid idő alatt összeomlott.⁸⁵

A pártosok országa sokáig jelentéktelen volt, adót fizettek egymás után a médeknek, perzsáknak, Seleucidáknak. Mint harckedvelő és szabadságszerető nép sokszor fellázadt a függetlenségért, de a véres harcok árán szerzett szabadságot csak rövid ideig élvezhette. A méd uralom bukása után a pártosok is függetlenítették magukat, de Dáriusz újra leigázta őket, s a perzsa királyokat éppúgy segítették hadjárataikban, mint a többi alattvalók. *A pártosok, a khoraszmioszok, a szogdok és az areioszok háromszáz talantont fizettek. Ez volt a tizenhatodik tartomány.*⁸⁶ Majd mikor Nagy Sándor a perzsák uralmát megszüntette, a pártosok is meghódoltak neki, Párthiából és Hyrkániából egy tartományt alakított, és állandó őriséget hagyott hátra, hogy a pártosok lázadásainak elejét vegye.⁸⁷ Nagy Sándor halála után többször is kísérletet tettek függetlenségük visszaszerzésére, de sikertelenül. Így viselték a szolgaság jármát hosszú időn keresztül, mikor egyszer felvirradt a szabadság napja. Mikor Baktria helytartója, Diodotus függetlenítette magát a Seleucidáktól, abban az időben Arszák és Tiridat, két előkelő pártos testvér, Baktria egy részének volt kormányzója, s Diodotus hatalmától tartva visszatért hazájába, Párthiába. Ekkor történt, hogy Párthia akkori helytartója, Pherekles erőszakoskodott az egyik testvérral, ezt a testvérek nem tűrhették, ezért Phereklest megölték, és felszólították a népet, hogy lázadjon fel a Seleucidák uralma ellen. A pártosok, kik addig is csak kényszerből engedelmeskedtek az idegen uralomnak, hallgattak a

⁸⁰ Equis omni tempore vecantur: illis bella, illis convivia, illis publica ac privata officia obeunt; super illos ire, consistere, mercari, colloqui. Hoc denique discrimen inter servos liberosque est, quod servi pedibus, liberi non nisi equis incedunt. Justinus 41, 3.

⁸¹ Ex ipsis (sc. equis) quivis in hac natione pernix et perditus emit et vendit cibumque sumit et potum et inclinatus cervici angustae iumentum, in altum soporem ad usque varietatem effunditur somniorum. Amm. Marc. 31, 2, 6

⁸² Ex gentes plurimas praeter eas, quas abunde perdomuit, sum iugum haec natio miserat, ita audax et ad pulveres Martios erudita, ni bellis civilibus externisque adsidue vexarentur. 23, 6, 83

⁸³ II. 97.

⁸⁴ XI. 515.

⁸⁵ Theodor Mommsen: Römische Geschichte. 341.

⁸⁶ Herodotosz: A görög-perzsa háború. III. 93.

⁸⁷ Arrianos: Anabasis Alexandri III. 22.

testvérpárra, s harcra keltek a függetlenségért. Kr. e. 250 körül Arszák városban Arszákot királlyá választották, és megkezdték a macedónok kiűzését.⁸⁸

Al-Biruni az Arszák dinasztiát, a Pártos Birodalom királyait a Chorezm királyi dinasztia családfájából vezeti le. Strabo pedig ezt mondja: ...a Pártos Birodalom Arszák dinasztiájának megalapítói azok a dahák voltak, akik a Mióthisz-tó (Aral-tó) mögött, az Oxus folyásánál laktak.... Ezek szerint a dahák ott laktak, ahonnan az Oxus-menti “szkíták kincsestárának” csodás aranytárgyai előkerültek. Láthatjuk tehát, hogy a fehér-hunoknak (heftalitáknak), majd dák-dahának, végül avarnak és magyarnak is nevezett pártosok, a Pártos Birodalom megalapítói, joggal nevezték magukat pártosnak, hiszen elváltak, elkülönültek az anyanemzetségtől egy világpolitikai hatalom formálásának érdekében, de a régi helyen maradtaknak éppúgy uralkodói maradtak, mint a volt Perzsiában lakozóknak.

Igen fontos hangsúlyozni azt, hogy ez a politikai és katonai egység pontosan abban az időben jött létre, amikor egész Európát, egyiptomi Afrikát és majdnem egész Anatóliát az erőszakra és a népek elnyomására épült Római Birodalom uralja. És Róma Kelet felé szándékozik birodalmának határait kiszélesíteni.

A pártos királyok felépítették az összes megrongálódott sumér várost. A “Fénytisztelő, régi, mágus” vallást követték, melynek “Vatikánjául”, vagyis a tudás központjául Sippar városát tették meg, és valóban vallási és tudományos központtá fejlesztették azt, a már sok ezer éves csillagvizsgálóval együtt. Egybefogták a nagy, hatalmas magyari nemzetséget és 500 év alatt olyan kultúrát fejlesztettek ki, hogy művészetük Bizánc művészetének forrása lett. A Pártos Birodalom ötszáz éves létezésének rendszeres és igazságos módszereinek segítségével alakult ki a magyari népekben egy oly hatalmas nemzeti öntudat, mely a népi egybetartozás érzetében valóban összeötvözte azokat a népeket, melyeket eddig szkíta néven ismertünk. De a harcmódor, a hadvezetés intelligenciája is beletartozott ebbe a hagyományba, és kérem az olvasót, hogy a hadseregszervezés, stratégiai és taktikai hadvezetés tekintetében ismerje el legalábbis egyenrangúnak a pártosokat, mert a történelmi események azt bizonyítják, hogy Róma nem bír a Kelettel, mert keleten az egyetlen hatalom a Pártos Birodalom.⁸⁹

⁸⁸ Arrianos: Παρδύξά 2. 1-ben

⁸⁹ Badiny Jós Ferenc: Igaz történelmünk vezérfonala Árpádig. Orient Press, Budapest, 1996. 367. o.

017. kép Nagy Arszaak szkíta pártos király⁹⁰

Arszaak leszármazottai nemcsak Pártosország trónján uralkodtak, de később Örményország, Ibéria, Alánia, az ún. Indopártus Birodalom végül Bizánc uralkodói lettek.

Arszaak eredetére vonatkozólag az ókorban kétféle hagyomány is volt, ezért nevezi Justinus *vir incertae originis*-nek.⁹¹ Strabo szkíta eredetűnek tartja, de megemlíti azt is, hogy mások Baktriából származtatják.⁹² Legvalószínűbb az a feltevés, hogy Arsakes szkíta eredetű volt. Ez a feltevés már csak azért is helytálló, mert a parnoszok, a szkíta dahák uralkodó törzse, kiknek segítségével Arszaak uralmát megalapította, ebben az időben Irán szomszédságában laktak. A birodalom alapítója, aki Arrianos szerint az ideális uralkodó tulajdonságaival teljes mértékben meg volt áldva, rövid uralkodásban egy ütközetben esett el, s utódja Tiridat lett. A nemzet kegyelettel őrizte emlékét, akárcsak a rómaiak Romulusét vagy a macedónok Nagy Sándorét, és hálából a későbbi királyokat is Arszaaknak nevezte. ...

A birodalom kiterjedése nagyobb volt, mint az Achaemenidák és Seleucidák birodalma együttvéve, amennyiben mindkettőt magában foglalta, sőt egy időben az Indus völgyéig kiterjedt. Nevezetesen Baktria uralkodói a Seleucidák bukása után az Indus völgyéig terjedő területet is elfoglalták, s így megalakult a baktriai-indus birodalom. Ez a terület sokat szenvedett a szkíta szakáktól, akik az Oxus és Jaxartes vidékéről délre húzódtak, a római köztársaság utolsó századában

⁹⁰ John H. Rinnels: *Perzsa mitológia*. Corvina, Budapest, 1992. 15. o.

⁹¹ Ammianus Marcellinus 41, 4

⁹² Strabo XI. 515.

már Baktria nagy részét is elfoglalták, s birodalmukat Szakastánának nevezték. A Kr. u. első században Szakastána is a pártos birodalomhoz tartozott, s a szakák királya a pártos király vazallusa volt.⁹³ Plinius tizenhét tartományra osztja a pártos birodalmat,⁹⁴ s Ammianus Marcellinus szintén ugyanennyi tartományról beszél a szasszanida birodalomban.⁹⁵ E tartományok a következők: Asszíria, Susiána, Persis, Média, Párthia, Karmánia maior, Hyrkánia, Margiána, Baktria, Szogdiána, Szakastána, az Immauson túli Szkítia,⁹⁶ Serica, Aria, a paropanisadák országa,⁹⁷ Drangiána, Arachósia és Gedrosia.⁹⁸

A pártos nyelv

Bartal György neves múlt századi kutatónk korabeli forrásokra hivatkozva tárgyalja a pártos ügyeket: Amit más nemzetbeli írónál csupán a méltányosság, az nálunk magyaroknál a tartozó hálás érzet hozza magával, hogy itt legelsősorban *Trogus Pompeiusról*⁹⁹ emlékezzünk tisztelettel; mert abban, amit a *párthus* szó tösgyökeres magyarságáról, jelesül ennek és a *száműzött* szónak legszorosb, s az *el-*, *megvált*, *elszegült*, *elpártult* szónak rokon fogalmáról nekünk magyaroknak mintegy saját ügyünkben követelőképven kívánnunk kellene, önkénytel megalózzott, midőn világosan mondja, hogy “a párthusok tulajdon szittyai nyelvökön száműzötteket jelentenek.”¹⁰⁰

A pártusok uralma az az időszak, mely a sumér nyelvi és faji örökségre fényt vethetne s éppen ezért sem származásuk, sem nyelvük eddig kiderítve nincs. A szakirodalom egyszerűen hellenizáltak jelenti ki őket. Azt a tényt azonban elfelejtik megírni, hogy innen válnak ki azok az avarok, akik a Dontól az Ennsig terjedő területtel a Duna-medencét is uralják 300 éven át s akikről meg van állapítva, hogy azonos nyelvet beszéltek a 896-ban ide érkező úgynevezett honfoglaló magyarsággal.

De, ha az avarok nyelve azonos a magukat magyarnak nevezett honfoglalók nyelvével, akkor ennek a “magyar”-nak nevezett nyelvnek a segítségével megtalálható:

1. az avarok előbbi hazájának - Pártus-Honnak a nyelve,
2. a pártus rovásírásos feliratok a hun-magyar-szkíta írásrend szerint olvasandók,
3. lévén ezen honfoglaló magyaroknak a szabir törzs az uralkodó ága - akkor a pártus-szabir nyelvnek is egyeznie kell,
4. a szabirok azonosak a subur-subarokkal, akik sumérul beszéltek, tehát a magyar nyelvnek azonosnak kell lenni a sumérral is¹⁰¹ – mondja Badiny. Nyelvtanában mindenképpen azonosnak tekinthetjük Gosztonyi kutatásai alapján, szókincsében azonban csak részben. Hogy ennek oka a sumér törökös magyar voltában gyökerezik-e, vagy más összetevők is közrejátszottak a nyelvi elkülönülés kifejlődéséhez, azt nyelvészeknek kell megállapítaniuk. Magyar Adorján törökös

⁹³ Theodor Mommsen: Römische Geschichte. 352.

⁹⁴ Plinius: Naturalis historia 6. 25.

⁹⁵ 23, 6, 14

⁹⁶ Az Immaus a mai Afganisztántól északkeletre húzódó Hindukus hegyeit jelenti. Azon túl a Gobi sivatag található az ókori Serica vidékével közvetlenül szomszédos terület. A szerző.

⁹⁷ Ez a Kabul környéki mai Afganisztán területére utal. A szerző.

⁹⁸ Fehér M. Jenő: A párthusok antik forrásai. Buenos Aires, 1979. 3-4. o. Jegyzetekkel.

⁹⁹ Kelta származású történetíró.

¹⁰⁰ Bartal György: A pártus és húnmagyar scythákról. Toldi Ferenc kiadása, Budapest, 1860. 6-7. o.

¹⁰¹ Badiny Jós Ferenc: Káldeától Ister-Gámig. I. Orient Press, Budapest, 1995. 116. o.

őstörzsünk leszármazottait Eurázsia több helyén véli felismerni, így Etrúriában, Svájc hegyei közt Réti név alatt is rájuk ismer, de ugyanezeket a régi törzseinket látja a sztyeppén is a kunok leszármazóiban. A nyelvészet e téren való kezdetleges állapotára való tekintettel célszerűnek látszik a műveltség más elemeire alapozni akkor, amikor népek között rokonságot, összetartozást akarunk kimutatni. Tény, hogy a nyelvészetet az elmúlt kétszáz évben Európában úgy lejáratták az indoeurópaiak és a finnugorok, hogy magára valamit is adó kutató azóta széles ívben elkerüli a nyelvészeti példálózásokat és bizonyításokat. Akkor is, ha anyaga egyébként kerek. Vagyis az elmúlt kétszáz év hagyatéka, az indoeurópaiak hamis származási képeinek bizonygatása hosszú időre lehetetlenné tette az egyébként következetes okfejtések hihetőségét is. Nemcsak a nyelvészetben, de más téren is. Így eshet meg az, hogy egy különben jószándékú szerző, aki az ókor nevezetes csatáiról készített hadművészetet tárgyaló könyvet, annak történeti indoklásában Kr. e. 2600-tól kezdve a germánok őseinek Skandináviából dél felé való vonulásáról ír, de előadásában – akár szándékos, akár ismerethiányra visszavezethető fordításban - a zsinórdíszes indoeurópaiak vándorlása is Kr. e. 2000 körül indul meg.¹⁰² E súlyos teherterhelések ma mindannyiunkat arra kényszerítenek, hogy kerüljük a kijelentő mód alkalmazását, és minden következtetésünket egy bizonyos lebegőre vett légkörben tartsuk akkor is, ha történetesen valamiben határozott véleményünk alakulna ki. Mindez az álmokra épített indoeurópai történetírás becsesnek egyáltalán nem nevezhető ajándéka az elkövetkező nemzedékek számára. Így sikerült viszonylagossá tenni amúgy nyilvánvalónak tűnő adatokat is. Trogus Pompeius viszont világosan beszél, és csak azon csodálkozhatunk, hogy fenti megállapítása ellenére további bizonyítást is igényel a pártos nyelvi kérdés.

Vizsgáljuk meg a királyi szkíta vonal bizonyítási lehetőségeit is. Eusebius és Syncellus szerint Babilónia első 86 uralkodója káldeus és méd volt. Mivel ős-babilon nyelve sumér, tehát akkor ezek a káldok és médek szintén sumérul beszéltek, éppen úgy, mint a subar-szabirok is. Mivel a sarmaták a médekből válnak ki, akkor az ő herodotosi sarmata-szkíta nyelvüknek azonosnak kell lennie a méd-sumér nyelvvel is. A sarmaták viszont a királyi szkíták, hiszen az ő földjük az egész Európában az egyetlen terület, amit királyinak neveznek. ... Babilon egykori uralkodó népe északra került és földjét mat-ma-da-a - nak hívta. Ebből lett a méd elnevezés. - Ennek a népnek egy része a Kaukázus fölött telepedett le és új hazájukat - régi hatalmasságukra való emlékezéssel - "királyi föld"-nek nevezték el (sar-mata). Annak ellenére, hogy a görögök sarmata-nak, a rómaiak pedig rex-alan-nak nevezik őket - a nevek mögött valójában az ős bábéli sumér nép él.¹⁰³

A hagyományos indoeurópai indíttatású nyelvészettől nem várhatjuk, hogy az itt felvázolt rendszer szerinti azonosításokat végeznék el bármikor is. Nekem sincs a kezemben sokoldalnyi eredeti pártos szöveg, így Badiny következtetéseit is csak más, közvetett oldalról tudom megtámogatni. Nevezetesen éppen a sumér és magyar nyelv tan gyakorlatilag azonossága az a makacs, cáfolhatatlan tény, amely nyelvileg is évezredekkel ível át. Kikerülni nem lehet, pontos magyarázatához ma még kevés a tudásunk. Egy dolog azonban biztos: az a nép, amely mindkét helyen (és közte is) megőrizte e hallatlanul bonyolult, de belső rendszerében rendkívül következetes, idegenek számára kevésbé hozzáférhető nyelvi tudást, valamiképpen a fenti idézetben is meg kellett említtessen. E könyv előző kötetében az etruszk nyelv felderítésének lehetséges körülményeit tárgyalva a teljes ural-altáji ragozó nyelvcsalád eddig el nem végzett elemzését és összehasonlítását jelöltem meg olyan feltételként, amelynek megléte saját nyelvcsaládunk ma nyitott kérdéseire ad majd választ. A pártos nyelv megismerése is ide tartozik.

¹⁰² Winkler Gusztáv: A hadviselés művészete. Tinta Kiadó, Budapest, 1999. 12, 16. o.

¹⁰³ Badiny Jós Ferenc: Káldeától Ister-Gámig. Orient Press, Budapest, 1995. I. 114. o.

Az elképzelt és kívánt végeredménytől ma még évtizedekre rúgó munka választ el bennünket. Azok a nyelvészek, akik majd a ragozók nyelveinek kutatására vállalkoznak, azzal a tudattal láthatnak neki a feladatnak, hogy nem kell magukat tévedéseknek kitenni a nagy kérdésekben, mert történetileg már sokan igazoltuk a folyamatosságot nemegyszer a Folyamköz és a Kárpát-medence között.

A pártos vallás

Pártosország vallásai általában ismertek. A pártos uralkodók vallási türelme folytán békekességben élhettek egymás mellett különböző vallások és kultuszok. Ők maguk az ősi mágusvallást követték, de a zoroaszteri vallás, a buddhizmus és a kereszténység terjedését sem gátolták, - sőt utóbbit a Fény fiának, Jézusnak régen várt világra jötte után erősen segítették, - ezenfelül nem esett bántódásuk a zsidóknak sem. *Az Arszakidák vallási türelmét a legvilágosabban a zsidó néppel való kapcsolataik mutatják. A zsidók a pártos uralkodókban vallásuk igazi védelmezőit látták.*¹⁰⁴

Ami a Kr. u. III. századot illeti, ez az általános helyzetkép igaz is. Ha azonban közelebbről és korábbról nézzük a dolgot, már nem. Ma már többet tudunk e kérdésről, ezért árnyaltabb képet is tudunk rajzolni.

Aki a pártos Kelet vallási ügyeibe bonyolódik, először is ködöt talál. Olyat, amely még talán Rómát sem védi titkaitól. Ha meggondoljuk, Pártosország történelmének indoeurópai szempontú és indíttatású eltüntetését e sűrű ködben, összeszámoljuk a tájhoz köthető vallásalapítók nagy számát, akik mindannyian a Fény vallását hirdették, ehhez hozzávesszük azt is, hogy e sok apostol közül többen mind eretnekként és ösellenséggé nyilvánítva végezte be sorsát, akkor tudhatjuk: ez az a hely, ahol van valami, ami bennünket érdekel. Ha azt is tudjuk, hogy e vallásalapítók közül többen szabályos kivégzés áldozatai lettek, akkor még jobban érdekel bennünket. Ha ismerjük a kivégzőket, még tovább jutottunk a gondolatfűzésben. Ha a Fény vallásának apostolai jól behatárolható tájon születnek, azonos alapeszmék szerint építik fel vallási rendszerüket, akkor tudhatjuk, hogy kell legyen egy hely, nép, amihez az eszme köthető. Ha az első kötetben újra közreadott indoeurópai szkíta elmélet cáfolatát tekintjük, a szkíta Zarathustra (Zoroaszter) és a szkíta Buddha¹⁰⁵ nem erősíti eszméiket. Ha netán azt is tudjuk, hogy a Fény vallása a Nap vallása is, akkor már csak egy lépésre vagyunk a ragozó nyelvűek magjától, a gondolat létrejöttének központjától. E vallások csak ott jelentek meg, ahol ragozó nyelvűek is éltek. Ha arra is gondolunk, hogy a vallásalapítók egyazonos szellemű igehirdetései és gondolatai számunkra nem a magban jelentek meg feltűnően, hanem az idegenséggel átitatott perifériákon, akkor arra is gondolhatunk, hogy a mag kísérelte meg a széleken élőket meg-(vagy vissza) hódítani a szereteten alapuló világba. Népeink ellenségei a holdat választották jelképüknek. Ez is késői érkezésüket bizonyítja, mert addigra a Nap már évezredek óta foglalt volt. Éppen a Mitrász-kultusz korábbi elemzésével mutathattam rá a Fényben született kultusz elemi erejére Keleten. Azt is láthattuk ugyanakkor, hogy e törekeny Istenek sorsa éppen tisztelői kezébe is kerülhet, amikor új tulajdonságok jelenhetnek meg bennük. Most kerültünk szembe a pártos fennhatóság alá tartozó hatalmas országban és körülötte mag és héj szerepekben felismerhető helyzettel. A mag itt is nehezen felismerhető, mert nem csap zajt maga körül, akárcsak Európában a Kárpát-medence sem. A magban csend van, harmónia, a lelkek megszokott életüket élik.

¹⁰⁴ Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Gondolat, Budapest, 1985. 244. o.

¹⁰⁵ Kiss Irén - Tábory László: Mágusok, próféták, papkirályok. Napi Magyarország, 1999. Hitélet.

Leszármazottaikat oktatják, ápolják a hagyományokat, Napistenüket a Kerekerdő tisztásán keresik meg együttgondolkodásra. A héj annál hangosabb, erőszakosabb. A héjban megjelenő új népek, a magból nézve megtérítendő népek más eszmények szerint akarnak élni. A héjban zajlik az élet, folyik a harc, a tombolás, az ármányhozóknak s a gondolat kiforgatóinak nyílt terep kínálkozik. A nemragozó nyelvűek által előadott történetírást csak a héj zajos élete érdekli, a magról nem is akar tudni. Pedig a Régi Kelet magyar történelme éppen a magról szól. Az itt történeteket meglepő módon nem a köztörténet zajos oldalain, hanem a szellem rezdüléseiben célszerű kutatnunk. A tisztán látás érdekében megállapítható, hogy maga Pártosország - a korábbi Perzsia – túlnyomó része is a héj része már kevertsége okán. Az itteni és környékbeli szellemi kísérletek, áramlatok éppen attól válnak láthatóvá, hogy pusztán létük háborúkra ingerlik a héjban lakókat ellenük. A magban nincs szükség vallási kérdéseket kielezni, terjeszteni, mert ott ez természetes létállapot mindenki számára. Nem szükségszerű alapvető vallási és világnézeti vitákba keveredni az egyformák között. Miután ott nincsenek háborúk, véres drámák, nincsenek nyomot hagyó események, senki sem tudja meg a mag nyugalmanak hírért. Keressük meg hát a hírtelen, hír nélküli vidékeket. Ott van a mag. Pártosország szívében Párthiában, attól északra Közép-Ázsiában, Korezm vidékén, a sztyeppén élők lelkében, ahol a szkíták, hunok, magyarok éltek. A magból kilökődő szkíta népfelesleg biztosítaná az utánpótlást a héjban maradtak védelmére és erősítésére. Ezért időről időre, újabb és újabb hullámokban jönnek valakik észak felől, akik hiszik a Nap és Fény igazságát.

Ha korábban nem sikerült volna máshol eléggé nyilvánvalóvá tenni Pártosország kézzelfogható kapcsolatait, szelleme és szkíta népei rokonságát Magyarországgal, pontosabban a magyar szellemmel és meghatározó hagyományaival, most biztosan meg kell tegyem, amennyire ez lehetséges. Az első kötetben újra közzétett indoeurópai szkíta elmélet cáfolatának ténye sokat segít kiindulásunkban. Legalább annyit, hogy elfelejthetjük a védikus tanok emlegetését, a ragozóktól idegen eszmék belemagyarozásának következményeit. Ettől kezdve elég a lényeggel foglalkoznunk. Ha felrajzoljuk a térképre a Fény hitét terjesztő apostolok, vallásalapítók tevékenységének helyszíneit, eddig nem ismert helyzetbe kerülünk. A sumér pantokrátor, Fiú-isten Én-Lil, – Én-Lélek - pontosabban a napvallási gondolat korról-korra megújuló, újjászületett azonosai, Zarathustra, Buddha, Melkizedek, Jézus, Keresztelő János, Mani, és a többi névtelen hitelesítő, mágus, apostol és papkirály működése valós helyekhez köthető. Közös tulajdonságaik is vannak e helyeknek. Körülveszik a Régi Kelettől északra, nyugatra eső tájakat és a Régi Kelet északi szélét, ahol Kr. e. 2400 tájától új népek jelennek meg. A mag e része héjjá alakul immár, ahol a ragozók ősi földjére érkező más népek megtérítéséért folyt az évezredek küzdelem. Ők azonban már nem értik meg az áldozatot, mert a vér látásán nőttek fel. Ez az a hely, ahol a hősök elbuknak, a gondolat a sárba hull. Nekik már nem kell a Fény, bőven megfelel a hátrahagyott fénymorzsák elszürkítése, a gyilkos istenek és a Törvény imádása. Ők mind gyűlölik a Fényt, pusztítják, ahol érik. Ami ma megmaradt szellemükből kiforgatva más népek eszméiben, nem alkalmas az újbóli csodatételre. Ami a sajátunkban maradt meg, az igen, bár azt sem lesz egyszerű megértenünk. Pedig a Fény a ragozó nyelvű népek közös kincse és hagyatéka. Ma leginkább a Biblia azon részeiből ismerhető fel, ahol Jézus saját gondolatait közli velünk, benne van a nem szentesített, apokrif evangéliumokban és az esszéusok tekerceiben. E források jó alapját képezik a fényhitűek Bibliájának.

A kérdés felvezetését egy könyv ismertetésével kezdem. Adrian G. Gilbert: Napkeleti bölcsek c. könyvéről van szó. Az ősi rejtély nyomában - kik voltak a háromkirályok? Jézus születésének történetében kétezer év óta kiemelt helyen szerepelnek a napkeleti bölcsek. Hogy nem koptak ki a történetből, annak bizonyára alapos oka van. Hogy milyen alapos, azt még igazából nem is tudjuk, de

aki e kérdés nyomába ered, kevés elismerésre számíthat, mert egyszerre mindenkinek biztos nem fog tetszeni az eredmény. Ígyenceknek és történelembúvároknak való témát választott tehát A. Gilbert angol író. Sherlock Holmes lendületével és a titokfejtők hevületével látott munkához. Az elkészült mű egy divatos szóval oknyomozó riport gazdagon fűszerezve titkos társaságok utáni hajszával, indoeurópai történelemszemlélettel, kalandos keleti utazásokkal.

Előnyére szól, hogy felismeri a szellem hatalmát és annak elévülhetetlen érdemeit a kultúrák kialakulásában és fenntartásában. Izgalmas helyszíni beszámolókat olvashatunk a mai Kurdisztán, nagyjából az ókori Urartu országának néhány régészeti kincséről (nem leletéről, mert rendszeres feltárása nem történt még meg), amelyet az asztrológia tudományának segítségével magyarázza meg igen frappánsan. A betlehemi csillag asztrológiája is igen kereken kerül az olvasó elé. Különösen figyelemre méltóak az Egyiptom felől áradó szellemi hatás mibenlétének elemzései. Végző konklúzióként megállapítja, hogy a bölcsek származási helye valahol a régi Urartu helyén kialakult kis hegyi utódállamok lehetnének éppen az ott (is) felhalmozódott mágikus tudás révén, amely azonban nemcsak ott, egyedileg, önmagában élő, hanem a Régi Kelet több táján is ismert tudást takar.

Aki a napkeleti bölcsekről mindent tudni akar, nem elégedhet meg ennyivel, az olvasó meg sajnálhatja, hogy az írónak ennyi elég volt. Nagy kár, hogy Badiny Jós Ferenc munkásságát nem ismeri szerzőnk, de ettől még nem kellett volna Urartu hegyei közt megállnia a bölcsek keresésével. Asztrológiai adatok elemzésekor tudnia kellett volna a sumér tudomány eredményeiről, Szippár - Suruppak tudósainak létezéséről, a mágus rend évezredek alatt felhalmozott csillagászati és egyéb tudásáról. Tudnia kellett az ókori sumér (méd, szkíta, szabir, stb.) mágusok létezéséről is, akiknek mai tudásunkat köszönhetjük és tudnia kellett volna arról is, hogy aki a Kelet titkait fürkészi, nem állhat meg az Eufrátesztől nyugatra. Ezt tudva élvezetes olvasmányban lesz részünk, amelyből megtudjuk, több történelem is fut párhuzamosan egymás mellett. Az egyik - ezt tanuljuk - a bűntények történelme, a másik rejteki és csak a beavatottnak nyílik fel.

Valójában igen méltányos voltam Gilbert-tel szemben. Ez azért van, mert lehetetlent nem ismerve felkutatott seregnyi urartui lelőhelyet, személyesen járt utána a kusza háborús helyzeteket ma átélő területen, és fáradságot nem kímélve alapos megfigyeléseket végzett. Ennek fejében megbocsátom neki könyve azon fejezeteit, amikor a történelmet titkos és ismeretlen eszmeiségű ún. titkos társaságok hátborzongató történeteiből akarja kihámozni.

Tábori László és Kiss Irén a szellem rejtekébe hatolva birtokába került a mindent eldöntő bizonyítéknak. Maguk találtak rá a megoldáshoz vezető fonálra. A nagy vallásalapítók nyomába eredve éppen a szellemtörténet síkján mutatják meg a pártos megoldást a háromkirályok kérdésével indulva. Ha a köztörténet adataiból nem sikerült volna perdöntő érveket felsorolni a kívülállóknak népeink szoros összetartozására, most mindent eldöntő érvek kerülnek elő. A most átvett idézetben szereplő, korábban alaposan kritizált *iráni* elszármazások itt földrajzi értelemben veendőek ez esetben.

“Jóllehet, a keresztény egyházak éves rendszerességgel megemlékeznek a napkeleti háromkirályok betlehemi látogatásáról, arról alig esik szó: kik voltak ezek a mágusok vagy mágus papkirályok, pontosan honnan jöttek, és miféle szellemi (teológiai, kozmikus) üzenete volt ennek a különös látogatásnak? Ugyanis korántsem csak a földkerekség fejedelmeinek hódolatát jöttek kifejezni a megszületett Istengyermek előtt.

018. kép A háromkirályok¹⁰⁶

Vermes Géza írja “A zsidó Jézus” című könyvében, hogy a judaizmust a babiloni fogságot követő időszakban igen erős iráni (perzsa) hatás érte. Ilyen volt például a gonosz erők és a gyógyító angyalok képzetének átvétele, valamint az angyalok tudományának alkalmazása a démonok feletti uralom elnyeréséhez.¹⁰⁷ Ezt az ezoterikus hagyományt később az esszénusok örökölték meg. Ismerték a gyógynövények hatását, a kövek, ásványok gyógyító erejét. Nem véletlenül hívták egyik águkat “terapeutáknak”, azaz gyógyítóknak.

Joseph Klausner jeruzsálemi hittudós, a 2000 évvel ezelőtti Palesztína másik jó ismerője “Jézus” című könyvében rámutat, hogy az esszénusok hittek a halál utáni igazságszolgáltatásban – ez a hit azonban már szintén megtalálható a jóval korábban élt iráni prófétánál, Zarathustránál, akinek

¹⁰⁶ Alpha Histoire de l’art. 37. 81. o. Ravennai mozaikkép a Saint-Apollinaire-in-Classe-ban, Ravenna legszebb székesegyházában, amelyet 549-ben szenteltek fel. Jó háromszáz évvel Pártosország ún. bukása után a Háromkirályokat pártos viseletben örökítik meg Itáliában. Priszkosz rétor máshol idézett szövege - Kézai Simon Magyar Krónikája és Priszkosz rétor Töredékeiből. Magyar Ház, Budapest, 1999. 117-118. o. - után már a második eset, hogy évszázadokkal a pártosok eltűntetése után megint élnek, és mindenki tudja, akit érint, hogy hogyan kell ábrázolni a Háromkirályokat. Már első látásra megállapítható, szerezsen egy sincs köztük.

¹⁰⁷ Most arra kérem az Olvasót, lapozzon vissza az első kötet etruszk tükreinek képeihez. A tüköryél felett megláthatja a géniuszeket, akik ezen angyalok újabb megjelenését és továbbélését mutatják Etrúriában is. Természetesen ugyanez a gyökere a mai katolicizmus angyalainak is, bár ők ma már inkább csak díszítésként szolgálnak a szentképeken, mintsem valós feladatok töltenék ki életüket. Karácsonykor mindenesetre ma is mindig jól jön egy kis angyalszárny-suhogás az ünnep körítéséhez és a gyermeki lélek karbantartására... Nekünk, ésszerűen gondolkodni igyekvőknek mára ennyi maradt a géniuszokból.

tanítása Galileában és Szamáriában is ismert volt mint “mágusvallás”. Ennek jellemzői: a gyógyítás tudománya, magas fokú csillagászati ismeretek és jövőmondásra való képesség.

Jézus előfutára

Klausner hangsúlyozza, hogy az esszénusok (vagy esszeusok) hittek a lélekvándorlásban, ami arra utal, hogy elzárt, meditatív életmódot folytató szerzetesi közösségük ismerte a hinduizmus és a buddhizmus tanításait is. Ezek egyébként már a Krisztus előtti I. században, az esszénus kultúra virágkorában ismertek voltak olyan kultúrközpontokban, mint az egyiptomi Alexandria és az észak-mezopotámiai Edessza, a mai Urfa.

019. kép Az elől haladó király közelebbről.¹⁰⁸

R. J. Vipper az esszénusokat a keresztények előfutárainak tartja. Palesztina falvaiban vagy a Holt-tenger melletti En-Gedi sivatagában éltek, és hároméves próbaidő után lehettek teljes jogú tagjai

¹⁰⁸ Alpha Histoire de l'art. Paris. 1975/37. 81. o. Ravennai mozaikkép a Saint-Apollinaire-in-Classe-ban, Ravenna legszebb székesegyházában.

a gyülekezetnek. Vagyonközösségben működtek, a kereskedéstől tartózkodtak, földművelésből és kézművességből tartották fenn magukat. Aszkéta életmódjuk része volt, hogy keveset ettek-ittak, és mind a húsevéstől, mind a házaselettől megtartóztatták magukat. Állandó fehérruha-viseletük archetipikusan visszautal az ó-iráni (szarmata, méd) máguspapok ugyanilyen viseletére.

Az esszénus szektatagok további figyelemre méltó szokása, hogy soha nem küldtek véráldozati ajándékot a jeruzsálemi szentélynek, jóllehet, a Templomnak járó adót mindig gondosan befizették. Ez az esszénus szokás az ó-kánaáni Melkizedek papkirály által gyakorolt kultuszhoz csatolja vissza az esszénusokat. Melkizedek, Szent Pál Zsidókhöz írt levele szerint is (7.) Jézus előfutára volt: tisztelte a Napot és az égiteket, és ugyancsak kenyérrel és borral áldozott.

A jézusi szellem Melkizedekhez és az esszénusokhoz való kötődését bizonyítja, hogy a Megváltó virágvasárnapi jeruzsálemi bevonulása után röviddel kizavarta a galambot és egyéb áldozati állatokat árusító kufárok a Templom előteréből. Vélhetően nem egyszerűen kereskedelmi tevékenységük, kalmár voltak háborította fel Őt, hanem a Templomban folyó véráldozati kultuszt akarta ily módon eltörölni. Egyiptomi és mezopotámiai hagyományokon alapulhatott az esszénusok napkultusza: a közösség tagjai ugyanis a felkelő Naphoz imádkoztak, ami ellentétes volt a judaizmus hagyományaival. (Mózes: V/17/3.) Ez utóbbi ugyanis erősen elítélte – és olykor nyilvános megkövezéssel büntette – az égitekek tiszteletét. A Királyok II. könyve (17. fejezet) sok meglepetést okoz a kutatóknak. Ebben arról értesülünk, hogy II. Szargon asszír király Krisztus előtt 722-ben a galileai és a szamáriai zsidó lakosságot Ninivébe deportálta, és Mezopotámiából, Kuta városából és máshonnan telepített a helyükbe ottani lakosokat.

Az igazi meglepetés azonban akkor éri az olvasót, amikor a szövegből arról is értesül: ezek a nem sémita lakosok Galileába és Szamáriába való áttelepülésük után is saját isteneiket imádták – így például Nergált, aki eredetileg sumér Napisten volt.¹⁰⁹ Nergálhoz írt gyönyörű himnuszokat és könyörgéseket tartalmaz a “Gilgames” eposz is. (Lásd: Agyagtáblák üzenete, Rákos Sándor fordításában.)

Hogy Palesztína két északi tartománya – Galilea és Szamária – etnikailag meglehetősen vegyes volt, Ezdrás könyve is megerősíti (4/9.). Ebből kitűnik, hogy Szamáriában da ha törzsbéliek is éltek, ám szintén említésre érdemes, hogy Tacitus és Josephus Flavius történetírók a dahákat szkítákként emlegetik, ráadásul Sztrabón a pártosokat nevezi daháknak.

A történet része az is, hogy Krisztus előtt 164-ben Makkabeus Júdás “a nagy pogány nyomás” elől Jeruzsálembe telepítette át a galileai és szamáriai zsidóságot. Tehát éppen a zsidó etnikum élt a legkisebb számban ebben a két tartományban (Makk.: V/1.). A zsidók számára kedvezőtlen etnikai arányokon az sem sokat változtatott, ha közben történt némi visszaszivárgás Júdeából.

Vizsgált tárgyunk szempontjából fontos körülmény, hogy az említett két palesztínai tartományban a zsidó vallás gyakorlását mindössze I. Arisztobolusz korában, Krisztus előtt 104-ben tették kötelezővé a nem zsidó lakosság részére. Ilyenformán tehát alig kétnemzedéknyi idő maradt a kényszerprozeliták, a “csak törvény alatt állók” számára Jézus megszületéséig. Az alig egy évszázados erőszakétel még lehetségessé tette a betelepített mezopotámiai törzsek számára saját autochton vallási hagyományaik megőrzését, titokban való ápolását.

¹⁰⁹ Nergál neve ismert lehet a Kincsestárból is a szkíták és általában a sztyeppe népeink miatt. A harcba indulók Nergál neve alatt voltak képesek levetkőzni a harcok bűneit, még pontosabban úgy indultak el, hogy majdan elkövetett bűneiket Nergál vállalja át. Ha ölni kellett a csatában, az nem a jelenlévő cselekedete volt, hanem a bűnt, gonoszságot átvállaló Nergálé. Minderre Badiny Jós Ferenc már korábban felhívta a figyelmet.

Ennek a kettős galileai azonosságnak az evangéliumokban is nyoma van: Péter és Jakab apostolokat Márk a “Boanerges” fiainak nevezi (3/17.), ami John M. Allegro londoni asszirológus és hebraista szerint a mennydörgésre, azaz Baál kánaáni istenre utal. Ez az isten eredetileg a babiloni Mardukkal azonos, akiről az akkád nyelvű “Teremtés” című eposzban olvashatunk. Az apostolok néhány, jeruzsálemi szemmel furcsának tűnő szokása – úgy, mint az étkezés előtti kézmosás elhanyagolása, a szombati munkatiltalom be nem tartása vagy a magaslati helyek kedvelése – szintén a galileai szokások különbözőségére utal.

Visszatérve az esszénusokhoz: iráni kulturális hatást tükröz az is, hogy a testben csak a lélek börtönét látták, és önmagukat a fény fiainak tartották. A tudományos korrektség kedvéért le kell szögezni, hogy az iráni Zarathustra-vallás – dualista formába öltöztetett – monoteizmus volt. Ebben Ahrimán, a gonosz csak az anyagi síkon rendelkezik Ahurá Mazdáéval egyenlő hatalommal. Maga az Isten (Ahurá Mazda) az örök fényben tartózkodik, és a lelkek megváltását az jelenti, ha megtisztulva ők is fényé válnak, tehát visszatérnek az ősfénybe.

Zarathustra, Mazda nagy prófétája, akinek egyik gáthája a jézusi hegyi beszéd tökéletes előképe, az Avesztában az anyagi világ háromfokozatú megváltásáról beszél: a Szentlélekről, a lelkek halál utáni megítéléséről és a végső ítéletről, végül pedig magának a sátánnak a megváltásáról. Ilyenformán Ahurá Mazda igen irgalmas istennek mutatkozik más, elsősorban kíméletlen igazságosságukkal és büntető hajlamukkal jellemezhető közel-keleti istenségekhez képest.

Galileai kegyesek

A perzsa eredetű tanok ismertségét az esszénusok körében bizonyítja továbbá, hogy Messiás helyett Megváltót, sőt Megváltókat várták, akik egyáltalán nem voltak hierarchikusan alárendelve a zsidó Messiásnak. Az egyik kumráni tekercs – a “Testimonis” című – három, egyenrangú Megváltó személyéről beszél. A talány kulcsa megint csak az iráni Zarathustra jóval korábbi tanítása: az ő hittételei között szerepel az anyagi világ háromfokozatú megváltása a három Megváltó segítségével. Mindhárom megváltó személy szüztől, fényben születik, és fokozatosan, nagy áldozatok árán tisztítják meg az anyagi világot a gonosztól. Az első személyt Ushedárnak, a másodikat Ushedarmáhnak hívják, harmadikuk pedig a tulajdonképpeni Szoszjant, a végső Megváltó.¹¹⁰

Joseph Klausner hebraista az esszénusok mágusi tudását illetően azt állítja, hogy gyógytudományukat a régi idők haszidjaitól tanulták, és külön megemlékezik az esszénusok kozmopolitizmusáról. A haszidok nem Júdeában, hanem – sajátos módon – Galileában tűntek fel a Jézus megszületése előtti évszázadban. Talán innen a mondás, hogy Galileából nem támad a zsidóknak – nem kozmopolita szemléletű – Messiásuk (János 7/52.).

Vermes Géza a maga Jézus-könyvében a következő leírását adja a galileusoknak: nagy lokálpatrióták és rendíthetetlen szabadságharcosok voltak, ám egymással is csak civakodtak, és agresszív módon viselkedtek. Pozitív tulajdonságuk volt viszont, hogy a becsületet az anyagi nyereség fölé helyezték: egészében nem racionalista, hanem érzelmektől fűtött emberek voltak. Ez a körülmény a szintén galileai Jézus és az apostolok miatt fontos számunkra.

A galileai lakosok közül kerültek ki a Krisztus előtti I. században azok a kegyesek vagy jámborok, akik az Istennel való közvetlen kapcsolattartási képességükkel és csodatévő erejükkel

¹¹⁰ Jó lenne tudnunk, hogy a Szoszjant néven ismert harmadik Megváltónak van-e, lehet-e valami köze a korezmi hőshöz, Szijávuhoz?

tűntek ki. Közülük talán a legismertebb a rabbik által Körvonónak, Josephus Flavius által pedig Oniásnak, az Igaznak nevezett Honi volt.

A fennmaradt jellemzés szerint ez a csodatévő jámbor képes volt máguspapi cselekménnyel (önmaga körül máguskör vonásával) esőt csinálni, vagy varázsigével előállítani. Sorsa a Jézus-dráma előképének is mondható: bár folytonosan rejtőzködött az emberek elől, II. Hircanus emberei rejtekhelyéről előhozták, és megpróbálták rávenni, hogy átkozza meg a velük szemben álló II. Arisztobolusz főpapot. Amikor a politikai ügyekben pártatlan Oniás ezt elutasította, a csócselék halálra kövezte őt Jeruzsálemben, ráadásul éppen a húsvéti pészach ünnepe táján.

A galileai kegyeseket ezenkívül a világi javak, a pénz teljes elvetése és a szegénység határozott elfogadása jellemezte – ez mind Jézushoz, mind az esszénusokhoz köti őket szellemileg.

További párhuzam, hogy csodatévő képességük, valamint jogi és rituális ügyekkel szembeni tökéletes érdektelenségük miatt korán éles konfliktusba kerültek a jeruzsálemi farizeusokkal. Ezért aztán azok szent könyvei (Misna, Talmud) nem is idézik őket, mint zsidó törvénytudó tekintélyeket. Vermes a haszidokat illetően összegzésképpen hangsúlyozza, hogy az ősi kánaáni prófétai hagyomány örökösei voltak, elvetették az ég és a föld közti intézményesített közvetítést (tehát a Templomot és annak papságát), és ez az irányzat az északi, galileai gyökerű Illés próféta hagyományán nyugszik.

Keresztelő Szent Jánost is Illés próféta reinkarnációjának tartotta a Megváltó egyik-másik apostola. Az ő személyisége azonban egy újabb közel-keleti szektához, a mandeusokhoz vezet el minket. Szimonidesz Lajos írja "A világ vallásai" című enciklopédiájában, hogy Irakban még a XVIII. század közepén is létezett egy úgynevezett "jános-keresztény" gnosztikus szekta. Ők maguk nazarénusoknak nevezték magukat, a mohamedánok viszont szabeusoknak, keresztelőknek hívták őket.

Az eszményi Megváltó

Maga a szír eredetű "manda" szó beavatottat, tudós embert jelent. A tan követőinek nyelve az arámi volt, alapítója pedig egy Adu vagy Adi nevű adiabenei kolduló szerzetes. Vallásuk egyfajta mezopotámiai keverék monoteizmus volt, és ők is a világosság királyának a tanait hirdették, akit még jó pásztornak és az élet igéjének is mondtak. Vallásuk kozmikus szemléletű volt. Jeruzsálemhez negatív emlékeik tapadhattak, mert "Úr ördög által készített"-nek mondták a várost.

Szokásaik nagymértékben tükrözték az esszénusokét: közösen étkeztek, evés előtt minden eledelüket megmosták. Sokat mosakodtak, és csak folyóvízben keresztelkedtek. Papjaik a "mennyei kenyeret" búzalisztból készített ostya formájában osztották szét híveik között, és erre vizet ittak. Szertartásaiknál oltáraik nem voltak. Papjaik szintén fehér tunikát hordtak, ám stólával, süveggel és papi gyűrűvel kiegészítve viselték. Vallási szertartásaikat ellenségesnek tekintett környezetben szigorúan titokban végezték. Két szent könyvük a keresztségről, szertartásaikról és a lélek útjáról szólt.

János evangéliuma így emlékezik meg Jézus és Keresztelő János tanítványainak vetélkedéséről: "Ezután elméne Jézus az ő tanítványaival a Júdea földére: és ott időzék velök és keresztelte. János pedig szintén keresztel vala Énonban, Sélemhez közel, mert ott sok volt a víz. Vetekedés támada azért a János tanítványai és a júdeaiak között a mosakodás felől. És menének Jánoshoz és mondának néki: Mester! Aki veled vala a Jordánon túl, akiről bizonyágot tettél, ímé, az keresztel, és hozzá megy mindenki. Felel János és monda: Az ember semmit sem vehet, hanem ha a mennyből adatott néki (3/22)."

A vetélkedésnek úgy lett vége, hogy a sokkal több karizmával rendelkező Jézus elhagyta Júdeát, és visszament Galileába. Keresztelő János maroknyi megmaradt híve pedig, a mandaisták magját alkotva, mesterük lefejezése után még északabbra vonult a kudarc színhelyétől. Ám a mind Jézusra, mind keresztelő hajlamú unokatestvérére alkalmazott “nazír” jelző, Klausner szerint, bizonyosan nem várost (Názáretet) jelent, hanem nazírt, azaz megvilágosodott remetét.

A Jézus korabeli Palesztinában még sok olyan szekta volt, amelyekről kevés szó esik: ilyenek voltak a terapeuták, a sampsconik (napimádók), a borral és kenyérrel áldozó, melkizedekiánus minek, a barlanglakó, még titokzatosabb megharizják, nem utolsósorban pedig a már említett haszidok és nazírok. A szektás elvonulásnak olykor vélhetően az etnikai különállás is oka volt. Közös jellemzőjük volt azonban, hogy valamennyi szekta egyistenhívő, gnosztikus és kozmikus, mágikus szemléletű, a véráldozatot elvető tagokból állt: tanaik egyszerre táplálkoztak az ó-kánaáni, melkizedeki hagyományból, az egyiptomi eredetű gnózisból és az iráni fényvallásból, de a buddhizmus által is érintettek voltak.

E jegyek alapján elmondható, hogy szemléletileg valamennyien szemben álltak a Krisztus születése körüli idők farizeizmusával, amely irtózott a borral-kenyérrel áldozástól, a fehérmágusi praktikáktól, az égitestek tiszteletétől, a közvetlen istenismerettől, a gnózistól, és a törvény szertartási előírásainak teljesítésére helyezte a hangsúlyt.

A galileai Jézus személye úgy is szemlélhető, mint ezeknek az ellentéteknek a kicsúcsosodása és feloldási kísérlete – talán ezért mondja a Megváltóról Szent Pál, hogy “a pogány népeknek küldetett az istennek ez idvezítése és ők meg is hallgatják” (Ap. Csel. 28/28). A krisztusi impulzus és misszió egyetemességét jelzi maga a görögök, szírek, arabok, szkíták, médek, párthusok, dahák és zsidók által lakott Galilea multikulturális szellemiségével, amely eszményi terepe volt a kétféle monoteizmust egyesíteni törekvő Jézus prófétai fellépésének.

Hogy Jézus galileai identitása a keresztény egyházak tanításaiban mindmáig semmiféle hangsúlyt nem kap, azon nem kell csodálkozni, ha meggondoljuk, hogy ilyen tekintetben előtte már két másik nagy próféta is “póru jár”: a baktriai szkíta Zarathustrát perzsaként, a nepáli szaka (szkíta) Buddhát pedig hinduként szokás világszerte emlegetni. A torinói lepelképről reánk tekintő galileus Jézus ezért okoz annyi fejtörést az ezredvég lepelkutatóinak: nem tudnak mit kezdeni a jeruzsálemi szokásoktól olyannyira elütő temetkezési móddal.

A megoldás kulcsa a bibliai három király jelképisége, hiszen ők voltak az evangéliumi történetben a Keletről jövő szellemi impulzus hordozói és átadói. A korszak történelmének tanulmányozó kutató tisztában van azzal, hogy “Keleten” kizárólag a Krisztus előtti III. század közepétől a Krisztus utáni III. század első harmadáig fennállt pártos birodalom értendő. Ezt sokan, tévesen, perzsának tartják, mint ahogy a kelta íreket is gyakorta összetévesztik az angolokkal.

A pártosok valójában szkíták voltak, uralkodók az Arszakidák. Ők is várták a fény fiának megszületését: csillagászaik a mezopotámiai kulturális örökség teljes birtokában voltak. Talán az okot is sejtették, amiért az egyetemes Megváltónak a “pogányok” Galileájában kell színre lépnie.

A III. évezred megújuló kereszténységének feladata lesz tisztázni Galilea valóságos szerepét a keresztény üdvtörténetben, s felmutatni végre az Atya szándékát, aki az általa választott térségen belül is kijelölt az üdvösség meghozatalára egy kis néptöredéket, amelynek megalázottsága kétszerese volt a júdeaiakénak. Őket ugyanis nemcsak nemzeti szabadságuktól, de eredeti vallásuktól is megfosztották. Viszont először az övék lett Jézus, a Krisztus: a világ világossága.”¹¹¹

¹¹¹ Kiss Irén - Tábori László: Mágusok, próféták, papkirályok. Napi Magyarország, 1999. május 29. Hitélet.

A tisztánlátás érdekében illene megválaszolni a kérdést, hogy az indoeurópaiaknak voltak-e fényhitű vallásalapítói? Az áttekintettek után nyugodtan megállapíthatjuk, hogy nem. Ez a nem világtörténelmi jelentőségű nem. A nagy Régi Kelet fényvallású alapítói mind szkíták, pártosok voltak! Ez igen lényeges, mondhatom perdöntő kérdés. Innét nézve már csak száználmas próbálkozásnak tekinthetjük fényhitű vallásaink átfestésére irányuló igyekezetet, Jézus zsidóvá minősítését, Zarathustra perzsásítását, Buddha (Buda) indiaivá maszkírozását. A kérdés azonban nem ennyire egyszerű esetünkben.

Nézzük meg azt is, hogy a kivégzett fényvallás-alapítók kik által veszték el, mert ez is igen fontos. Zarathustrát állítólag 77 éves korában ölték meg sok üldöztetés után¹¹², Jézus kereszthalála és Keresztelő János lefejezésének esete ismert, Manit a perzsák nyúzták meg elevenen ugyanúgy, ahogy korábban az asszíroknál is ez kedvelt kivégzési eljárás volt. Ha történetesen Badiny Jós Ferenc életében egyetlen sort sem írt volna Jézus valódi szkíta, pártos származásáról, e fenti tény önmagában is elegendő lenne a tisztánlátáshoz.

Az igazi döbbenet azonban akkor lesz rajtunk úrrá, ha a fényvallású hitalapítók születésének körülményeit is összeszedjük, és egymás mellé állítjuk. Ezek ugyanis mind a Fényben születtek meg, ahogy a fentebb említett zoroaszteri három megváltó (*a háromkirályok*) is! Vegyük csak sorba egyenként, de most az elejétől időrendben, - a magyar hitvilág elemeire is figyelemmel - mert így áttekinthetjük, mire is jó a Fény, és mit láthatunk benne.

Én-Lil

A sumér hitvilág alapos tanulmányozása azt az érdekes eredményt mutatja, hogy a sumérok az “egyetlen”-t, a TE-RAM-TU-t sohasem ábrázolták valami antropomorfikus, vagy egyéb szimbolikus formában. Ez az “elérhetetlen és kifejezhetetlen hatalmasság” mindig csak vallásfilozófiájuk tartalma volt. ...

Belemélyedve vallásfilozófiájukba, az ékiratok és szimbólumaik értelmezése azt mutatja, hogy az elemeket “ható” (pozitív) és “elvezető” (negatív) lényeggel ismerték fel, ahol a “ható-elem” mindig “férfi” (masculin) – az “elvezető-elem” pedig mindig “női” (feminin) tulajdonságokkal érvényesült. Így az ÍZ-TEN együttlétezésében az ÍZ... mint szellemi-(ható)-elem volt a masculin erő és a TEN... mint “ősállapotú, őanyagú nyugalom” volt feminin tartozéka ennek az elképzelt kezdetbeniségnek.

A “kezdetre” vonatkozó elgondolásuk szerint pedig az ÍZ-ből FÉNY lett, mely betöltötte a TEN-t. Mitológiai értelmezésben ezt úgy magyarázhatjuk, hogy “a Fény, mint az ős-MAG (tisztaság, tudás, világosság) behatolt a TEN ős-vÍZ-ébe és megtermékenyítette azt.” Így kap az “ős-víz”, a “szűz-anyag” női jelleget és átlényegül MAMMU-vá, az őanyagává, aki az “ős-anyagból, az ős-vízből” életet ad NIN-HUR-SÁG-nak. Persze mind “szűzi-teremtmények.” Ők, akik magukban hordták a “szűz-állapot” érintetlenségét. Olyan ez a történet, mint a csallóközi néphagyomány, ahol az “élet vízből támadnak ki a tündérek. Azok között is elsőnek a tündérkirálynő – TÜNDÉR ILONA”.

Pontos mása ez a magyar néphagyomány a sumér teremtéstörténet kezdeti szakaszának, ahol MAMMU – az “ős-víz”, az ÉLET TAVA és a belőle feltámadó NIN-HUR-SÁG – évezredek múlva Babilonban – már DINGIR ILAMA néven szerepel, aki éppen úgy minden isteni teremtmény édesanyja, mint NIN-HUR-SÁG volt az ősi hitvilágban, vagy miképpen TÜNDÉR ILONA lett a csallóköziek hitében. ...

“A kék tó, tiszta tó,

¹¹² Kiss Irén - Tábori László: Mágusok, próféták, papkirályok. Napi Magyarország, 1999. május 29. Hitélet.

melyből az Élet vize támad ...” ott van mindenütt, mint az ég felé néző emberi reménység kristálytisza forrása. De valójában az “örök élet”-ben való hiedelem bizonyítéka ez, mely visszatér oda, ahonnan az élet indult. És ugye ... milyen gyönyörű hinni azt, hogy VAN... és valahol létezik az “ÉLET TAVA”.

Mert tulajdonképpen semmi sem változott. A mi mesevilágunk is éppen úgy hiszi, mint a sumérok az “életrekelést”. A sumér hitvilág szerint – amint már ismertettük – az élet tavára eső fénysugár tisztasága volt az a kreatív erő, melynek hatására LETT az É-LET. A mi mesevilágunkban az “igaz szeretet” az a “világosság”, mely életünk materialista sötétségén áthatolva az örök élet győzelmét hirdeti, mert fény, tisztaság, hit és szeretet ad csak életet, hiszen a FÉNY-ben van az élet.

Mert miképpen a NAP-SU-GÁR beragyog a mi világűrünk sötétségébe, úgy csillog át a hamisság sötétjén az igazság, a gyűlölet vakságán a szeretet, és a szellemtelen konokságot árnyékká teszi a tudás. Tudás, szeretet, igazság, lelkeség és istenes élet az a FÉNY, mely boldog életet ad.

Ezért lett a sumér hitvilágban a “VILÁG VILÁGOSSÁGA” ... az “ÍZ”-ből lett FÉNY neve ÉN-LIL (ÉN-LÉLEK), mert Ő az ÚT, az IGAZSÁG, a TUDÁS és a LÉLEK.

Hitvilági tartalomként már van elképzelt alakja, szava (igéje), rendelkezése, hiszen Ő áll a kifejezhetetlen Hatalom és a teremtmények között. Ő a nagy rendelkező, oltalmazó és az életet is Ő adja. ÉN-LIL... az ÍZ-ből lett ELSŐ, amit a mai emberi hiedelem “Isten egyszülött fiának” tart.

ÉN-LIL-től Jézus Urunkhoz értünk, mert ÉL-LIL-t a sumér hitvilág nevezte a “Világ Világosságának”, Jézus Urunk pedig saját magáról nyilatkozta ezt ki (Jn. 8. 12.).¹¹³

Melkizedek papsága

A Genézis könyvéből azt is megtudjuk, hogy Ábrahám szolgálóival üldözöbe vette Kodorlahomort és vele ... másik három királyt, aki Szodoma királya és annak társai felett győzve, zsákmánnyal és foglyokkal ment hazafelé. Ábrahám utolérte őket, a zsákmányt visszaszerezte tőlük és egészen Damaszkusz vidékéig üldözte őket. Amikor “hazafelé tartott”, Ábrahám a győztes csapattal, “kiment eléje ... Melkizedek, Sálem királya, ... kenyeret és bort hozott eléje,¹¹⁴ mert a fölséges Isten papja volt és megáldá őt és mondá: áldja meg Ábrámot a fölséges Isten, kinek segítségével kezdedben vannak ellenségeid. Erre ő tizedet adott neki mindenből.”¹¹⁵ ...

Hogy Melkizedeknek milyen nagy és kiterjedt kultusza volt, mutatja az, hogy a keresztény ókorban “melkizedekista” szekták is voltak, amint Epiphaniustól tudjuk¹¹⁶ Az ősi szkíta népek (Sumerben is fellelhető) napkultuszának az az ősrégi hagyománya, mely egyszemélyben egyesítette a főpapi és királyi méltóságot, a szintén régi ároni papság nagy tekintélye ellenére is nagy hatást gyakorolt a zsidó népre, amint azt az Ószövetségben több helyen is látjuk. Szent Pál pedig hosszasan is bizonyítja az ároni papságot felülmúló jellegét.

Melkizedek neve azt jelenti: igazság, jámborság királya. Róla azt állítja a Szentírás, hogy a “fölséges Isten”, szó szerint “a legfőbb Isten” papja volt. Melkizedek vallása annyira kedves volt Isten előtt, hogy a Zsidókhoz írt levél hosszasan méltatja annak kiválóságát. Az 5. fejezet 6. versében utal a zsolttáros szavára, mely Krisztusra vonatkozik: “Pap vagy te mindörökké, Melkizedek rendje szerint”¹¹⁷ A 6. fejezet 19-20. verse még magasztosabb fogalmazásban: “Jézus az örök főpap Melkizedek rendje szerint.” A 7. fejezetben még mélyebbre belelátunk a titokba.

¹¹³ Badiny Jós Ferenc: Káldeától Ister-Gamig. III. A sumér-magyar hitvilág. 176-178. o.

¹¹⁴ Ti. ajánlott fel Istennek. Zakar András megjegyzése.

¹¹⁵ 14, 17, 20

¹¹⁶ Adversus haeretic. II. 5. Zakar András megjegyzése.

¹¹⁷ 109, 4

Isten a jebuzeusokat is Ábrahám kezébe adja,¹¹⁸ Melkizedeket azonban nem, sem annak nemzetségét, mely inkább rendnek, papi osztálynak volna nevezhető. Az orientalisták egyöntetű véleménye, hogy a nagyműveltségű és nemes lelkű sumér nép hazájából fokozatosan elvándorlásra kényszerülve egyre inkább más népek tanítója, a lassan hétköznapi használatból kiszoruló sumér nyelv tudósa, a szent szertartások ismerője, a világosság, s tűz tisztelője és őrzője lett. Asszurbanipál téglakönyvtárában gondosan följegyezteti mindazt, amit a sumérokról megtudhat, és büszkén vallja népét a sumérok rokonának. Pedig ekkorra már régen kettévált a sumér papkirály eszméje és gyakorlata. Idegen királyok az igaz Isten megvetéséig építették ki önszeretetük "Városát". 2350-ben az akkádok szerezték meg a Sumer feletti uralmat, és egyre inkább azon voltak, hogy országukat növeljék. Birodalmuk felépítése ellentétben állt a sumérok által kiformált államformával. Az Isten többé már nem volt az ország tulajdonosa, és a király már nem volt annak helytartója, az uralkodó maga élvezte az Istennek kijáró tiszteletet. Az akkád király, mint az első "világuralkodó" a történelemben, az általa kinevezett tisztviselőkkel kormányozta az országot.¹¹⁹ Melkizedekkel nem említhetők egy napon az akkádok, hisz őt más mértékkel szemlélhetjük. Kiválasztottsága, szentsége nem földi eredetű, emiatt nem is utánozható. Kocsis István így ír róla:

A szakrális fejedelem Híd a földi és az égi világ között. Ő az, aki képes méltóképpen fenntartani a kapcsolatot az Égi Világgal. Méltóságát megalapozhatja a származás, de nem feltétlenül, mert ami nélkülözhetetlen, az beavatásának sikeressége.

A beavatás az, ami *megteremti a szakrális fejedelmet*. A szakrális fejedelmet nem véletlenül nevezik kétszer vagy másodszer születettnek vagy olyannak, aki legyőzte a halált. Ahogy Pál apostol írja az egyik legismertebb szakrális fejedelemről, Melkizedek világkirályról: "nem a testi leszármazás törvénye alapján lett azzá, hanem a halhatatlan élet erejéből." (Zsid. 7,16)¹²⁰

Zoroaszter (Zarathustra)

Zoroaszter (Zarathustra) fogantatása is különleges volt. Lényének három darabja a mennyeken keresztül leereszkedett a földre, és ott egyesült egy Dughdov nevű, tizenöt éves, a legszebb életkorban lévő leány testében. Isteni karizmája, *khvarra* a fény világából jött, a napon, a holdon és a csillagokon át, és örökké lángoló tüzet gyújtott Dughdov atyjának szívében. Az isteni karizma innen Dughdov anyjának testébe szállt, ahonnan a még méhében lévő Dughdov testébe került. Amikor a leány a világra jött, a benne lévő isteni karizma testét fénybe burkolta. A családságra mindig kész gonosz szellemek megrontották az emberek elméjét, hogy azt higgyék, a kiáradó fény a leány boszorkányságának bizonyítéka: Dughdovot atyja eltaszította. Dughdov azonban új otthonában találkozott leendő férjével, Zoroaszter apjával, Pourusaszzppl. Mint már annyiszor, a fény erői most is jóra fordították a gonosz mesterkedését.

Zoroaszter lényének második darabja, mely leereszkedett az égből, védőszelleme, a *fravasi* (középperzsául *fravahr*) volt. Arról a helyről érkezett, ahol a Bökezű Halhatatlanok laknak, az isteni hírnök, Nérjoszang és az eszményi király, Jima társaságában. A *fravasi* a haoma növény gyökerében érkezett, és fönnakadt egy magas fa csúcsán. A fa alatt sétáló fiatal pár, Dughdov és Pourusaszzp észrevette, és Pourusaszzpnek a Bökezű Halhatatlanok segítségével sikerült is levennie onnan, hogy feleségének adja. Így hozták a mennyei lények a földre a profétának a gonosszal szembeszállni kész égi énjét.

Zoroaszter lényének harmadik darabja, amely leereszkedett a földre, a teste (*tan-gohr*) volt. A vizekre és növényekre felügyelő Bökezű Halhatatlanok, Haurvatat és Ameretat langyos esőt hullattak

¹¹⁸ Genézis 15, 20

¹¹⁹ Dr. Zakar András: Melkizedek. Kézirat, Budapest, 1973-78. Szatmári István szerk. 1982. Jegyzetekkel.

¹²⁰ Kocsis István: A Szent Korona misztériuma. Turán, Budapest, 2000. december – 2001. január, 41. o.

az emberekre és a csordákra. A többi Halhatatlantól vezérelve Pourusaszp kihajtotta üszőit a legelőre, s bár borjút még nem hoztak világra, az eső áztatta fűtől a tehének tőgye megtelt tejjel. Ezt a tejet elegyítették a haoma növény levélével, s ettől fogantatott Zoroaszter Dughdov méhében. Így egyesült a mennyei erők jótékony, segítő közreműködésével a próféta karizmája, lelke és teste, hogy megszülethessék Isten küldötte, aki majd leigázza a gonoszt.

Zoroaszter világrajövetelétől a Jó Teremtés lényei, a növények és a vizek mind megmámorosodtak, a démonokat pedig rettegés töltötte el. Tudták, hogy az isteneknek ugyan nem sikerült, de Zoroaszter végezni fog velük.

A próféta születése volt a válasz atyjának imáira és haoma-áldozataira. Ugyancsak csodás születés volt ez! Amint Zoroaszter a világra jött, felnevetett, a házat pedig jótékony fény töltötte be.¹²¹

A haomáról további adalékaink vannak elsőkézből, Dáriusz perzsa királytól, ... “melyet Dáriusz Naqs-e Rosztamban a sírjára vésetett: Nagy isten Ahuramazdá, aki a vizeket teremtette, és aki ezt a földet és az embereket teremtette, aki (áldásos javait) az embereknek adományozta, aki megteremtette Dareioszt, a királyt, a sok király közt is egyedülálló királyt, aki sokaságoknak parancsol – Én (vagyok) Dáriusz, a nagykirály, a királyok királya, a soknyelvű világegyetem országainak a királya, aki királya ennek a messze nyúló és szélesen elterülő vidéknek, Hüsztaszpész fia, az Akhaimenida, perzsa, perzsa fia. Dáriusz, a király mondja: Ahuramazdá kegyelméből ezek azok az országok, amelyeket Perzsián kívül megszereztem, és amelyek fölött uralkodom, és akik adókat hoznak nekem, és akik azt, amit parancsolok nekik, figyelembe veszik, és akik döntéseimet (tisztelőben) tartják: a médek, Elám, Párthia, Areia, a baktriaiak, Szogdia, Khvárázm, Drangiané, Arakhószia, Szattagúdia, Gandhára, Szind, a **haoma**¹²²-**tisztelő szkíták**, a csúcsos süvegű szkíták, Babilónia, Asszíria, Arábia, Egyiptom, Armenia, Kappadokia, Szardeisz, Iónia, a szkíták, akik a sós víz túlsó partján élnek¹²³, Szkudra, Karsza, Dáriusz, a király mondja ... ”¹²⁴ A nevezetes király saját elbeszélését most a haoma-tisztelőükről ismert szkíták említése miatt tartom rendkívül fontosnak. Maga a király is e tulajdonságuk alapján emeli ki őket. Sőt, egyszerre három szkíta népet is felemlít birodalma lakói között, ez tovább erősíti a szkíta Zoroaszter vallásalapító tevékenységéről szerzett értesüléseinket.

Ezután tekintsük Jézus születésének körülményeit.

Jézus

A British Museum “Codex Arundel 404”¹²⁵ jelzésű okmányában, mely “Liber de Infantia Salvatoris” címen ismert – a következőket olvashatjuk: (Mária szülésénél segédkező szülésznő beszél).

“Amikor bementem, hogy a hajadont megvizsgáljam, úgy találtam, hogy arcát az ég felé fordította és imádkozott. Hozzá érve mondtam neki:

- Mondd leányom ... nincs-e valami szerencsés kellemetlen érzésed, vagy nem fáj-e valami?

...

¹²¹ John H. Rinnels: Perzsa mitológia. Corvina, Budapest, 1992. 92-94. o.

¹²² A kultuszban használt, valószínűleg eksztatikus állapotot előidéző növény – R. Ghirshman megjegyzése. Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Médek, perzsák, párthusok. Gondolat, Budapest, 1985. 135. o.

¹²³ Feliratain Dáriusz népei között említi a “tenger túlsó partján lakó szkítákat”, akikben a Dunától délre fekvő területek lakosságát láthatjuk. Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Médek, perzsák, párthusok. Gondolat, Budapest, 1985. 130. o.

¹²⁴ Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Médek, perzsák, párthusok. Gondolat, Budapest, 1985. 134-135. o.

¹²⁵ A szöveg a nevezetes németországi fuldai karthauzi kolostorból származik. A kolostort bretagne-i kelták alapították a középkor elején. A kelta kereszténység szentföldi kapcsolatait ismerve igen ősi alapítása okkal teszi megfontolandóvá az itt keletkezett írásokat. A fuldai kolostor ma a római katolicizmus egyik fellegránának tekinthető.

Ő csak folytatta imáját és mint egy sziklakő mozdulatlan maradt, mintha semmit se hallott volna. (71)

- Amikor eljött az óra – megnyilatkozott Isten ereje. A hajadon, aki az égre szegezte tekintetét, mintha teljében lévő szőlőtővé változott volna, és amikor megjelent a Fény, dicsérte Azt, akitől megáldatott. A gyermekből sugárzott a Fény – éppen úgy, mint a Napból... Ez a Fény úgy született, miként a harmat az égből leszáll a Földre.

- A csodálkozás kábulata töltött el és elfogott a félelem, mert szemem odaszegeződött ahhoz a ragyogáshoz, mely a most született Fényből áradt... És ez a Fény egyre jobban sűrűsödött, gyermek formát vett lassan, addig míg olyanná nem lett, mint egy emberi csecsemő. Ekkor bátorságot vettem, lehajoltam, megfogtam, nagy vigyázattal karomba vettem és az volt a csodálatos, hogy semmi súlya nem volt, annyi sem, mint egy újszülötté. Megvizsgáltam és láttam, hogy testén nyoma sincs szülésnek, tiszta volt, könnyű és ragyogó. Mialatt én azon csodálkoztam, hogy nem sír, mint a többi újszülöttek, ő pislogva nézett – majd kedvesen rám nézett, rám mosolygott, és a szeméből olyan nagy fényesség áradt, mintha villám lenne.”¹²⁶

A kezdeti időkben még egységes a fényhit, mint a napvallás egyenes következménye. Fentebb Mithrásszal kapcsolatban feltártam egy indoeurópaivá alakuló istenség lényegének megváltozását. Más, héjtulajdonságú népek jelenlétének következtében önálló életre kelt és elhagyta a közös vallás bölcsőjét. Bár a gyökere a Fény hitében indult, olyan jelentős változásokon ment keresztül, hogy a Kr. u. III. századra perzsa, indiai és zsidó-keresztény vallásokká lett és ellenséget látott a fényben maradókban. A Jézussal induló sokadik fényhitű megújulás hasonlóan a perzsához, szintén kisiklott Saul-Pál működésének eredményeképpen. Jézust a zsidók később magukénak tekintették és kisajátítani igyekeztek, de történetébe legalábbis beépíteni azokat a csapdákat, amelyekbe kapaszkodva kérdéssé lehet tenni eredeti céljait. E jelenség nehezen érthető meg azon tény ismeretében, hogy nekik ettől teljesen függetlenül saját eredeti vallásuk is megmaradt. A zsidó-kereszténység viszont, mint hivatalosított indoeurópai vallás, máig tartó elterjedtséget élvez. Nem téveszthetjük szem elől azt a ma felismerhető helyzetet sem, hogy a zsidó-kereszténység intézménye időközben előrelépett a ranglétrán. Minden jel szerint a globális világ vallásává választották valakik valahol.¹²⁷ A wormsi konkordátum mindenesetre ma is él szellemében, immáron birodalmi vallássá emelve a kereszténységet, mégha az akkori ellentéteket már régen elfelejtették. Minderre lehetőséget korábban maga Pál apostol teremtett nem kis szellemi erőfeszítések által: sikerült úgy megszerkesztenie az Ó- és Újszövetséget, hogy abban a zsidó elem nem kerülhető ki, sőt a kiválasztottság dogmájával is megterhelte a jézusi kereszténység korábban megismert eszmekörét. Úgy tűnik, valakik valahol elhatározták a világ vallási egyformásítását is, nemcsak gazdasági globalizálását. Valóban: II. János Pál pápa túltesz minden eddig élő egyházfőn a földgolyó legkülönbözőbb pontjaira vezető térítő jellegű utazásaival.

A jézusi kereszténység, vagyis a tiszta fényhit kiszorult a pártos területekre, majd a sztyeppére az általános üldözések következtében. Ebből is látszik, hogy valójában e viták ma is tartanak még

¹²⁶ Badiny Jós Ferenc: Jézus király, a pártus herceg. Ősi örökségünk Alapítvány, Budapest, 1998. 118-119. o.

¹²⁷ Az eset nyilván a wormsi konkordátum (1122) idejére utal, amikor V. Henrik német-római császár és II. Calixtus pápa legátusai között létrejött az investitúraharc lezárására irányuló szerződés. Valójában a birodalomban megtörtént az állam és az egyház szétválasztása azzal, hogy a világi hatalom nevezte ki az egyházi birtokosokat, az egyházi hatalom pedig a püspököket magukat. Ezzel Róma szerepe a birodalomban a hitélet terén kizárólagossá vált. Ha ezt összehasonlítjuk Szent Istvánnak a Vatikánnal szemben érvényesített önálló, független politikájával, a Német-római Birodalom itt bizony súlyos közjogi vereséget szenvedett.

kétezer évvel később és nem kevés ellentmondással terhelik meg a keresztény egyháztörténelmet. Hacsak vitákat szültek volna, nem is lenne nagy baj. Az itt említett ellentmondásokban azonban népek pusztultak el, leginkább ragozó nyelvű népek. Emiatt nem tekinthetjük pusztán elméleti jellegűnek az erről folytatott eszmefuttatásokat.

Ha alaposabban átgondoljuk a fentebbi terjedelmes idézet mondandóját a fényhitűek ún. megváltásának folyamatáról és többretegűségéről, más következtetésre is juthatunk. Nevezetesen arra, hogy az a bizonyos **megváltás nem a ma talán félreértett, de legfőképpen magyarázott közönséges emberi bűnök következményeinek felszámolására irányult, hanem a fényhitre térítés folyamatát jelenti.** Ez az igazi megváltás. **Mani mindenki számára érthetően mondja el Jézus gondolatát a megváltásról: “Érettetek és mindenkiért, akik nektek hisznek, járom végig emberi utamat, hogy megszentelődjék Atyánknak az Igazsága, és hogy mindnyájan egyek legyetek ebben az Igazságban. És bizonyoságot teszek arról, hogy engem Isten küldött erre a világra, hogy akik hisznek, megszentelődjenek az Ő Igazságában és megőriztessenek minden gonosztól.”**¹²⁸

Eszerint mindenki súlyos tévedésben él és élt, aki azt gondolta volna, hogy sommásan köztörvényes, vagy netán aprócska hétköznapi, emberi gyarlóságából következő bűneit majd valaki átvállalja tőle jogos büntetését elkerülendő. A fényhit lényege nem engedi meg effajta spekulációk jogosságát. Mindez csak az eredeti igyekezet kiforgatása lenne, és felette kényelmes a bűnökkel terheltek számára. Itt a bűnök felemlegetésénél kell számba venni az eleve elrendelt bűnösség tárgykerét is, mert valóban “erős hitre” van szükség akkor, amikor egy újszülöttet is bűnösnek tekintenek. Jézus ezt sohasem mondta. Tipikusan nem-ragozó nyelvű népek gondolkodnak emígyen, akiknek a mágusoktól ismert vallási révület elérése egyébként is lehetetlen lett volna. Jellemző, hogy a zoroaszteri vallást követők “elfogadhatatlannak tartják azt a felfogást, amely szerint egyetlen ember élete, halála, vagy áldozata sokak bűneit válthatja meg. Az ilyesfajta megoldás nem felelne meg az emberi igazságszolgáltatásnak, még kevésbé az isteninek.”¹²⁹ A tévedés nyilván a magasabbrendű szellem nevében eltervezett szándék lealacsonyításaként érhető tetten a környéken megjelenő vallásokban, amelyek e félreértéssel nemcsak messzire kerültek az eredeti eszmétől, de egyúttal sárba rángatva a szellem igyekezetét, ki is forgatják eredeti mivoltából. Igazából nem is a Zoroasztert és Buddhát követők élnek tévedésben a köztörvényes bűnök megváltását illetően, hanem a zsidók. Érthető is e szándék, ha visszatekintünk I. Sargon koráig, ahonnan kezdve a szemiták elképzelhetetlen létszámú ragozó nyelvűt semmisítettek meg, épültek be társadalmukba tönkretéve azokat. Ez évezredekre menő pusztítás nyilván nem kevés büntudattal terhelte meg az elkövetők népét, és kézenfekvőnek látszott olyan valakit várni ezek után, aki “majd elveszi a világ bűneit”. Bár valójában jahvei típusú Messiást vártak volna, Pál apostol később sokat tett azért, hogy Jézust is elfogadják ebben a minőségében. A nemes eszméssel végülis mindig ez volt a bajunk, kis csavarral éppen az ellenkezőjére lehet fordítani az isteni gondolatot. A szellemi síkon elgondolt jóság a megváltásra kiszemeltek tudatlanságán, vagy éppen a megtérni nem szándékozók ellenmozgalma folytán a testiség szintjén bukik el. E magatartást jól és behatóan jellemezte Badiny Jós Ferenc *Pártus Jézus* című könyvében. A szerző nevét e tárgy boncolásakor nem téveszthetjük szem elől. Ő vetette fel először azt a kérdést, hogy ha a fényvallást újraindító Jézus pártos (szkíta) volt, akkor a római zsidó-kereszténység nem a miénk, sőt ahhoz semmi közünk sincs. A felvetés idején ez valóban drámai kinyilatkoztatás volt, de az is igaz, hogy Zajti Ferenc jó hetven évvel ezelőtt is körüljárta e kérdést. Most, e tanulmány során már hétköznapi valósággá szelidült, mert láthattuk, hogy a fényhitűek mind szkíták, pártosok voltak. Ez önmagában cáfolja a Jézus zsidóságáról megírt, azt bizonygató,

¹²⁸ Badiny Jós Ferenc: *Jézus király, a pártus herceg. Ősi örökségünk Alapítvány*, Budapest, 1998. 124. o.

¹²⁹ John H. Rinnels: *Perzsa mitológia*. Corvina, Budapest, 1992. 64. o.

könyvtárakat teletöltő irodalmat. Mégis azt mondom, - nem feledve a feltárt igazságot - folytassuk a gondolatfűzést.

Maradjunk meg most mégis az eredetitől elhajló fényvallások elemzésénél. Ma senkinek sem jut eszébe a régi Ahura Mazda-i perzsa, a ma is élő buddhai fényvallással tételes hitvitát folytatni, - ahogy pl. Badiny ezt a zsidó-kereszténységgel megtette, - hiszen azok már más tartalmat hordoznak, önálló életre kelt világvallásokat jelentenek.. E magatartást voltaképpen felvehetjük a júdai-kereszténységgel folytatott vizsgálódásaink közben is, mert több eredményre vezet, mint más módszer. Badiny Jós Ferenc több munkáját is e kérdés elemzésének szentelte.¹³⁰ Lépésről lépésre kimutatta azokat a történeti, hitbéli pontokat, amelyek e zsidó-keresztény vallás elkülönülésének állomásait jelzik az eredeti jézusi kereszténységtől. Igen sok, a Bibliában található közlésekről mutatta ki eredeti származását. Ezek közös tulajdonsága, hogy ragozó nyelvű népek hagyományait ismerte fel bennük, amely a Folyamközhöz köthető. Pontosan tudhatja így aprólékos előadásban is bárki, mely jézusi hitelem mivé lett zsidó előadásban. Elmondhatjuk tehát, hogy némi utánjárással ma már mindenki elolvashatja száraz tényekbe sűrítve az eredeti jézusi és a belőle zsidó hatásra kialakult új vallás közötti különbségeket. Ésszerűen gondolkodva, az előbbieken felemlített perzsa és buddhista vallás kifejlődésével együtt most megállapíthatjuk, hogy a hozzájuk hasonló módon kialakult zsidó-keresztény hit szintén hozzájuk hasonlóan már egy másik, új vallás, mert jellemző hittételei nem azonosak az eredeti jézusival, noha gyökerei azonosak. A Biblia erre saját létében élő bizonyíték, hiszen ha saját magunkat, magyarokat is az abban felsorolt feleslegesnek ítélt népek között olvashatjuk HGR-hágár-hungár¹³¹ néven, akkor az egészen nyilvánvalóan nem a mi Bibliánk. Ez itt tehát egy új vallástörténeti ívre felfűzhető felismerés, ha csak magát a vallást nézzük. Mindezzel kétfelé válik a zsidó-kereszténység ügyének tárgyalása is.

Ami az itt fentebb említett, a könyvtárakat megtöltő irodalomban mégis fellelhető, az az eredeti Jézus, és a belőle később kialakult új vallás – valamint ezzel egy másik, zsidónak hitt Jézus – felismerésével azonos. Még pontosabban arról van szó, hogy ma ezt az eredetit szeretnék zsidóként beállítani és magyarázni. Mostani felismerésünk szerint azonban ez az igyekezet teljesen felesleges, ha a kezdeti Fényhit felől nézzük a dolgot. Mindenkire hatása volt ugyanis a Régi Keleten a szkíták fényhitű térítéseinek, utoljára éppen a zsidókra. **Azért jött világra, hogy elvegyék, és általa megtérjenek a fény hitére! Az elvitatásra tehát semmi szükség nincs, hisz nekik készült,** de mégis úgy tesznek, mintha nem értenék! A jelek szerint még most sem értik, különben nem folya az egész világon oktalan propaganda arról, hogy Jézus mégis zsidó lett volna. Megtérésük, megtérítésük – és most kell használni a *megváltásukra* szót - érdekében. *Jézus azért jött ott a világra, ahol, hogy tanításával megtérítse, ebben az értelemben megváltsa a zsidókat (is).* A perzsák megtérítését Zoroaszter végezte el, a hindukét pedig a szaka-szkíta Buda. Az ő áldozatuk ott, működésük színhelyére rendeltetett. Micsoda tragikus félreértést szült hát a mindent kisajátítani igyekvés! A magyar népeket nem kellett megtérítenie senkinek sem, mert ők maguk hordozták a mágusvallást, az eredeti fényvallást. A jézusi oldalról e félreértett magatartást vissza kellene utasítani, de mégsem biztos, hogy ez lenne a helyes eljárás.

Ennél sokkalta fontosabb az a tény, - gondoljuk csak végég, - hogy az ókorban elindított jézusi térítő szándék a Régi Kelet ragozó nyelvű perifériáján olyan mondanivalót juttatott el az ott vendégként megjelenő zsidósághoz (is), amely vonzó eszményekre talált a Jézussal újra felemelkedő

¹³⁰ Badiny Jós Ferenc: Jézus király, a pártus herceg. Ősi örökségünk Alapítvány, Budapest, 1998., Badiny Jós Ferenc: Jézus király, a pártus herceg. Ősi örökségünk Alapítvány, Budapest, 1998. Badiny Jós Ferenc: Káldeától Ister-Gámig I-III. Orient Press, Budapest, 1997.

¹³¹ Badiny Jós Ferenc: A káld-pártus hagyomány és a magyarok Jézus-vallása. Ősi Örökségünk Alapítvány, Budapest. 1999. 54. o.

tiszta hitben. Akár még annak árán, hogy szembekerül saját ősi vallásával is. Az a bizonyos jahvei győzelem a fényhitű Isten felett nem valódi, csak színlelt. A Golgotán megrendezett kivégzés csak fekete mágia összes kellékével együtt. Sőt, éppen a bosszúálló isten veresége a következmények miatt. Kiderült, hogy nem mindenki követi, mert van egy jóságos Atya is, aki atyai, de bírói, sőt királyi szerepében is a hívők emberközeli családtagjaként él népével a fényben. **A zsidóság egy része eszerint emberközeli mondanivalót talált volna Jézus prédikációiban, azonosulni volt képes üzeneteivel is valamiképpen. A pártosok, szkíták szándéka, ajándéka a zsidók esetében is termékeny talajba hullt. Éppen azzal bizonyítják megtérésüket, hogy maguk közül valónak tekintik már.** Ha egy pillantást vetünk Kr. u. 150-ben a Földközi-tenger környéki zsidó népesség számának alakulására, akkor azt láthatjuk, hogy Pál apostol éppen a zsidók által belakott tájakon – Efezoszban, Galatiában, Korinthoszbán - élőkhez intézi írásainak legjavát. Ez nem is meglepő, mert egy őskeresztényt neki már valóban nem kellett volna megtérítenie (még egyszer). Pál tehát éppen a zsidókat téríti meg a keresztény hitre. A végeredmény pedig egyenesen elképesztő: ma az egész Európa és Amerika, és az egész keresztény világ a Fény hitét vallja, mégha jobbára zsidó-gyökerűnek is tartják a félremagyarázások miatt. Ha az ősi magyar elemek tömkelegét tekintjük, amelyek Fényhitű közegeben fogalmazódtak meg, ha hozzáadjuk azokat a hagyományainkat, amelyek Szent István óta tovább épültek be a kereszténység világába, tekinthetjük nyugodtan magyar gyökerűnek is ezt az európai vallást. A Boldogasszony, mint az általánosan tisztelt Szűzanya, az újkőkortól imádott Anyaisten megszemélyesítője, továbbá a hét Kisboldogasszony és Babba Mária kultusza különös módon mégis a magyar katolicizmus keretein belül őrződött meg, őket a reformált egyházak nem ismerik. Mégsem összemosásról van itt szó.

Mindenképpen ketté kell válasszuk tehát e nagy, kereszténységet megosztó kérdést. Hagyjuk el e zsidó-keresztény indoeurópai vallást most, éljenek saját hitük szerint tovább, ameddig tartalékaikból futja. Magunkban viszont ismerjük fel végre a régi szkíta, pártos fényhit eredeti tulajdonosait, az eredeti forrás tulajdonosait, hiszen MI indítottuk el annak idején a másvallásúak megtérítésének korszakos kezdeményezését. MI vagyunk az ősi Fényhit birtokosai, miénk a gondolat és a tudás e hatalmas léptékű térítés kigondolásával is. Mi magyarok vagyunk Jézust is lelkünk belsejében viselve az eredeti eszme hordozói. Ezért igaza van most Badiny professzornak, mert a zsidó-kereszténységhez a magyarságnak, mint szkíta, pártos örökösnek valóban semmi köze nincs. Nekünk csak Jézushoz van közünk, de hozzá annál több. Gondoljuk csak meg, micsoda nemzeti skizofrénia mai helyzetünk, amikor ezer éve valamikori tiszta fényhitű, jézusi vallásunkról erőszakkal térítették e népet gyilkos inkvizíciótól kisérvé arra a zsidó-kereszténységre, amelynek még ezer évvel korábban a kezdőlökését éppen mi magunk, (azaz elődeink) adtuk meg a Régi Kelet népei megváltásának eszméjétől vezetve Jézus fellépésével!

Ugyanakkor meg kell lássuk a vallási téren jelentkező buktatókat is a kereszténység alakulásában. A leglényegesebbek közé tartozik, hogy az igazi kérdés nem a kenyér és az ostya osztása között feszül, hanem éppen Jézus abbéli tevékenységében, hogy az áldozást vérrel vagy kenyérral (ostyával, stb.) végzik-e? Ez az igazi drámai választóvonal, és éppen attól drámai, mert embermilliók haltak bele a különbségbe! Ugyanitt említhetem azt a tényt is, hogy Zarathustra az Arimantól való megváltást anyagi síkon képzelel el, vagyis a testiségben. Különösnek tűnhet elgondolása, de idézzük csak fel újra egyik tőle vett előbbi elgondolását: “Mindhárom megváltó személy szűztől, fényben születik, és fokozatosan, nagy áldozatok árán tisztítják meg az anyagi világot a gonosztól.” Itt van a kutya elásva, ugyanis az anyagi síkon támadó Gonoszt a saját ismerve szerinti világban kellene legyőzni, azazhogy meggyőzni, megtéríteni, vagyis így megváltani, hiszen

tőle nem várható el a szellemi, lelki világba való felemelkedés képessége. E Zarathustrai hármas megváltási folyamat legmegrázóbb fejezete az utolsó. Külön megváltót – vagyis a harmadik Napkeleti Bölcsnek ismert királyt, Megváltót, Megváltó Hatalmat – áldozza fel az Arimannak, vagyis a Sátánnak a megváltására. Nagy kár, hogy e felbecsülhetetlen méretű szeretetet elpazarló gondolat eredménye ma kevéssé fedezhető fel a globális világot terjesztők plakátjain. Félő, hogy mégis inkább a saját eszmekörükbe illeszthető (vagy oda ferdíthető) gondolatokat válogatták csak ki a felkínált teljes evangéliumból.

Összegzésként kimondhatjuk, hogy az indoeurópaiak a vallás és szellem birodalmában semmit sem találtak fel. Átvételben, az átvett eszmék kiforgatásában, átnevezésében és újramagyarázásában, majd a valódi szerző háttérbe szorításában jeleskedtek – mondhatnánk, ha előbbi felismeréseinkhez nem jutottunk volna el. Most viszont úgy kell fogalmazzunk, hogy az indoeurópaiak még kialakulásuk kezdetén elfogadták a ragozó nyelvű szkíták által felkínált megváltó fényhitet annak különböző koraiban, elegendő biztatást, emberközpontú gondolatokat találtak benne népeikre nézve. Nem tudhatjuk, hogy e megváltások mennyiben csökkentették a ragozók kiirtására szőtt terveket. Legyünk jóindulatúak: hogy mégis él néhány ragozó nyelvű kis nép a világon ma is, talán éppen ennek köszönhető. Vagy csak az elmúlt négy évezred globalizátorainak tévedéseként, hibájaként lenne indokolható, hogy mégis életben maradtunk mi ragozó nyelvűek? Most állhatunk meg egy pillanatra a megváltás évezredes adományának felismerése miatt előidézett katarzisa mellett. Ez nem is meglepő, hiszen az indoeurópaiak nyelvei Kr. e. 1000 után kezdenek kialakulni, addigra a napvallású ragozók mögött már hosszú évezredek állnak. Értelmetlen tehát e téren az elsőség kérdésében vitákat folytatni. Ha az első kötetben részben a köztörténetben is, de inkább a szellemi javak ügyeit tárgyalva jutottam el az indoeurópai cáfolathoz, most még tovább léptünk. Sikerült megsemmisíteni és szertefosztatni vallási téren is az indoeurópai elképzeléseket. Most vehetünk búcsút örökre a bosszúálló, büntető istenektől, mert természetellenes mivoltuk lelepleződött. Itt sem maradt hátra más, csak az erőszakos idea. Ha belegondolunk, ma a világ keresztény része az eredetihez képest egy kiforgatott vallást követ, amelyet alapítója nem így képzelt el. Ennek már semmi köze Jézushoz, a Fényhez, a világ világhoz. Ez maga a fekete mágia. Voltaképpen vallási téren is ugyanazt a helyzetet fedezhetjük fel, amint a történetben is. Az átvevő saját képére formálja az átvett vallásokat, majd halálos ellenségének nyilvánítja az átadót. Igyekezettük a feltaláló szerepének kisajátítására irányul. Az első kötetben azt találtam írni ennek kapcsán, hogy: "... látható, hogy a római világbirodalom máig megmaradt vallási birodalma maga a római egyház, és a római gyökerű indoeurópai történelem mostani cáfolatának kiadása után új helyzetben találja magát. Vagy kihátrál a bukott eszmék mögül és megújul a valódi Jézus neve alatt a tőle idegen judaizmus nélkül, vagy eltűnik a süllyesztőben örökre. Ugyanez vonatkozik a reformált egyházakra is, hisz lényegi különbség köztük ebben nincs. A szorgalmas és odaadó Pásztor, II. János Pál pápa eközben kénytelen lesz megtapasztalni, hogy ahol a rómaiak és későbbi európai, magukat örököseinek tekintők korábban nem szereztek döntő befolyást, ott ma sem tud téríteni. Sem a keleti szlávokat, sem a keletieket, ezért egyházát bővíteni nem tudja. Számára ez drámai pásztori kudarc, legalább olyan, mint annak idején a római birodalom növekedésének megállítása volt a Nagy Ókori Világháború során." A magyarázat, pontosabban az ok és okozat most itt olvasható a fentiekben. Igen ám, de még nem tekintettük át a térítések kérdését. Az ősi napvallású, fényhitű ragozókat nem kellett megtérítenie senkinek. Természetes sajátjukként terjedt velük együtt, amerre éltek. Megtéríteni azokat kellett, akik valami módon idegenként a közelükbe, a mag népek közelébe kerültek. Ezért már a szó felemlítése is jelzi, hogy héj-szerepű népek fiait és lányait kellett (volna) megtéríteni, magukhoz hasonlatossá tenni lelkiükben is.

Ez a fényhitű szkíta-pártos közeg más miatt is érdekelt bennünket. A pártosok országa e név alatt jó ötszáz évig állt fenn. Ha Árpádi bevonulóink esetét tekintjük, akik száz, vagy más vélemény

szerint talán hatvan-hetven év alatt felolvadtak az itt élő magyar nyelvű néptengerben, nyilvánvalóan nem azonos esettel állunk szemben. Ugyanígy az Indiába eljutott szakák, hunok is rövid idő alatt felolvadtak az ottani népességben. Ha tehát a pártos szkíták ötszáz év alatt sem olvadtak be és nem tűntek el Pártosországban, az egyben azt is jelenti, hogy ott olyan (elegendően) nagyszámú ragozó nyelvű, és velük azonos mag szerepű népesség élt, amelyben nem kell beolvadási folyamatra gondolnunk. Ennek folyománya az is, hogy a perzsák (a nagy) Perzsiában összességében elegendően kis számban éltek ahhoz, hogy ne tudják beolvasztani a szkítákat ilyen rövid idő alatt.

Ez a keleti fényvallású közeg, amely itt megfogható, valamiképpen elég erős lehetett ahhoz, hogy kellőképpen indokolja a magyar Szent Korona szellemiségét. Ebben az időben a ragozó nyelvűek legfontosabb hatalmi központját láthatjuk Keleten. A láthatatlan sztyepei –Közép-Ázsiai és pártos magot és a körülötte kialakult héjat¹³² megjelenítő Régi Kelet országait egységes eszmerendszerrel összekötő hatalmas terület vezérlő eszméit, vallásait láthatjuk Pártosországban és környékén. Maga a gondolat azonban sokkalta régebbi, a naphitben gyökerezik.

¹³² A mag és a héj gondolata Pap Gábor tulajdona. Itteni említéseit kérem úgy tekinteni, mint kölcsönzést a már máskor is többször idézett Pilis szindróma c. tanulmányából. Ugyanakkor megjegyzésre érdemes, hogy bár a szerző a Kárpát-medence szellemi ügyeinek tárgyalásához vezette fel elgondolását először, úgy tűnik, hogy a Közép-Ázsia – Pártosország – és külső körön fekvő államok esetében felvázolt vallási kérdésekkel kapcsolatban legalább olyan jól, ha nem jobban működik. A Kárpát-medencei kutatás eddig nem tudott még olyan horderejű vallási kérdéseket felmutatni a mag-héj viszonylatában, ahogy az a Régi Keleten döbbenetes töménységben jelentkeznek. Ennek egyetlen oka lehet csak, nevezetesen az, hogy a Kárpát-medencén belül a homogén magyar nemzet létezése miatt e kérdés fel sem merülhetett. Emiatt ez a mag teljes egészében.

026. kép A falerii Apolló Etrúriából.¹³³

Úgy gondolom, fentiek kellően megmagyarázzák a pártos történelem mellőzését az indoeurópai ízlés szerint megírt történelemkönyvekből. Hiszen hacsak morzsáit is elismernék annak, amiről itt szó van, saját cáfolatukat kellett volna kiadják, jobban mondva hozzá sem kezdhettek volna a pártos történelem elhallgatásához és elferdítéséhez. Ezért létüket is szinte tagadni kell, nehogy napvilágra kerüljenek az olyan részletek, mint itt is. Igen különös ez a mellőzés azért is, mert a pártos történelmet kihagyók és háttérbe szorítók következtelenül jártak el. Nevezetesen az indoeurópainak kinevezett szkítákra hivatkozva indoeurópai dicsőséget kellett volna Pártosországban felfedezzenek, és ünnepelniük kellett volna az ún. indoeurópai szkíta-pártos-méd műveltséget, valamint egy sikeres indoeurópai Birodalmat. Hiszen azt ők is igen jól tudják, hogy kik azok a pártosok. "A tegnap még nomád szkíták zárták el közeli rokonaik elől az utat, és védelmezték a nyugat-ázsiai civilizációt, vállalva azt a szerepet, melyet Irán (értsd: Pártosország) hosszú történelme során mindig is játszott, és a továbbiakban is játszani fog."¹³⁴ Mégsem kerestek dicsőséges elődöket a pártosokban, sőt még a médekben sem – erre még visszatérek később, - pedig a Krisztus utáni időkben csak ők uralkodtak Pártosországban, ráadásul mindennek tetejébe ők képviselték a megtartó, építő típusú nemzeti irányzatot az uralkodóházon belül. Így csak találgathatjuk az okot: a propaganda mögött mégis tudják, hogy a szkíták (és médek) valójában nem indoeurópaiak, vagy a Rómát megleckéztető pártosok éppen az indoeurópai szent tehén, a Római birodalom esküdt ellenségeiként kerültek a süllyesztőbe, ennél még valószínűbb azonban, hogy a hatalomból kiebrudalt talaj nélküli görög Szeleukidák nimbuszát védelmezik ugyanazon megkövesedett grekofil bizonyítások szándéktól vezetve, mint a rómaiak esetében is úton-útfélen hangoztatott kultúra-továbbadó görög szerepet. Ha latolgatásom teljesen tévesnek bizonyulna, úgy már csak a fent vázolt vallási kérdések körül kiélezhető ellentmondások elkenését sejthetem.... Ezzel azonban még nincs vége az eltüntetős történelem lapjainak.

¹³³ Massimo Pallottino: Az etruszkok. Gondolat, Budapest, 1980. LVII. tábla.

¹³⁴ Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Gondolat, Budapest, 1985. 222-223. o.

27. Kép Nagy Sándor.¹³⁵

Ha az Olvasó emlékezetébe véste az etruszk Apolló eszményített szobrának fenti képét Nagy Sándor előtt, akkor láthatja, hogy Sándor, az önjelölt másolat csak egy egyszerű hősi kor főszereplője. Sándor egyszerűen csak istennek képzeli magát és ez a lendülete messzire sodorja. Sok ilyen akadt abban az időben. Helyben vagyunk, mert Nagy Sándor 13 éves keleti országlását – nevezzük inkább elhúzódozó rablóhadjáratnak, - olyan elemi erejű, hellénisztikusnak nevezett kultúrhatás továbbadásának tekintik ma is, hogy az teljességgel érthetetlen. Dicsőséges felvonulása közben semmit sem tudunk meg az alávetettnek kiszemeltekről. Nincs is szó történelemről. Sokkal közelebb járnánk a valósághoz, ha e derék macedóniai fiatalembert inkább a csoportos, sőt tömeges (indulásakor 42.000 fő) idegenforgalom feltalálójaként tisztelnénk hosszú és kitartó túrázása miatt. Nevezhetnénk túlélési versenynek is, hisz Görögországba alig ért vissza közülük bárki is. Szemtelen bátorsága elegendő volt egy rongylábú, velejéig korrump és kártékony Perzsia szétveréséhez, amely máig nagyságával kérkedik és fölös számú oldalon terpeszkedik a világtörténelem lapjain. Gaugamela hírhedt csatája a szemtelen

¹³⁵ Alpha Histoire de l'art. Paris, 1973. 25/176. o.

kirándulók és az otthon is hontalan gyávák története, elég volt egy ferdén sasszézó seregetest, és a perzsák szanaszét futottak. Dáriusz fellengzős korrupt birodalma Sándor nélkül is a végét járta, magától is belefordult volna a süllyesztőbe, mi szükség van itt az érzelmeket utólag felfokozni hősi eszmények kergetésével? Különösen a ragozó nyelvűek lakta területeken kell elgondolkozzunk a Nagy Sándor-i kultúrhatások mibenlétéről. Nemcsak az egész Kelet, de még az Indus-völgyi önálló hatalom is Csandragupta országlása idején igen gyorsan levetette a ráerőltetettnek hitt alexandrizmust (Kr. e. 303) alighogy továbbvonult. A hátramaradt görögök pedig éppúgy eltűntek a süllyesztőben, ahogy bárki más idegen. Igen, lehet, hogy abban az időben ekkora sereggel valóban végig lehetett gyalogolni egy törzsi szervezésű földrészen, de kérem mondja meg végre valaki, hogy ez mit számít? Mit számít egy földrész életében, ha valakik átvonulnak rajta? Esetenként hátrahagytak netán ötven görögöt vagy macedónt rendet tartani? Nevetséges. Néhány hónap után elfogy a sereg. Felvonulásukkal kissé talán megzavarták az ott élő népek életét, netán néhány áldozat is akadt, de a népek életében mit számítanak a kirándulók? Elmennek, ahogy jönnek. Micsoda fellengzős szavak, ha éppen ezeknek tulajdonítunk szerepet a helyben lakók életében? Éppen a legműveltebb népeknek lett volna szükségük a helléni hatásokra? A Fekete-tenger környékét leszámítva ettől keletebbre a görögöknek nem volt lehetőségük jelentős befolyást gyakorolni az ott élő népek tudatára. Megint csak azt mondom, ne értékeljük túl a kereskedőtelepek műveltségformáló erejét, mert az nem ilyen tényezőkön múlik. A Nagy Sándort követő egyik tábornok, Szeleukosz kufár országát alig hetven év alatt elfújta az őslakosok egységesülése. Ennek érdekében egyes források csak a pártos I. Mitridat (Kr. e. 171-138) háborúinak eredményeképpen tekintik Pártosországot Arsakida vezetésűnek,¹³⁶ holott az már Kr. e. 250-ben is állt.

Ne gondoljuk, hogy a perzsák ölbe tett kézzel várták meg a néparányoknak megfelelő természetes etnikai kialakulást. Hogy mi történt a pártosok bukása után, azt Badinyra hivatkozva ismertetem. "A Pártos Birodalom összeomlása után Perzsiában a Szaszanida-dinasztia uralma nem tűrte a babiloni eredetű pártos szimbólumokat. Csak a Kaukázuson átkelők tartották meg a teokratikus uralkodó formát, és ahol meglepedtek, ott tovább élt és gyarapodott az Égkirálynő (Szűzanya) és a Nap tisztelete. Természetes tehát, hogy ezek a népek megtartották az erre vonatkozó szimbólumokat is, amelyeknek ékes bizonyága az ister-gami hét páros oroszlán az uralkodói szentélyben. Csakis azok a népek tudták megőrizni ezt a szép vallást és annak hagyományait, akik elhagyták a most már perzsának nevezhető életteret. Ugyanis a perzsák mindent megtettek, amit bírtak, hogy az anyaiszten tiszteletével járó szertartásokat és ennek szimbólumait elpusztítsák. Egyszerűen kiirtották azokat, akiknek ez volt a vallásuk, és úgy harcoltak az ősi mahgar-sumir hit ellen, hogy az ő saját perzsa templomaikba olyan domborműveket helyeztek el, melyeken az ősi sumir-mahgar-babiloni teokratikus istenszemlélet királyi állatát, az oroszlánt maga a perzsa uralkodó öli meg. Követték nagy elődjüknek, Dáriusnak a hagyatékát.

Dárius ugyanis amikor a méd mágusokat legyilkoltatta, megindította az ideológiai harcot is a mágus vallás ellen, és annak összes jelképét összetörette. Természetes, hogy ebben a pusztításban első számú közellensége az oroszlán volt, hiszen a magyar (méd) mágus vallás és teokratikus uralmi rend az égi oroszlánok törvénye szerint volt elrendezve.

Fontos ennek az ideológiai pusztításnak észrevétele, hiszen nemcsak a médeknél, hanem a szkítáknál is ugyanezt a vallást és uralmi rendet találjuk, miképpen arról a Zivijében (ma Irán) kiásott anyag tanúskodik. Egy szkítaföldi életfa-ábrázolás, ahol az „égig érő fa” tetején, tehát fenn az égben, látható a páros oroszlán ékes bizonylataként annak, hogy náluk is élt az a hagyomány, amelyet az

¹³⁶ Pl. Georgina Herrmann: Perzsa reneszánsz. Helikon, Budapest, 1988. 25-26. o.

ister-gami páros oroszlánok jelképeznek.”¹³⁷ A pártos nép nemzeti (keresztyén) vallásának szervezetei remekül kialakultak az elmúlt két évszázad alatt, és az egyházfő, az Arszak királyi házból származó Mani az, aki tisztában van azzal, hogy a perzsák ismételen népünk ellen fordulnak.

A szaszanida-perzsák Baktriát és Bahl fővárosát nem bírták elfoglalni, és Mani – innen rendelkezve - 9 püspökséget szervez a hunok között, látva a perzsák pusztítását a volt Pártos Birodalomban, ahol az új perzsa hatalom egyenként, családonként kezdi irtani a pártusokat.

Mani tehát bevezeti a törzsszövetséget. Megszünteti az egyház-közösségeket (hiszen templomaikat - 360-at - a perzsák lerombolták), és a családokat törzsekbe tömöríti. Senki sem él egyéni életet, hanem a törzs védi az egyént. A babiloni zsidóság csak szítja a perzsák gyűlöletét azzal, hogy a volt Pártos Birodalom „szkíta-manicheusait” éppen olyan keresztyéneknek nevezi, mint akiket Rómában az oroszlánok elé dobnak, mert ezek „minden más vallás ellenségei”. Eredményes is volt ez az áskálódás, mert II. Sapur szaszanida uralkodó 273-ban kivégezteti Manit, akit a hagyomány szerint elevenen megnyúzat.¹³⁸ Ázsiában azonban - ebben az időben - már megkezdődött a hunok egyesülése megint a Balam-Ber törzs vezetésével. (BER: jelentése farkas, BALAM: hős, istentől küldött.) Berozamad (*a Pártosország bukásakor életben hagyott egyetlen Arszakida csecsemő*) a fehér hunok királyához fordul, akinek segítségével leveri a perzsákat. I. Sapur is életét veszti és Berozamad visszaállítja Pártiát, vagyis a Pártos Birodalmat is újra szervezi. A perzsáknak három provinciát engedélyez, aholis I. Sapur utódai - Varahan, Ardasir és Neres végzik a kormányzói teendőket.

A Pártos Birodalomnak ezt az újraszületését a nyugati történelemírók egyszerűen „elfelejtik.” Pedig 272-től 326-ig létezett és virult és nem ellenséges erő döntötte meg - hanem a judai-keresztyén eszmék, a paulinizmus.”¹³⁹

Itt az indoeurópaiak védelmében előadni valamit is már veszett fejsze nyele. Most testközelből láthattuk a valóságos viszonyokat Perzsia újbóli, ezúttal szaszanida színekben megvalósuló felnövekvésében. Megtapasztalhattuk a Fényisten fogadásának körülményeit a héjban. Ma mégis a népiertők dicsőségétől hangos a történelem. Ez is azt mutatja, hogy ez a történelem nem a miénk. Felmerül még a kérdés, hogy mindez nem érdek nélküli. Ha ugyanis a ragozó nyelvűek vallása a jóságon és szereteten alapul, akkor ők nem lehettek népek kipusztítói. A kör itt bezárul és nincs tovább. Jézus tanításait két oldalról érte komoly támadás. A zsidók utólag magukévá akarják magyarázni, a perzsák egyszerűbb megoldást választanak, kiirtják a követőit. Ha valaki arról akarna meggyőzni, hogy a fényhitűek saját apostolaikat ölték volna meg, az már nem érhet célba zavarkeltésével. Ezek után gondolom, hogy az Árpádi honfoglalók Jézus-hitét, amely nemcsak Zoroaszter¹⁴⁰, de a későbbi Mani tanításait is megőrizte, nagy merészség, de főleg nagy tudatlanság pogánynak tekinteni, nevezni és annak hirdetni.

Az eddigiekből lesűrhető még további tanulság az is, hogy a Pártosország körül kialakult fényhitű vallások – bekövetkezett megváltoztatásaik ellenére is – ma is működő világvallások jó kétezer évvel későbbben. A gondolat eszerint örök, bármennyi kísérlet is történt átértelmezésére. A Nietzsche által galádul kiforgatott zoroaszteri vallás lényegét érintő kérdéshez van mit hozzátegyünk. Egészen pontosan magát az eredetét, mert a nietzschei fekete mágia óta már senki sem tudja, milyen volt az. Most újra bemutatjuk, hogy szűnjék az átok, Badiny professzortól idézek:

Külön tanulmány tárgya kell legyen azokról a “szkítákról” való megemlékezés, akik a Názáret melletti Scythopolis alapítói voltak, de Jeruzsálem régi neve – Hiero-Solyma – is beletartozik a kutatásba. Itt nem tudunk kitérni ezekre a “lélektani helyzet” vizsgálatánál, mert az elmondottak a Kr.

¹³⁷ Badiny Jós Ferenc: Az Ister-gam-i oroszlánok titka. Orient Press, Budapest, 1997. 79. o.

¹³⁸ Badiny Jós Ferenc: Igaz történelmünk vezérfonala Árpádig. Orient Press, Budapest, 1996. 392. o.

¹³⁹ Badiny Jós Ferenc: A magyar nemzet történetének kis tükre. 138-139. o.

¹⁴⁰ Id. Hölbling Tamás: Vallási viszonyok a honfoglalás korában. Turán, 2000. december-2001. január, 16-34. o.

e. II. évezred végén történtek ugyan, amikor délen és északon egyformán él a kegyetlenség, az öldöklés és az ártatlan békés népek kifosztása, de inkább azt akarjuk hangsúlyozni, hogy a “bosszúállás és kegyetlenség nemzeti istenalakjai” mellett mégis él a lelkekben az élő Isten, aki a jóra vezet. A szenvedők között megjelenik Zarathustra, aki pontosan azt tanítja, amit – majd 1000 évvel később – a Betlehemi Herceg fog újra világosságra hozni. Jó, ha megismerjük tanításából azt a részt, melyet a mindennapi imádságunkban is elfogadhatunk. Idézzük az Avestából:

“Elrejtve, titkon, lelkünk mélyéből egy hang szól hozzánk. A Szentléleknek tiszta szava ez, sugallva gondolatodat, fűtve érzéseidet, a szavaidat és cselekedeteidet egészen úgy, mintha az Istentől magától nyernéd, mintha szent színe előtt állnál. És az a boldog öröm, amely ilyenkor eltölt, majd felemel a földről a mennyekbe, az örök boldogságba. Óh, hallgass erre a hangra mindig és mondd azt, amit sugall neked és cselekedd, amire téged vezérel, akkor az érzésed és gondolkodásod való igazság lesz. És soha ne feledd, hogy az Igazságtól dobogó szívben az Isten maga szól hozzád.

Igen, én Istenem. Te vagy ennek a hangnak a feltörő fohásza, Te vagy az értelme és Te vagy külső illata... Te teremtetted e gyönyörű világot, Te alkottad rá a sok virágot.

Abban különbözik a jó a gonosztól, hogy a jó mindig hallgat a lélek szavára, a lelkekből jövő Isten-hangjára. Az értelemnek, a szellemnek nagy válaszutja ez, ahol nem számít sem a szegénység, sem a lenézés, a gúny és már nem használ a pénz és a hatalom sem. Támogasd a jót, az igazat és semmisítsd meg a gonoszt minden rosszaságával.”

Milyen jó lenne, ha a mai emberiség lelkisége is ezeket vallaná és e tanítás szerint élnék. És milyen jó lett volna, ha ezt a tanítást megerősítő názáreti Jézust is így – Isten szavaként – fogadtuk volna be egy igazságos szellemben és Isteni Igazságban szervezett “kereszténységben”, nem pedig a saul-páli ideológia “Isten-bárányaként”. Sajnos az “áldozat” fogalma már annyira belekeveredett a mai emberi gondolkodásba, hogy a “saját fiát feláldozó istenalak szolgálatában”, a népeken, a másokon való uralkodás önzése megtűri ugyanazokat a népirtásokat, amelyeket itt – e Lélektani Történelemben – elrettentő példának soroltunk fel. Így búsan elmondhatjuk, hogy mai világunk süket füleket fordít a Zarathustra-Jézusi Igazság hangszórója felé. Azért kell a jóra törekvőknek, azoknak, akik hallják a lelkükből szóló Isten-hangot, a folytonos tanítással egy folytonosan hangzó “ébresztőt” fűjni. Tehát: tanítani, tanítani, tanítani az Igazságot – fáradhatatlanul és bölcsességgel.

Zarathustra is annak a népnek a gyermeke volt, mely a “feketefejük” öldöklései elől az északi és keleti vidékekre menekült és megvolt az a képessége, hogy a régi sumér papi testület tudományát megőrizze, és az utókornak átmentse. “Mágus emigrációnak” nevezhetjük ezt a tudománymentést, hiszen az asszírok minden igyekezettel kapcsolatot akarnak velük teremteni, és erről igen sok írásuk tanúskodik. Ezek a “mágusok” viszik saját hiedelmüket, melyet az idegenek csak “mágus vallásnak” neveznek. Átkelnek a hegyeken, behatolnak a Kaukázusba, és így megkapják a “Hegyek népe” elnevezést. Hurru vagy Murru néven ismerik őket a “feketefejük”, és a mai szakirodalomban ők a “hurriták”, akik igen nagy részt vettek a palesztínai kultúra kifejlesztésében, hiszen az egyiptomi írásokban Palesztínának a neve “haru”, “huru”, és – miként említettük – a “mágusoknak” külön városuk is van itt, mégpedig a Jézus idejében is létező Mag-Da-La, Mária Magdala városa.

Zarathustra lelki forradalma a mágus hiedelmen alapszik, azzal a hozzáadással, hogy ő a “Világ Világosságának”: Én-Lil – nek, az emberi testben való megjelenési jövendölését Messiás-várassá változtatja, és a Megváltó jövetelét hirdeti. Ugyanis Zarathustra tanaiban nincs a gonoszság hatalma isteni erőre emelve. Tanait a perzsák formálják át akkor, amidőn Dárius kiirtja a “méd-mágusokat”, és az achaimenida-perzsa időszakban Zarathustra Ahurá Mazdá-ja (Jó Istene) Ormuzd nevet kap, és mellette a gonoszság isteni hatalmasaként megjelenik a hiedelemben Arimán.

De nemcsak a “feketefejük” pusztítottak. A népek háborúinak alapja nemcsak a hatalomszerzés és uralkodás szándéka volt, hanem a “másvallásúak” voltak mindig a “halálra ítélték”

a vallásukkal együtt. A “magyar ősvallást” hívőivel együtt elpusztította a római júdai-kereszténységre való áttérés. Ezt nagyon jól ismerjük. De ugyanez volt a sorsa Zarathustra tanainak is, mert a történelemben “nagy” előnévvel illetett Macedon Sándor (Nagy Sándor) volt az, aki az aranybetűkkel 108 marhabőrre írt Avesta-t, Zarathustra bibliáját a tűzre dobta és a babiloni Zigguratot (Bábel Tornját) is leromboltatta. Vagyis Nagy Sándortól a szaszanida Ardasir királyig (Kr. e. 350-től Kr. u. 260-ig – tehát a Pártosország 500 éves létezése alatt is -) Zarathustra tanait csak a szájhagyomány tartotta fenn, és a történelem elfelejti megköszönni ezt a vallásszabadságot törvényesítő Pártosország királyainak. Itt tudni kell azt, hogy a türelmes Pártosország nagykirályai – az Arsakidák – maguk a régi és ma “sumérnak” nevezett “mágusvallás” hívői voltak éppen úgy, mint a méd, fehér-hun keveredésű népek, de országuk népeként élő perzsák szabadon gyakorolták a maguk Zarathustra vallását (a megváltoztatott “mazdekizmust”); Indiába a buddhisták, és Babilonban a zsidók is élvezték ezt a vallásszabadságot. A Betlehemi Herceg apostolainak ide érkezésével itt a Pártos Birodalomban terebélyesül ki a Jézus tanításán alapuló Egyház, mely tulajdonképpen nem más, mint a régi “mágus vallásnak”, Én-lil-nek, a “Világ Világosságának” földre érkezési hiedelmével való kiegészítése.”¹⁴¹ Meglehet, nem is kellene a pártos királyokat e vallási türelem miatt elmarasztaljuk. Ők talán úgy gondolták, hogy nagy országuk népei mind azonos gyökerű hitben élnek. Ebben igazuk is volt, csak éppen az átalakulások irányának meglátására, még inkább a végkifejlet meglátására nem volt érzékeny antennájuk.

Nem mondhatjuk, hogy olyan nagy baj lenne, ha a Pártosország körüli többi nép ráérezvén a Fényhitűek tisztaságára maga is követi, követte azt. Még csak azt sem tarthatjuk drámai fejleménynek, ha saját valójukból valamit hozzáadva, és az eredeti gyökereket elhagyva még további elkülönülést tapasztalhatunk. Nem tudunk arról, hogy a buddhistákkal valaha is elkeseredett hitvitákat folytattak volna Jézus követői. Igaz, ők nem mutattak olyan népi tulajdonságokat, mint a perzsák és zsidók. A perzsák viszonylag gyorsan ellenséggé nevezték ki a jézusi kereszténységet követőket, és velük szemben éppen a fent idézett módon jártak el. Nyilvánvalónak tűnik, hogy esetükben politikai gyökerű változások következtek be a perzsa vallásban. Az arabok hódításaival mindez megsemmisült később, ezért az esetleges párbeszéd azután már nem folytatódhatott. Így került előtérbe Jézus szerepe, mint az egyetlen, érdeklődésünk tárgyát képező területen újra megjelenő vallást alapító személye. Júdea más megoldást választott Jézus hitével kapcsolatban, mégpedig a kisajátítást, átalakítást. Tették ezt annak ellenére, hogy a kereszténység ráadásul nem is az ő vallásuk, hisz ma is megvan a sajátjuk. Az előző kötetben láthattuk e történelem széthullását, most vallási téren is ugyanezt. Mert – most még egyszer mondom, - ahogy Buddhával, vagy kezdetben Zarathustrával, itt sem történt volna semmi rendkívüli, ha tovább ápolva a Fény hitét pozitív saját gondolatokkal kiegészítve tették volna magukévá a tiszta hitet. Sajnos nem ez történt, hanem a teljes elvitatás kísérlete, amely azonban – most már átláthatjuk, - kudarcot vallott.

A pártos anyagi műveltség

Ha a kézbe vehető, vagy megtekinthető pártos műveltség darabjait tekintjük, általában ugyanazt láthatjuk velük kapcsolatban, mint a vallási kérdéseknél is. Az indoeurópaiak és szemiták elképesztő műveltségi anyagot vettek át és sajátítottak ki e téren is. A feltalálók népei pedig primitív nomádokká degradálva a történelem szélére szorítva tengődnek a megdicsőült átvevők árnyékában. E

¹⁴¹ Badiny Jós Ferenc: Jézus király, a pártus herceg. Ősi Örökségünk Alapítvány, Budapest, 1998. 61-63. o.

téma több kötetet érdemelne meg, anyag hozzá temérdek lesz. Remélem lesz rá széles látókörű kutató, aki módszeresen áttekinti a művészettörténet vonatkozó fejezeteit, és helyére teszi a ferdítéseket e téren is. Az Olvasó pedig talán elnézi, hogy most csak egyetlen elemet emelek ki a pártos anyagi műveltségéből, azt is amiatt, mert megtalálható hatása Magyarországon is, és Etrúriában is kimutatható.

A pártos építészet páratlan technológiai csodájáról van szó, ez az *íván*. Korábban nem látott méretű boltozat készül a pártos törzsterületek városaiban, majd elterjednek másutt is.

028. kép A ktesziphoni palota romja.¹⁴²

A hellenizmussal együtt járó kölcsönhatás Kelet és Nyugat között nem hozott merőben új szellemiséget ez építészetben – írja Kiss István a pártosokról írt tanulmányában, majd így folytatja: Vagy a helyi hagyomány folytatódott, vagy görög “import” épületfajta (színház, görög templom), illetve építészeti részletmegoldások alkalmazása vált általánossá és a kettő elegyítéséből született meg az akadémikus jellegű hellénisztikus építészet. A múlt és jelen eredményeit alkotó módon ötvöző építészetet a pártosok teremtették meg, akik saját építő szokásaikból, az előázsiai – mezopotámiai térszemlélet érvényesítéséből hozták létre sajátosan egyedi és a későbbiek számára kiindulást jelentő építészetüket.

A helyi hagyomány továbbélése elsősorban a városrendezési elvekben mutatkozott meg, mivel ugyanúgy köralaprajzú városokat építettek, mint az ósumér korban El-Obeid, Úr, Uruk, Eridu, Samal, stb. volt. (Ezek régebbiek voltak, mint a köralaprajzú asszír katonai táborok, amelyek egyes építészeti szakírók szerint e városok előképei voltak.) Az új telepítésű városok közül Ktesziphon (arabul Szalman Pak) és Hatra (arabul El Hadr) is kör vagy nagyjából köralaprajz mentén futó fallal körülvett város volt.

¹⁴² Georgina Herrmann: Perzsa reneszánsz. . A múlt születése, Helikon Kiadó, Budapest, 1988. 19. o.

029. kép Hatráról készült légifelvétel¹⁴³

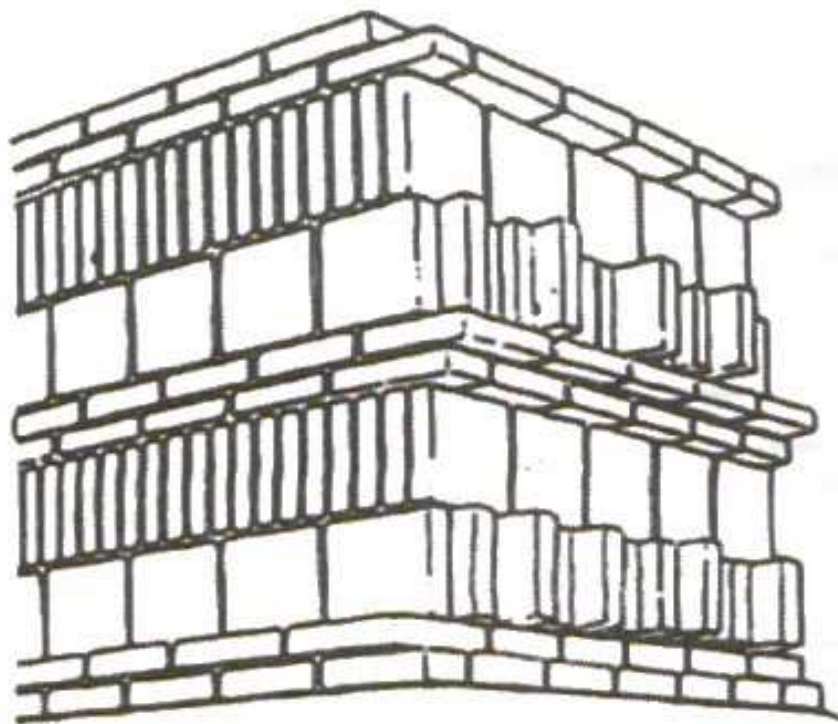
A kerített város. A Kaukázusban és attól keletre sok város létezett, amelynek nevében a *kert* szó jelen volt (Darabgerd, Manazkert)

Térformában a pártos eredetiséget a “liván” (nemzetközi szóhasználatban: iwan) jelentette. Ez három oldalról fallal körülvett, elől nyitott, hosszház jellegű, sokcélú téralakzat volt. A liván teljes megnyitását egyik homlokfalán a meleg éghajlat tette szükségessé. A korábbi előázsiai-mezopotámiai sokterű épületekkel szemben az egyszerű térképletek – tornác nélküli megaron és a négyzetalaprajzú sokoszlopos apadna – új fajtáját jelentette. Alkalmas volt azonban arra, hogy az összetettebb térszerkezetek fő szervező téreleme legyen. Ennek megfelelően a livánt nemcsak egyesével lehetett egyterű szerkezetként alkalmazni, hanem egymás mellé sorolva vagy összetett térrendszer ismétlődő kompozíciós elemeként is.

¹⁴³ Georgina Herrmann: Perzsa reneszánsz. A múlt születése, Helikon Kiadó, Budapest, 1988. 59. o.

ולמע תלכחון אנה פפכ ווווש
 עחנר עלחמאמל אנה פפ עלר?
 אמחפמכ עחרון האנע אנה פוון
 ננדס חלכל אזיוון ע[א]מץ אמחפמכ ח'אונ
 האנע עלוענ בעועלוענ [אנ] אמל ח'אונ ועונח
 כלל אזיוון עומע עלחמאמל ח'אונ
 האנע עלוענ אנפ אמל ח'אונ ועונח [אמחפמכ]

030 kép Pártos írás¹⁴⁴

031. kép Pártos építészek által használt élére állított téglával falazott fal.¹⁴⁵

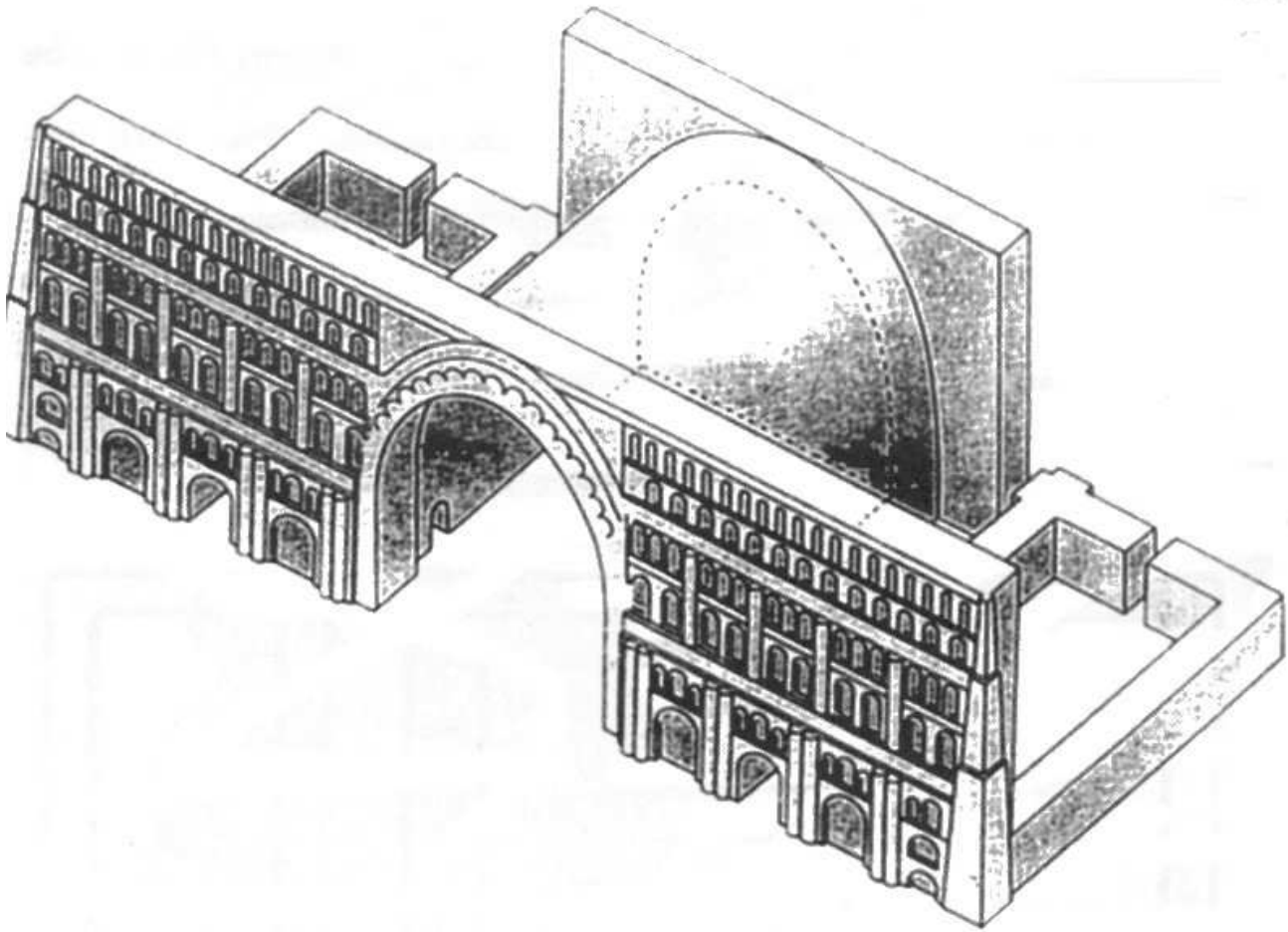
A liván nyitott oldala tájolástól függően más-más célt szolgált. Ha észak felé nyitották meg, nyáron hűs árnyékban maradt a belső tér és beengedte a hűsítő szellőket. Ha viszont dél felé nyitották

¹⁴⁴ Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Gondolat, Budapest, 1985. 230. o

¹⁴⁵ Kiss István: A pártos építészet. Ősi Gyökér, 1999. július-december, XXVII. évf. 3-4. szám. 41. o.

meg, akkor a téli nap alacsonyan beeső sugarait engedte be mélyen a térbe és egyidejűleg tömör hát- és oldalfala védelmet nyújtott az északi szelek ellen. A livánnak több funkciója lehetett. Palotában őrhely, fogadócsarnok, trónterem céljára szolgált. Magánházaiban használhatták munkahelyként, alvóhelyül vagy vendégfogadásra.

Az új téralakzat új szerkezeti megoldást kívánt. Kisebb fesztávok esetében még lehetett a hagyományos előázsiái sűrűgerendás vízszintes lefedést alkalmazni, ami lapostetős megoldást eredményezett. Nagyobb fesztáv esetén azonban a téglából gipszhabarcsba rakott, parabolaíves, valódi dongaboltozat jelentette a megfelelő lefedőszerkezetet. A fesztávot állandóan növelték, ahogy gyarapodtak a tapasztalatok a valódi boltozat erőjátéka és a téglák alkalmazhatóságának terén. A mezopotámiai téglák 30x30x8 cm méretűek voltak. A régészeknek feltűnt, hogy a pártosok sokszor nem lapjára fektetett, hanem élére állított téglákkal építettek falakat meg pilléreket is. El is nevezték ezt "pártos eljárás"-nak. Ez az új építésmód nyilván abból adódott, hogy a pártos építőmesterek felismerték azt a tényt, hogy az élére állított téglák teherbírása nagyobb lehet, mint a fekvőé, mert ilyen helyzetben csak nyomásra vehető igénybe, míg a lapjára fektetett téglák hajlító igénybevételre is elszoríthatóak. Számítással igazolható, hogy az élére állított téglák ún. keresztmetszeti nyomatéka kerekén négyszer annyi, mint a fekvő tégláké ($1200 \text{ cm}^3 : 320 \text{ cm}^3$), ami jelentős terheléstöbbletet elviselését teszi lehetővé, és kizárja, hogy a téglák hajlításra legyenek igénybe véve, ami a lapjával fekvő téglák esetében bármikor megtörténhet. Ennek következménye váratlan és ellenőrizhetetlen repedések megjelenése lehet. A pártos építőmesterek tisztában voltak a boltozat oldalnyomásával is. Ennek ellensúlyozására nemcsak a boltozattartó falakat vastagították meg, hanem azokkal párhuzamosan, szinte folyosó szélességnyire ismét falat húztak, hogy a boltozat nyomását azokra is át lehessen hárítani. Így jártak el a gótika mesterei is, csak ők tömör fel helyett teherátadó támvéket alkalmaztak.

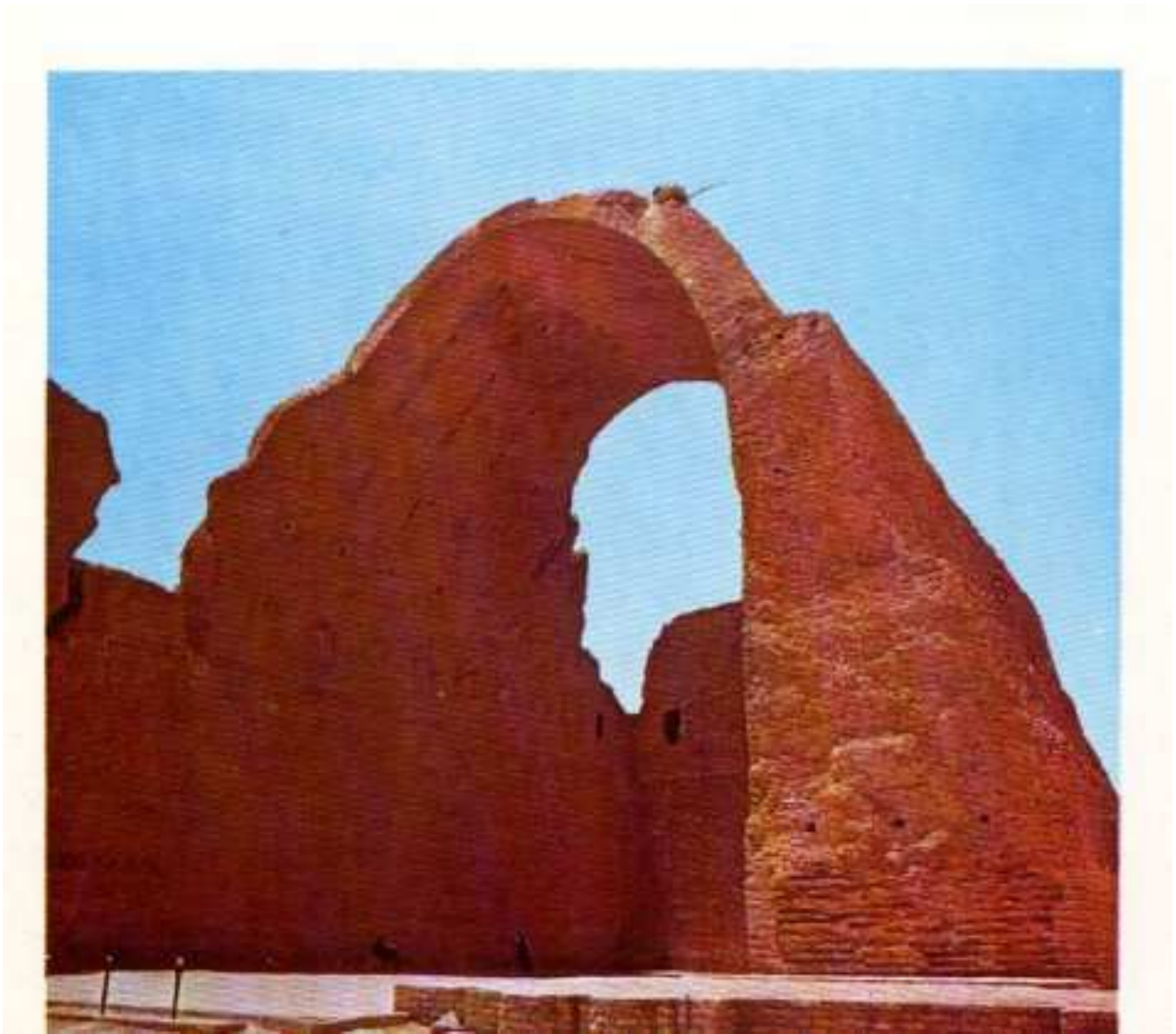

032. kép A ktesziphoni nagyívű íván¹⁴⁶

A pártos dongaboltozat-építés csúcsát a Ktesziphonban (Szalman Pak) épült 27,65 m fesztávú, 37 m magas és 42,92 m hosszú liván jelentette. Ez az építészettörténet legnagyobb fesztávú gyámolítatlan tégl dongaboltozata, amelynek egy része még ma is áll, mint az ókori világ egyik nagyszerű műszaki teljesítményének bizonyítéka!¹⁴⁷

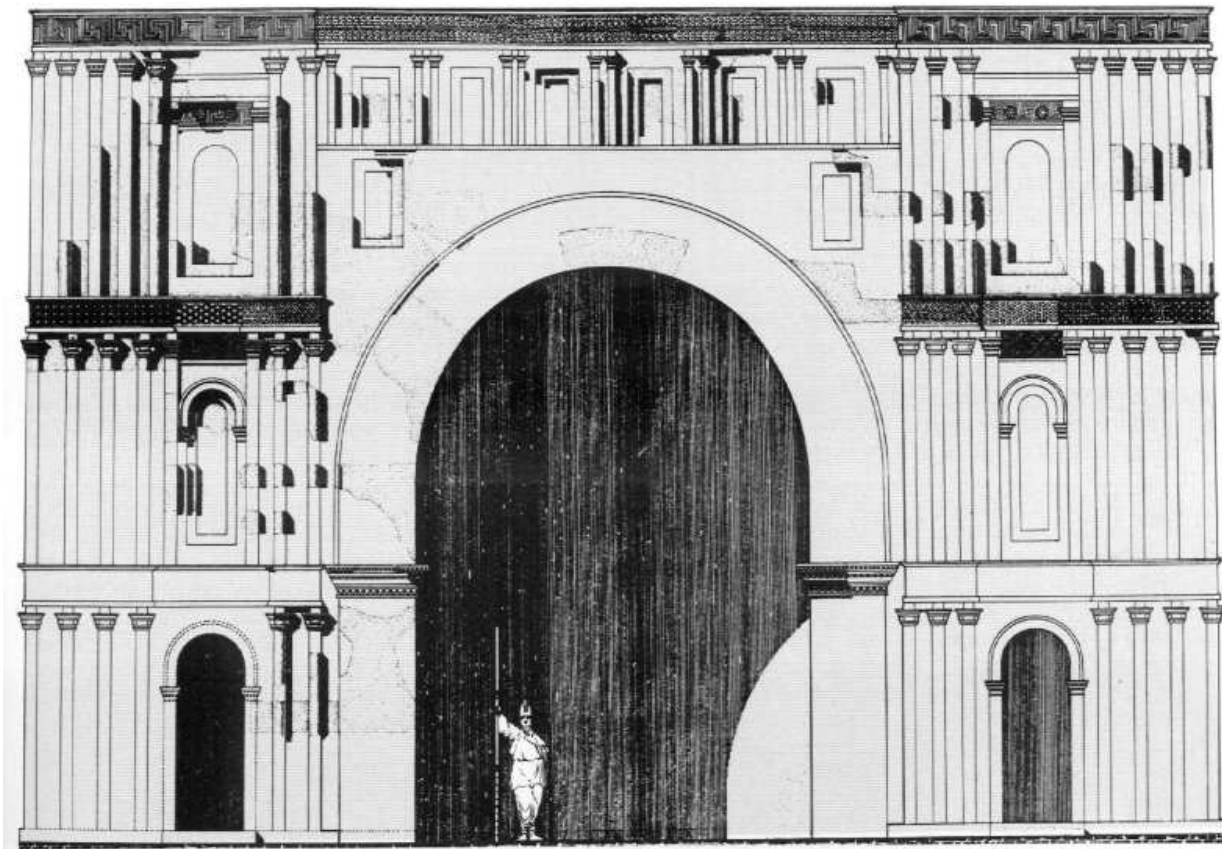
¹⁴⁶ Kiss István: A pártos építészet. Ősi Gyökér, 1999. július-december, XXVII. évf. 3-4. szám. 43. o.

¹⁴⁷ Kiss István: A pártos építészet. Ősi Gyökér, 1999. július-december, XXVII. évf. 3-4. szám. 40-41. o.

33. kép A ktesziphoni nagyívű íván maradványai¹⁴⁸

¹⁴⁸ Alpha Histoire de l'art. Paris, 1974/57. 166. o.

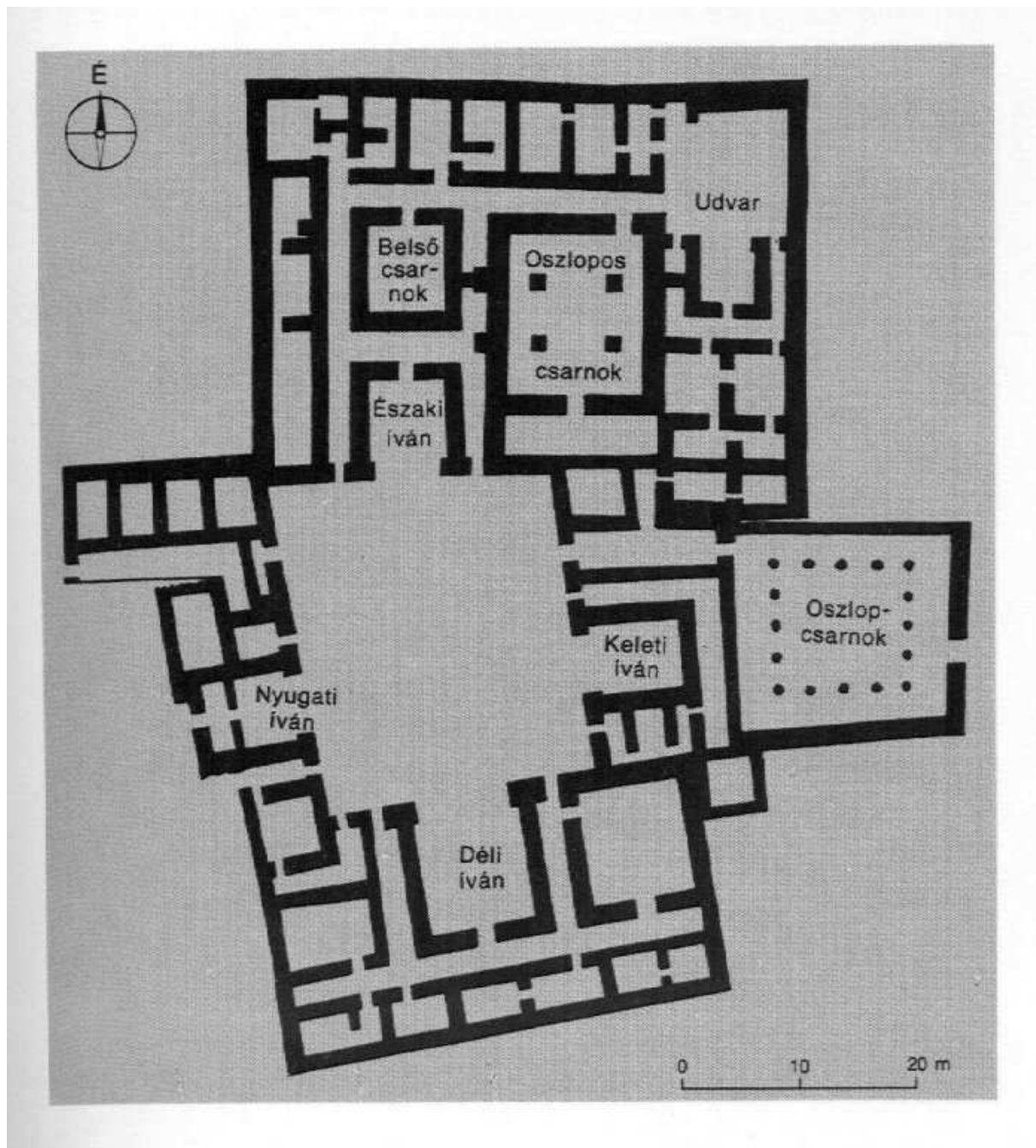

34. kép A labbanai palota keresztívános homlokzata¹⁴⁹

Nem vitatottan eredeti pártos építészeti koncepció alapján épült meg a labbanai palota az egykori asszír főváros, Asszúr romjain. A palota uralkodó téralakzata – a liván – itt új tércsoportosításban jelenik meg: egy központi négyszögű palotaudvar mind a négy égtáj felé tájolt oldala felé telepítettek egy-egy livánt, belső közlekedő folyosókra fűzött helyiségsorokkal körülvéve. A főbejárat a keleti oldalra helyezett nyitott oszlopcsarnokon, kapuudvaron – perisztílium – át iránytöréssel vezetett be a központi udvarba, és onnan lehetett bejutni a livánokba. A palotának van még egy tágas terme, amelynek lefedését éppen úgy négy oszlop, vagy oszlopköteg támasztja alá, mint a niszai pártos erőd romjai között talált 20x20 m alapterületű palota födémét. A labbanai palota fala vegyesen napon szárított és égetett téglából épült, a homlokzatokat gazdagon díszítette stukkódísz.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Georgina Herrmann: Perzsa reneszánsz. A múlt születése, Helikon Kiadó, Budapest, 1988. 57. o.

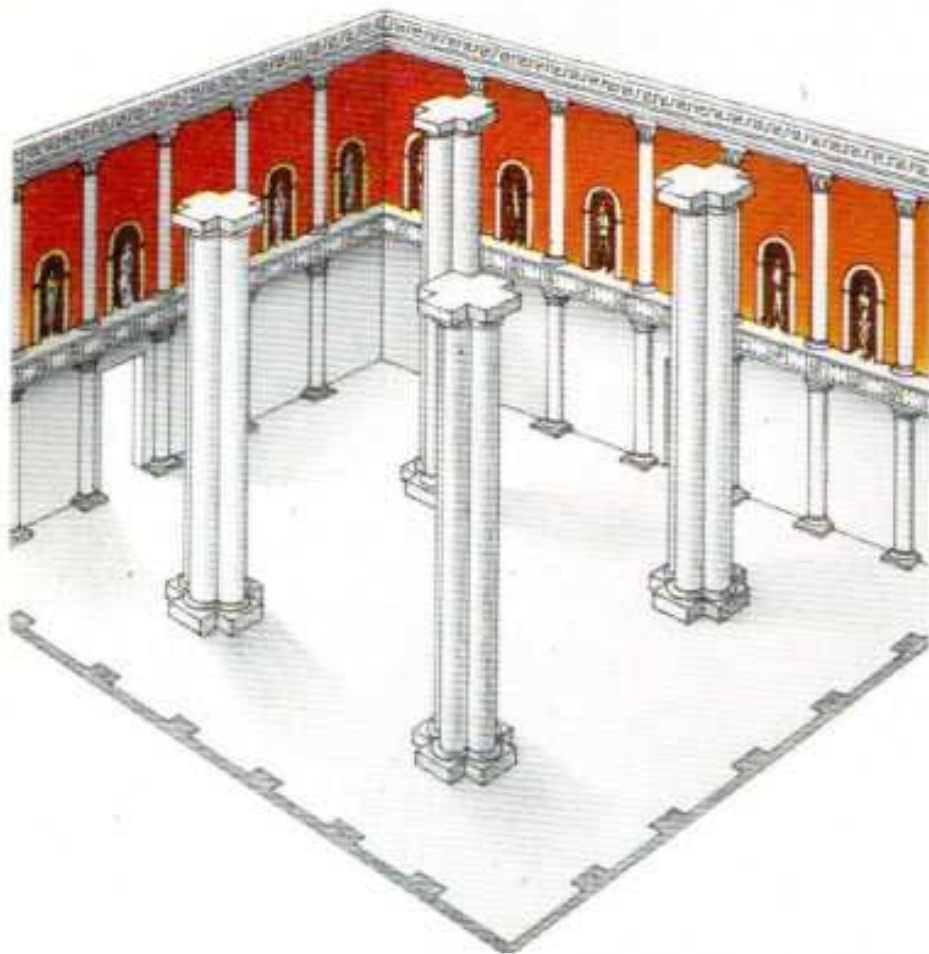
¹⁵⁰ Kiss István: A pártos építészet. Ősi Gyökér, 1999. július-december, XXVII. évf. 3-4. szám. 43. o.

35. kép Labbana pártos palotájának alaprajza¹⁵¹

Ahogy a pártosok maguk, úgy a pártos építészet is hiányzik a világ feldolgozott történelméből. Szemmel láthatóan nem kellene senkinek. Hogy miért nem, azt fentebb igyekeztem megfejteni. A hagyatéknak viszont, amit maguk mögött hagytak, az kellene. Az indoeurópai szakirodalom vállvetve igyekszik perzsásítani a kismiszett pártosok hagyatékát, de eddig és nem tovább. Mi magyarok viszont érdek és félelem nélkül is vállalhatjuk szkíta-pártos rokonainkat.

¹⁵¹ Georgina Herrmann: Perzsa reneszánsz. A múlt születése, Helikon Kiadó, Budapest, 1988. 57. o.

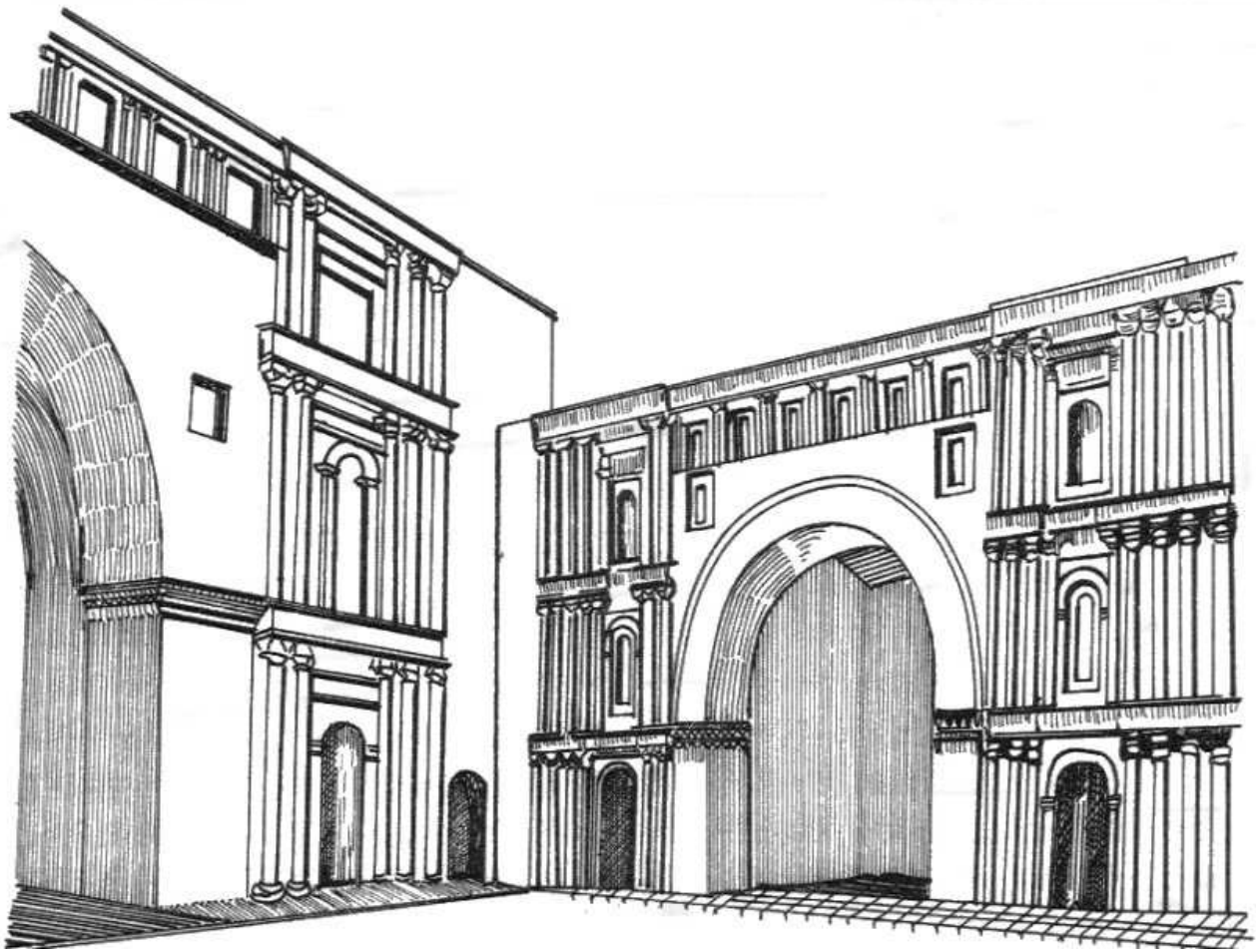
36. kép Négyoszlopos trónterem¹⁵²

A keleti front

Róma és Pártosország háborúinak története előtt emlékeztetem az Olvasót, hogy e két világ egymásnak feszülése alapvetően a római hódító politika terméke volt. A pártosok saját területeiket védték, a rómaiak azt kifosztani igyekeztek. Habár a római köztársaságot, mint államformát általában igen fejlett szerveződésként tekintik mind a mai napig, a megtámadott pártosok sem panaszkodhattak. Nagy Arszák, a Kr. e. III. század közepén országot alapító király szinte kész feudális berendezkedést valósít meg hatalmas országában. Ezzel kb. hétszáz évvel előzi meg Európa első feudális államait, ezerháromszáz évvel a Német-római Birodalmat, amelyek majd a római birodalom romjain alakulnak ki. A feudalizmus valódi gyökereit valószínűen még korábban kell keresnünk. Eszmeiségében és

¹⁵² Georgina Herrmann: Perzsa reneszánsz. A múlt születése, Helikon Kiadó, Budapest, 1988. 34. o.

berendezésében a sztyepei ragozók területein javasolt körülnéznünk eredete után, ha itteni megjelenése a szkítákhoz köthető. Természetesen különbségeket is megláthatunk a keleti és nyugati szervezésű feudalizmus között. Amíg a keletiek a szakrális, vagyis szellemi hatalom köré szerveződként testesítették meg ezt a szövetségi elvre (föderalitásra) épülő társadalomépítési módot, addig a nyugatiak feudalizmusa alapvetően materialista alapúnak bizonyult annak földtulajdonra építkezésével és a társadalmat szervező erő nyers erőszakossága folytán. Ráadásul a nyugatiak feudalizmusát az erő(szak) vezeti, hisz a nemesség a királynak alávetett, tőle függő réteg. E jelentős különbség feltehetően nemcsak a rómaiak hagyatéka lehetett, de nyilván a korábbi kelta társadalomtagozódás folyamata is belejátszott. Ugyanakkor a pártos főurak is birtokoltak földet, ezt kár lenne vitatni, de az uralkodóhoz fűződő viszonyuk más jellegű volt a későbbi nyugatiakhoz képest, akik királyaikkal valóságos vagyoni függésben éltek.

037 A Hatrai templom¹⁵³

A maga korában mindkét harcoló állam messze kimagaslott környezetéből e tekintetben. Ugyanakkor más tekintetben is két világ összeclapását láthatjuk a bő háromszáz éves folyamatos

¹⁵³ Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Gondolat, Budapest, 1985. 246. o.

küzdelemben: a hódító, rabszolgatartó indoeurópai birodalom a sztyeppékről délre költöző szkíták törzsi elvű és szervezésű államát igyekszik megsemmisíteni. Az a hely, ahonnan Pártosország utánpótlását kapja minden tekintetben, az a szkíta (méd, korezmi, sztyepei, stb.) mag. Elsősorban hitét, vallását, műveltségét, nyelvét, de egyéb szokásait is. Ez tartja őket egyben. Ott élnek a környéken a szkíták és rokonaik Korezmben, a pártosok Párthiában, Páhlávban (Baktriában), és a korlátlan pusztákban a többiek: hunok, fehér hunok, avarok, magyarok, masszagéták, szakák, tochárok, a mag ragozó nyelvű magyar népei. Közép-Ázsia lovas népei birtokolják az észak felé meghatározhatatlan határú hátszágot. Ez az, ami miatt bennünket magyarokat nagyon érdekel az ottani események láncolata. Ugyanakkor alapos tanulmányban részesülhetünk a sztyepei szkíta mag-népek láthatóvá válásáról is azzal, hogy délebbre, az írott történelem mezőire belépve miként formálják a központi hatalmak közt élő népek sorsát a Keleten. Éppen Pártosország északi határai mentén figyelhetjük meg legjobban a folyamatosan megújuló népek életét és műveltségük beszüremelését az írott történelem által is látható világba. A Nagy Ókori Világháború egyik legfontosabb tanulsága az lesz majd, hogy ha népeink mindegyike letelepedett életmódot folytató néppé lett volna sztyepei hátszágai nélkül, ma már valószínűleg nem élnénk. Az elszánt támadók elől a gyorsmozgású, lovas életmódot folytató népeink tudtak csak kitérni és új helyre költözni, megőrzendő a saját fogalmaik szerint értett szabadságukat. Sok más szálon kívül leginkább ez köt össze bennünket jó kétezer évvel ezelőtti rokonainkkal, a pártosokkal. A feltett kérdés ma egyúttal mégis más: hogyan vagyunk képesek mi magyarok mai lakóhelyünkön, helyben lakva a ma már lehetetlen ellovagolás nélkül hiba nélkül helytállni a közösségért? Kétezer évvel ezelőtti rokonaink, akik elhagyták a sztyeppét, bárhová is mentek – Indiába, Perzsiába, a perzsává váló késői Médiába, vagy elhagyták a Kaukázus őrző vidékeit – beolvadtak a környék korábban elkevert népeibe néhány nemzedék alatt. Nyilván nem voltak elegendőek, hogy nyelvüket, műveltségüket, államaikat fenntartsák. Ezzel szemben Magyarországon a nyugatiak szerinti minden józan ész ellenére fennmaradt legalább harminc nemzedék óta. Remélem, hogy e különös tény okait a későbbi fejezetekben ésszerű magyarázattal tudom kifejteni.

A pártos-római háborúk

Igen jól elkülöníthetőek a keleti hadszíntér eseményei, ezek a **Pártosország** és a környező országok elleni háborúkat takarják. Mielőtt az összecsapásra került volna a sor, mind a Római és mind a Pártos Birodalomnak már évszázados múltja van. A rómaiaknál ezt az időt az állandó háborúskodás, békétlenség, intrika és császárgyilkosságok töltik be, mialatt Pártosország népei békében és jólétben élve, birodalmuk és népeik fejlesztésére fordítják az éveket. Róma már hozzászokott ahhoz, hogy a kegyetlenséggel vezetett háborúival igazza le a népeket, és a légiók útját keresztre feszített hadifoglyok hörgése kísérte mindenütt. A római triumvirátus irigykedve nézi a pártosok békéjét és jólétét, tehát elhatározták a pártosok megtámadását és Crassus hatalmas sereggel tört be Párthiába, az Eufrátesz forrásvidékére, Pontusból Kr.e. 53. esztendőben.

A pártos fronton más a helyzet, mint a kelta területeken. A két nagy kezdeti vereség visszafogta a hódítókat, bár tervükről ennek ellenére sem mondtak le. E fényes pártos győzelmek elsősorban a pártos nehézlovasság bevetésének köszönhető. Surenas és Pacenus, a két győztes pártos hadvezér az új nehézlovasságra építve veri szét a római seregeket.

A rómaiak ezután százévnyi szünetet tartottak. Később Traianus alatt Mezopotámiáig többször is eljutottak, Ktesziphont ki is rabolták néhányszor, de a pártos hatalom közelébe sem kerültek. Utóda Hadrianus feladja a tarthatatlan területeket. 197-ben Ktésziphón Septimius Severus idején ismét a rómaiak kezére került, a pártos nyári fővárost harmadszor is kifosztották és felégették. De a feldúlt országban a császári sereg olyan nehéz helyzetbe került, hogy el kellett hagynia a várost. Visszavonulása során a császár, Traianus útján haladva, kétszer is ostrom alá vette - sikertelenül - Hatrát, majd visszavonult Szíriába. Caracalla idején, az V. Vologészész és IV. Artabanosz között dúló polgárháború során, melyet Róma is bátorított, a rómaiak ismét előzönlötték Mezopotámiát. A római császár meggyilkolása azonban megváltoztatta a helyzetet. IV. Artabanosz két ízben is győzelmet aratott Macrinus császár felett, és Rómával súlyos hadisarcot fizettetett. Fentiek ellenére a római birodalom mai térképein előszeretettel ábrázolják rómaiként azokat a területeket, amelyeken akár egyszer is végigvonult római sereg. A rövid felvezető után vegyük sorban az eseményeket.

Carrhae (a régi Harran, Hárán) az ütközet színhelye, ahol a pártos hadsereg tönkreveri a római légiókat. A régi írók úgy mondják: "44.000 római katonából állt Crassus cézár hadserege, és a pártosoktól olyan vereséget szenvedett, hogy 33.000 római elesett katonával együtt maga Crassus is ott maradt a csataterén."¹⁵⁴

A pártosok és rómaiak bő háromszáz éven át tartó háborúja mégsem jellemezhető a fentiekkel igazán. Ha közelebbről nézzük e tengernyi idő során történeteket, más következtetésekre is juthatunk a felületesnek tűnő összefoglalásoknál. Ahogy már Galliában is láthattuk, a rómaiak igen szívósak, őket a lovagiasság szabályai szerint legyőzni nem érdemes, mert másnap újra támadnak. A kelták és pártosok az ősi és lovagias eszme szerint akartak győzni ellenük, arra számítván, hogy a legyőzött elismeri ellenfele sikerét. Nem tudták, hogy ezt az ellenséget csak megsemmisíteni lenne szabad, félretéve régi hitüket, mert amíg él, újra támad. Előtte röviden az előzményekről ejtsünk szót a Kr. e 69-57 közti időszakról. Tudósításunk Roman Ghirshmantól származik, most nézzük el neki, hogy ő elvakult indoeurópaiként nagyon szeretné eltüntetni a pártosokat a föld színéről. Szerencsére a pártosok erről mit sem tudnak:

¹⁵⁴ Badiny Jós Ferenc: Igaz történelmünk vezérfonala Árpádig. Orient Press, Budapest, 1996. 371. o.

A megnyirbált, szétesőfélben lévő, minden ízében ingó pártus monarchia átmenetileg szinte eltűnt Elő-Ázsia térképéről, amikor az utolsó szeleukida trónkövetelők közötti harcoktól kifáradt szíriaiak kérésének eleget téve, Tigranész elfogadta a Szeleukidák koronáját. A helyzet olyan volt, hogy kérdésessé vált, nem lesz-e maga a pártus uralkodó is az ő vazallusa.

Róma azonban Párthia gyengesége ellenére is tárgyalásokba bocsátkozott vele, s mivel Pontusszal és Arméniával harcban állt, a pártos uralkodót semlegessége megőrzésére igyekezett rávenni. A tárgyalások során azonban ez alkalommal sem tanúsítottak túl nagy tiszteletet iránta. Lucullus egyezmény megkötését javasolta, sőt talán követelte. Ezt III. Frahát¹⁵⁵ el is fogadta. Amikor Pontusszal és Arméniával folytatott harcában Lucullusnak nehézségei támadtak, Frahát adott szavát megtartva, egyetlen lépést sem tett azért, hogy Szíriát elfoglalja. Még később is, amikor Mitridat Eupator vereségeket szenvedett, és lehetőségeket keresett arra, hogy Párthiával szövetséget kössön, Frahát Pompeiusszal felújította a régi szerződést, és változatlanul a rómaiak érdekeit tartotta szem előtt. A gögös és nemtörődöm rómaiak azonban továbbra is csak igen kevés figyelmet szenteltek ennek a kötelezettségeit lelkiismeretesen teljesítő népnek. Nem sokkal ezután Pompeius megszegte a szerződést, elfoglalta a Pártos Birodalom nyugati tartományait, intrikákba kezdett Frahát vazallus királyaival, sőt a tiltakozásaira küldött válaszában magát Frahátot is megsértette.

Róma képviselői Frahát meggyilkolása után sem változtattak magatartásukon. Gabinius jelentős pénzösszeg ellenében vállalta, hogy I. Oroddal szemben III. Mitridatot segíti a pártus trónra. De ígéretét nem váltotta valóra, mert az egyik, hasonló helyzetben lévő egyiptomi trónkövetelő még magasabb összeget ígért Gambiniusnak, s ő azt elfogadta. A római vezérek kapzsisága akkor érte el a csúcspontot, amikor Crassus lett Szíria proconsulja. A Senatus ugyan nem akart a pártusokkal háborút kezdeni, Crassus azonban katonáival együtt úgy vélte, hogy Irán (*értsd: Pártosország*) fölött könnyű győzelmet arathat, s elszántságukat csak fokozta, hogy a birodalomban felhalmozott kincsek rendkívüli zsákmányt ígértek. De a pártusok nehéz- és könnyűlovassága, melyet Surena,¹⁵⁶ Irán legnagyobb arisztokrata családjának feje vezetett, Carrhae mellett szétverte a rómaiakat.¹⁵⁷ A váratlan és megdöbbentő pártus győzelem a rómaiakat ráébresztette arra, hogy a valóságban milyen nagy pártus hatalommal - elsősorban ugyan nem támadó, hanem védekező erővel - kell számolniuk. ...

¹⁵⁵ A pártos királyok neveinek említésekor az eredeti pártos írásmódhoz tartom magam. Forrása a www.parthia.com éremgyűjtő honlap.

¹⁵⁶ A *Surena* nem személynév, hanem rang, pontosabban a pahlavi szurenas. Pahlav alatt a baktriai központú és attól keletebbre fekvő hatalmas szkíta országrészt értették, amelynek területe jelentős részben lefedte a későbbi Kusán Birodalom területét. A pahlavi szurenas Pártosország második méltóságának számított, bizonyos értelemben a magyar nádor jogkörét gyakorolta királyhelyettesként, és nem utolsósorban a pártos főkirályok akadályoztatása vagy kihalása esetén a királyság örökösének tisztét gyakorolta. Éppen emiatt élete mindig veszélyben forgott, ha ellenségei a főkirály előtt hazaárulás vádjával illették, mert azt akkoriban igen komolyan vették. A háráni győzőnek, a pahlavi szurenasnak is életébe került egy ilyen udvari intrika. Ez a kis magyarázat egyúttal rávilágíthat az indoeurópai történetírástól örökölt és Ghirshman által is gyakran használt *iráni* kifejezés és az *Irán* földrajzi név általános magyarázatára is. A mai perzsa (iráni) történetírás az elmúlt 7000 év történelmét egységes egésként kezeli és azt a perzsa birodalom legnagyobb kiterjedésében tárgyalja. Függetlenül attól, hogy perzsák csak a Kr. e. 600-as években jelennek meg a történelem színpadán. E sajátosan válogató újperzsa látásmód véleményem szerint kettős történelemhamisítást eredményez. Először: A mai Irán mai területén kívüli területek történelmét nem tárgyalhatja a saját neve alatt. Másodszor: A mai Irán Kr. e. 600 előtt nem beszélhet Iránról, Perzsiáról. Ha mégis ezt teszik, akkor szembeötlik a valóságtól elrugaszzkodó szemléletük. A bécsi Kunsthistorisches Museum 2001-es nagy visszhangot kiváltó – egyébként pazar – iráni kiállításán a bemutatott kb. 180 tárgyból 140-hez a perzsáknak semmi közük sincs, mert azok újkőkori és asszírok előtti mezopotámiai fazekasmunkák, lurisztáni bronzok és így tovább. Sem időben, sem térben semmi köze Iránhoz. Emiatt nem lakhattak ún. iráni törzsek az Aral-tó környékén, mert ott khorezmiek, khorászániaiak stb. lakhattak csak, nem beszélhetünk olyan törzsekről sem, akik (a mai) Iránból vándoroltak volna később Magyarországra. Összességében nézve az *iráni* kifejezés egy, az indoeurópaiak által hátrahagyott tévedés csupán.

¹⁵⁷ Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Gondolat, Budapest, 1985. 225. o.

Róma végre megértette, hogy államfői és hadvezérei mekkora hibát követtek el azzal, hogy Iránt félreismerték és megvetéssel kezelték. ... Ettől kezdve az Eufrátesz nyújtotta határt több mint egy évszázadon át nem lépte át ellenség.¹⁵⁸

A Carrhae-i (Karrhai – Hárán-i) csata

A csata leírását érdemes áttanulmányozni, mert a római kéz írta beszámoló egyéb részleteket is tartalmaz. Szerzője Crassus quaestora, Gaius Cassius Longinus, a csata egyetlen nemesi származású túlélője. Megjegyzésre érdemes, hogy Pompeius és Crassus egymás között elcserélték Hispánia és Szíria konzuli megbízatását Pompeius kérésére...¹⁵⁹ Pompeiust, a sikeres hadvezért feltehetően nem tudták volna a pártosok olyan simán lépre csalni, mint Crassust. Ez azonban legyen az ő bajuk.

“Cassius hivatalos jelentést küldött a szenátusnak, ám részletesebb és szókimondóbb beszámolót kapott tőle régi jóakarója és leendő anyósa, Servilia. Servilia jól tudta, mennyire elkésértené Cézárt ez a bővebb változat, gondosan lemásoltatta hát, és elküldte neki Galliába. Ne csak én szenvedjek, Cézár, legyen neked is néhány rossz napod!

Éppen akkor érkeztem meg Antiokheiába, amikor Marcus Crassus, a kormányzó Arménia királyának, Artavaszdésznek hivatalos látogatását várta. Ekkor már javában zajlottak az előkészületek a pártusok elleni hadjáratra – legalábbis Crassus ezzel áltatta magát, mert nem is tagadom: amikor megláttam, miféle haderőt gyűjtött össze, nem értettem, honnan meríti önbizalmát. Hét légiója nem volt feltöltve, mert tíz cohors helyett mindegyikben csak nyolc volt, a lovasságáról pedig nyomban megállapítottam: ezek soha nem lesznek képesek összehangoltan harcolni. Publius Crassus ezer aeduus¹⁶⁰ lovas katonát hozott magával Galliából; Cézár küldte őket kebelbarátjának, Crassusnak, de Crassus többet ért volna vele, ha Cézár letesz az ötletéről – az aeduusokat honvágy emésztette, és egyáltalán nem fértek meg a galateiai lovasokkal.

Ott volt aztán Abgarosz is, a szkénitész arabok királya.¹⁶¹ Az első perctől ellenszenves és gyanús volt nekem, hogy miért, magam sem tudom. Crassus viszont annál inkább lelkesedett érte, és nem tűrte, hogy bárki egyetlen rossz szóval illesse. Abgarosz, mint kiderült, arméniai Artavaszdész kliense, és Artavaszdész ajánlotta fel Crassusnak, mint kalauzt és tanácsadót a pártus hadjáratához. Négyezer könnyűfegyverzettel ellátott szkénitész arab katonát is hozott magával.

Crassus terve az volt, hogy először Mezopotámiába vonul, és lecsap a Tigris menti Szeleukeiára, azaz a pártus udvar téli székhelyére. Téli hadjáratra készült, tehát arra számított, hogy Szeleukeia Tigranában nyomban foglyul ejti Orodészt és fiait, még mielőtt azok szétfuthatnának, és az egész pártus birodalomban megszervezhetnék az ellenállást.

Artavaszdész királynak¹⁶² és kliensének, Abgarosz királynak azonban nem tetszett ez a stratégia. Mint mondták, képtelenség, hogy a pártus kataphraktészek¹⁶³ és lovas íjászokat sík terepen bárki is megverje, a hegyek között viszont a tetőtől talpig vértbe öltözött harcosok a maguk hatalmas termetű, vértbe burkolt médiái lovain tehetetlenné válnak, aminthogy az egyenetlen magaslati talaj a

¹⁵⁸ Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Gondolat, Budapest, 1985. 225. o.

¹⁵⁹ Colleen McCulloch: Cézár háborúi. Európa, Budapest, 1998. I. 251. o.

¹⁶⁰ Galliai kelta törzs, más forrásokban haedus.

¹⁶¹ Más forrásokban Ariamnes, Dio Cassiusnál Augaros, Osrhoëne fejedelme, valójában Abgár edessai királyról van szó. Cassius tévesen nézi arabnak az egykori Urartu területén kialakult országban uralkodó királyt.

¹⁶² Armenia királya, a pártosok vazallusa

¹⁶³ nehézlovasság

lovas íjászoknak sem kedvez: hamar kifognak a nyilakból, és csak sík terepen lődözhetnek azzal a legendás pártus tévedhetetlenséggel. Ezért a két király azt ajánlotta, hogy Mezopotámia helyett vonuljon Crassus inkább a médiái hegyek közé. Ha az egész arméniai hadsereggel szövetségben a Káspi-tengertől délre támad, lecsapva a pártus birodalom központi részére, valamint Ekbatánára, a király nyári székvárosára, akkor verhetetlen lesz – magyarázta egyhangúlag Artavaszdész és Abgarosz.

Nekem tetszett a terv, és ezt meg is mondtam, Crassus azonban hallani sem akart róla. Ő biztos volt benne, hogy sík terepen is megveri a kataphraktészeket és a lovas íjászokat. Magamban, őszintén szólva, arra a meggyőződésre jutottam, hogy Crassus igazából nem kíván szövetségre lépni Artavaszdésszal, mert akkor a zsákmányon is osztoznia kellene vele, és hát magad is ismerted Marcus Crassust, Servilia: nincs annyi pénz a világon, amennyi az ő étvágyát is kielégíthette volna. Abgarossal, mint jelentéktelen uralkodóval, nem törődött, őt kevéssel is kifizethetné, Artavaszdész király azonban a zsákmány felére tartana igényt, méghozzá teljes joggal.

Nos, bármi motoszkált is benne, Crassus kereken elutasította a tervet. Azt állította, a sík mezopotámiai terep sokkal jobban megfelel a római csapatok manőverezéséhez, neki pedig semmi szüksége rá, hogy a katonái fellázadjanak, mint tették Lucullus légiói, amikor a távolban meglátták az Ararát hegyet, és felfogták, hogy ezt kellene megmászniuk. Ráadásul, ha a messzi médiái hegyek közé indulnának, nyárra tolódna a hadjárat, márpedig az ő serege áprilisra, a tél kezdetére menetkész lesz, és ha sextilis haváig elhúzná az indulást, megcsappanna a lelkesedésük. Az érvelés tetszetős volt, de az én fülemnek hamisan csengett: Crassus csapataim sem akkor, sem azután nem láttam jelét semmilyen lelkesedésnek.

Artavaszdész király igen bosszúsan hagyta el Antiokheiát, mert mondanom sem kell, azt remélte, hogy Róma szövetségeseiként magának sajátíthatja ki majd az egész pártus királyságot; most viszont, hogy ilyen nyers elutasításba ütközött, feltette magában, hogy a pártusok mellé áll. Abgaroszt ott hagyta kémnek Antiokheiában, minek következtében Artavaszdész eltűnése pillanatától fogva az ellenség Crassus minden mozdulatáról tudomást szerzett.

Márciusban aztán követség érkezett Orodész királytól (Kr. e. 55-37), egy Vagiszész nevű hajlott korú férfiúval az élen. Igen furcsán festenek ezek a pártus nemesurak. A nyakuktól a vállukig csigavonalba sodort merev aranypántok szorítják kalodába, csoda, hogy meg nem fulladnak; a fejükön felborított tálra emlékeztető, gyöngyökkel kivarrt karimátlan kalapot hordanak, állszakállukat aranydrót rögzíti a fülük mögé, aranyból szőtt ruhájukat ritka értékű drágakövek és gyöngyök borítják. Beleszédül az ember, ha elgondolja, mennyi kincs lehet még ott magában Babilóniában!

Vagiszész arra kérte Crassust, tartsa be az egyezségeket, amelyeket Sulla, majd Pompeius Magnus a pártusokkal kötött. Hiszen ünnepélyesen megállapodtak, hogy az Euphrátésztől nyugatra elterülő földek Rómát illetik, ám az Euphrátésztől keletre a pártusoké a hatalom.

És gondold csak el: Crassus a szó szoros értelmében a szemükbe nevetett! *Jelentsd csak Orodész királynak, kedves Vagiszészem – mondta a kuncogástól elfúló hangon, - hogy majd fontolóra veszem az egyezségeket – mihelyt Szeleukeia Tigránát és Babilóniát meghódítottam!*

Vagiszész néhány pillanatig nem szólt semmit, majd kinyújtotta a jobb kezét, és odamutatta Crassusnak a tenyerét. *Előbb nő ki itt a szőr, Marcus Crassus, mintsem te betennéd a lábad Szeleukeia Tigránába!* – süvöltötte, és nekem a hátam borsódzott: olyan kísértetiesen hangzott a mondat, akár egy jövendölés.

Mindebből már leszűrhetted, hogy Marcus Crassus korántsem kedveltette meg magát ezekkel a keleti királyokkal, holott igen érzékeny népség, és ha Crassus, aki gúnyt merészelt üzni belőlük, történetesen nem római proconsul, már elbúcsúzhatott volna a fejtől. Néhányan megpróbáltunk a

lelkére beszélni, csak hát sajnos ott volt a fia, Publius is, aki imádta apját, és mindenben tökéletesnek tartotta. Ő volt Crassus visszhangja, Crassus pedig a józan ész szava helyett a visszhangra hallgatott.

Április elején aztán elindultunk Antiokheióból északkelet felé. A sereg kedvetlen volt, következésképpen lassú. Az aeduus lovasok már az Orontész termékeny völgyében is nyomorúságosan érezték magukat, de amikor kiértünk a Kürrhosz körüli hitványabb legelőkre, úgy viselkedtek, mint akikkel mákonyt etettek. A háromezer galateiai sem volt jobb hangulatban. Az igazat megvallva úgy vonultunk, mint a gyászmenet, nem pedig mint világhódításra készülő katonák. Crassus maga a seregtől elszakadva gyaloghintón vitette magát, mert kocsival ezeken az utakon nem lehetett közlekedni. A méltányosság kedvéért meg kell jegyezmem, hogy az egészségi állapota nem volt kifogástalan; Publius Crassus örökös aggodalomban sürgött-forgott körülötte. Nem könnyű hatvanhárom évesen hadat viselni, kivált ha az illető húsz év óta nem hallott fegyvercsörgést.

Abgarosz, a szkénitész arabok királya nem tartott velünk; ő már egy hónappal korábban elindult. Úgy szólt a megállapodás, hogy majd az Euphrátész keleti partján, Zeugmánál találkozunk. Mi a hónap végére oda is értünk – mint ebből is látható, igencsak ráérősen baktattunk. Így tél kezdetén az Euphrátész viszonylag jámbor folyónak látszik, és a vízállás is ilyenkor a legalacsonyabb. Engem azonban lenyűgözött a látvány – soha ilyen erőt sugárzó, széles, mély folyóval nem találkoztam. Mindazonáltal az átkelés egyszerűnek ígérkezett; mérnökeink valóban példás gyorsasággal és szakértelemmel húzták fel a pontonhidat.

Ám mint ezen elátkozott hadjárat folyamán még annyiszor, ezúttal is csalódnunk kellett. Heves, bömbölő vihar tört ránk úgyszólván a semmiből. Crassus azonban, a víz emelkedésétől tartva, ragaszkodott az azonnali átkeléshez. Így a katonák négykézláb másztak végig az ingó, hányódó pontonokon, miközben a fejünk fölött egyszerre tíz helyen cikáztak a kötélnél vastagabb villámok, az eszelősen nyihogó lovak megbokrosodtak a mennydörgéstől, a levegő pedig kénessárgán izzott, és átjárta valami különös, édeskés, a tengerre emlékeztető szag. Irtóztató volt... És a vihar csak nem akart csitulni. Napokon át jött egyik a másik után. Az eső úgy zuhogott, hogy a felázott talaj sűrű, leveses pépre hasonlított, és nekünk ebben a pépben kellett vonszolnunk magunkat. A folyó egyre csak emelkedett, és az átkelés még mindig nem ért véget.

Amikor végül mindenki lovastul, málhástul átvergődött a keleti partra, teljes volt a zűrzavar és a fejtelenség. Minden átázott, beleértve a búzát és a többi élelmet is. Az ostromgépek kötélzete és rugói fellazultak és megduzzadtak, a kovácsok faszene pocsékba ment, a sátrak használhatatlanná váltak, az erődítéshez tárolt értékes gerendák összevissza repedeztek-hasadtak. Próbálj csak magad elé képzelni négyezer lovat (Crassus hallani sem akart róla, hogy egy-egy lovas két lovat kapjon), kétezer öszvért és több ezer ökröt, amelyek szeméből a rettegés tébolya süt... Két nundinae-ba telt, amíg sikerült megnyugtatnunk őket – így veszett kárba tizenhat értékes nap, amikor már rég ott kellett volna járnunk Mezopotámia határán. A légionáriusok sem voltak sokkal jobb állapotban, mint az állatok; maguk között azt suttogták, hogy átok ül az egész expedíción, és magán Crassuson is – és innen élve senki sem tér vissza.

Ekkor azonban megjött Abgarosz a maga négyezer főnyi, könnyűfegyverzetű gyalogságával és lovasaival. Crassus öt legátusa közül négyen, Censorinus, Vargunteius, Megabocchus és Octavius azt hajtogatták, hogy kövessük mindvégig az Euphrátész folyását; ott nagyobb a biztonság, az állatoknak van hol legelniük, és útközben ennivalót is találhatunk. Magam is csatlakoztam a javaslatához, de azzal intettek le, hogy egy semmi kis quaestor csak ne osztogasson tanácsokat a feljebbvalóinak.

Abgarosz ezzel szemben nem akart odaragadni az Euphrátészhoz. Ha esetleg nem tudnád, a folyó Zeugma alatt nagy ívben elkanyarodik nyugat felé, és emiatt, való igaz, jócskán meghosszabbodott volna az utunk, ezzel szemben a Bilekhasz és az Euphrátész összefolyásától le egészen Mezopotámiáig a meder egyenes vonalú, és a kívánt irányba, azaz délkelet felé tart. Abgarosz

tehát úgy vélte: legalább négy-öt napot megtakaríthatnánk, ha Zeugmától keletre átvágnának a sivatagon, és így jutnának ki a Bilekhasz folyóig, onnan pedig éles déli fordulattal, a Bilekhasz mentén elérnék az Euphratészt, és már ott is volnánk a célnál, vagyis hogy Niképoriosz városában. Abgarosz biztatónan hozzátette, hogy ha ő a kalauzunk, kizárt, hogy eltévedjünk, a sivatagi út pedig olyan rövid, hogy kényelmesen átvészélhető.

Nos, Crassus egyetértett Abgarossal, Publius Crassus pedig egyetértett a tatával. Így legyen – átvágunk a sivatagon. A négy legátus megint megkísérelte lebeszélni a vezért, de ő keményen kötötte az ebet a karóhoz. Azt mondta, Karrhait és Szinnakát már megerősítette, ha netán védekezésre lesz szükség, mint ahogy őszerinte nem lesz. Milyen igaz, bölintott rá a csupa jószándék Abgarosz király – mit is keresnének a parthusok itt fenn, a messze északon?

De persze tudták ők nagyon jól, mit keressenek – Abgarosz gondoskodott róla. Szeleukeia Tigranában minden lépésünket ismerték, Orodész király pedig sokkal jobb stratégiának bizonyult a szegény, pénzsóvár Marcus Crassusnál.

Kedves Serviliám, te mint a római föld virága bizonyára nem sokat tudsz a parthus királyságról, ezért hadd pótoljam a hiányt. Ez a birodalom különálló részek hatalmas együttese. A tulajdonképpeni Parthia a Káspi-tengertől keletre található, ezért van az, hogy nem Parthia, hanem parthusok királyáról szoktunk beszélni. Orodész király uralma alá tartozik továbbá Média, Média Atropatené, Perszia, Gedroszia, Karmania, Baktria, Margiana, Szogdiana, Szusziana, Élümáisz és Mezopotámia – nagyobb terület, mint amennyit a római provinciák magukba foglalnak.

Minden területi egység élén szatrapa áll, aki a szurénasz címet viseli; ezek a szatrapák többnyire a király fiai, unokafivérei, unokaöccsei, testvérei vagy nagybátyjai közül kerülnek ki. A király magát Parthiát nem szokta felkeresni; nyáron a barátságosabb médiái hegyekben lévő Ekbatanából uralkodik, tavasszal vagy ősszel Szuszába látogat, télen pedig Mezopotámiában székel, Szeleukeia Tigrana városában. Minden bizonnyal azért mulatja idejét hatalmas birodalma e legnyugatibb vidékein, mert Rómára veti a szemét. Rómától ugyanis fél, ám az indikoszoktól vagy a szérektől csöppet sem tart, holott rengetegen vannak. Csak Baktriában tart helyőrséget, hogy féken tartsa a masszagétákat, akik nem állami, hanem törzsi szervezetben élnek.

Mezopotámia szurénasza történetesen igen rátermett ember, és Orodész órá bízta a Crassus elleni hadjáratot, maga pedig északra indult, hogy Artaxatában, az arméniai fővárosban találkozzék Artavaszdész királlyal; tekintélyes haderőt is vitt magával, hogy a szíves fogadtatás felől biztos lehessen. Útjára Pakórosz¹⁶⁴ nevű fia is elkísérte. A pahlavi szurénasz¹⁶⁵ (mert ez a teljes címe) eközben Mezopotámiában maradt, hogy önálló hadsereg élén számoljon le velünk. Gyalogsága egyáltalán nem volt; volt viszont tízezer lovas íjásza és kétezer talpig vértbe öltözött kataphraktésza.

Ez a pahlavi szurénasz meglehetősen érdekes fickó. Alig múlt harmincéves – vagyis éppen velem egykorú, - unokaöccse a királynak, és mint mondják, párját ritkító, ámbár túlfinomult és nőies szépséggel van megáldva. Nőkkel nem érintkezik, a fiúk közül pedig leginkább a tizenhárom és tizenöt év közöttieket kedveli. Amikor választottjai kiöregednek ebből a korosztályból, magas tisztségeket juttat nekik a hadseregben vagy a hivatalnoki karban. A parthusok között ez a gyakorlat teljesen elfogadott.

¹⁶⁴ Más forrásokban: Pacor, Pacorus.

¹⁶⁵ Más forrásokban: Suren, Surena, Surenas.

Choronei Mózes örmény történetíró szerint a pártosok a trónörökösödést úgy szabályozták, hogy Arszak és az ő utódai uralkodjanak, két testvére pedig a pahlav címet viselje, és csak akkor jogosult a trónra, ha az Arszak-ág kihal (II. 28). Ez a második ág Pahlavot, azaz Baktriát kapta birtokul, s Choronei Mózes határozott különbséget tesz Parthia mint birodalom és Pahlav mint tartomány között (II. 91). E helyzet némi magyarázattal szolgál arra, hogyan kerülhetett gyanúba Orodész király előtt később a Suren, majd mások is a királyi családból.

Csak egyvalami aggasztotta, amikor felállította hadseregét, Crassus és mi, többiek pedig nagyon jól tudtuk, mi az, sőt Abgarosz arról is biztosított, hogy éppen emiatt lesz gyerekjáték a parthusok fölébe kerekedni. Korábban már utaltam is erre a nehézségre: a parthus íjász hamar kifogy a nyilaiból, és így hiába tud még menekülőben, hátrafelé is halálos pontossággal célozni, előbb-utóbb harcképtelenné válik.

Nos, a pahlavi szurénasz erre a bajra is talált ellenszert. Hatalmas tevecsdárdákat sorakoztatott fel, és málháskosaraikat telerakta tartalék nyilakkal, majd összeterezt néhány ezer rabszolgát, és kiképezte őket arra, hogy a csata hevében is ellássák az íjászokat friss nyilakkal. Amikor aztán Szeleukeia Tigranából megindult északnak, hogy lovas íjászaival és kataphraktészaival az utunkat állja, magával vitte a tartalék nyilakkal megrakott tevecsdárdákat, valamint a több ezer rabszolgát, akik végtelen láncot alkotva továbbítják majd a friss nyilakat majd az íjászokhoz.

Szinte hallom, ahogy azt kérdezed: honnan tudok én minderről? Megfelelő időben ki is térek majd, itt hadd mondjak csak annyit: hírforrásom egy kivételesen érdekes egyéniségű zsidó herceg, bizonyos Antipatér volt, akinek kémhálózata a szó szoros értelmében mindenhová elér.

A Bilekhasz folyó mentén van egy útkereszteződés: a Palmürából és Niképhorioszból kiinduló karavánút itt találkozik az Euphratész felső folyása felé, Szamoszatába, valamint a Karrhain át Edessába és Amidába tartó karavánúttal. Nos, ehhez az útkereszteződéshez akart eljutni a sereg, amikor nekivágott a sivatagnak.

Volt harmincötezer római gyalogosunk, ezer aeduus és háromezer galateiai lovasunk – és mind reszketett a sivatagi átkelés pusztá gondolatára is, azután pedig, hogy elindultunk, napról napra nőtt a rettegésük. Elég volt csak végiglovagolni köztük, és fél füllel odafigyelni a sustorgásukra. Crassuson átok ül, ők pedig egytől egyig halál fia. Zendüléstől egy percig sem kellett tartani; a katona, aki lázadásra készül, duzzad a tetterőtől. A mi embereink egyszerűen fásultak és reményvesztettek voltak. Csak vonszolták magukat a végzetük felé, mint hadifoglyok a rabszolgapiacra. A legrosszabb állapotban az aeduus lovasok voltak; a szerencsétlenek soha életükben nem láttak még ilyen víz nélküli, sivár, végtelen, szürkésbarna pusztaságot, ahol nincs fedél, nincs fedezék, és a dísztelen egyhangúság megüli a lelket.

Második napja jártuk már a sivatagot, délkeletnek tartva a Bilekhasz felé, amikor egyszer csak itt is, ott is kis csapatokat pillantottunk meg: parthusok voltak, többnyire lovas íjászok, olykor kataphraktészek is. Igaz, hogy egyszer sem háborgattak: éppen csak megközelítettek, aztán toványargáltak. Azóta már tudom, hogy Abgarossal vették fel a kapcsolatot, és utána siettek vissza jelentéstételre a pahlavi szurénaszhoz, aki Niképhoriosz mellett, a Bilekhasz és az Euphratész összefolyásánál ütötte fel táborát.

Június idusa előtt négy nappal értük el a Bilekhaszt. Ekkor könyörögve kértem Marcus Crassust, építtessen jól erődített tábor, ahol a katonák egy időre megállapodhatnak, a legatusok és a tribunusok pedig némi lelket verhetnek beléjük. Crassus azonban hallani sem akart róla. Aggódott, amiért már így is túl hosszú ideje vagyunk úton. Még a nyári forróság beköszönte előtt el akarta érni a csatornákat, vagyis azt a vidéket, ahol az Euphratész és a Tigris majdnem összeér, és most már nem kételkedett benne, hogy ez sikerülhet. Így hát csupán rövid ebédszünetet adott a katonáknak, aztán továbbindította őket a Bilekhasz mentén. Még a délután elején jártunk.

Ekkor hirtelen ráeszméltem, hogy Abgarosz király és négyezer embere a szó szoros értelmében köddé vált. Eltűntek, nyomtalanul! Néhány galateiai felderítő vágatott felénk, és messziről üvöltötték, hogy a környék csak úgy hemzseg a parthusoktól, de alighogy néhányan egyáltalán felfigyeltek rájuk, már zúdultak is ránk minden irányból a nyílvesszők, és a katonák hullottak, mint a falevél. Soha ilyen félelmetes és villámgyors támadást még nem értem meg...

Crassus pedig csak hagyta. Meg sem mozdult.

- Úgyis rögtön vége! – kiáltotta a pajzsok fedezéke mögül. – Mindjárt kifognak a nyilakból...

Csak hogy nem fogytak ki. A római katonák pedig csak futkostak ide-oda, és egyre többen heverték élettelenül a földön. Végül aztán Crassus elszánta magát, és a kürtösökkel megfúvatta a jelet a négyzet alakban való sorakozásra, de ekkor már késő volt. Ránk törtek a kataphraktészek, hogy learassák a vetést – hatalmas szál férfiak hatalmas lovakon, tetőtől talpig sötét vértbe öltözve. Azt tapasztaltam, hogy ügetés közben – mert a vágtahoz túl súlyosak és ormótlanok – úgy csilingel rajtuk a rengeteg láncszem, mintha ezernyi tömött erszény mind egyszerre csörögne. Vajon Crassus fülének zene volt-e ez a hangzás? Ahogy dübörögve közelednek, mintha a föld rengene. Hatalmas oszlopban száll fel a por, ők pedig térülnek-fordulnak, hogy felkavarják – úgy fest, mintha nem is mögöttük örvénylene, hanem ők rontanának elő a porfelhőből.

Publius Crassus összetoborozta az aeduus lovasokat, akik egyszer csak mintha magukhoz tértek volna; meglehet, hogy a csata volt egész útjuk során az első ismerős élmény, és végre volt mibe kapaszkodniuk. A galateaiak követték őket, és négyezer lovasunk felbőszült bikaként vetette magát a kataphraktészekre, akiknek megtört a lendületük, és elmenekültek – Publius Crassus és a lovasai pedig utánuk száguldottak, bele az örvénylő porfelhőbe. Crassus így lélegzetvételnél is időhöz jutott, és végre négyzet alakba fejleszthette a sereget. Ezután nem volt más hátra: ahány isten eszünkbe jutott, mindhez imádkoztunk, és úgy vártuk, hogy az aeduusok és a galateaiak megjöjjenek. De helyettük a kataphraktészek tértek vissza, Publius Crassus dárdára tűzött fejét lengetve. Nem rontottak neki a mi négyzetünknek, csak nyargalásztak ide-oda az oldalai mentén, egyre azt az iszonyatos fejet lóbálva. Publius Crassus arca jóformán sértetlen maradt, és a szeme úgy világított, mintha egyenesen ránk meresztené.

Az apját letaglózta a csapás – nem, ezt szavakkal le sem lehet írni... Ám egyszersmind – az egész hadjárat során most először – mintha erőre kapott volna. Fel-alá járt a négyzeten belül, igyekezett lelket önteni az emberekbe, kitartásra buzdította őket, és azt magyarázta: a fia az életével váltotta meg ezt az értékes haladékot, de ne sirassák, mert a gyász terhe egyedül az övé, az apáé.

- Tartsatok ki! – hajtogatta. – Tartsatok ki!

Mi pedig kitartottunk, egyre fogyatkozó számban, mert a nyilak továbbra is záporoztak ránk, mígnem leszállt a sötétség. Crassus elhatározta, hogy visszavonulunk észak felé, a negyven mérföldre lévő Karrhaiba. Pirkadatra elvergődtünk odáig, szétszóródva, rendezetlen csoportokban – a gyalogságnak mintegy a fele és maroknyi lovas. De hát hamvába holt elgondolás volt ez is. Karrhainak volt ugyan egy aprócska erődje, de hogyan is fogadhatott volna be ennyi rengeteg embert, hogyan birkózhatott volna meg ekkora fejtelenséggel?

Megesküdnék, hogy Karrhai már vagy kétezer éve áll itt az edessai és amirai karavánutak metszéspontján, és arra is, hogy kétezer év óta mit sem változott. Kaptár formájú, sártéglákból rakott viskók száználmas kis csoportja a sivár, köves pusztaságban. Szurtos bikák, szurtos kecskék, szurtos asszonyok, szurtos gyerekek, szurtos folyó; az egyetlen látványosság az éjszakai égbolt, az egyetlen hőforrás a keserves hidegben a szárított trágyából formázott sok hatalmas lepény.

Coponius praefectus, az alig egycohorsnyi helyőrség parancsnoka elborzadva figyelte, ahogy egyre többen és többen vánszorgunk be az erődjébe. Élelmet nem hozhattunk magunkkal, mert a parthusok elfogták a poggyászszerelvényt; az emberek és a lovak többsége sebesült volt. Azonnal kitetszett, hogy Karrhaiban nem maradhatunk.

Crassus tanácskozást hívott össze, és ezen elhatározták, hogy mihelyt beesteledik, folytatjuk a visszavonulást északkelet felé, Amida irányába, Szinnakáig; nagyjából akkora út állt előttünk, mint amekkorát Karrhaiig megtettünk. Szinnaka, mint mondták, sokkal jobban meg van erődítve, mint Karrhai, és legalább néhány magtár is található benne. Én legszívesebben elüvöltöttem volna magam: *de hiszen egészen rossz irányba indulunk!* Coponius azonban magával hozott a tanácskozásra egy

karrhai férfit, bizonyos Andromakhoszt, és az megesküdtött mindenre, ami szent, hogy a pártusok lesben állnak az egész környéken: Karrhai és Edessa, Karrhai és Szamoszata, Karrhai és az Euphrátész partvidéke között, majd felajánlotta, hogy ő elvezet bennünket Szinnakába, és onnan tovább Amidáig. Crassus pedig, akit lelke mélyéig megtört Publius elvesztése, ráállt az ajánlatra. Ó, átok ült rajta valóban. Elhibázott volt minden döntése. Andromakhosz a pártusok helyi kémje volt.

De én *tudtam*, tudtam az első perctől... Ahogy fogytak a nappal kínos órái, mindinkább erősödött bennem a meggyőződés: Andromakhosz nem Szinnakába, hanem a halálba kalauzol bennünket. Így hát én is összehívtam egy kis tanácskozást. Crassus nem jelent meg, de a többiek: Censorius, Megabocchus, Octavius, Vargunteius, Egnatius, Coponius ott voltak. És beállított egy undorítóan mocskos, szedett-vedett kis csoport is: a helybéli jövendőmondók és varázslók. Coponius a kelletténél többet töltött a világnak e visszataszító emésztőgödrében: úgy tapadt rá már e söpredék, mint legyek a bomló hullára. Én megmondtam az egybegyűlteknek, hogy ők tegyenek, amit jónak látnak, de ami engem illet, mihelyt leszáll az este, lóra kapok, és útra kelek, de nem ám északkeletre, Szinnaka felé, hanem igenis délnyugatra, Szüria irányába. Ha a pártusok valóban lesben állnak, vállalom – de hozzátehetem, hogy ebből egy árva szót sem hiszek. Nekem nem kell több szkénitész arab kalauznak!

Coponius és a többiek tiltakoztak: nem helyénvaló, hogy a legatusok, a tribunusok és a praefectusok cserbenhagyják a fővezért. És ilyen a quaestor sem művelhet! Egyedül Egnatius praefectus osztotta az álláspontomat; a többiek azt mondták, ők kitartanak Marcus Crassus mellett.

... Mintegy ötszázan voltunk, akik végül nyeregbe pattantunk, és elváltattunk. Egész éjszaka hol ügettünk, hol poroszkáltunk, hol nyargaltunk, hol ismét vágattunk. Hajnalra elértük Europoszt,¹⁶⁶ amelyet a helybeliek Karkhemisznek neveznek. Sehol egyetlen árva pártus sem állt lesben, és az Euphrátész olyan nyugodt volt, hogy lovastul könnyedén átkeltünk rajta. Utána pedig meg sem álltunk Antiokheiáig.

Később értesültem róla, hogy a pahlavi szurénasz mindenkit elkapott, aki kitartott a vezér mellett. Az idus előtti második nap reggelén, miközben mi éppen belovagoltunk Europoszba, Crassus és a sereg Andromakhosznak hála, körben bolyongott, és egyetlen mérfölddel sem jutott közelebb Szinnakához. Ekkor újból támadtak a pártusok, és ezúttal bekövetkezett az összeomlás. A mieink hol visszavonultak, hol meg akarták vetni a lábukat, de az egyik épp oly értelmetlen volt, mint a másik. A pártusok mindüket lekasabolták. A Crassus oldalán maradt legatusok: Censorinus, Vargunteius, Megabocchus, Octavius és Coponius is egy szálig odavesztek.

A pahlavi szurénasz tartotta magát a parancshoz: Marcus Crassust élve fogatta el, hogy Orodész király elé állíthassa. Hogyan-miként esett, azt senki, még Antipatér sem tudja, de röviddel azután, hogy Crassust őrizetbe vették, valami verekedés robbant ki, és Marcus Crassust ekkor mégiscsak megölték.

Karrhainál hét ezüstsas került a pahlavi szurénasz birtokába. Egyiket sem látjuk többé viszont. Orodész király magával vitte őket Ekbatanába. ...

És végül rátérek Marcus Crassus nagyszabású pályájának utolsó fejezetére. Karrhai után, mint már mondtam, titokzatos körülmények között még ott a helyszínen életét vesztette, de még várt rá egy végső nagy utazás. A pahlavi szurénasz levágatta a fejét és a jobb kezét, és barbár díszmenetben elindította Karrhaiból Artaxatába, Arménia fővárosába, amely messze északon, hatalmas hófödte hegyek között terül el, ott, ahol az Araxesz a Káspi-tenger felé zúdul. A két király, Orodész és

¹⁶⁶ Dura Europosz városa

Artavaszdész éppen itt, Artaxatában tanácskozott, és szakítva minden ellenségeskedéssel, testvérül fogadta egymást.”¹⁶⁷

Crassus személyes drámáját más egykorú források is megírják, valamivel részletesebben, mint a helyszínről időközben elmenekülő Cassius. Nézzük Dio Cassius és Plutarchos beszámolóí alapján a további történetet:

Ezalatt az idősebb Crassus nyugodtan várja, hogy fia visszatér az üldözésből; azonban csakhamar jelentik neki a vereséget, és mielőtt rémületéből magához térne, megjelennek a győztes pártosok. Félelmetesen hangzott csatadaluk: az ifjabb Crassus fejét póznára tűzték, és gúnyolták atyját, mivel nem sietett fia segítségére. Támadás közben szűk térre igyekeztek szorítani a rómaiakat, akiknek reménytelen volt a helyzetük. Növelte a bajt, hogy Osrhoëne fejedelme¹⁶⁸ hátba támadta a rómaiakat, s ezeknek most hol az ellen, hol a surena ellen kellett fordulniok, úgyhogy sokan egymás kardjába rohantak, és egymást nyársalták fel a nagy tumultusban. Sokat ártott a nagy hőség és szomjúság is, voltak, akik seb nélkül is összeestek. Aztán eljött az este, és a pártosok abbahagyták a harcot, mivel éjjel sem a lóval, sem az íjjal nem tudtak ügyesen bánni. Crassus hosszas tanakodás után elhatározta, hogy még az éjjel Carrhaeba vonul. 4000 sebesültet hagyott a csatatéren, s a pártosok, bár észrevették a rómaiak menekülését, nem üldözték őket. Reggel azonban felkerekedve a pártosok Carrhae alá vonultak, és felszólították az őrséget, hogy Crassust és Cassiust béke fejében szolgáltassa ki.¹⁶⁹ Ezt az őrség megtagadta, aztán elvonultak a város alól, de Crassusnak el kellett hagynia Carrhaet, mivel élleme fogtán volt, s ezért elindult Armeniába.

A surena látta, hogy a pártosok unják már a harcot, a rómaiak pedig, ha még egy éjjel nyugton hagyja őket, elérik a hegyvidéket, ezért cselt eszelt ki Crassus elfogására. Foglyokat bocsátott szabadon, akik azt kiabálták át a rómaiaknak, hogy a pártosok már nem akarnak tovább harcolni; majd néhány tisztársával maga is fellovagolt egy magaslatra, és béketárgyalásra hívta meg Crassust. Ez félve a cseltől, nem akart hinni a surena szavainak, de katonái kényszerítették az ajánlat elfogadására. Elindult tehát gyalogosan kíséretével, s a surena méltatlankodott afölött, hogy a római hadvezér gyalog jön, ők pedig lovon ülnek. Erre egy díszesen felszerelt lovat vezettek elő, Crassust ráültették és elvágattak vele. Crassus észrevette a cselt, menekülni próbált, de a pártosok utolérték és megölték. A vezér halála után a római sereg meghódolt, nagy része fogságba esett, néhányan pedig elmenekültek. A surena Crassus fejét és jobb kezét levágatva elküldte Orodésznek, - szájába a pártosok olvasztott aranyat öntöttek, hogy amire életében vágyott, azt halála után is élvezze, - és diadalmenetben vonult be Seleuciába. ... A súlyos vereség oka egyértelműen abban rejlik, hogy a rómaiak Carrhaenál előttük addig ismeretlen taktikával találkoztak, ahol a régi falanx-taktika végérvényesen kudarcot vallott. És csak jóval később javult a helyzet némileg a pártosokkal szemben, amikor a rómaiak sok vereség után megtanulták, hogy gyalogságukkal nem boldogulnak, ezért könnyű lovasíjász csapatokat szerveztek, és azokat rendszeresen kiképezték a pártos taktikában.¹⁷⁰

Carrhae után, Phraaszpa¹⁷¹ előtt

¹⁶⁷ Colleen McCullogh: Cézár háborúi. Európa, Budapest, 1998. I. 252-267. o.

¹⁶⁸ Abgár edessai király. Cassius tévesen nevezi őt arabnak.

¹⁶⁹ Cassius ekkor már régen Szíria felé lovagolt.

¹⁷⁰ Arrianos: *Tactica* 44.

¹⁷¹ Phraaszpa a méd főváros.

Nemsokára ezután a pártos királyi udvar véres eseménynek lett színhelye. Suren, a vitéz hadvezér, a carrhaei hős, hihetően udvari cselszövés s irigység által Orodész előtt gyanuba esett. Ez őt megölette, és serege vezérletét fiára, Pacorra bízta.

38. kép II. Orod pártos király¹⁷²

038_02 kép II. Orod pártos király¹⁷³

¹⁷² Georgina Herrmann: Perzsa reneszánsz. A múlt születése, Helikon Kiadó, Budapest, 1988. 64. o.

¹⁷³ A kép forrása a <http://128.241.154.94/tkm/parthia> éremgyűjtő honlap i_par_254_ö.jpg jelzésű képe. By courtesy and with the permission of Thomas K. Mallon. A kép közzlése Thomas K. Mallon szívességéből és engedélyével vált lehetségessé.

038_01 II. Orod pártos király¹⁷⁴

Három forrásból is bemutatom II. Orod király ábrázolásait, hogy ne tévedjünk. A Nap és a Hold ábrázolása a pártos pénzérméken vele kezdődik. A közvetlen magyar párhuzamai a Szent Korona Atyaistenének képén, az Aranybulla aranypecsétjén, vagy tíz magyar vármegye címerében, majd számolatlanul Árpád-kori és erdélyi pénzérméken is megtalálható. Rajtuk és a pártosokon kívül a jelképeket a sumérok Úr-nammu törvénytábláján, babiloni mérföldköveken és a fehér hunok pakisztáni államában használták pénzérméken zoroaszteri tűzoltárokkal egyetemben.

¹⁷⁴ A kép forrása a <http://128.241.154.94/tkm/parthia> éremgyűjtő honlap i_par_259:o.jpg jelzésű képe. By courtesy and with the permission of Thomas K. Mallon. A kép közzlése Thomas K. Mallon szívésségéből és engedélyével vált lehetségessé.

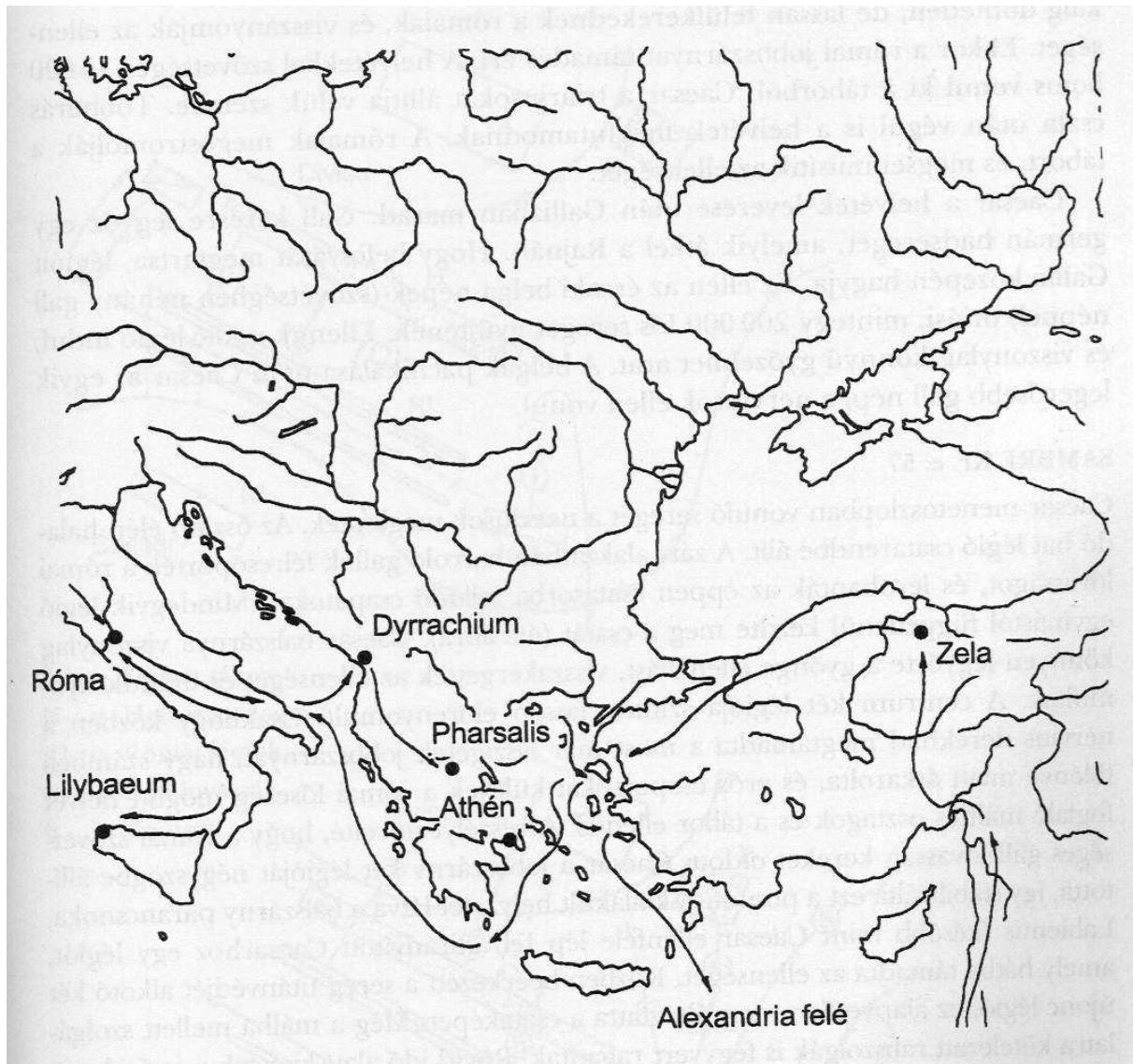
038_03 I. Pacor¹⁷⁵

Pacor Kr. e. 52-ben abban a reményben, hogy Szíriát védelem nélkül találja, ezt megrohanta. Atyja előtt gyanúba esvén az udvarhoz visszahívták, s eljövetele után a pártos sereget Cassius helytartó – aki Carrhae alól elmenekült, - nemcsak visszaverte, de közülük a vezérekkel együtt többeket elejtett. Erre a pártosok felhagytak a rómaiak elleni hadi vállalkozásokkal. Róma pedig és légiói Crassus gyalázata után nem is tudtak a pártos névre borzalom nélkül gondolni.

51-ben Pacor és Osac pártos vezér Antiochiát veszik ostrom alá, de Cassius háromszor veri vissza a támadást úgy, hogy az Eufráteszen túlra űzi őket. A visszavonulás közben Osac sebet kap, amelybe néhány nap alatt belehal, Pacor azonban téli szállásra Szíriába tért vissza.

50-ben a pártosok ismét megrohanják Szíriát, de Bibul prokonzul elől visszavonulnak, majd Cicero ciliciai prokonzul újra az Eufráteszen túl kergeti őket.

¹⁷⁵ A kép forrása a www.parthia.com éremgyűjtő honlap coins/cng36_267.jpg, jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Mr. Victor England, Classical Numismatic Group. A kép közzlése Victor England szívésségéből és engedélyével vált lehetségessé.

039. kép Cézár keleten

49-ben kitört a Pompeius és Cézár közötti polgárháború, amelyben a pártosok Pompeius oldalára álltak. Emiatt Cézár 47-ben fegyvereit akarta ellenük fordítani, de a Rómában kiütött zavarok miatt hazatérni kényszerült. Annyival könnyebb volt a megöletett Pompeius párthíveinek, Caccilius Bassusnak Kr. e. 46-ban Szíriába Cézár ellen a pártosokat segítségül megnyerni, azonban a téli hideg idő miatt nemsokára hazatértek.

Kleopátra, a szépségben és erélyességben világhírű uralkodó követte Cézárt Rómába. A Tiberis partján fényes lakhelyet kapott. Rómában úgy lépett fel, mint királyné, de keserűen tapasztalta, hogy a római gőg és féltékenység ellene megvetésben nyilvánul meg. Bájos szépségét és felülmúlhatatlan ügyességének minden befolyását felhasználta, hogy Cézárt ázsiai hadjárata megkezdésére bírja, ami sikerült is: 45-ben a római tanács egyező akarattal hadindítást határozott a pártosok ellen, s mivel a sybilla könyvek egyik jóslata szerint csak király győzheti le a pártosokat, Cézár, mint hadvezér "Itálián kívüli király" címet akart felvenni, de az erre kitűzött ünnepély napján, Kr. e. 44. március 15-én meggyilkolása miatt a hadindítás elmaradt.

Kr. e. 42-ben a pártosok Cassiusnak¹⁷⁶ és Brutusnak Octavianus és Antonius ellen segélyhadat küldtek. Amikor Antonius a perzsák feletti győzelemből hazaindult, a pártosok üldözőbe vették és megverték. Ugyanezen időben Palmyra, a gazdag kereskedőváros lakossága a kifosztásukra készülő Antonius ellen a pártosok oltalmához folyamodott, így Róma e rémítő ellenségével újra harcokba keveredett.¹⁷⁷

A carrhaei vereség megbosszulására sokáig készültek a rómaiak. Cézár tervbe is vett egy pártos expedíciót, de halála meghiusította azt, s így Antoniusra várt a nagy feladat. Antonius egy legátusát, Ventidiust küldte ellenük, aki seregével Szíriában a Taurusz hegyen foglalt állást, a pártosok is a hegyre vonultak, ahol kisebb vereséget szenvedtek, és Szíria a rómaiak birtokába került.¹⁷⁸ Nagyobb veszteség érte a pártosokat Kr. e. 38-ban, amikor Pacorus vezérlete alatt megújították a háborút Szíria visszaszerzésére. Ventidius egy magaslaton várta meg a pártosokat, és onnan váratlanul támadt rájuk. A pártosok nem tudták használni íjukat, mert nagy zűrzavar keletkezett, amint hanyatt-homlok rohantak lefelé a dombról. Az ütközetben Pacorus is elesett, s ez volt az első nagyobb vereség, amit a pártosok birodalmuk fennállása óta elszenvedtek. Ventidius fényes diadalmenetet tartott Rómában, s ő volt az első római, aki triumfált¹⁷⁹ a pártosok felett.¹⁸⁰ Nem csodálkozhatunk a Földközi-tenger keleti partjai mentén folyó egyre elkeseredettebb háborúskodáson. Sulla korábban járt már itt, de nem jutott tovább. Mindkét érdekelt pontosan tudja, - tudniuk kell, - ha a rómaiak talajt fognak Szíriában, akkor a háború más mederbe terelődik. Pártosország szempontjából természetesen nem mindegy, hogy Rómából menetelő légiókkal kerül-e szembe, vagy esetleg jól kiépített szíriai támaszpontokról, ottani háterszággal rendelkező rómaiakkal kell-e megívjanak. A pártos háborúk menete a későbbiekben leginkább e kérdés miatt változott meg.

IV. Frahát¹⁸¹ és Antonius háborúja, a Frászpai csata

¹⁷⁶ Crassus egykori quaestora, a fentebbi carrhaei csata beszámolójának szerzője, Caius Cassius Longinus, s nem utolsósorban a Cézár elleni összeesküvés értelmi szerzője. (Pecz Vilmos: Ókori lexikon. I. Franklin, Budapest, 1902. 381-382. o.)

¹⁷⁷ Fehér M. Jenő: A párthusok antik forrásai. Buenos Aires, 1979. 16. o. Forrása Bihari János, Debrecen, 1936.

¹⁷⁸ Plutarchos: Antonius 48.

¹⁷⁹ Győzött, így diadalmenetet tarthatott

¹⁸⁰ Plutarchos: Antonius 49.

¹⁸¹ Más forrásokban: Phraates, Phraatesz, Phraates, Frahát, Fratakész

039_01 kép IV. Frahát pártos király Kr. e. 37-2¹⁸²

Orod¹⁸³ pártos királyt fia vesztesége miatt majdnem örület szállta meg, úgyhogy a trónról is lemondott, s utódja fia, IV. Frahát (Kr. e. 37-2) lett. Ez igen kegyetlen természetű volt, többi testvérét eltette láb alól, sőt mikor atyja ezért szemrehányást tett, őt is megmérgezte. Ezen hallatlan vakmerőségéért meggyűlöltek a nemesek, majd a nemesek ellen fordult, akik közül sokan elmenekültek. Egy ilyen menekült főnemes, Monnases a Szíriában tartózkodó Antoniusnál keresett menedéket, és bízta Antonius, hogy kezdje meg minél előbb hadjáratát a pártosok ellen, mert a nép gyűlöli jelenlegi királyát, s a birodalmat összeomlás fenyegeti. Antonius meg is kezdte hadjáratát, de Phrahates nem várta készületlen a támadást, hanem két sereget szerelt fel: az egyik Médiába, a másik Mezopotámiába indult. Antonius először Samosata ostromát vette tervbe, ezért ostromgépeit Oppius Statianus parancsnoksága alatt előre küldte. Ezt a pártosok észrevették, Statianus csapatát megsemmisítették, s így Samosata ostroma ostromgépek hiányában elmaradt. Ekkor Antonius nyílt csatában akart véget vetni a háborúnak, de a pártosok nem bocsátkoztak ütközetbe, hanem csak fárasztották kisebb csatározásokkal a rómaiakat.¹⁸⁴ Tizenhárom légióval, 10 ezer lovassal és több mint 30 ezer gyalogossal sietett Antonius elérni a pártos sereget, mielőtt a tél beálltával haza szédedne; Artaxias király kalauzolása mellett az armeniai utakon benyomulván, Media fővárosát, Phraáspát ostrom alá vette. A szerencse azonban nem kedvezett Antoniusnak, mert a szövetséget méd és pártos seregek által gyalázattal visszaveretett; végre alkudozáshoz kezdett; Frahát szabad visszavonulást ígért; azonban huszonhét nap alatt tíz támadást intézett ellene... Olyan veszteség érte itt a római sereget, hogy Antonius a fenyegető veszély nagyságához arányosan a gyalázatos vereséget s temérdek veszteséget, mivel életben megmenekülhetett, győzelemnek nevezte.¹⁸⁵ Egy más forrásból

¹⁸² A www.parthia.com, éremgyűjtő honlap mudd_phr4.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Mr. Douglas Mudd, collection manager, National Numismatic Collection, Smithsonian Institution. A kép közzlése Douglas Mudd, a Smithsonian Intézet Nemzeti Éremgyűjtemény igazgatójának szívesességéből és engedélyével vált lehetségessé. A király érméjén nemcsak a Nap és a Hold látható, de egy angyali vagy isteni személy (egy vélemények szerint Niké) által hozott korona is. Ez utóbbi jelenet ábrázolása több pártos király pénzérméin is előfordul. Az érme hátoldalán, mint szinte minden pártos királyi érmén az országalapító Arsász ülő helyzetben látható, miközben egy szkíta fiát tart kezében.

¹⁸³ II. Orodész Kr. e. 55-37.

¹⁸⁴ Fehér M. Jenő: A párthusok antik forrásai. Buenos Aires, 1979. 5. o. Jegyzetekkel. Forrása Bihari János, Debrecen, 1936.

¹⁸⁵ Fehér M. Jenő: A párthusok antik forrásai. Buenos Aires, 1979. 16-17. o. Forrása Bihari János, Debrecen, 1936.

számadatokkal is rendelkezünk az itt történetekkel kapcsolatban. Marcus Antonius Kr. e. 36-ban 16 légióval, 100.000 katonával indított hadjárata során Frászpa királyi székhely eredménytelen ostroma után szégyenszemre elvonult, és csak 40.000 embere elvesztése árán tudott elvergődni Szíriáig.¹⁸⁶

40. kép IV. Frahát pártos király és felesége, Musa¹⁸⁷

Közeledett a tél, ezért Frahát békét ajánlott, de Antonius csak úgy volt hajlandó békét kötni, ha Frahát visszaadja a Carrhae-nál elvett hadijeleket és foglyokat. Ezt Frahát megtagadta, és most már nem is gondolt másra, mint Antonius megsemmisítésére. Egészen az Araxes folyóig üldözte Antonius seregét, amelyet az éhség és betegség annyira elgyengített, hogy sokan kétségbeesésükben átszöktek a pártosokhoz. Beállt a tél, Frahát abbahagyta az üldözést, s Antonius Armeniában szállásolta el seregét, majd Egyiptomba ment Cleopátrához, és a pártos háborút elhanyagolta.¹⁸⁸

Amint megérkezett Alexandriába, ahol őt Kleopátra ölelő karjai várták, diadalmenetet tartott. Ez alkalommal az őt eláruló örmény király Artaxiaszt kocsijához láncolta. Ezután fényes lakomát adott, ő maga Osirisnak öltözve arany trónon ült, mellette hasonló trónon Kleopátra, lábainál gyermekei. Egész Egyiptom jelenlétében őt Egyiptom, Cyprus, Afrika és Coelesyria királynéjának nyilvánította, kormánytársul melléje adta Cézártól született fiát, Caesariont, tőle született három fiát pedig királyok királya címmel ruházta fel. A egyiket, kinek Médiát és Parthiát szánta, tiarával és cidaris-szal ékesítette fel, a másik pedig (Nagy) Sándor utódainak úszó köpenyét és diadémját viselte.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Kiss István: A pártos építész. Ősi Gyökér, 1999. július-december, XXVII. évf. 3-4. szám. 37. o.

¹⁸⁷ Georgina Herrmann: Perzsa reneszánsz. A múlt születése, Helikon Kiadó, Budapest, 1988. 51. o. Szeleukeiában vert négydrachmás pénzérmé: a fejdalton IV. Frahát képe, a hátoldalon Muszáé, az itáliai rabszolgányé, akit Augustus császár ajándékozott IV. Frahátnak. A rabszolgányból királyné lett, aki megmérgezte férjét, és közös fiukat, V. Frahátot (vagy Phraatakészt) ültette a trónra, akihez később feleségül ment. Az érme a British Museum tulajdona.

¹⁸⁸ Fehér M. Jenő: A párthusok antik forrásai. Buenos Aires, 1979. 5. o. Jegyzetekkel. Forrása Bihari János, Debrecen, 1936.

¹⁸⁹ Fehér M. Jenő: A párthusok antik forrásai. Buenos Aires, 1979. 17. o. Forrása Bihari János, Debrecen, 1936.

35-ben észrevette Antonius, hogy a pártos és méd király között viszály támadt, a méd király (az armeniai királlyal) Artavasddal¹⁹⁰ a pártosok ellen szövetségre lépett. Artavasd római segítséggel előbb a pártosokat legyőzi ugyan, de belháború miatt a római légiókat hazarendelik, így Artavasdot a pártosok nemcsak megverik, de el is fogják. Kr. e. 31-ben a pártosok fiát helyezik a trónra. Nem sokkal ezután Tiridat fellázad Frahát ellen, de vereséget szenvedve Szíriába, római pártfogás alá menekül.¹⁹¹

Mindezzel fordulóponthoz érkeztünk, de nemcsak az itt zajló római-pártos háborúban. Actium tengeri ütközete jellemzi a fordulópontot egyfelől a földközi világ alávetésének befejezésével. Vele egy világot elringató románc is véget ér shakespearei fordulatokkal Egyiptomban Kleopátra és Antonius között. Számunkra ennél sokkal fontosabb másfelől, hogy most láthatjuk első alkalommal valamely pártos trónörökösöt Rómába futni sérelmeit orvosolandó. Mostantól kezdve ez egyre gyakrabban megesik majd. A Rómába futók talán nem gondolták végig tetteik súlyát, általuk országuk, személyük zsarolhatóvá és sebezhetővé vált, és e módon nem egyszer maguk adtak lehetőséget ellenségüknek beavatkozásra. Róma beavatkozásaiból semmi jó nem származott a pártosokra nézve. Még valami: korábban több vonatkozásban is találtam összehasonlítható mozzanatokot a magyarok és pártosok között. Találtak mások is. Ez is ilyen, a középkorban, majd később Magyarországon is sokszor és sokan futottak Bécsbe, vagy éppen Bizáncba, esetleg máshová, ha valamilyen sérelmet kellett megtorolni. A jellemekben bekövetkező romlás szemmel is láthatóvá válik az elkövetkezőkben.

A pártos háborút Róma szíriai támaszpontjára építve folytatja

Antonius az actiumi ütközet miatt csak kevés őrseget hagyhatott Armeniában, ezt Frahát elűzte, és ismét megkezdte kegyetlenkedéseit a nemesek ellen. Az elégedetlenek Tiridatot ellenkirállyá kiáltották ki, de Frahát szkíta segítséggel visszaszerezte trónját, és Tiridat Augustushoz menekült. Augustus ügyesen kihasználta a pártus birodalom belső zavarait, Fraháttal békét kötött, amely szerint Armeniát, Crassus hadijeleit és a hadifoglyokat Frahát visszaadta, és négy fiát túszul Rómába küldte. Augustus is értékes ajándékokat adott Frahátnak, ezek között volt egy itáliai rabnő, Thesmus, aki később fia révén befolyást is gyakorolt a pártus birodalom kormányzására.¹⁹² Frahát a Tiridat feletti győzelmen elbizakodva, Kr. e. 30-ban vérengző természetének engedve kegyetlenkedik. A nemzet ezt tovább nem tűrte és száműzte. Ezután visszahívta a Szíriából Tiridatot a királyi székre. Frahát előbb hosszasan a szomszéd városokat, utóbb a szkítákat ostromolta kérésével, s végre is a szkíták segítségével sikerült trónját visszanyerni. Tiridat eközben Hispániába menekült Augustus császárhoz, magával vivén oda kezesül Frahát egy általa elrablott fiát is, s ígérte, hogy Róma főhatóságát elismeri majd.

¹⁹⁰ Cassius fentebb Artavaszdész néven említi

¹⁹¹ Fehér M. Jenő: A párthusok antik forrásai. Buenos Aires, 1979. 17. o. Forrása Bihari János, Debrecen, 1936.

¹⁹² Strabo XVI. 748.

Kr. e. 23-ban Augustus Frahát fiát magával vitte Rómába, ahol csakhamar megjelentek Frahát követői, kívánva, hogy mind Tiridatot, mind fiát adja vissza. Augustus a szenátus jelenlétében hallgatta ki a követeket, s azt válaszolta, hogy ő a dologba nem avatkozik. Tiridatnak felajánlja Róma vendégszerető barátságát, de Frahát fiát váltság nélkül átadta. Egyedül azt kérte, hogy ezért Frahát a Crassus és Antonius legyőzésekor nyert hadijeleket és foglyokat küldje vissza. Ezt Frahát nem teljesítette. Hanem amikor Augustus Kr. e. 18-ban Ázsiában megjelent, ekkor Frahát nemcsak a Crassus legyőzése s Antonius visszaverésekor lefoglalt római hadijeleket s foglyokat felszólítására Rómába visszaküldte, ahol azok az e célra újonnan épült Mars templomában nagy ünnepélnyel elhelyeztettek, hanem a baráti szövetség nagyobb biztosítékául fiait és unokáit is kezesekül adta a császár udvarába. Ugyanekkor a szkíták követői is ajándékokkal jelentek meg Rómában. A rómaiak és pártosok közti jó viszony azonban nem tartott sokáig, mert már Kr. e. 12-ben a rómaiak a pártosok ellen hadjáratra készültek. Úgy látszik fegyverre aligha került sor, mert Frahát négy fiát, Seraspad, Rodasp, Frahát és Vonon¹⁹⁴ személyében Titiusnak, Szíria kormányzójának átadta kezesül, s ezzel a béke megkötetett. A béke biztosítékául adott kezes királyfiakat Augustus nyilvános játszó helyekre magával vitte, maga mellé második helyre ültette, és ez volt az első eset, hogy a pártosok a római udvarhoz kezeseket adtak. E kezesadás igen előmozdította a pártos királyok tekintélyének alászállását, mert ezentúl a királynak otthon ellenszegülő országnagyok azonnal Rómába szaladtak a kezesek közül maguknak új királyt kérni. Róma nem tagadta meg kérésüket, adott eleinte az arszakidákból, később nem arszakidákból, de még csak nem is pártosokból. Ez az eljárás a pártos udvarnál örökös belviszálynak lett forrása.

Kr. e. 3-ban Frahát unszolására Armenia elpártolt Rómától, királyát Artavasdot elűzte, s helyébe a pártosok Tigran királynak szintén Tigran nevű fiát helyezték az országba. Kr. e. 2-ben Caius Caesart bízták meg az Armenia és a pártosok elleni hadjáratral, de Frahát követet küldött Augustushoz és a királyi cím feletti viszály után Frahát békét kötött a rómaiakkal.

A jézusi évszázad: parázs izzik a hamu alatt, a belháborúk és megalkuvások kora

Kr. u. 1-ben Caius Caesar Frahát királlyal az Eufrátesz egyik szigetén személyesen találkozott. Vellejus Paterculus szemtanúja volt e nagyszerű jelenetnek. Amikor a világ akkori két legnagyobb fejedelme egyenlő számú fényes kísérettel a szigeten, a római sereg az Eufrátesz egyik, a pártos a másik partján állott, a két fejedelem barátságosan üdvözölte egymást. Előbb Caius a római parton Frahátot megvendégelte, majd a túlparton viszont, miközben a békét is megkötötték. Kr. u. 4-ben Frahátot olasz eredetű neje, Thermusa és fia, Fratak (V. Frahát) meggyilkolta.

¹⁹³ A www.parthia.com, éremgyűjtő honlap dorn_31_16.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Mr. Ken Dorney of the Classical Numismatist A kép közlése Ken Dorney, a Classical Numismatist cég szíveségéből és engedélyével vált lehetségessé.

¹⁹⁴ Vononész, Vonones, Bonon néven is ismert más szerzőknél.

040_01 kép Fratak¹⁹⁵

040_02 kép I. Vonon¹⁹⁶

E Fratak¹⁹⁷ (Kr. e. 2 - Kr. u. 4.) véres kezekkel foglalta el a trónt, de alig néhány hónapi uralkodás után vérengző kegyetlensége bellázongást idézett elő, és ebben őt megölték. Utána III. Orodot (4-6) választották királlyá, de vérengző természete miatt rövid idő után őt is megölték. Ekkor a pártosok követeket küldtek Augustushoz, akik Frahát nála lévő fiai közül egyet királyul kértek. Augustus Vonont bocsátotta el, de e tetteket a pártosok csakhamar megbánták, mert lealacsonyítónak találták,

¹⁹⁵ A www.parthia.com, éremgyűjtő honlap pdc_4769.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Dr. Busso Peus Co. A kép közzlése Dr. Busso Peus utóda, Christoph Raab szívességéből és engedélyével vált lehetségessé.

¹⁹⁶ A www.parthia.com, éremgyűjtő honlap gra_a20.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Mr. Dr. Farhad Assar, Edinburgh. A kép közzlése Dr. Farhad Assar, Edinburgh szívességéből és engedélyével vált lehetségessé.

¹⁹⁷ V. Phraates (Frahát, Phrahatész, Fratakész, Phraates, Fratak)

hogy engedelmeskedjenek Vononnak, - amint ők nevezték: a római rabszolgának, - akitől már csak idegen neveltetése és életmódja miatt is idegenkedtek.¹⁹⁸

040_03 kép III. Orod pártos király¹⁹⁹

Orod²⁰⁰ utóda tehát I. Vonon (8-12) lett, aki hosszabb ideig tartózkodott Rómában, és megismerkedett az elpuhult római életmóddal. Nem járt lovon, hanem lecticán²⁰¹ vitette magát, nem járt vadászatra, hanem idegen szokásokat akart meghonosítani, emiatt a nemzeti párt fellázadt ellene, és III. Artabánt (11-40)²⁰²-(43?) ültette a trónra, aki szintén az Arsakidák rokonságához tartozott. Volt ugyanis egy konzervatív párt, amely féltékenyen őröködött az ősi nemzeti szokások felett, és erősen küzdött a római befolyás ellen. Vonon Artabán elől Armeniába menekült, és ott, mivel éppen trónüresedés volt, elnyerte az alkirályi méltóságot. De Artabán onnan is elűzte, és fiát küldte Armenia kormányzójául.²⁰³

A pártosok felkeresték hát tömegesen Artabánt (Artabanost), aki az Arsák családból származott, s a szkíta daháknál nevelkedett. Figyelmet érdemel, hogy az első Arsák a dahák segítségével alapítja meg országát önállóságát. III. Artabán szintén e daháknál nevelkedett és onnét hivatott királyságra. Az előzőtt Gotarz a dahák segítségét használja a trón visszanyerése érdekében. Helyesen jegyzi meg e gyakori érintkezésre Orelli Tacitusában, hogy a daháknak a pártosokkal régi, valószínűleg közös származásból való rokonsága volt. Vonont 11-ben fegyveresen megtámadja, de vereséget szenved, később azonban pártjának növekedésével sikerül 13-ban Armeniába kiűzni.

¹⁹⁸ Fehér M. Jenő: A párthusok antik forrásai. Buenos Aires, 1979. 17. o. Forrása Bihari János, Debrecen, 1936.

¹⁹⁹ A www.parthia.com éremgyűjtő honlap pdc_11467.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Mr. Victor England, Classical Numismatic Group. A kép közlése Victor England szíveségéből és engedélyével vált lehetségessé.

²⁰⁰ III. Orodész (Orodes, Orod, Arad) Kr. u. 4-6-ig uralkodott

²⁰¹ gyaloghintó

²⁰² Bakay Kornél: Őstörténetünk régészeti forrásai. I. Miskolci Bölcsész Egyesület, 1997. 208. o. Bakay Kornél a pártos királylistát Burchard Brentjes: Die iranische Welt vor Mohammed. Lipcse, Köhler Verlag, 1978, 285-286. o. c. munkájára hivatkozva közli. Tény, hogy Brentjes pártos időrendje sokkal összefogottabb és folyamatosabb, mint akár Roman Ghirshman által is korábban közölt időrendje, akár más eddig közölt királylista. Emiatt és nem más miatt idézem most magam is eszerint a pártos királyok uralkodási rendjét, miközben láthatjuk, hogy ezek az ókori forrásokkal és Fehér M. Jenő Bihari Jánostól (Debrecen, 1936) átvett, szintén korabeli forrásokra épülő adataival is általában jó megfelelésben követhetőek.

²⁰³ Dio Cassius: 75, 9.

Ezek után 15-ben II. Artabán elfoglalta a trónt. 16-ban Vonon követeket küldött Rómába visszahelyezése érdekében siker nélkül, mire Artabán fenyegetései elől Szíriába menekült. Ekkor Artabán Orod fiát Armenia királyává teszi, de 18-ban Germanicus császár csakhamar kiűzi onnan. Helyébe Zenót teszi királlyá, azonban Artabán követek által Germanicus-szal a baráti szövetséget megújította. 19-ben Vonont megölték és Germanicus is e sorsra jutott.²⁰⁴

040_04 kép II. (III.) Artabán pártos király Kr. e. 10-40²⁰⁵

Pártosországnak egy a királya, akit a szkíták segítenek

A méd királyok kora

²⁰⁴ Fehér M. Jenő: A pártusok antik forrásai. Buenos Aires, 1979. 17-18. o. Forrása Bihari János, Debrecen, 1936.

²⁰⁵ A kép forrása a http://128.241.154.94/tkm/parthia/éremgyűjtő_honlap_i_par_349_o.jpg jelzésű képe. By courtesy and with the permission of Thomas K. Mallon. A kép közzlése Thomas K. Mallon szívésségéből és engedélyével vált lehetségessé.

II.(III.) Artabánnal a pártos-szkíta nemzeti királyok kora jön el. Nemcsak az ősi szkíta eszme újjáéledését láthatjuk a gyökerekhez való ragaszkodásban, de a héjba húzókból is mindig akad valaki az uralkodásra esélyesek közül, aki a rómaiak kegyeltjeként lép fel. A pártos történettel együtt élő szkíták mindig tudják, ki az igazi. Az összetartás e megnyilvánulásai mutatják azt is egyúttal, hogy van miért összefogni. Nemcsak maguknak a szkítáknak egymással, de rokon népeik vezetőivel is. Így válik egyre nyilvánvalóbbá, hogy a pártos kormányzásban média*i* illetőségű királyok folyamatos szerephez jutnak Bonon (Vononész) és utódaik révén. Média²⁰⁶ története úgy tűnik önállóan is megállóvá növekszik a nagy Pártosország történetén belül. Mit keresnek hát a médek a pártos trónon, akik állítólag indoeurópaiak lettek volna a szkítákkal együtt? Ennél még sokkal érdekesebb az a kérdés, hogy kik ők valójában, hisz a párthiai méd királyokat az elkötelezett nemzeti dinasztia vagy nemzeti párt részeként tudjuk? A kérdés megvilágítása megér kis kitérőt.²⁰⁷

Az antik szerzők egybehangzóan tanúsítják, hogy a médek a szkíták rokonai voltak, valamint azt is, hogy a későbbi óperzsa birodalmat eredetileg a médek szervezték meg és a perzsa Kúr (Kuras, görög torzítással Kyros), a méd nagykirály vazallusa, palotaforradalom-szerűen ragadta magához a hatalmat, arra hivatkozva, hogy anyja a méd király leánya volt. Később is, az óperzsa birodalom fennállása alatt, a médeket mindvégig egyenrangúnak tekintették a perzsákkal. Ráadásul a XIX. század kutatásai kimutatták, hogy a perzsák kultúrájukat, művészetüket, az államszervezés, államvezetés módszereit mind a médektől vették át. Ilyen körülmények között a médek irániságához a XIX. századi indogermanisztika szemléletében kétség sem férhetett. Ez a kb. 150 éve megfogalmazott vélemény azóta is változatlanul fennáll és már annyira beleivódott a tudományos és nem tudományos köztudatba, hogy senkinek eszébe sem jut esetleges tudományos bizonyítékai után érdeklődni.

A médekről ránk maradt tudósításokat F. W. Kőnig gyűjtötte össze “Älteste Geschichte der Meder und Perser” című munkájában. Ismerkedjünk meg mi is – Kőnig nyomán – közelebbről a médekkel.

Már a bevezetőben megtudjuk, hogy a médek nyelvéből úgyszólván semmit sem ismerünk. Népileg zömük az őslakos szubartuiak, gutik, lulluk, chaldok (urartuiak) és kasszuk közül került ki. Csak vezető rétegük volt iráni.

Itt szükségesnek tartjuk kiemelni, hogy az említett népek egytől-egyig ragozó nyelven beszéltek és a nemzetközi tudományos világ egybehangzó megállapítása szerint sem indogermánok, sem pedig szemiták nem voltak.

²⁰⁶ A médek az indoeurópaiak szerint indoiráni nyelvet beszélő nép lettek volna. E megfogalmazás szerint részei lettek volna a nagy indoeurópai nyelvcsaládnak: Perzsia nyugati részén éltek. Először Kr. e. 836-ban említik őket. Nagy Küaxarész Kr. e. 618-602 között megsemmisítette az asszír birodalmat (Ninive elfoglalása Kr. e. 612-ben), elfoglalta Irán nagy részét és Örményországot, valamint behatolt Kis-Ázsiába. Birodalmának fővárosa Ekbatana (Hamadán) volt. Utóda Asztüagész, döntő vereséget szenvedett Kuros (Kürosz, Kyros) perzsa királytól (Kr. e. 550.), állama perzsa uralom alá került, és a Kr. e. I. századra beleolvadtak a perzsa népességbe – írja az Officina Egyetemes Lexikon (Officina Nova, Budapest, 1994. 595. o.) Ha ez utóbbi állítás igaz lenne, akkor Pártosország trónján nem láthatnánk a média*i* illetőségű királyokat a Kr. utáni századokban, mert már régen perzsáknak kellene lenniük. Miután azonban nem azok, hanem elszánt nemzeti irányultságú pártos (méd) uralkodók, az Officina Egyetemes Lexikon állításai eszerint nem fedik a való helyzetet, és akkor igen tapintatosan fogalmaztuk meg a saját dugájába dőlő indoeurópai megállapításáról véleményünket.

²⁰⁷ A ma a sajtóra tévesen használt nemzetközi szó, - a *média* – semmilyen kapcsolatban nem áll Média országának nevével, amely a ragozó nyelvű médek országa volt. A médium szónak Az *idegen szavak és kifejezések szótárában* 5 jelentését ismertetik: 1. A spiritiszták elképzelése szerint az emberek és a szellemi világ között közvetítő személy, 2. Szuggerálható, hipnotizálható személy 3. Valamilyen kellemetlen tevékenység szenvedő alanya 4. (vegyészetben) közeg 5. Tömegközlelési és tömegtájékoztató eszköz. Emiatt a *média* szót a médiumra alkalmazni és használni nemcsak szörnyű tudatlanságot mutat, de terjesztése ellentmond minden józan észnek is. Persze ha valakiknek nem felel meg a jó öreg magyar *sajtó* szó, - amelyet mindenki ért - akkor a józan ész szabadnapot vesz ki.

Közvetlenül a fentiek után König kijelenti, hogy a legtöbb fejedelemnév nem iráni. Majd a médek egynejűségét emeli ki a szubartui őslakosság többnejűségével szemben, nyomatékosan aláhúzva, hogy íme, ez is az indogermán felsőbbrendűség jele. Néhány oldallal később azonban egy Média elleni asszír hadjárat leírásánál elbeszéli, hogy az asszírok egyedül az iráni nevet viselő Ramateja törzsfő tartományából hurcoltak fogságba háremnőket (Weiber), míg a többi szubar nevű főúr területeiről csak feleségekről (Frauen) tudósít az asszír forrás.

König végül összegezi az ismert méd nyelvemlékeket. Méd közszavak nem maradtak ránk, csak tulajdonneveket ismerünk, két asszír hadijelentésből. Az első – Kr. e. 800 körül – 28 nevet sorol fel. Ezekből 19 biztosan nem iráni, 4 chald (urartui-hurri), 4 ismeretlen és 1 “könnte einem Avestanamen entsprechen” (magyarul: “megfelelhet egy avesztai névnek”). A második emlék – Kr. e. 700 körül – 26 nevet közöl. Ezek közül 5 “iráni hangzású” (sic!), a többi más – állapítja meg König.

Ezek után már csak mintegy ráadásként említjük meg, hogy a méd királyi család őse és alapítója, Dajauku, szubartui nevet visel, az óperzsa achaimenida dinasztia alapítója, Teispes neve pedig urartui-hurri (v.ö. a Tesup és Teseba hurri istennevekkel, valamint Tuspa, Urartu fővárosa nevével.)

A Kr. e. 8/7. század fordulóján Elő-Ázsiában először említett szkíták - “askuzai” vagy “asguzai” – két első királyának nevei, Bartatua (Partatua) és Madyas pedig ősi kappadókiai szubar nevek – írja König. Meg is jegyzi ehhez, hogy e nevek tanúsága szerint a szkítáknak már tetemes idővel első említésük előtt Kappadókiában kellett lakniok. Felettből érdekes az is, hogy a méd előkelők között olyan ősi nevek is előfordulnak, mint pl. Zutirna vagy Uzitar, amelyek a III. Kis-i dinasztiaiban szereplő Zimutar és Uziwatar neveknek csupán egyszerű variációi. E feltűnő, a 3. évezredbe mutató névpárhuzamokkal kapcsolatban emlékeztetünk a *mada* népnév korai előfordulásáról elmondottakra (Kr. e. 1600 körül biztosan, 2350 körülre helyezve pedig legendás elbeszélés keretében említik a források a *mada* nevet, valamint a *mada* és a *szubar* (*szubir*) nevek különféle hangalakú variációinak több mint két évezreden keresztül folyamatosan kimutatható szorosán egymás mellett való szereplésére az írásos emlékekben.²⁰⁸ Előbbieket megtoldhatjuk még Herodotos máshol is idézett nevezetes megállapításával, miszerint a Kárpát-medencében élők méd módra öltöztek.

Így fest tehát a valóságban a médek irániságának az egész világon szentül hitt tétele.²⁰⁹ Láthatjuk, hogy a médek eszerint a perzsák etruszkjai, vagyis a latinokhoz hasonlóan a perzsák a médek közé furakodva váltak műveltté, de ugyanakkor folytatták vérgőzös történelmüket új ruhájukban. Ha e párhuzamunkat kiegészítjük a dórok befurakodásával a pelazgok – köztük a bodrogkeresztúriakkal – közé, megleltünk egy új fonalat az indoeurópaiak keletkezésének titkára. A recept úgy szól, hogy végy egy ragozó nyelvű magyarit népet, igazd le, keveredj el vele, vedd át műveltségét, változtasd meg hitét, erőltess rá az erőszakos szellemet, tűzz ki világuralmi terveket és takaríts el mindenkit az utadból. A latinok, asszírok, perzsák, görögök összeolvadása, etnogenezise ennyiben adható meg nagy vonalakban. Ugyanez a helyzet a germánokkal és szlávokkal is. Megváltoztatott tudatú és nyelvű véreinket láthatjuk hát mindenütt a világ kifosztásán ügyködni, de persze jelenlétükkel csak az embermennyiséget szolgáltatják. Ahogy a vallási ügyekben is a végleges változásokat rögzíthettük csak, úgy bármilyen fájó, az erőszakos új népek már nem mi magunk vagyunk, hanem valaki más. Ezért az általuk elkövetettek miatt nem mi vagyunk a felelősök, hanem a beolvasztó gátlástalanok. Folytassuk e kitérő után most a pártos haditörténetet.

²⁰⁸ További részletek a *mada* és *szabir* nevek folyamatoságára Götznlé, I. 36-38. o.

²⁰⁹ Götz László: Keleten kél a nap. Püski, Budapest, 1994. 84-85. o.

34-ben Artaxia, Armenia királya meghalt. Artabán legidősebb fiát, Arszákot teszi meg királlyá, ugyanakkor követei útján a Vonon után Szíriában és Kilikiában maradt kincset a rómaiaktól visszaköveteli. 35-ben Simac, aki mind származására, mind birtokainak kiterjedésére nézve egyike volt a legelőkelőbb pártos országnagyoknak, de aki II. (III.) Artabánnak soha nem volt barátja, ennek tehát, valamint bátyjának a gazdag Abdusnak titkos befolyása következtében pártos főemberek jelentek meg Rómában II. (III.) Artabán király tudta nélkül, akik Frahát király fiát, Frahátot kérték királlyul. Tiberius teljesítette kívánságukat, Frahát Szíriába megy, de itt hirtelen megbetegszik s meghal. Ekkor Tiberius III. Artabán vetélytársául Tiridat²¹⁰ királyi sarjadékot lépteti fel, erre Artabán övétől elhagyatva Scythiába menekül. A pártosok Tiridatot királyuknak választják. 36-ban II. (III.) Artabán szkíta segélyhadakkal visszatért, az időközben meggyűlölt Tiridatot elűzi Szíriába, s halálos ellenségét Tiberiust levélben felhívja, hogy a polgárok gyűlöletét önkéntes halálával elégítse ki.

37-ben Caius Caligula lett a császár, akinek barátságát kérte II. (III.) Artabán, s követével Vitelliusszal az Eufrátesznél találkozván a római hadijeleket és a császárok arcképeit tisztelettel fogadta. 39-ben a pártosok Armeniát Caligula ellenzése nélkül elfoglalták.

41-ben Adiabene királya Izat, Claudius császárhoz és II. (III.) Artabánhoz kezeseket küld, azonban Artabán nemsokára elüzetve Izathoz menekül, kinek segítségével országát visszanyeri, mígnem 43-ban meghal.

040-05 kép II. Gotar²¹¹

²¹⁰ Más forrásokban: Tiridates, Tiridatész

²¹¹ A www.parthia.com éremgyűjtő honlap cng_710799.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Mr. Victor England, Classical Numismatic Group. A kép közzlése Victor England szíveségéből és engedélyével vált lehetségessé.

040-050 kép I. Bardan²¹²

Követi őt Gotarz²¹³, aki több kegyetlenséget követ el, így testvérét, Bardant száműzi. Bardan²¹⁴ viszont látva, hogy a pártosok meggyűlölték Gotarzt, megtámadja és elkergeti. Gotarz azonban a dahák és baktriaiak segítségével felújítja a harcot, s a csak előbb elfoglalt Seleuciából Bardant kiveri. A pártosok ily folytonos belviszályait kihasználva Mitridat²¹⁵ Armeniát elfoglalja a pártosoktól, a Claudius császár őt ott királlyá teszi.

E nagy veszteségre a pártos királyok kibékélnek, s az istenek oltáránál jobb kézzel szövegségre léptek elleneik megbosszulására. Ennek folytán Bardan maradt királynak, Gotarz pedig Hircaniába vonult. Bardan ezután Seleuciát ismét elfoglalja, mígnem 47-ben övéi által egy vadászaton megöletvén az országot ismét Gotarz veszi birtokba. Kegyetlenkedését azonban nemzete nem tűrhette. 49-ben titokban követeket küldtek Rómába, akik Bonon (Vonon) fiát Meherdatot kérték királyokul. Claudius császár a szíriai kormányzónak, Caius Cassius Longinusnak²¹⁶ megparancsolja, hogy Meherdatot az Eufrátesz partjához vezesse el. Gotarz megtámadja és elfogja Meherdatot, s 50-ben maga is meghal. Az ő idejében, 45-ben Tamás apostol Ázsiában a szaka szkítáknak, pártosoknak, valamint az európai szkítáknak és trákoknak hirdette először Krisztus tanát.

²¹² A www.parthia.com éremgyűjtő honlap pdc_3591.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Christoph Raab, Dr. Busso Peus Co. A kép közlése Dr. Busso Peus utóda, Christoph Raab szíveségéből és engedélyével vált lehetségessé.

²¹³ II. Gotarész (40-51). Testvérével, I. Vardanésszel (más forrásokban Bardan) évtizednyi harcot folytat a trónért.

²¹⁴ I. Vardanész

²¹⁵ Mitridatész

²¹⁶ Ez csak rokona Crassus volt quaestorának. Szigorú erkölcsű szabadelvű férfiú, 30-ban konzul, 40-41-ben Ázsia provincia, majd 49-ben Szíria kormányzója (proconsul). Nero gyűlölte, hogy ősei között ott van Caesar gyilkosa és Szardíniába számkivetette a vak embert, ahonnan csak Vespasianus hívta vissza. (Tacitus ann. 16, 7. 9. Suet. Ner. 37. Plin. Ep. 7, 24.) Pecz Vilmos: Ókori lexikon. Franklin, 1902. I. 383.

40-07 kép II. Vonon (Bonon) pártos király²¹⁷

40-08 kép I. Bolog pártos király²¹⁸

²¹⁷ A kép forrása a <http://128.241.154.94/tkm/parthia/> éremgyűjtő honlap i_par_368_o.jpg jelzésű képe. By courtesy and with the permission of Thomas K. Mallon. A kép közzlése Thomas K. Mallon szíveségéből és engedélyével vált lehetségessé.

Utána II. Bonon²¹⁹ médiái kormányzó hivatott a trónra, de csakhamar meghalt, így fia követte. I. Bologes,²²⁰ aki Media kormányát bátyjának, Pacornak adta át, 52-ben beütött Armeniába, ahová másik testvérét Tiridatot kívánta királyul behelyezni, azonban Pharasman fia Rhadamis nagybátyját, Mitridatot megölvén Armeniát elfoglalja, s I. Bologot visszaüzi. 54-ben az ország kérelmére a pártosok ismét megtámadják Armeniát, azonban Nero 56-ban Corbulót küldi ellenük, mire 57-ben a békét megkötik.

E béke nem volt tartós, mert a rómaiak Tigrant²²¹ tették Armenia királyává, aki a pártosok határait kezdte pusztítani. I. Bolog pedig Tiridatot visszahelyezendő a római és armeniai hadsereget támadja meg, s megverve őket Tiridatot, testvérét a trónra segíti. Tigran eközben elfoglalja Artaxatot.²²² Ekkor I. Bolog a római császárhoz követeket küldött, de siker nélkül.²²³

A méd Tiridat Armenia trónján két tűz között volt. A köztudottan római érdekerületnek számító Örményország trónja már eddig is sok erőpróbát idézett elő. Ugyanezt gondolták a pártosok is, a rómaiak szíriai berendezkedése óta még inkább. Elestével záródna a római gát a pártosok előtt nyugat felől. No nem pártos hódító lendület elől zárná el a lehetőséget, hanem teljessé lenne a római zár a szárazföldön. A két nagyhatalom háborújában Szíria és Örményország stratégiai jelentőségű terület, ezt mindkét fél igen jól tudhatja. Bolog két vasat is tart a tűzben egyszerre: Örményországot sem akarja elveszíteni, de lehetőleg fivére királyságával együtt nem. Ez igen lényeges érdekeket nézve, ismervén általuk is ugyanakkor Néró császár jellemét, úgy tűnik, hogy a csavaros eszű médiái uralkodók céljaik elérése érdekében hatalmas színjátékba kezdtek. Mindenesetre az alábbi esetet olvasva nehéz másra gondolni....

Tiridat 64-ben elhatározta, hogy Nérót császári udvarában ünnepélyesen meglátogatja. Saját fiaival kívül nejét, s Volog, Pacor és Monobaz gyermekeit magával vive, 3000 főnyi fényesen öltözött pártos lovasság és sok római kíséretében útnak indult. Tiridat lóháton utazott, oldalánál neje, aki hazai szokás szerint arca elfedése végett arany sisakot viselt. Útja hosszú diadalmenet volt, a városok és a nép díszöltönyben s ujjongó örömmel fogadták, s mindennel, mire útjában szükség volt, ingyen szolgáltak neki. Az utazás 9 hónapig tartott s a naponkénti útiköltség 800 sestertiumot vagyis 600 fontot tett ki.

Itáliában Néró pompás kocsikat küldött elébe, melyeken hozzá Nápolyba²²⁴ megérkezett. Amikor Néró elé bocsátották, kardját, bár követelték, nem tette le oldaláról, hanem hüvelyébe beszegezte. Eképpen térdeit meghajtva s kezeit égre emelve, Nérót mint urát üdvözölte. Néró szíves vendégszeretettel fogadta, Puteoliban²²⁵ kedvéért lovagi játékokat tartatott szabadosa, Patrobius rendezésében.

²¹⁸ A www.parthia.com éremgyűjtő honlap cng_714626.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Mr. Victor England, Classical Numismatic Group. A kép közlése Victor England szíveségéből és engedélyével vált lehetségessé.

²¹⁹ II. Vonones, Vononész. Nem szerepel a pártos királylistán, feltehetően rövid uralkodása miatt.

²²⁰ I. Vologészész vagy Vologazesz (51-78).

²²¹ Tigranész

²²² Artaxata városa

²²³ Fehér M. Jenő: A párthusok antik forrásai. Buenos Aires, 1979. 17-18. o.

Fehér forrása Bihari János, Debrecen, 1936. Birtokomban van az eredeti is. Az irodalmi hűség kedvéért megjegyzem, hogy Fehér M. Jenő hivatkozás nélkül használja Bihari János munkáját. A pontosság kedvéért: fénymásolatban hozza a forrást hivatkozás nélkül a saját neve alatt. Ez nem szép dolog, van ahol ezt egyszerűen szellemi javak ellopásának nevezik.

²²⁴ Neapel, 50.000-es ókori város a mai Nápolytól beljebb a szárazföldön.

²²⁵ Ókori kikötőváros a mai Nápoly helyén, 300.000 lakossal.

Tiridat kitűnő magas helyet foglalt el, ülőhelyéről a színpadba bocsátott vadállatokat lándzsával átszúrta, s egy erősen kihajított lándzsával egyszerre két bikát megsebesítve leterítette.

Ezután őt Néró nagy pompával Rómába vitte. A világ fővárosát kivilágították és koszorúkkal díszítették fel, nagy sokaság hullámozott az utcákon, de különösen a főtéren – a Forumon – nagy tömeg várakozott. A tereket fehér tógákba öltözött koszorús nép sorba állva foglalta el, ezeken kívül a fényes fegyverzetű katonaság volt, fegyvereik s harci jeleik villám módra ragyogtak, az épületek tetejét, az azt ellepő sokaságtól látni nem lehetett. Mindezt ekként éjjel elrendezve, Néró kora reggel diadalmeneti díszöltönyt felvéve, a főtanács és testőrsége kíséretében a főtéren megjelent, s az emelvényen császári trónját elfoglalta.

Tiridat fényes kísérettel, harcosok sorfalai között vonult a főtérré, s az emelvényhez érve Nérót a fentebbi módon tiszteletteljesen üdvözölte. Erre ujjongó lárma harsogott fel úgy, hogy Tiridat kissé megzavarodva megállt. A prétor csendet parancsolt, mire Tiridat így szólt:

“Uram! Arszaak unokája, Volog és Pacor királyok testvére, a te szolgád jött, hogy téged, mint istent, mint Mithrat tiszteljen. Én az leszek, amivé akaratos tesz, mert te vagy az én akaratom, s kezeidben van sorsom.”

Mire Néró válaszolt: “Hogy ide jöttél, azt helyesen tetted, hogy színpad előtt megjelenj, mert amit sem atyád nem hagyott rád, sem testvéreid nem adtak, s tartottak meg, azt én adom neked: Armenia királyává teszek, hogy mind te, mind azok megtudják, miszerint hatalmamban van országokat adományozni s elvenni.” Ekkor parancsolta, hogy foglalja el a széket, amely e célra a trón elé volt állítva. Ekkor Tiridat Néró lábaihoz leülve, Néró a fejére tette a koronát, mire a temérdek sokaság örömkialtásokban tört ki.

Ezután a színpadon a főtanács rendeletére ünnepélyes előadást tartottak, s nemcsak a színpad, hanem annak környéke, s minden ami oda bejutott, arannyal volt feldíszítve, amiért is e napot aranynapnak nevezték. Mindezt nagy vendégség követte. Tiridat annyira megnyerte Néró kegyét, hogy eltávoztakor 2000 sestertiumot kapott ajándékba, s megengedte neki Artaxata felépítését. Erre Nérótól építőmestereket is kapott, majd 65-ben visszatért Armeniába.

Bologot is több ízben hívta Néró császár, hogy látogassa meg őt Rómában. Ez nem viseltetett iránta jó szívvvel, a meghívásra így válaszolt: “neked sokkal könnyebb oly messze tengereken utazni, mint nekem, ha tehát Ázsiába jössz: határozzuk meg, hogy hol találkozunk.”

Néró halála után 68-ban Bolog Vespasianhoz²²⁶ Alexandriába követeket küldött, s béke s barátság jeléül 40 ezer lovas íjász pártos sereget ajánl segítségére, ami köszönettel elfogadtatott. Ugyanebben az évben Vespasian fia Titus²²⁷ legyőzve a zsidókat az Eufrátesz partján Zengma körül ütött tábornak, ahol Bolog követi megjelenve Titusnak a győzelemért arany koronát adtak.

69-ben Antiochus comagen²²⁸ király Rómától elpártol, s a pártosokkal szövetkezik. Vespasian serege által elfogatván fia Epiphan a pártosokhoz menekül, kinek érdekében Bolog Vespasiánál levéllel közbejár.

Eközben a hyrkánok királya a pártosoktól elpártolva az alánoknak 73-ban utat enged, akik a Vaskapun²²⁹ át Mediába berontva, azt minden ellenállás nélkül annyira pusztítják, hogy Pacor méd király kénytelen volt elmenekülni. Innét Armeniába nyomulnak, ahol Tiridatot megverik és csaknem elfogják.

²²⁶ Titus Flavius Vespasianus római császár, 68-79.

²²⁷ Titus (Flavius) római császár, 79-81.

²²⁸ Kommagéné kisázsiai királyság, pártos érdekerület.

²²⁹ Ez a Vaskapu a Kaukázus gerincén épített védművet takarja, később a szabirok is itt védték a mögöttes hátszöveget az arab hódítók ellen hétszáz évvel később.

Bolog már saját országát, Pártosországot látta fenyegetve. Vespasiántól kért segítséget az alánok ellen, de az efeletti tárgyalások közben az alánok sok zsákmánnyal és fogollyal rakodtan visszavonultak. Végül 90-ben Bolog meghalt, és fia Pacor²³⁰ követte őt. 92-ben Domitiant²³¹ ez félelemben tartotta, s hogy tekintélyét még inkább növelje, 93-ban Decebál dák királlyal barátságot kötött. Uralkodása alatt rég nem élvezett külső béke volt. A szépművészet és ipar országában virágzásnak indult. Maga a Bordan²³² által alapított Ktesziphon városát megnagyobbította, pazar fényvel elborította, és a pártos királyok téli lakául rendelte. Ifjabb Plinius Trajánhoz írt levelében Pacornak drágakőbe vésett képéről emlékezik. Fontosabb hadi események nélkül, de belviszály közt fejezte be életét, s úgy látszik trónjától megfosztva halt meg 107-ben.

040-09 kép I. Oszro²³³

040_091 kép II. Pacor²³⁴

²³⁰ Pacor, (más forrásokban Pakórusz, Pakorosz), 90-107.

²³¹ Domitianus római császár, Flavius Vespasianus másik fia, 81-96.

²³² Más forrásokban: I. Vardanész, Vardan, Bardan, 40-51.

²³³ A kép forrása a www.parthia.com éremgyűjtő honlap hd_c2939a.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Mr. Henri Delger. A kép közlése Henri Delger szívésségéből és engedélyével vált lehetségessé.

Más forrásokban Oszroész, Chosroe, Chosro, Kosroes stb.

Utána öccse Oszro (Chosro)²³⁵ lépett a trónra 108-ban, s a pártosok az ő iránti vonzalomból mellőzték Pacor fiát Partamasirt, akit, hogy megbékítsen Oszro, őt Nagy-Armenia királyául jelölte ki, s Tiridat fiát Exedart a rómaiak szövetségesét országától megfosztván, helyébe Partamasirt iktatta be a királyi székbe 112-ben. Armenia ebben az időben a rómaiak csatlósállama volt. Oszro e merészségén, hogy Traján császár beleegyezése nélkül Armenia felett intézkedik, Traján hajlott kora dacára haddal támad a pártosokra. 112 októberében Rómából elindulva 113-ban Athénbe érkezik, ahol nemsokára Oszro követői megjelennek. Ajándékaikat átadva kérik Trajánt, hogy Armeniát Partamasirnak engedve kössön velük békét. Traján válasza csak ennyi volt: ha majd Szíriába érkezik, megtesz mindent, amit lehet. Ezután Kisázsian keresztül ősszel Seleuciába érkezett, innét 114 januárjában a szíriai Antiokiába vonult be fején olajágból font koszorút viselve.

Partamasir látva, hogy Traján hatalmas léptekkel közeleg, levélben mint Armenia királya pártfogását kérte, de erre Traján nem is válaszolt. Armeniát elborította seregével, Partamasirt elűzte és az országot ismét római uralom alá hajtotta. Ezután átkelt az Eufráteszen, elfoglalta Nisibist és Batnát, s téli szállásra ismét Antiokiába tért vissza. 116-ban megtudva, hogy a pártosoknál Oszro és Partamasir között polgárháború tört ki, Traján seregét a Tigris folyamon átszállítja, Adiabenét, Arbelát elfoglalja, sőt a pártos királyi város Ktesziphonba is ünnepélyesen bevonul, s felveszi a Parthicus melléknevet.

²³⁴ A kép forrása a www.parthia.com éremgyűjtő honlap coins/cng_713769.jpg, jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Mr. Victor England, Classical Numismatic Group. A kép közlése Victor England szíveségéből és engedélyével vált lehetségessé.

²³⁵ Más forrásokban: Oszroész, Oszroész 108-134 körül uralkodott, máshol (Bakay) 106-148.

40-10 kép Partamasir pártos ellenkirály Kr. u. 116 (117).²³⁶

117-ben Traján hazaindulni készül, amikor az általa eddig meghódított tartományok fellázadva elpártoltak. Ezek ellen hirtelen Lusius és Maximus vezéreket küldi, de Maximus vereséget szenved, Lusius visszafoglalja Nisibist, Edessát ostrommal beveszi, felpredálja és felgyújtja. Seleuciát szintén elfoglalja és lángba borítja. Traján azonban tartott a pártosok fegyverétől és elhatározta, hogy királyt ad nekik, és ezáltal a belviszályt tovább fűtve egymás ellen használja fel erejüket. Alighogy Ktesziphonba érkezik, Partamasirt, Oszro vetélytársát nevezte ki a pártosok királyának. Innét az agarénokat támadja meg, de szerencsétlenül, mert kénytelen volt visszavonulni. Eközben Selinuntban megbetegedett és a ciliciái Augustusban meghalt. Utóda Hadrian,²³⁷ a szíriai hadak fővezére.

118-ban Hadrian császár elődjével ellenkező eljárást követett. A Traján által meghódított, de ismét elpártolt nemzeteket a Tigrisen és az Eufráteszen túl nem háborgatta, s látva, hogy Partamasir a pártosok szeretetét nem képes megnyerni, őt onnan elhozván a közeli népek királyává tette. Általában a pártosokkali baráti viszonyra hangsúlyt fektetett. Armeniának megígérte, hogy az eddigi követ helyett királyt kap. Asszíria, Mezopotámia és Armenia területéről a római sereget visszavonta és a birodalom határául az Eufráteszt jelölte ki. A pártosok eközben törvényes királyukat, Oszrot visszahívták, Asszíriát és Mezopotámiának korábban is bírt részét az országhoz visszacsatolták. Ezután béke volt a pártosok országában s e kedvező időt Oszro a kül- és belháborúk miatt elgyengült ország megerősítésére fordította.

130-ban Hadrian meglátogatta Ázsia városait az Eufráteszig, s az ekkor kitöréshez közelelvő pártos háborút lecsendesítette. Találkozott Oszroval, akinek Traján által elfogott leányát szabadon bocsátotta. Megígérte a szintén Traján által zsákmányolt királyi székének visszaadását is, de ezt Ázsiából hazatérve sem teljesítette. Ezután Oszro király 134 körül meghalt.

040-11 kép II. Bolog pártos király²³⁸

Utána fia II. Bolog²³⁹ örökölte a királyi széket. 138-ban Hadrián meghalt, utóda Antonin²⁴⁰ lett. Uralma idején II. Bolog sikertelenül próbálta Armeniát visszaszerezni, ezutáni uralkodása békében folyt 149-ben bekövetkezett haláláig.

²³⁶ A kép forrása a <http://128.241.154.94/tkm/parthia/> éremgyűjtő honlap i_par_423_o.jpg jelzésű képe. By courtesy and with the permission of Thomas K. Mallon. A kép közzlése Thomas K. Mallon szívességéből és engedélyével vált lehetségessé.

²³⁷ Publius Aalius Hadrianus, 117-138.

²³⁸ A www.parthia.com éremgyűjtő honlap pdc_4789.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Christoph Raab, Dr. Busso Peus Co. A kép közzlése Christoph Raab, Dr. Busso Peus utóda szívességéből és engedélyével vált lehetségessé.

²³⁹ Más forrásokban: II. Vologeses, Vologész, Vologez, 134-149.

040-12 kép III. Bolog pártos király²⁴¹

Utána III. Bolog²⁴² uralkodott, akinek szintén békében és nyugalomban folyt uralkodása Antonin haláláig, s ez időről a pártosokról a római írók hallgatnak. Majd Antonin halála után 161-ben Bolog berontott Armeniába, onnét Sohaem királyt elűzte, ezután az ellene Severian vezérlete alatt fegyverre kelt egész római sereget Armeniának Elegia nevű városánál minden felől bekerítvén vezéreivel együtt nyílzápor által megsemmisítette. 164-ben Bolog beütött Szíriába, de onnét Cassius római hadvezér visszaverte, sőt a következő évben Bologot üldözve átkelt a Tigrisen, feldúlta Seleuciát, Ktesziphonban Bolog király palotáját lángba borította és elpusztította. E hadjárat azon szomorú eredménnyel végződött a pártosokra nézve, hogy Mezopotámiát a római birodalomhoz csatolták, és visszanyerniük soha többé nem sikerült.

166-ban Pártosországban belső zavarok ütnek ki, Bologot elűzik, s helyébe a nem Arsák házbéli pártos országnagyot, Monnest választják királyul. Ez a rómaiakkal kötött békében Mezopotámiát a Tigris folyóig a rómaiaknak engedni át, emiatt elűzik, s ismét Bologot hívják a trónra, aki azután 192-ben meghalt.

²⁴⁰ Titus Aalius Antoninus, 138-161.

²⁴¹ A www.parthia.com éremgyűjtő honlap pdc_4799.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Christoph Raab, Dr. Busso Peus Co. A kép közlése Christoph Raab, Dr. Busso Peus utóda szívességéből és engedélyével vált lehetségessé.

²⁴² Más forrásokban: III. Vologeses, Vologézész, Vologez, 149-192.

040-13 kép IV. Bolog pártos király²⁴³

Az uralkodásban IV. Bolog²⁴⁴ követi, aki 193-ban a Szíriában császárrá kikiáltott római hadvezér, Pescennius oldalára áll, 194-ben Pescennius Sever²⁴⁵ elől a pártosokhoz menekült éppen, azonban elfogták és megölték. Sever elnyervén a császárságot, bár a pártosokat gyűlölte, azonban még ekkor haddal sem megtámadni, sem a Parthicus cím föl vételével ingerelni nem merészkedett. 197-ben a belviszályok miatt hanyatlásnak indult pártosok kihasználva Severnek saját belháborúkkal volt elfoglaltatását, Mezopotámiába törnek. Nisibist bekerítik, de azt Laetius római hadvezér mindaddig védelmezte, míg Sever 198-ban nagy sereggel Szíriában termett, mire a pártosok az ostrommal felhagytak és hazavonultak.

199-ben Sever Szíriában készült a pártosok elleni hadjáratra. Őket megrohanván a Tigrisen átkel, Ktesziphont elfoglalja, s katonáinak harci zsákmányul engedi elpusztítani. Bolog király palotájából eképpen kiűzve ebben az évben meghal.

Utána Pacor uralkodott 199-209-ig. Alatta Pártosország az országnagyok folytonos viszálykodásai miatt alább szállván a nemzet külhatalma is gyengülni s hanyatlani kezdett.

²⁴³ A www.parthia.com éremgyűjtő honlap peg_9951407.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Fred Knust, Pegasi Numismatics. A kép közlése Fred Knust, Pegasi Numismatics utóda szíveségéből és engedélyével vált lehetségessé.

²⁴⁴ Más forrásokban: IV. Vologeses, Vologézész, Vologez, 192-199.

²⁴⁵ Septimius Severus római császár 193-211

040-14 kép V. Bolog pártos király²⁴⁶

040-15 kép IV. Artabán méd király²⁴⁷

²⁴⁶ A www.parthia.com éremgyűjtő honlap pdc_7235.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Dr. Busso Peus. A kép közzlése Christoph Raab, Dr. Busso Peus utóda szívésségéből és engedélyével vált lehetségessé.

²⁴⁷ A www.parthia.com éremgyűjtő honlap pdc_6768.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Dr. Busso Peus. A kép közzlése Christoph Raab, Dr. Busso Peus utóda szívésségéből és engedélyével vált lehetségessé.

040-16 kép VI. Bolog pártos király²⁴⁸

040-17 kép VI. Bolog pártos király²⁴⁹

²⁴⁸ A www.parthia.com éremgyűjtő honlap pdc_4808.jpg jelzésű képe. Director Edward Hopkins. By courtesy and with the permission of Dr. Busso Peus. A kép közzlése Christoph Raab, Dr. Busso Peus utóda szíveségéből és engedélyével vált lehetségessé.

Utódja V. Bolog lett, aki 209-216-ig uralkodott. Ez testvérével Artabánnal a trón felett viszálykodott 219-ig, az ezalatt meggyengült pártos sereget 215-ben Caracalla római császár megtámadta és megverte, 216-ban a pártos városokat kegyetlenül pusztította.

Követte IV. Artabán, aki alatt a pártosokat nagy csapás érte.

A császárok nagy emberek voltak Rómában, mert majdnem az akkor ismert egész világ hatalmuk alatt állt, de még nagyobb volt az erkölcsi süllyedés a császárok udvarában és jellemében. Caracalla²⁵⁰ testvérét és kormánytársát Getát szellemdús anyja, Julia Domna karjai közt gyilkolta meg.²⁵¹ Ismerve elődje, Sever császárnak azon jelmondatát: “csak a sereget nyerd meg, a többi alattvalókkal ne gondolj” – a katonák közt pazarolva kiosztott nagy összeg pénzért a hadsereg őt egyedüli császárnak kiáltotta ki. Az emberi névre nem méltó zsarnoknak első tette volt, hogy Geta pártolóit, barátait, udvari szolgálóit, művészeit kímélet nélkül meggyilkoltatta – s mindezt büntetlenül tehette, mert a megvásárolt lelkű hadsereg kegyét a legaljasabb módon maga részére megnyerni nem átalotta.

Hogy nagy embernek lássék, Nagy Sándort kezdte utánozni, elment Ázsiába, felkereste sírját s odahelyezte köpenyét és drágaságait. Ezután Egyiptomban, Alexandria városában – egy reá irányzott gúnyos célzás gyanúja miatt – a védtelen népen iszonyú mészárlást követett el, majd Antiokiába ment. E néhány rémes tényt előre kellett bocsátani, hogy a következő tettén már kevésbé csodálkozzunk. Antoninus Caracalla a Parthicus név dicsőségére vágyott, s amit a szellemileg elsüllyedt római sereg fegyverével elérni maga sem hitt, azt minden képzeletet túlhaladó aljas hitszegés és álnokság útján érte el.

Fényes követség jelent meg tőle a pártos király, Artabán²⁵² udvarában igen gazdag ajándékokat hozva, s a császárnak egy levelét, hogy mivel őhozzá, mint császárhoz s császári születésűhöz nem illik, hogy bármilyen előkelő magánember leányát vegye nőül. S ha a római és pártos – a világ két leghatalmasabb birodalma egyesül, ellenállhatatlan erővel fog bírni, mert a római gyalogos, a pártos lovas íjászokból álló hadsereggel az egész világot meg lehetne hódítani, s e nagyszerű terv élete nyer azáltal, ha ő a pártos király leányát nőül megnyeri.

Artabán, mert ismerte az erkölcsileg lesüllyedt római udvar alattomos cselszövéseit, az ajánlatot el nem fogadva, azt válaszolta: római és külföldi nő közt a házasság össze nem egyeztethető, mert egymás nyelvét nem értik, életmód és ruházat tekintetében is egészen különböznek. Egyébiránt van a rómaiaknál is sok oly előkelő patricius család, mint nála az Arszakidák, melyből magának nőt választhat, s közülük egynek sincs arra szüksége, hogy nemzetségét ily egyetlen házassággal elkorcsosítsa.

E válasz Caracallát meglepte, de nem tágított, új és még fényesebb követséggel, még gazdagabb ajándékokkal jelent meg a pártos udvarnál, mely esküvel erősítette, hogy urának őszinte óhajta e házasságot létrehozni. Artabánt az eskünek előtte megtörhetetlennek hitt szentsége meggyőzte, leányát odaajánlotta nőül, s a császárt válaszában mátt jövődjének címezte. Midőn ennek híre terjedt, az egész pártos birodalom mozgásba jött, örülve előre a folytonos békének, minden kéz a római császár fényes fogadása ünnepséggel foglalkozott.

²⁴⁹ A kép forrása a http://128.241.154.94/tkm/parthia/éremgyűjtő_honlap_i_par_459_o.jpg jelzésű képe. By courtesy and with the permission of Thomas K. Mallon. A kép közlése Thomas K. Mallon szíveségéből és engedélyével vált lehetségessé.

²⁵⁰ Marcus Aurelius Antoninus római császár, 211-217.

²⁵¹ Mihelyt látta (Caracalla), hogy trónja megszilárdult, Geta hívei és katonái közül több mint 20.000-et megöletett. (Spart. Car. 8. Get. 6.) Ókori Lexikon I. Franklin, Budapest, 1902. 366. o.

²⁵² IV. Artabán pártos király, 216-226.

Nemsokára Caracalla számos és fényes kísérettel útnak indult, az Eufráteszen és Tigrisen akadály nélkül átkelve pártos földre érkezett, melyet már csaknem sajátjaként tekintett. Útjában mindenütt a lakosság áldozatokkal fogadta, az oltárokat felkoszorúzták, füstölő- és fűszereket vittek elébe, amely neki mind tetszett. Továbbhaladva, midőn a királyi székvároshoz Ktesziphonhoz közeledett, Artabán a város előtti síkra elibe ment, s itt fogadta, mint leánya vőlegényét s leendő vejét nagy pompával. A pártos nép virágokkal felkoszorúzva, s arannyal hímzett tarka ruháiba öltözve, e napot ünnepnek tekintette. Fuvolák, kürtök és dobok zenéje mellett járta szépmenetű táncát, mert ha bortól szokottnál jobb kedvre derülnek, szeretik magukat ilyen táncsal mulatni. Mikor ekként az összes népség egybesereglett, lovaikról leszállva azokat legelőre csapták, letették puzdráikat s íjaikat s osztogatták az italt áldozatul és ivásra.

A pártosok végtelen népcsoportja gyűlt egybe a királyi lakodalomra, s összevissza állongtak, semmi rosszat nem gyanítva, s egyedül arra törekedve, hogy a királyi arát festői nemzeti fényes öltözetében s ritka szépségét csodálhassák.

Ekkor Caracalla titkos jelt ad, a római nagyszámú kíséreti csapatok fegyveres kézzel megrohanják a védtelen népet, mely megrémülve a váratlan megtámadtatáson, a reá kímélet nélkül irányított vágások és szúrások elől futásnak eredt. Magát Artabánt, környező testőrei a nyakra-főre szaladó tömeg közül kiragadva lóra ültetik, s kevesektől kísérve nagy nehezen kimenekül. A pártos nép többi része, nem lévén lovaik készen, a gyors meneküléstől megfosztva, a gyalogos menekülésben pedig lábaikat is körülvevő hosszú öltönyeik által gátolva; tegzeik s íjaik sem voltak kezüknél, mert mi szükség lett volna ezekre a királyi menyegzőn?

Ily védtelen s fegyver nélküli állapotukban a római katonák köztük iszonyú mészárlást követtek el, vérfürdő jelölte az ünnepély helyét. Caracalla pedig gazdag zsákmánnyal és temérdek fogollyal megrakodva, ellenállás nélkül visszavonult, s katonáinak szabadrablást engedve, az útjába eső falvakat és városokat lángba borította. Arbelát elfoglalta, s a pártos királyok sírjait feltörette, csontjaikat szétszóratta. Ezután Párthia nagy részén keresztülvonult, s csak mikor katonái a gyilkolásba és rablásba belefáradtak, ezután tért vissza Mezopotámiába.

Innét azonnal követséget küldött a római szenátushoz és néphez tudatni, hogy ő egész keletet meghódította, s minden ázsiai fejedelmek magukat neki alávetették. A hír terjedése megelőzte a követek megérkezését, a szenátus tudta a dolog valódi állását, de a félelem és hízelkedés kimondatta velük, hogy Antonin Caracalla a Parthicus melléknevet kiérdemelte. ...

Nem sokkal ezután, még ez évben Caracallát, a kegyetlen zsarnokot testőrei egyike, Martialis Karrhae mellett Mezopotámiában megölte. Míg Róma az új császár választásával foglalkozik, Artabán vérbosszúra gyűjti egybe seregeit. Adventus nem vállalván, Macrin lett császárrá kikiáltva. Eközben Artabán 219-ben közeledik rémítő haderővel, nagy számú lovassággal, íjászokkal, s vértés vitézekkel, akik hosszú dárdáikat lovaik és tevéik hátáról szokták halált hozóan elröpíteni.²⁵³

Macrin Caracalla testőrparancsnoka volt. Caracalla 213-ban megverte a Castra Regina (Regensburg) ellen támadó alemannokat, a következő évben a Daciát fenyegető karpokat, majd a belső bajai miatt végvonaglósaiban levő Párthus-birodalom ellen fordult. E hadjárat során gyilkoltatta meg testőrparancsnoka, M. Opellius Macrinus (217). A hadsereg egy része Macrinust kiáltotta ki

²⁵³ A készülő pártos ellenválasz királyaik sírjainak feldúlása miatt sokkal jobban megérthető Herodotosz egyik tudósítása nyomán, amely a szkítákról szól. Dáriusz Kr. e. 512-ben a szkíták földjére érkezik és nagyon szeretne csatát kieroszakolni, de a szkíták ezt nem akarják, hanem kitérnek. Dáriusz türelmét veszítve felszólítja Idanthürszosz szkíta királyt a harcra, aki erre visszaüzen: Nekünk szkítáknak nincsenek sem városaink, sem megművelt földjeink, nem aggódunk hát, mert nincs mit elfoglalnotok, ezért nem igyekszünk harcolni veletek. De ha mindenáron gyorsan akarod eldönteni a dolgot, hát itt vannak szkíta őseink sírjai. Rajta, indulj el, keresd meg, és próbáld csak feldúlni őket, majd meglátod, harcolunk-e a sírjainkért ellenetek, vagy sem! (A görög-perzsa háború. IV. 127.)

császárnak. Ő az első, aki császári hatalmának megszerzésekor nem volt még tagja a senatori rendnek, s a senatustól sem kérte császári hatalma törvényesítését. A parthus hadjáratot gyors békekötéssel fejezte be, Róma nagyösszegű hadisarc fizetése ellenében megtartotta keleti birtokállományát.²⁵⁴ Szerzőinknek nyilván igazuk lehet és bizonyára nem tévednek, a közönséges gyilkos Macrin mezopotámiai szereplése folytán Róma leginkább a végvonaglásban lévő pártos birodalomnak szokott nagyösszegű hadisarcot fizetni..... Ez lenne az első olyan eset a történelem során, hogy tévedésből fizetnek hadisarcot. A második eset már bizonyosan nem a véletlen műve, mert: az arab származású Philippus Arabs (244-249) kisebb mezopotámiai területek átengedése és 500.000 denarius hadisarc árán gyorsan véget vetett a perzsa háborúnak.²⁵⁵ Ez azonban mind semmi ahhoz képest, ahogy a szaszanida perzsák némi pártos közreműködéssel a római császárt is elfogják 253-ban Edessánál 70.000 katonájával együtt, akik soha nem látják viszont kedves birodalmukat... De ne siessünk, Artabán és Macrin csatája csak most következik.

Az utolsó nagy pártos győzelem

Macrin seregét egybegyűjti, s harcra lelkesíti. Katonái a szorongatott helyzetet belátva hadi rendben várják a pártosok rohamát.

A Nap feljöttével Artabán nagy sereggel megjelenik. A pártosok vallási szokásuk szerint üdvözlik a napot s ezután iszonyú láрма és ordítózás közt folytonos nyílzápor mellett a lovasság által támadást intéznek a rómaiak ellen.

A rómaiak csapataikat jó rendben s kellő fedezettel állították fel, két szárnyra a lovasságot s a mór íjászokat, középre a gyors előrerohanásban ügyes gyalogságot, mely a pártosok lovassági rohamát vitézül fogadta. A pártosok azonban sok veszteséget okoztak temérdek íjászuk nyilai és vértes lovasaik hosszú dárdái által. Már a sebesültek száma nagyon szaporodott, mert bár közeli vagy gyalogharcban a rómaiak ügyesebbek voltak, de a nagyszámú lovas íjász folytonos rohamát kiállni nem bírták.

Hirtelen tehát hátrálnak, s visszavonulásuk közben vas sulymokat s más hegyes vas eszközöket szórtak el hátuk mögött a harctéren, melyek a homokból ki nem látszva a lovak és tevék lábaiban sok kárt okoztak. Mert mihelyt a lovak, különösen pedig a gyengébb patájú tevék ezekre léptek, a szúrás fájdalma s azonnali megsántulás miatt lovasaikat lehányták. Amilyen jeles vitézek azonban a pártosok lovaik hátán, úgy ha azokról leszállnak vagy levettetnek, gyalogos harcban akár üldözni vagy szaladni lábszáraikat s lábaikat verdeső hosszú ruháik miatt tehetetlenek.

Első és második nap reggeltől estig folyt a véres harc, éjjelre mindkét fél táborba vonult. Harmadik nap feszített erővel megújul a csata. A rómaiaknál nagyobb számú pártosok kísérletet tettek, hogy őket bekerítsék, de ezek eddig összpontosított csapataikat hirtelen hosszú vonalba kinyújtván, azt meghiúsították. Oly nagy volt már az elhullott emberek és állatok száma, hogy nemcsak a csatatér volt általuk elborítva, hanem igen nagy hullatömegek is keletkeztek, melyek már a harcolást is gátolták, mert a harcosok egymást alig láthatták. Megfogyva s fáradva mindkét fél éjjelre ismét táborába vonult.

²⁵⁴ Ferenczy Endre-Maróti Egon-Hahn István: Az ókori Róma története. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 1998. 360. o.

²⁵⁵ Ferenczy Endre-Maróti Egon-Hahn István: Az ókori Róma története. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 1998. 365. o.

Macrin császár figyelni kezdett a szokatlan jelenségre, hogy a pártosok, bár szokásuk az első támadás nem sikerülte után a harcot félbehagyni, most folyvást kitartóak, s a csatát halottjaik összeszedése és elégetése után nagy elszántsággal megújítják. E körülményt felhasználva, Macrin követséget küld Artabán táborába hírül vinni, hogy a császár, ki esküvel erősített szavát megszegte, már meghalt, tettei méltó jutalmát elvette. A rómaiak őt, Macrint ruházták fel a császári méltósággal, ő pedig nemcsak határozottan rosszállja a fentebbi gyászos eseményt, hanem kész a még meglévő pártos foglyokat szabadon bocsátani, az elrablott vagyont visszaadni, ellenségből baráttá lenni, s a békeszerződést esküvel megpecsételni. Artabán Caracalla meggyilkoltatását hallva, hogy igen megritkított csapatait további vérontástól megkímélje, Macrinnal békét kötött, s országába visszavonult, Macrin pedig Antiokiába húzódott el.²⁵⁶

Puccs és kormányváltás a Pártus Birodalomban

Perzsa vezetés kerül hatalomra

225-ben Artabán testvérét, Arszákot Armenia királyává teszi, az év azonban végzetljes lett a pártos birodalom sorsára nézve. Egy sassan családbeli régi perzsa származású férfiú Artaxerxes fegyverre kel Artabán ellen. Három ízben lett a harc életre-halálra megújítva, végül 226-ban Artabánt megölik, Artaxerxes a pártos birodalmat elfoglalja, a szomszéd nemzeteket meghódítja, adófizetővé teszi, s a több év óta belviszályok s csatákban nagy veszteségek következtében meggyengült s pártokra szakadt nemzet szabadsága kivívására erejét egyesíteni képtelen lévén, nagy része kiköltözött, így lett vége a pártos birodalomnak, melynek romjain az új perzsa birodalom indult virágzásnak.

A pártos birodalom felső Ázsiában keletről Baktria s északi India, nyugatról Média, északról Hyrkánia, délről a puszta Caramaniával volt határos. Királyainak székhelye előbb Hekatompülosz volt, majd Asszíriát elfoglalván a nyarat a hyrkánai Ekbatanában, a telet pedig Ktesziphonban a Tigris mellett töltötték.

A kiköltözöttek egy része, különösen a főbb családok az északi vidéken lakó szkíta rokonaikhoz - akik hunok, kazárok, masszagéták, stb. néven ismertek, - csatlakoztak, s hol egyik, hol másik neve alatt találjuk őket a Kaukázus és a Káspi-tenger körül majd a rómaiakkal, majd a perzsák mellett harcolva.

A Párthiában maradt nép egyik része római, majd perzsa alattvalóvá lett. A Felső-Mezopotámiában maradt pártos ivadékok a IV. században mint római zsoldosok jelentékeny szerepet viseltek. Közülük több római pártos íjász ezred alakult, mely a római birodalmat védte a perzsák, s 235-ben a germán népek betörései ellen. 360-ban a Tigris mellett fekvő Singar város perzsák általi ostromlásánál az első, Bezabdánál a 2., 359-ben Amid városnál az 5., római emlékeken a 3. és 13. pártos légióról világos emlékezet van.

Majd a perzsa hatalom terjedésével e mezopotámiai római birtokokból is nagy sokaságú pártos nép északra, szkíta fajrokonaihoz vonult, s hihetően ezek lehettek, akik Theodosius római császárhoz Konstantinápolyba békekötés végett 380 körül követeket küldtek.²⁵⁷

²⁵⁶ Fehér M. Jenő: A párthusok antik forrásai. Buenos Aires, 1979. 18-21. o. Forrása Bihari János, Debrecen, 1936.

²⁵⁷ Fehér M. Jenő: A párthusok antik forrásai. Buenos Aires, 1979. 21-22. o. Forrása Bihari János, Debrecen, 1936.

A pártos történelem mellőzése miatt sohasem kerülhettünk eddig olyan helyzetbe, hogy arról korábban hangsúlyosan szóljon valamilyen vélemény. Emiatt senkit sem érhet olyan vád, hogy túldramatizálta, esetleg elfogult szempontoktól vezetve meghamisította volna a pártos történelmet a magyarok közül. A múlt század magyar kutatói az ókori forrásokat tanulmányozva ismerték meg az abból leszűrhető pártos történelmet. Badiny vallástörténeti megközelítésű megjegyzései talán kelthettek korábban a pártosokat pártoló érzelmeket, miközben ő maga is elrejtett adatokat hozott újra felszínre. Sokat tanultunk ezekből is, és most gondoljuk igazán, hogy minél beljebb haladunk a pártos történetbe, annál kevesebbet tudunk róla. Még több kellene a közelebbi kapcsolatok felvázolásához és további igazolásához. Az ott felismerhető temérdek párhuzam a magyar történelemmel ma már egyre nyilvánvalóbb. Egyre inkább hiányzik a mai magyar történetírás tárgyyszerű pártos (szkíta, stb.) szintézise, elemzése. A Nagy Ókori Világháború történetének felvázolása közben előkerülnek talán értékelhető és használható adatok az ottani folyamatok jellemzésére, mégsem mondhatom, hogy mindent tudnánk a pártosokról. Nem véletlenül kerül most sorra e felvetések tárgyalása éppen akkor, amikor a pártos-szasszan kormányváltás időszakához értünk. Világokat elválasztó vélemények és történelmi tanulmányok zuhatagában állónak érezhetjük magunkat most. A Régi Kelet történelmében járva tudnunk kell, hogy ez a hely is a ragozó nyelvűek tulajdona volt a legrégebb időktől kezdve. Ezek itt mindenképpen saját hazájukban laktak. A tőlük különbözők bevándorlásai után megváltozott etnikai helyzetben is igyekeztek megtartani jellegzetes műveltségüket. E bevándorlók pusztai szemita népek voltak kezdetben, majd a görögökkel, később a rómaiakkal indoeurópaiak is megjelentek e tájon. Az igazi piszkos munkát pártosországi keleti rokonaink kiirtásában mégis a perzsáknak és az araboknak tulajdoníthatjuk.

A Kürosz-Dáriusz-Xerxész neveivel fémjelzett első perzsa korszakot a vakmerő Nagy Sándor semmisítette meg. A nyers erőszakra alapozott, majd a korrupcióval átszótt korábbi Perzsia nem is érdemelt többet. A világoralomra törés perzsa jelszavait egy másik ugyanilyen hatalom semmisítette meg. A görög indoeurópaiság egyetlen nagy eredményét láthatjuk Nagy Sándor 13 éves rablóhadjárataiban, ahol a szemiták ideáljait cserélte fel hellénisztikusra, vagyis indoeurópaira a Régi Keleten. Mindkét népcsoport eredeti műveltségét a ragozóktól szerezte korábban, majd azt saját képére formálva fejlesztette tovább. A Régi Kelet eszerint kitüntetett helye a világnak, itt egyszerre láthatjuk nemcsak a ragozó alapítókat, de a műveltségükön felnőtteket is. Három világ csap össze, de legalábbis szeretné fenntartani kultúráját. E sorsszerű küzdelem nem egyenlő, mert a ragozók nem törnek világoralomra, míg a másik kettőnek ez lételeme.

Az őslakosok akaratát láthatjuk a Nagy Sándor után hátrahagyott romok eltüntetésében és a Pártus Birodalom létrejöttében. A perzsa elem aránya kezdetben a birodalom egészére nézve feltűnően alacsony volt, ezt Kürosz háborúi és viselkedése mutatják. Arszák szabadságharccal kezdődő kormányra jutása kifejezte az őslakosok óhaját és létszamarányát is. Felállított államszervezete ott messze megelőzte korát. Nem a mindent tarolni szándékozó központosított és hódító államot alapította meg, hanem a feudális alapokon szervezett, összetartozásra építő, az egyéni szabadságot biztosítani képes államot, mégha a mai indoeurópai szerzők erről igen lekicsinylőleg nyilatkoznak is. Mindezt a korábbi Perzsia területének nagyjából megfelelő országokban. Nem tudunk arról, hogy Pártosország (nevezzük most Perzsiának is) fennállása alatt nekirentott volna a világnak. Pártos vezetés alatt egyetlen más országot sem támadott meg, hanem csak a sajátját védte. Az volt a sajátja, ahol népe élt. Az Örményországban lezajlott királyállítási ügyeknek más oka volt, ezért nem tartozik most kérdésünkhöz. Korábban utaltam a Kr. utáni idők méd királyaira, és arra is, hogy az indoeurópaiak őket közülük valónak tekintik. Azt a bő kétszáz évet, amelyet Pártosország alattuk töltött el századaiból, mégsem tanították sohasem egy győztes indoeurópai méd vezetésű birodalom történeteként. Ennek egyetlen magyarázata lehet, hogy nem voltak indoeurópaiak. Mihelyst

Artabánnal megszakad a pártos történet, újra a régi indoeurópai szótár szokványos szerkesztésű kifejezéseit olvashatjuk a könyvekben. Minden propaganda ellenére is nyilvánvaló, hogy a méd-pártos fejezet tudottan nem indoeurópai.

Talán sohasem tudjuk meg sem Perzsia, sem Pártosország pontos etnikai arányait, amely tények kisugároztak a nagypolitikára is. E föld I. Sargon óta nem volt etnikai értelemben azonos, hisz több nép élt egymás mellett. Békében vagy háborúban, de egymás mellett. Semmiképpen nem beszélhetünk e tájon etnikailag “tisztá” képletekről, amint azt velünk az indoeurópaiak elhithetni szándékoznak. Vagyis egyáltalán nem gondolhatjuk azt, hogy Pártosországban csak szkíták és pártosok éltek volna, mint ahogy azt sem, hogy Perzsia előbb, majd a pártosok utáni szasszán másik Perzsia ún. perzsa nemzetállamot képviselt volna. Ha ezt tennénk, hatalmas tévedésben élnénk. Emiatt Roman Ghirshman is téves történelemmel szeretne megajándékozni minket, ha elhinnénk neki, hogy: “a nagy harc árán megszerzett birodalomból szintiszta iráni államot teremtettek, amely a perzsa vallásra és a perzsák hosszú történelme folyamán valaha is létrehozott legiránibb civilizációra támaszkodott.”²⁵⁸ Ghirshmannal már korábban is voltak vitáim, e primitív megállapítását a fajelméletek környékén vagyok képes érzékelni éppen nagyfokú, perzsákkal szembeni elfogultsága mellett.

Ugyanakkor a pártos kort megelőző és követő Perzsia azonosítása is rendkívül aggályos. Nem állhatja meg a helyét olyan feltételezés – kategorikus közlés még inkább sem – amely e két Perzsia folytonosságáról szól. Míg a korábbi perzsák durva hódításra és nyers erőszakra épülő államot hagytak maguk után, addig a szasszán kor Perzsiájában a pártosok műveltsége által megszelídítettnek tűnő királyokkal találkozhatunk. Követik az ajándékba kapott fényhitet, Ahuramazda és Zoroaszter életüket irányítja amúgy perzsásan, igyekeznek a szellem embereiként feltűnni felirataikon, műveltségükkel kitűnnek már korábbi énjük mocsárba süllyedt változataihoz képest, ugyanakkor még mindig tudják, hogyan kell emberbőrből városfalakat betakarni, keresztyén templomokat rombolni, fényhitű apostolt – Manit - megnyúzni. A fényhit elterjesztése megvalósult, Zoroaszter munkássága kézzelfogható eredményt is hozott, mégsem mondhatjuk, hogy a siker teljes lett volna. Saját szempontjukból nem csodálkozhatunk ezen, hisz éppen a ghirshmani tiszta perzsa nemzetállam megteremtésén fáradoznak. E nagy cél elérése most éppen rengeteg ragozó nyelvű szkíta elődünk kiirtásával jár. A perzsa folytonosság hangsúlyozása ugyanis ezt jelenti, semmi mást. Az indoeurópaiak ünnepelt régész-történésze úgy tűnik ezen nem akad fenn, amint senki más sem a támogatók közül. A mai Európa már egy más színű embert ért vélt vagy valós hátrány, nehézség miatt is kampányokat indít az egyenjogúságról és kirekesztésről, a kétezer év előtti milliós esetek nem számítanak. Most újra a kettős mérték alkalmazása kerül elő: az indoeurópaiak, szemiták nyugodtan kiírhatnak bármennyi embert, a ragozóknak még a védekező háborúk is tilosak. Ezekután tekintsük át a szasszán hatalomra kerülés körülményeit Ghishman után. Nem véletlenül veszem át ez idézetet éppen tőle, az indoeurópai ferdítések és a következetes perzsapártiság gyökerei nála remekül felismerhetőek. A pártosoknak szánt, vagy úgy érthető dicséretet sem kell félreérteni, az a ghirshmani fajtisztá perzsa folyamatosságnak szól.

Miközben a pártos Irán²⁵⁹ Rómával szemben védekezésre kényszerült, a részben az északkeleti sztyeppékről, részben a Kaukázus hágóin keresztül érkező nomádok támadásának a teljes súlyát is el kellett viselnie.²⁶⁰ Irán ezzel a harccal nagy szolgálatot tett a világnak, hiszen védelmezte és talán a

²⁵⁸ Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Gondolat, Budapest, 1985. 261. o.

²⁵⁹ R. Ghirshman Perzsiát, Pártosországot Irán néven tárgyalja. Eljárása annyiban érthető, hogy idézett műve a mai Irán ókoráról szól, annyiban viszont nem, - emiatt zavaró is, - hogy a mai Irán csak kis része Perzsiának, Pártosországnak. Ennek ellenére a teljes korábbi birodalom ügyeit tárgyalja Irán néven.

²⁶⁰ R. Ghirshman itt a II. Mithridat pártos király (Kr. e. 123-88) idejében lezajlott szaka támadásra utal. (223. o.)

teljes pusztulástól mentette meg az egész ősi nyugat-ázsiai civilizációt, melynek ő is egyik örököse volt. Bármennyire kimerítették is az erős központi hatalom hiányából fakadó belső harcok, mégis nyereséggel került ki a külső ellenség ellen három fronton folytatott küzdelemből, mint ahogyan siker koronázta belpolitikai síkon az iráni szellem újjáébredését is. A pártos Arszakidák ezzel a kettős sikerrel készítettek elő a terepet a Szaszanidáknak, akik jelentős hasznot húznak majd ebből. Részben az Arszakidáknak köszönhető, hogy a Szaszanidák meg tudják majd teremteni az iráni egységet és azt a civilizációt, mely talán soha nem tapasztalt módon szintiszta iráni jellegű lesz. A Szaszanidák váratlan újjászületése csupán mítosz. Közöttük és az Akhaimenidák között a pártosok biztosították a kapcsolatot.²⁶¹ Ghirshman most sem figyelt oda, hisz a perzsa folyamatosságról felállított korábbi tételét maga semmisíti meg. Az is meglehet ugyanakkor, - és fentebb, amikor a pártos történelem elhallgatásának okait kerestem, erre nem gondoltam még, - hogy az ún. akhaimenida-szaszanida fajtisza folyamatosság meséjébe kell belefűllasztani 500 év pártos történelmét. Vele együtt ősi műveltségét is ellopva és kiforgatva. Amiről eddig beszéltem, azt térképeken is meg lehet tekinteni, vagyis mégsem, mert nem ábrázolják jóformán sehol, Ahol igen, abban sincs sok köszönet.

²⁶¹ Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Gondolat, Budapest, 1985. 260. o.

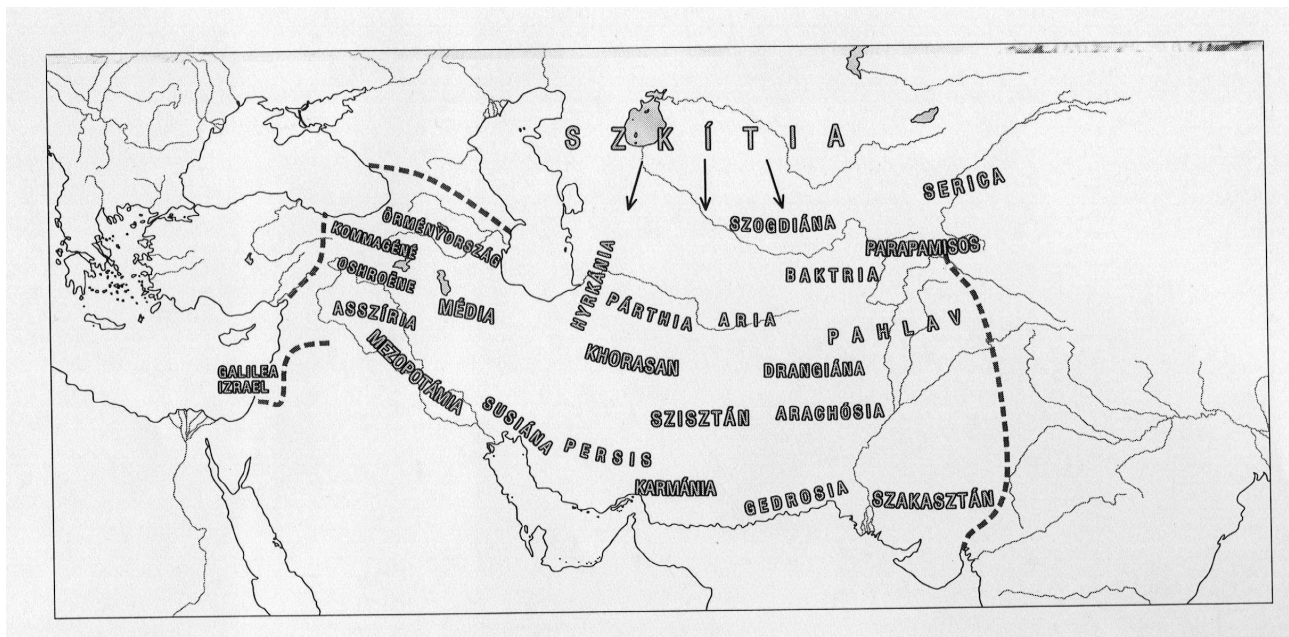
041 Dumont Atlasz: 250-1-ig²⁶²

Kissé megkurtították a térkép szerkesztői az országot, nyilván Plinius nem írta le eléggé meggyőzően, hogy milyen részei voltak. E tartományok a következők: Assíria, Susiána, Persis, Párthia, Karmánia maior, Hyrkánia, Margiána, Baktria, Szogdiána, Szakastána, az Immauson túli Szkítia, Serica, Aria, a paropanisadák országa, Drangiána, Arachósia és Gedrosia.²⁶³ A Dumont mellőzi Szogdiánát, az Immauson túli Szkítiát – ez utóbbi Ptolemaiosz világtérképén a Bajkál-tótól keletre található, vagyis a dél-szibériai keleti szkíta földet. Hiányzik Serica is, itt azonban némi bonyodalom van, hiszen ez Kína egyik régi neve. Plinius feltehetően a Baktriához közelebb eső

²⁶² Dumont Atlas der Weltgeschichte. Dumont Buchverlag, Köln, 2000. 43. o.

²⁶³ Fehér M. Jenő: A párthusok antik forrásai. Buenos Aires, 1979. 3. o.

területre gondolt, amely a kereskedelmi utak léte folytán került előtérbe. Hiányzik Szakasztán is, amely a hűbéres szaka-szkíták vegyes népű állama az Indus-völgyében. Kétségtelen, hogy Szakasztán később újra indiai irányítás alá kerül majd – erről már az első kötetben említést tettem, - a Krisztus előtti századokban azonban Szakasztán a neve és a pártos király fennhatósága alá tartozik. Úgyszintén megtévesztő, hogy máshol e Gedrosiával és Arachosiával együtt értett területet Indopártus Birodalomnak nevezik, ami csak addig lehetett elfogadható, amíg a szkítákat indoeurópainak hitték. Az Indus völgyéhez közelebb eső tengerparti és fentebbi Gedrosia és Arachosia szintén hiányzik a térképről. Ugyanez a helyzet a paropanisadák országával is: Paropanisus más néven Caucasus Indicus, ma Hindukus, jelentékeny hegység Baktriától délre; egyes csúcsai egész 7000 méterig emelkednek, ott vannak az Oxus déli, továbbá a Kabul és az Indus több más mellékfolyójának forrásai. A két lejtőjén elterülő vidékek a Seleucidák korában a paropanisadae nép satrapiáját alkották, fővárosa Ortospa vagy Cabura – ma Kabul – volt,²⁶⁴ - a mai Afganisztán. Végül a Baktriát is magába foglaló Pahlaváról annyit, hogy szintén része volt a pártosok országának. A pahlavi Suren, a háráni győztes hadvezér ottani főúr volt. Pahlava szkíta királyai a pártos uralkodók második vonalát képezték, szükség esetén nagykirályok lehettek a trónöröklés rendje szerint. Ugyanakkor Nagy Sándor állítólagos birodalmának ábrázolásakor nem takarékoskodtak a papírral és a festékekkel, térképükön még azt is neki adták, amire csak gondolt. A Dumont térképének javított változatát, vagyis Pártosország valódi térképét most közlöm először Magyarországon:

041a Pártosország, (a Pártus Birodalom)

²⁶⁴ Pecz Vilmos: Ókori Lexikon. Franklin, Budapest, 1904. 376. o.

042 Dumont Atlasz: Pártos-római háborúk²⁶⁵

E térképünkre is vonatkozik a fenti hibajegyzék. Sajnos a valótlanágán túl csak annyit tudunk meg belőle, hogy a rómaiak hányszor jutottak el a Folyamközbe és hányszor rabolták azt ki.

²⁶⁵ Dumont Atlas der Weltgeschichte. Dumont Buchverlag, Köln, 2000. 224. o.
137

043 Dumont Atlasz: 1-250-ig²⁶⁶

Miután 226-tól a szaszanidák vették át a hatalmat, ezért azt ábrázolják már. A Dumont által önkényesen választott időszak 90 %-ában Pártosországról kellene szólnon a történet, ennek ellenére mégis a Szaszanidák birodalmát mutatja be, ezért a díszes kiadvány a történelemhamisítás bűnébe esett.

²⁶⁶ Dumont Atlas der Weltgeschichte. Dumont Buchverlag, Köln, 2000. 47. o.
138

Térjünk most vissza a szaszanida hatalomátvétel részleteihez, miután láttuk a finoman selejtező indoeurópai nézőpontot is.

A hagyományok szerint a szaszanida dinasztia őse, Szaszan, az isztakhri Anahita-templom előjárója volt. Fia és utóda, Pabag, az egyik helyi fejedelem leányát feleségül véve államcsínnel szerezte meg a hatalmat.²⁶⁷ A későbbiekben őt tekintették a dinasztia valódi megalapítójának, trónra kerülése új korszak kezdetét jelezte (208). Uralmát azonban hűbérura, a pártos király²⁶⁸ nem ismerte el törvényesnek, és elutasította Pabag kérését, aki az utódlást Sápurnak akarta biztosítani. Ezzel bekövetkezett a szakítás a nagykirály és vazallusa között, és ez a szakítás jól szemlélteti, hogy Iránban és különösen Fárszban milyen zavaros és anarchikus állapotok uralkodtak ebben az időben.

Pabag másodszülött fia, Ardasir katonai tisztséget töltött be Fársz egyik kis városában, Darabgerdben. Apja halálakor nem ismerte el fivérét, Sápurt királynak. Kettejük között küszöbön állt az összeütközés, amikor Sápur baleset következtében meghalt. Így Ardasir vágyai előtt nyitva állt az út, és Perszisz királyává nyilvánította magát. A kis fejedelemségeket egymás után felszámolva megvalósította Perszisz egységét, és uralmát e tartomány határain túlra, Eszfahánra és Kermánra is kiterjesztette. Az Ardasir sikerei miatt nyugtalankodó IV. Artabán felszólította Ahváz királyát, hogy vessen véget Ardasir túlzott függetlenségének. Az összeecsapásból azonban Ardasir került ki győztesen, sőt hamarosan ellentámadásba lendült. Három egymást követő csatában megfutamította a pártos nagykirály seregét. És az utolsó csatában, Szusziánában magát a nagykirályt is megölte (224). Szabaddá vált előtte az út Ktesziphon felé. Két évvel később Ardasir ebben a városban királlyá koronáztatta magát. Öt és fél évszázaddal az Akhaimenidák bukása után az Irán fölötti hatalom ismét a perzsa nép kezébe került. Az Akhaimenidák törvényes örököseként fellépő új dinasztia biztosította az iráni civilizáció folytonosságát.

Ahhoz, hogy Irán vitathatatlanul ura legyen, a IV. Artabán felett aratott győzelemmel és annak halálával még nem hárult el minden akadály Ardasir elől. Az Arszakida család uralmának a visszaszerzésére erős szövetség jött létre vele szemben. E szövetségnek Armenia királya, I. Oszro (Khoszroész) volt a vezéralakja, maga is az arszakida család tagja, aki a Kaukázus kapuit szélesre tárva a szkítákat hívta segítségül. A rómaiak támogatásukról biztosították, és a hatalmas kusán király, aki Artabán menekülő családját az udvarába fogadta, szintén a szövetségeseik rendelkezésére bocsátotta haderejét. A nagy pártos családok közül viszont egyedül a Karén család állt Ardasir ellenfeleinek az oldalára, a többiek sietve biztosították hűségükről az új uralkodót.

²⁶⁷ Farsz perzsa jellegű satrapia területéről van szó.

²⁶⁸ Pacor pártos király, 199-209

043_01 kép A puccsista Ardasir a pénzérme előlapján II. Mitridat és Partamasir boltozatos, napszimbólummal díszített koronájában jelenik meg.²⁶⁹

²⁶⁹ A kép forrása a <http://128.241.154.94/tkm/parthia/> éremgyűjtő honlap i_sas_ardI_w_6_o.jpg jelzésű képe. By courtesy and with the permission of Thomas K. Mallon. A kép közzlése Thomas K. Mallon szívésségéből és engedélyével vált lehetségessé.

043_02 kép Az érme hátulja mutatja a változást a pártosokhoz képest, ettől kezdve zoroaszteri tűzoltárok láthatóak a szaszán érméken.²⁷⁰

Az egymást követő csatákban Ardasir szétszórta a szövetségeseket, és egy részüket megvesztegetéssel sikerült a reménytelen küzdelem feladására bírni. A rómaiak és a szkíták visszavonultak, majd két éven át tartó ellenségeskedés után a kusán király is lemondott a harc folytatásáról. Végül Armenia királya maradt az egyetlen, aki továbbra is szívósan folytatta az ellenállást, és csupán tíz évig tartó küzdelem után szenvedett végleges vereséget. Ardasir, miután az Eufrátesztől a Marv, Harát és Szisztán vonaláig terjedő birodalom ura lett, és győzelmet aratott belső ellenségei felett is, a határok megerősítésére törekedett. Végül is elkerülhetetlenné vált a rómaiakkal való összeütközés, amely néhány vereség után azzal ért véget, hogy a perzsák visszafoglaltak két fontos erődített várost, Nisibist és Carrhae-t.²⁷¹ Ghirshman tiszta Perzsiájának elképzelését némileg beárnyékolja az a tény, hogy az egyébként kifelé soha nem támadó Pártosország ún. romjain ébredő Perzsia megalakulása másnapján támadó politikát kezd a térségben. Ha örökségük egy valóban feudális anarchiától szédült barbár stb. (további minősítő jelzőket választhatunk az indoeurópaiak szótárából) birodalom lett volna, ugyan mivel indulhatott volna meg Sápur a világ ellen hatalomra kerülése után közvetlenül?

E fejezet címéül a puccs és kormányváltás kifejezést választottam. Ez fejezi ki a valóságosan megtörtént eseményt mai nyelvünkön. Pártosországban perzsa puccs és kormányváltás történt, semmi

²⁷⁰ A kép forrása a <http://128.241.154.94/tkm/parthia/> éremgyűjtő honlap i_sas_ardI_w_6_r.jpg jelzésű képe. By courtesy and with the permission of Thomas K. Mallon. A kép közzlése Thomas K. Mallon szívésségéből és engedélyével vált lehetségessé.

²⁷¹ Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Gondolat, Budapest, 1985. 262-264. o.

más. A szasszán néven hivatalba lépők puccsal kerültek a hatalomba. Nem változott meg az államszervezet, a feudális színezetű berendezkedés, az egyik állandó hadsereget egy másik váltotta fel, nem változtak a tulajdonviszonyok. Minden, amit a pártosok feltaláltak és működtettek, az tovább működött. Az irányító eszme változott meg jelentősen: a föderalitás elvét hangsúlyozó korábbi eszméket központosító, rabló, indoeurópai eszmékkel cserélték fel. Szerettek volna hódítani, de ez sem ment úgy, ahogy szerették volna. Az északon élő szkíták, hunok Kr. u. 550-ig minden fontos dolgukba beleszóltak, és ezt túrniuk kellett. Annyira mégsem voltak erősek, hogy a hunokra, szkítákra közvetlen felségterületükön kívül akarataikat rákényszerítsék, hisz ez fordítva volt. Az országon belül szasszánok vették át az irányítást. A legfőbb oligarchák, akik a helyi irányítást végezték, a helyükön maradtak. Ezzel együtt Perzsia ugyanolyan céltáblája maradt a rómaiaknak, mint pártos elődeik. Nem mondhatjuk hát, hogy a perzsák eszmei azonosságai miatt hirtelen a rómaiak szövetségesének számítottak volna, mert ugyanolyan támadásokat kaptak Rómától, amilyeneket korábban a pártosok. Hamis tehát itt összemosni kétezer évvel később olyan elemi ellenérdekeket, amelyek nem is léteztek. Lehetett Perzsia, vagy a neve alatt értett Kelet olyan amilyen, barát, vagy ellenség, indoeurópai vagy akármi, azt a rómaiak mindenképpen földig akarták rombolni és kirabolni. Nekik egyre ment, hogy Artabánnal vagy Ardasirral háborúznak-e. A szaszanida hatalomátvétel idején Róma pénzügyi helyzete már annyira megroggyant, hogy mindenüket feltéve tovább kellett játszaniuk: ki tudják-e végre fosztani az országot adósságaikat rendezendő, vagy maguk is odavesznek. Rómának a közel háromszáz évig tartó szinte folyamatos pártos háborúja olyan pokoli költséggel járt, hogy felmérni is szinte lehetetlen. Hatékonyan működő óriási gazdaság is megcsínylette volna, nemhogy az értékteremtésre képtelen rabszolgatartó birodalom. A hódítók háborúiban emiatt folytatódott úgy a Régi Kelet története, ahogy. Mindegy volt emiatt, hogy perzsa vagy pártos név alatt éltek. Tekintsük át röviden a korai perzsa-római háború fontosabb eseményeit Ghirshman előadásában:

Ardasir közel negyed évszázadon át vakmerően, egyik ellenféltől a másikig követte az utat, melyet sorsa számára kijelölt, s végül sikerült iráni birodalmat teremtenie. Munkájának első gyümölcse a hadsereg volt, az a hatalmas maga kovácsolta erő, mely terveit sikerre vitte. Még életében maga mellé emelte a trónra fiát, Sápurt, és a hagyomány szerint a királyi hatalmat ráruházva, már néhány évvel halála előtt visszavonult a hatalom gyakorlásától.

Sápur apjától harcedzett hadsereggel és új alapokon működő közigazgatással rendelkező, jól szervezett államot örökölt, melyben magas fokon centralizálva és átszervezve, fennmaradtak a pártos intézmények, és maga a feudális jellegű rendszer is érintetlen maradt. Az uralkodó figyelmét az első percektől kezdve a külpolitikai kérdések kötötték le. Már szó esett arról, hogy a birodalommal keleten határos nagy kusán királyság a Kr. u. I. századtól kezdve komoly politikai fenyegetést és gazdasági veszélyt jelentett Irán számára. A két oldalról a rómaiak és a kusánok közé fogott, és az armeniai kérdés rendezésével is örökösen foglalkozni kényszerülő fiatal szaszanida birodalom, a Kaukázus kapuit szüntelenül döngető nomádok fenyegető veszélyével a hátában, már-már úgy érezhette, hogy az összes fronton egyszerre folyó küzdelem felülmúlja erejét. Az erőteljes külkereskedelemben meggazdagodott kusán birodalom kettős vonzerőt gyakorolt rá. Ezért I. Sápur ebben az irányban kezdte meg, uralkodása legelején, hódító kísérleteit.

Első sikereit a naqs-e roszdami tűztemplom falára vésett hosszú felirat beszéli el: győztesen előrenyomuló serege bevette Pesavart, a kusán királyok téli fővárosát, elfoglalta az Indus völgyét, azután észak felé haladva átkelt a Hindukuson, és meghódította Baktriát, majd az Oxuson átkelve benyomult Szamarkandba és Taskentbe. Elűzték a nagy Kaniska alapította kusán dinasztiát, és a jelentősen megnyirbált ország trónjára kerülő új dinasztia elismerte a perzsák fennhatóságát.

Miután a keleti kérdést megoldotta, Sápur nyugat felé fordult. Itt is kedvezett neki a szerencse, és Szírián át egészen Antiokiáig nyomult előre. Néhány kisebb vereség után fényes győzelmet aratott.

Ekkor a megölt Gordianus császár utóda, Philippus Arabs késelem nélkül békét kötött vele, és nagy hadisarcot fizetett a perzsáknak, hogy fogságba esett seregét visszavásárolja (244).

Tizenöt évvel később ismét fellángolt Róma ellen a harc, és a perzsák messze hangzó győzelmet arattak. Sápur Szíria városainak nagy részét, köztük Antiokiát is elfoglalta. Az Edessza mellett aratott győzelemben hetvenezer római légionáriussal együtt Valerianus császár is fogságba esett (260). A fogoly katonákat útnak indították Irán felé, és azokban a városokban telepítették le, amelyeket a római katonai táborok mintájára maguk a hadifoglyok építettek. A római foglyok a továbbiakban, mint mesteremberek, építészek, mérnökök, technikusok óriási méretű közmunkákban, elsősorban hidak, gátak és utak építésében vettek részt. Munkájuk jelentősen hozzájárult Khuzisztán amúgy is gazdag vidékének a gyarapodásához, és az, ami ezekből a létesítményekből napjainkig fennmaradt, részben még ma is használható állapotban van.²⁷²

E rövid szemelvény mindent elmond az indoeurópai történetírás szemléletéről. A hódító, központosított hatalom eszményeinek csúcsa. A körülötte élőket mind le kell gyűrni, mert veszélyesek lehetnek. Ki is kell fosztani őket. A dicsőséget falakra kell vésni, hisz az nem az emberi emlékezetben marad fenn. Hozzájuk képest mások csak legyőzendő, beolvasztandó tömegek lehetnek. A pusztítás jogos cselekedet, a támadó elemi joga, amint hetvenezer hadifogoly rabszolgává minősítése is természetes esemény. Ez az általános szemlélet ma is megvan. Az emberi jogok mai védelmezői vajon találnak-e kivetni valót az ókori jogtiprásokban? A vallási alapokon történő üldözések az arab hódításokig hevesen folynak Perzsiában, holott a pártosok alatt ez nem fordult elő. Miért éppen azokat minősítik nomádnak, primitívnek, akik a természetes emberi szabadság elve mentén szervezték társadalmi életét? Felmerül a kérdés: ha az élet minden területén az erőszak, elnyomás, halál az úr, mégis mitől kedves mindez az indoeurópaiak számára? E szemlélet lenne a felsőbbrendűek közös jellemzője eszerint.

Új tanulmányaink alapján most némiképpen módosított pártos királylistát tanulmányozhatunk. Bizonyos értelemben visszatérésként tekinthetjük a korábbi magyar történetírók munkáihoz a királyok neveinek magyar ízlés szerinti használatát. Legalább ennyit ma is vállalhatunk elődeink munkásságából. Tény, hogy a XVIII. századtól kutató magyar történészek már igen alaposan feltárták a pártos történelem ókori forrásait. E forráskutatások eredményeképpen láthatjuk a fölös számban előforduló párhuzamokat a magyar és a pártos történelemben. Ma azt mondhatjuk, hogy folytatnunk kell e munkát némiképpen új alapokra helyezve. Legelőször is azt az érzelmi túlfűtöttséget kellene hátrahagyni lehetőleg minden oldalról, amely korlátozná és netán megbélyegezni szándékozná az e tárgyban kutatókat. A támogatottaknak pedig el kell végre hinniük, hogy az alattuk lévő katedra csak azért magas, hogy jobban lássák őket, nem felsőbbiséget jelképez. A velük vitatkozók is kevesebb hevülettel, de okos érveléssel segítenek majd valóságos eredményeket elérni.

A királyok királyai

Szkíta és pahlavi (baktriai) királyok kora

I. Arszaak	250-248
I. Tiridat	248-210

²⁷² Roman Ghirshman: Az ókori Irán. Gondolat, Budapest, 1985. 264-265. o.

I. Artabán	214-191	
II. Arszák	210-191	
Phripat	191-176	
I. Frahát	176-171	
I. Mitridat	171-137	
II. Frahát	137-128	
II. Artabán	127-124	
I. Artabán	128-123	
II. Mitridat	123-88	
I. Gotarz	88-69	
II. Artaban	88-77	
I. Orod	88-69	
Szanatruk	77-70	
III. Frahát	70-57	
III. Mitridat	57-55	
II. Orod	55-37	
IV. Frahát	37- Kr.u. 2	
II. Tiridat	37- Kr.u. 2	
Fratak (V. Frahát)	Kr.e. 2-Kr.u. 4.	
III. Orod	4-6	
I. Bonon (IV. Phraatész egyik fia) (RG)	7/8-11	8-12
III. Artabán	12- kb. 38	11-43
I. Bardan 43-47 és II. Gotarz	43-50	

A méd királyok kora

II. Bonon	50	
I. Bologes	51-55	
II. Bardan	55-58	
I. Bologes	57-78	
II. Gotarz	50 körül	
II. Pacor II. Vologes	78-80	
IV. Artabán	80-81	
Oszró	106-134	
IV. <i>Mitridat</i>	130-147	
II. Bologes	134-149	
III. Bologes	149-191	
IV. Bologes	191-208	
Pacor	199-209	
V. Bologes	209-216	
IV. Artabán	216-224	
VI. Bologes	216-228	

A két utóbbi testvérkirály polgárháborúba keveredett egymással. IV. Artabán méd királyként háborúzott pártos király testvérével, VI. Bologessel. A harcokban meggyengült nagykirály így válhatott Ardasir célpontjává. Ha az érméről készített képmellékletekben közöltek is összevetjük

egymással, különös következtetésekre juthatunk. A pénzerméken fellelhető jelképek meglepő hasonlatosságot, sőt azonosságot mutatnak az ezeréves magyar állam hatalmi jelvényeivel, mindenekelőtt a magyar Szent Koronával.

24 II. Mitridat pártos nagykirály (123-88)

A www.parthia.com éremgyűjtő honlap - Director Edward Hopkins.

Dáriusz, Média Athropaténé királya – Niké hozza a koronát

A www.parthia.com éremgyűjtő honlap - Director Edward Hopkins.

I Gotarz szarvasos koronája 95-87

II. Orod 57-38 Nap és Hold a király két oldalán

I. Pacor Kr. e. 39 Niké angyali koronával díszíti

A www.parthia.com éremgyűjtő honlap - Director Edward Hopkins.

IV. Frahát 38-2 szarvasokkal díszített korona, párhuzama a tuvai kurgánból ismert
A www.parthia.com éremgyűjtő honlap - Director Edward Hopkins.

IV. Frahát 38-2 angyal (Niké) hozza a koronát
A www.parthia.com éremgyűjtő honlap - Director Edward Hopkins.

IV. Frahát 38-2 angyali korona, a Nap és a Hold képe
A www.parthia.com éremgyűjtő honlap - Director Edward Hopkins.

Fratak Kr. e. 2-Kr. u.4. angyali korona, 2 angyal (v. Niké) hozza a koronát, a Nap és a Hold képe, az érme túloldalán az alapító Arszák kezében tartja az ezüstnyilat.
A www.parthia.com éremgyűjtő honlap - Director Edward Hopkins.

II. Artabán 10-38 a Nap és a Hold képe

I. Bonon 7/9-12

A www.parthia.com éremgyűjtő honlap - Director Edward Hopkins.

II. Gotarz 40-51 a Nap és a Hold képe
A www.parthia.com éremgyűjtő honlap - Director Edward Hopkins.

II. Vonon 51 két Nap a fej két oldalán
A www.parthia.com éremgyűjtő honlap - Director Edward Hopkins.

II. Bolog 77-80 drágakövekkel díszített boltozatos korona
A www.parthia.com éremgyűjtő honlap - Director Edward Hopkins.

II. Pacor 78-105
A www.parthia.com éremgyűjtő honlap - Director Edward Hopkins.

- III. Bolog 105-147 drágakövekkel díszített boltozatos korona
 IV. Bolog 147-191 drágakövekkel díszített boltozatos korona fül melletti csüngő díszekkel.
 A fül melletti dísz az I. Nagy Arszaak érméin látható szkíta süvegviselőből eredeztetető, amelynek jelenléte folyamatosan végigkövethető. Nem lehetetlen a Mitra-kultusz ábrázolásait rokonítanunk e jelenséggel, hisz Mitra fejfedőjét szkíta viseletként is tekinthetjük.
 VI. Bolog 208-228 drágakövekkel díszített négyfelé osztott boltozatos korona fül melletti lecsüngő díszekkel
 IV. Artabán 216-224 drágakövekkel díszített boltozatos korona két oldalán napszimbólummal

A Nap és a Hold képe nekünk jól ismert a boltozatos koronával együtt, ez nem más, mint a magyar Szent Korona. Azt is láthatjuk, hogy II. Mitridat Nappal díszített boltozatos koronájának magányos, pár nélküli megjelenése után 150 évvel a Vologesek már folyamatosan viselik e jelképet. Éppen attól kezdve, hogy a magyar Szent Korona készítésének feltehető idejét (100-224) kijelöltem. Az a tény, hogy a Szent koronát nem láthatjuk viszont a pártos szakrális uralkodók ábrázolásain csak annyit jelent, hogy ha az létezett már akkor, azt csak vallási szertartásokon használhatták, nem pedig világi koronázásokon.

A Szent Korona felülről

682 kép Az Atyaisten képe a magyar Szent Koronán

Kiegészítésként megjegyzem, hogy a pártos érmék hátoldalán elhanyagolható számú kivétel mellett 500 éven át az alapító Arsák trónoló képét láthatjuk, amint egy szkíta ezüstíjat nyújt ki jobb kezével. Ez a szkíta visszacsapó íj a Kr. e. V. században egy etruszk lovas amazon kezében is látható volt az első kötetben.

E bő háromszáz évet átfogó jelképkialakulási folyamat nyílegyenesen vezet a Szent Korona formai és tartalmi rögzüléséhez. A pártos ügyek korábbi elemzése során éppen emiatt alapozhattam meg feltevésemet arról, hogy a magyar Szent Korona a Krisztus utáni pártos uralkodók idejében készülhetett aktív közreműködésükkel. Kétség nélkül feltehetjük, hogy egyúttal egy eredeti uralmi gondolat megjelenésénél és testet öltésénél állhattunk meg egy pillanatra. Itt az előzmények egymást segítve épülnek fel és szükségtelen hirtelen jött átvételek elméletével beszennyezni a valóságot. Jussion eszünkbe ugyanakkor a halcsajáni Boldogasszony képe (Első Könyv, 122ab képe), de a Biblia is János Jelenések Könyvének passzusával. *A kusán Nagyboldogasszony, a mezopotámiai eredetű Babba Mária, a Napbaöltözött Boldogasszony, a Magyarok Nagyasszonya, a kisázsiai Kybele, a pantokrátor isten anyja, mind Inana, Anahita, vagyis a ragozók elképzelése szerinti Szent Anya*

megtestesítői különböző korokban. A fényhitű ragozó nyelvűek Anyaistenei e Nagyasszonyok mindannyian. "E magyar Istenanya jelent meg a Jelenések Napbaöltözött Asszonyában is (12,1): Az égen nagy jel tűnt fel: egy asszony, öltözete a nap, lába alatt a hold, fején tizenkét csillagból álló korona. Nagyboldogasszonyunk ünnepe augusztus 15-én, az oroszlán jegyében van, és az Oroszlán a Nap otthona. A Napbaöltözött asszony a fényhozó égi királynő, aki a Holdon, a sötétség planétáján tapos, tehát ő a Hajnal, aki megszüli a Fényt és legyőzi a sötétséget. Ez a győzelem annál is inkább foglalkoztathat bennünket, mert a Napot viselő pártos királyok már Krisztus előtt bő száz évvel viselik a jelképet. A Nap szentsége korábbi időkből származik, éppen a Zarathustra tanításain felnőtt pártos nemzedékek hétköznapi valósága volt. A pártos korona boltozata a világ földi-égi egységét volt hivatva kifejezni, alkalmas volt a mindenség egybefoglalására. A pártos koronák látványa meggyőző, abban a tekintetben mindenképpen, hogy nem talált gondolat megtestesülésének lehetünk tanui, hanem évszázadok alatt megszenvedett tudás öltött látható alakot. Vannak még további példáink is a Szent Korona összehasonlításaiból. Ehhez azonban rövid kitérőt kérek.

A nemrég újra felfedezett pártos történelemmel való ismerkedés során ne feledjük, hogy Pártosországon kívül is voltak más sztyeppe eredetű hatalmak Keleten. Ha újra magunk elé idézzük a mag és a héj népek évezredek küzdelmét a sztyeppe körül, akkor helyben vagyunk. A Kárpát-medencétől Kínáig érő pusztaságban az andronovói műveltség utódait láthatjuk. Nagyállattenyésztő népek ők – a szkíták, hunok, avarok, fehér hunok, tohárok, masszagéták - és komoly harci erőt képviselnek. Bárhová csapnak ki túlszaporodott törzseik a végtelen rónaságból, megtelepedett népeket érnek el. Így vált Pártosországon kívül Közép-Ázsia, Afganisztán, Pakisztán, India, de Mongólia, sőt Kína is lovas rokonaink befogadó területévé és a Krisztus utáni ötszáz év szkíta-hun államalapítások színterévé. Éppen a pénzérmék bizonyítják a fehér hunok zoroaszteri hitét, ugyanakkor a tűzoltárok felett újra csak a Napot és a Holdat látni. Büszke öntudattal viselik pártás, boltozatos, később bikaszarvval díszített koronáikat. Mihelyst a gondolatot hozók eltűnnek, beolvadnak azonnal megszűnik az ábrázolások folyamatossága. Pártosországtól keletre a keresztyénség már nem terjedt el, ott a szkíta Zarathustra és Buddha hite formálta tovább a népek lelki életét. Ugyanakkor a pártás hun koronákat is megcsodálhatjuk a Hindukus környéki szkíta-hun államok rövid uralmi szakaszaiban. Éppen attól rövidek e történetek, mert a sztyeppéről lecsapó uralmak addig élnek csak, míg a hódítók be nem olvadnak az őslakosok társadalmába. Ez itt még egyszer ugyanaz a történet, amiért Árpád népe felolvadt a Kárpát-medencében, a középkor germán hódítói eltűntek Európában, amiért India is beolvastotta az odakerült szkítákat, hunokat.

Eddig a pártos pénzérmék fejedlőjére fordítottunk nagyobb figyelmet, pedig az írás is tartogat még meglepetéseket. A pártos érmék hátoldalán görög szövegeket lehet olvasni. A görög kifejezések értelmén újra használható adatokhoz jutunk. Közismert, hogy Arszaak államalapítása eszmeiségében döntően befolyásolta későbbi történetüket, minden nagykirály Arszaaknak tekintette magát nemcsak külsőségeiben, de róla is nevezték el magukat. Itt kerülnek be a köztudatba a Nagykirály, a Királyok Királya fogalmai, és éppen a fentebb tárgyalt égisz szellemi háttér miatt az uralkodók címei egyáltalán nem üres frázisok, hanem magukon viselik a szerves alakulás jegyeit. Néhány példa az érmékről:

I. Arszaak	BASILEOS THEOS ARSAKOS	Arszaak Istenkirály
I. Arszaak	ARSAKOS AUTOKRATOROS	Arszaak Korlátlan Úr
II. Arszaak	BASILEOS MEGALOS ARSAKOS THEOPATOROS	Arszaak Istentisztelő Nagykirály

Láthatjuk a királyok képi ábrázolásainak és szöveges leírásainak összhangját. A koronát hozó angyalok ábrázolása Fratak és Musa érméin az isteni eredetű koronázás pillanatát örökíti meg éppúgy, ahogy az Árpádoknál is ismert ez. A felismert párhuzam a szakrális királyság eszméjének folyamatosságát mutatja a pártosok és magyarok közt.

A rendelkezésre álló ókori forrásokból valamelyest árnyaltabb kép rajzolódik ki Pártosország királyairól a korábban közreadottakhoz képest. Magam az évszámok zűrzavarában rendet rakó szándéknál most fontosabbnak tartom, hogy sikerült a szkíta-pahlavi és a méd származású pártos nagykirályok között e tekintetben előbbre lépni. Uralkodásuk elhatárolása korszakhatárokat is jelent egyben.

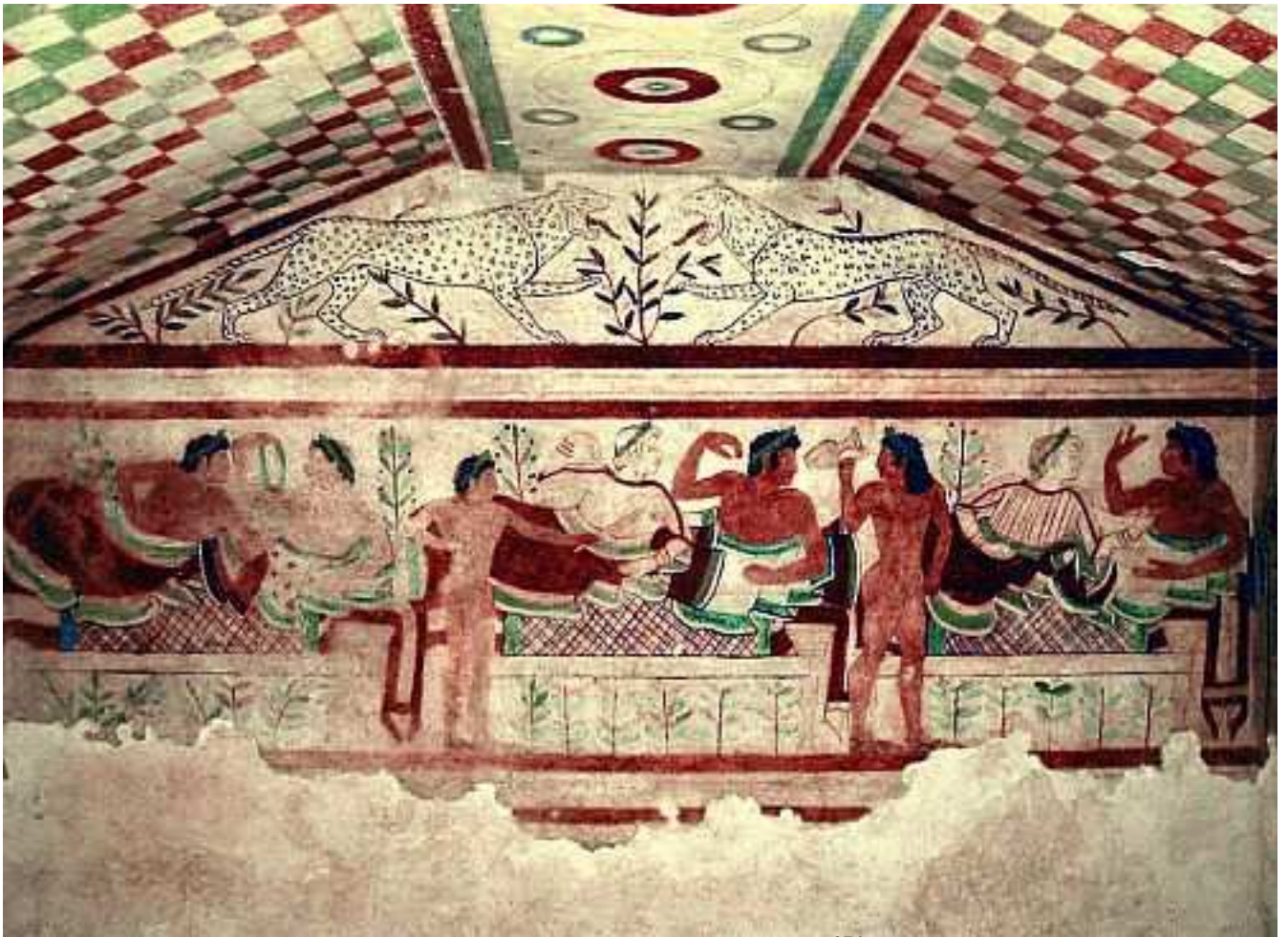
Kr. u. 440 körül Priszkosz rétor Atilla udvarában járva a hunok esetleges keleti hadjáratát latolgatja. “ ... Atillának ... sem nagy fáradságába, sem hosszú útjába nem kerülne, hogy a médeket, pártusokat és perzsákat leigázza és adófizetőivé tegye, hisz olyan óriási a hadserege, hogy ezzel szemben egy nép sem állhat helyt. ...”²⁷³ Priszkosz, az Atilla elleni elvetélt görög merénylet egyik előkészítője szájából nem meglepő, hogy esküdt ellenségének a Folyamközben találna feladatot, csak hogy Bizánctól valahogy elirányítsa. Most mégis elgondolkodhatunk azon, hogy a kelták, etruszok után most itt vannak a pártosok teljes életnagyságban kétszáz évvel állítólagos eltűnésük után. Mégsem haltak ki, nem tűntek el a süllyesztőben, sőt annyira életben vannak, hogy országuk még kívánatos is. Ezzel újabb adalékkal szolgáltunk a nyugatiak által méltatlanul eltemetett és agyonhallgatott pártos történelemhez, az indoeurópaiak “eltűntetős” történetírásához is.

A megelőző fejezetekben felhozott pártos-magyar ún. "kapcsolatok" valós alapokon nyugszanak. Az eddigieknél sokkal merészebb feltételezések felépítését engedik meg éppen a magyar Szent Korona ókori eredetét illetően is.

A magyar Szent Korona, az első keresztény ikonosztáz

A 2000. év elején az etruszk történelem elemzésével voltam elfoglalva. A fellelt és látható régészeti anyagban különös képre bukkantam. A Kr. e. VIII. századi tarquiniai sírfreskón egy fehérbőrű nőalak és egy vörösalakos férfi látható. Ez utóbbi a kezében valamilyen tárgyat – tojást vagy gyöngyöt – tartott, így kézenfekvőnek látszott e tarquiniai freskó rokonítása a magyar Szent Korona Pantokrátorának kezében tartott Gyöngy történetével.

²⁷³ Kézai Simon Magyar Krónikája és Priszkosz rétor Töredékeiből. Magyar Ház, Budapest, 1999. 117-118. o.

1 Tarquiniai falfestmény Etrúriából²⁷⁴

²⁷⁴ National Geographic 1988. Június, 722. o.

Fehérlófia és Fehérló

A Kr. előtti VII. században készült tarquiniai freskón érdekes részleteket figyelhetünk meg. A hivatalos tájékoztatás szerint a főszereplő tojást tart a kezében, - mint az örökkévalóság zálogát - ugyanakkor ez a tojás eléggé körszerű formát alkot. Akár tojás, akár Gyöngy, valamiféle szellemi kapcsolata látszik megfogalmazhatónak a magyar Szent Koronával. Akár tojást akár Gyöngyöt tart a kezében az etruszk fiatalember, azt ugyanazokkal az ujjaival teszi, mint a Szent Korona Pantokrátora, és a keleti (jézusi és ortodox) egyház későbbi Pantokrátor-ábrázolásai és szentábrázolásai is.

Tamás apostol, a keleti térítő evangéliumában található meg a Gyöngy-himnusz. E szép régi történet elbeszéli, hogy a pártos király legkisebb fiának feladatul adja az Egyiptomban található Gyöngy előkerítését, megszerzését. A felmutatott Gyöngy csak kisebb részben igazolja az uralkodásra való alkalmasságot, lényegében az égi és földi lét egyesítéséről szól a történet. Ez nem más, mint a szakrális uralom létrejöttének korszakos eseménye. De vajon milyen uralom vagy uralkodás az, amelyről szó lehet? Tábori László és Kiss Irén nyomán²⁷⁵ közelebb kerülünk a megoldáshoz.

“A történetben ... két szülőhazáról van szó: a földi Párthia²⁷⁶ az éginek csupán anyagi tükre. Az igazi Atya nem emberi személy, hanem fénylő láng, amely az örök tájakat világítja meg. És ez a mennyei Atya, a földi küldetés sikerének elismeréseként a jobbjára ülteti a hazatért Fiút, aki ezentúl a legnagyobb mennyei dicsőségnek örvend. Mint mondja:

A béke és méltóság örök tájaira / felemelkedtem. / Atyám fénylő lángja előtt a fejemet / mélyen meghajtottam, / ezzel bevégeztem rendelkezéseit: / ő is hasonlóképp megtette mit ígért. / A magas királyi csarnok kapujában / hatalmasságai közt elvegyültem. / Magasztalt engemet, / királyi házában jobbjára ültetett: / alattvalója mind himnuszt énekelt.

²⁷⁵ www.c3.hu/scripta/nagyvilag/99/0304/15/tabor.htm. Tábori László – Kiss Irén: Apokrif gondolatok egy apokrifről. A Gyöngy-himnusz.

²⁷⁶ A Párthus Birodalom. Kr. e. 250 – Kr. u. 226. Az Achaimenida perzsa birodalom utóda.

A Gyöngy-himnusznak két olvasata is van. A gnosztikusok számára kézenfekvőbb: a lélek küldetéssel leszáll a földre, anyagi testbe zárul, vagyis álruhát ölt, és megpróbál az előle elrejtett isteni tudás birtokába jutni. Ha nehéz harcát a Gyöngyöt őrző démoni hatalmakkal sikerrel vívta meg, akkor visszajuthat a mennyei hazájába, és így páratlan dicsőség lesz a része: mindezt a Szentlélek kegyelmének köszönheti, hiszen magára hagyva, az anyag tompaságában, könnyen megfeledkezne magasabb hivatásáról.

Mindamellett az apokrif himnusz kétségtelenül egy egyedi eset leírása is: egy párthus királyfi története, aki – megközelítőleg Krisztus korában – talán máguspapként vagy gyógyító terapeutaként lement Egyiptomba, hogy kiszabadítsa az igazi tudást a feketemágusok rabságából. Munkáját a Szentlélek-forma sas és egy párthus fejedelmi rokonának jelenléte is segítette. A királyfi a szellemi beavatáson átesve, a sárkányt az igazi isteni személyek nevének mágikus kimondásával győzte le. Ezután a minden földi kincsnél értékesebb igazgyöngyöt elvitte Párthiába, amely az égi Ország földi tükre volt. Így lényegében a mennyekbe vitte föl azt, s az Atya jobbján ülve folytatta a dicsőséges világhelyettesítést.”

Az etruszk összeolvadás (etnogenezis) folyamatának ismeretében a gondolat eredete az etruszk elszármazók területéhez köthető lehet és egyben korábbi még a pártosoknál is. Itt nyilván a kaukázusi hurrita hagyományokra kellene gondoljunk, mint időben egyeztetetőre, hisz a hurriták is megjelentek az etruszk összeolvadás folyamatában. Az iráni elszármazás lehetősége csak földrajzi értelmű lehetőséget takar, valójában pártos-szkíta eredről kellene beszéljünk. Ha a tarquiniai sírfestményen szereplő személyeket meg akarnánk nevezni, akkor Uni istennő és Herkle jönnek komolyabban számításba, akik amúgy azonosak *Fehérlóval* és *Fehérlófiával*, a görögöktől *Héra* és *Heraklész* néven is ismertek még. Az egyik etruszk tükrön nem véletlenül ábrázolják a már felnőtt Herklét szoptató Unit, hisz a Tejút éppen az ő kicsurgott tejéből keletkezett. A szereplők isteni személyként való felemlegetését az ülő helyzetű ábrázolás segíti, hiszen nekik ez Ó-Magyarországon mindenkor kijárt legalább a magyar újkőkortól kezdve. Az Alföldi Vonaldíszes Kultúra népe csak a szent uralkodókat ábrázolta ülő helyzetben. Elég, ha az ún. Sarlós Isten vagy a Kökénydombi Vénusz több ábrázolására gondolunk. *Fehérlófia* emiatt nemcsak népmeséink népszerű és dicsőséges alakja, hanem szakrális Világhelyettesítő, szent nagykirály. Az etruszk Herkle ugyanennek az isteni eredetű uralomnak a megtestesítője, aki majd a görög mitológiában alaposan félreértett – pontosabban meg nem értett - mivoltában szerepel tovább.

2 A Szent Korona Pantokrátora kezében a Gyöngy.

3 Ugyanez közelebbről

Az etruszk freskó és a Szent Korona ábrázolása megegyezik abban, hogy a kézben Gyöngy (vagy tojás) szerepel rajta. Eddig nem találtam ehhez hasonló ábrázolást a művészettörténet anyagában. A kéztartás azonban megmarad, csak üresen úgy, hogy az ujjak tartandó tárgy híján összeérnek. Nézzünk meg néhány képet ebből a gyűjteményből.

4 A trónoló Krisztus. Mozaik a Hagia Sophia Székesegyházból, Bizánc, 560 körül.²⁷⁷

5 A kéz közelebbről²⁷⁸

²⁷⁷ Hans F. Helmolt: Weltgeschichte. Bibliographisches Institut, Leipzig und Wien, 1900. 200. o. W. Salzenberg, Berlin 1854 után: Der thronende Christus.

²⁷⁸ U.a.

A trón a Szent Korona Pantokrátorának képéhez képest elnagyolt, az alak ruháinak redői mesterkéltek, ugyanakkor a szerkesztés rokonsága nem vitatható. A főalak két oldalán a Szűzanya és Mihály arkangyal képe van, míg a földön valószínűleg a székesegyházat építtető Justinianus császár alakja látható, aki a megalázkodás pózában mutatkozik, miközben egy, a Szent Koronát idéző kereszttel díszített boltozatos fejéket visel. Justinianus ugyanakkor viseli a szenteknek kijáró aurát is, amely szentségét hivatott tudatni a nézővel, ami nyilvánvalóan nem illik a képbe. Egy valódi szent így sohasem alázkodik meg, emiatt az ábrázolás mesterkélte és hamis.

Pantokrátor a bizánci Sofia templom oldalkápolnájából.²⁷⁹ A gyöngy itt sem látható a Pantokrátor kezében, van viszont egy leboruló és alattvalói pózban ábrázolt császári alak, valószínűleg Justinianus császár, a templom építője, - aki a Szent Koronához hasonló fejéket visel. A keretekben a Szent Szűz és Mihály arkangyal látható e szép 560 körül készült mozaikon. A felsorolt személyek a császári alak kivételével mind a Szent Korona abroncsán foglalnak helyet görög felirat kíséretében. Közülük a Szent Szűz ma nem látható ott, de lényegénél fogva odavaló. Az isteni személy előtt megalázkodó császári személy egyúttal cáfolja a császárok isteni szerepét, emiatt a bizánci szerkesztések azt igazolják, hogy hatalmi ügyek szolgálatába állították a korábban ábrázolt császári párokat.

6 A Pantokrátor Jézus bizánci előadásban a Hagia Sophia székesegyházban IX. Konstantinos Monomachos és Zoé császárnő között.²⁸⁰

²⁷⁹ Weltgeschichte. Hans F. Helmolt, Bibliographischer Institut, Leipzig-Wien, 1900. 200. o.

²⁸⁰ Alpha Histoire de l'art. Paris, 1975/37. 100. o.

A bizánci Pantokrátor-képeken valódi bizánci programtörténelmet látni. Az isteni személy mellé állított császári pár isteni eredetűnek tekinthetőségét sugallja. Bizáncban ez több alkalommal is előfordult, amint a közreadott mozaikokból is látható. A Pantokrátor baljával feltehetően a Bibliát – vagy valamilyen Szent Könyvet – tart a kezében, míg jobbával különös dolgot művel. Vélhetően utánozza a Szent Korona Pantokrátorát. A szerb ortodox tanítás szerint – nemcsak Zomborban, de a székesfehérvári rác templom pópája szerint is - az IC – XC hagyományos görög nyelvű Krisztusjel betűit formázza meg a már ismert kéztartás.

A korábbi változatból kivágott anyagok Itt a képek eredeti sorszámai szerepelnek. Egyeztetés után törölhető.

021. Kiss Irén kutatásai szerint hüvelykujja (Venus) és gyűrűsujja (Merkúr) között egy gyöngyöt kellene tartson, amely az uralkodásra való alkalmasságát bizonyítja, hisz a Szent Tamás apostol Gyöngy-himnuszában előadottak szerint egy pártos királyfi hosszú egyiptomi megpróbáltatásai során megszerezte a sárkánytól a nemes kincset, amely uralkodásra érdemesíti. A Magyar Szent Korona Pantokrátora kezében tartja a gyöngyöt, ezért azt eredetinek tekinthetjük. A gondolat valószínűleg igen régi lehet, mert az első kötetben Etrúriából is közreadtam hasonlót egy tarquiniai sírfestményt közlésével, bár az ismertetés ott tojásról szólt, valójában az etruszk fiatalember a Gyöngyöt tartja a kezében ugyanazokkal az ujjaival, mint a Szent Korona Pantokrátora is. Az etruszk összeolvadás folyamatának ismeretében a gondolat eredete az etruszk elszármazók területéhez köthető lehet és

egyben korábbi még a pártosoknál is. Itt nyilván a hurrita hagyományokra kellene gondoljunk, mint időben egyeztethetőre. Ha a tarquiniai sírfestményen szereplő személyeket meg akarnánk nevezni, akkor Uni istennő és Herkle jönnek komolyabban számításba, akik amúgy azonosak Fehérlóval és Fehérlófiával, a görögöktől Héra és Heraklész néven is ismertek még. Az egyik etruszk tükrön nem véletlenül ábrázolják a Herklét szoptató Unit, hisz a Tejút éppen az ő kicsurgott tejéből keletkezett.

7 A Szent Szűz karján a Gyermekkel.²⁸¹

A Gyermek itt is a gyöngyöt – netán a tojást - fogná, ha a kezében lenne, baljában papírtekerécsét tart (könyv helyett). Ugyanakkor a Szent Szűz két oldalán állókról is kiderül valami. A nőalak – Piroska, bizánci nevén Iréne császárnő, aki áldott emlékű Szent László királyunk édes leánya - pártás koronában áll, a férfialakon - aki Ionnész Komnénosz - viszont a Szent Koronához hasonló fejék díszlik szintén a konstantinápolyi Hagia Sophia székesegyházban. Az ábrázolás megfogalmazása egyben újra azt sugallja, hogy a bizánci császári pár is isteni eredetű lenne. Előző képünkön egy másik bizánci császári pár volt látható a Pantokrátor két oldalán, nyilván ugyanezen szándéktól vezetve.

²⁸¹ Alpha Histoire de l'art. Paris, 1975/37. 100. o.

8 A palermói Monreale katedrális szentélye: a Pantokrátor és az ikonosztáz²⁸²

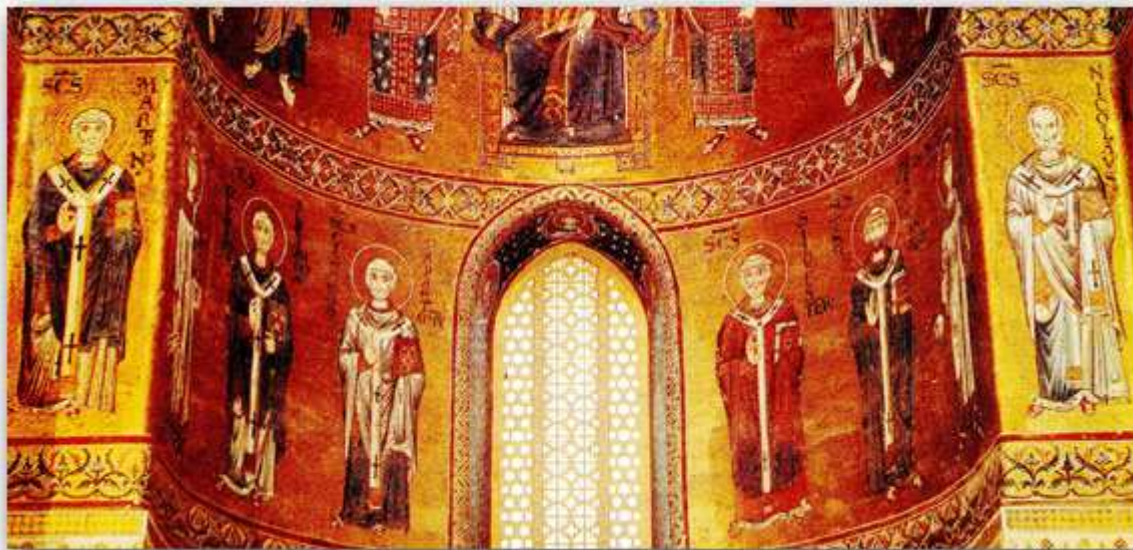
9 A kéz közelebről²⁸³

10 Monreale szentélye: Az isteni személyek – a Szent Szűz a Gyermekkel, angyalok - görög szöveg kíséretében²⁸⁴

²⁸² Palermói útikönyv. Casa Editrice Plurigraf S. p. a. 1995.

²⁸³ Palermói útikönyv. Casa Editrice Plurigraf S. p. a. 1995.

11 Monreale szentélye: Az apostoli személyek latin szöveg kíséretében²⁸⁵

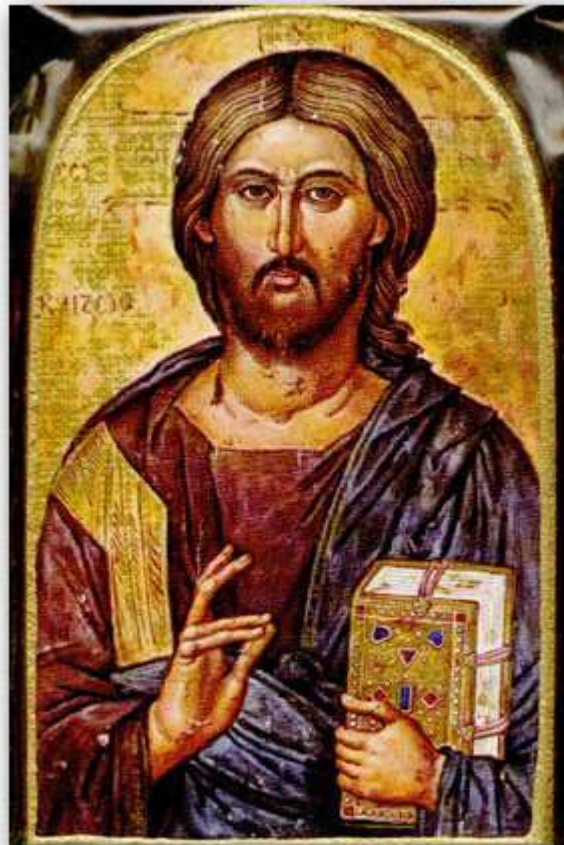
Ehelyütt olyan képet adok közre, amely szépségén túlmenően döntő és meglátásom szerint kikezddhetetlen bizonyíték a magyar Szent Korona eredeti, ráadásul igen korai egybeszerkesztettségére nézve. A palermói Monreale katedrálisának szentélyében díszlő mozaik nemcsak a Szent Koronához képest rontott kéztartású Pantokrátor Krisztust mutatja – akinek hiányzik a kezéből a gyöngy, - de egy-egy görög és latin nyelvű szövegektől kísért alaksort is ábrázol egymás alatti szinteken. Az isteni és angyali személyek sora görög nyelvű feljegyzésekkel kísért, míg az apostolok soraiban latin nyelvű feliratokat láthatunk. Ez a szerkesztésmód azonos a magyar Szent Korona szerkesztési elveivel. A keleti kereszténység eszerint azonos elvei szerint a késői középkorban készült palermói szentély azt mutatja be, hogy a görög és latin feliratok együttes jelenléte nyelvhasználatát tekintve tökéletesen megfelel a Magyar Szent Korona által is ábrázolt isteni és angyali ill. apostoli kör görög és latin szövegezésének. Mindez arra utal, hogy a bizánci rítusú egyházban (is) a kétnyelvűség ilyen megnyilvánulása bevett gyakorlat a rendelkezésre álló leletek szerint.²⁸⁶ Valószínűleg soha senkinek nem jutott még eszébe, hogy eme egyidőben készült pazar mozaik egyes részleteit “Mosaik Latina” és “Mosaik Graeca” néven különböző korokból és helyekről eredeztesse. Ezzel szemben a támogatott kutatók mind a mai napig *Corona latina* és *Corona graeca* fogalmakkal szeretnék Szent Koronánkat időben és térben feldarabolni. Érvelésük hihetőbb lett volna, ha a világtörténelemben legalább egy olyan koronaábrázolást tudtak volna bemutatni, amelyben koronának neveztek volna egy olyan alakzatot, mint a Szent Korona általuk elnevezett ún. felső *latin* része. Ilyen azonban soha nem volt azon egyszerű oknál fogva, mert a korona szó a *kör* szógyökből fogant a magyar nyelvben, ezért legalább abroncsformájú kör, és nem félgömbszerű pántokból készült valami, ami önmagában sem áll meg a kör szóbokrán belül. Az amit ők koronának lát(tatná)nak, az nem egyéb, mint a pártos nagykirályok koronáinak boltozata, görögösen (kameleukion). A valódi korona a pártosoknál is

²⁸⁴ Palermói útikönyv. Casa Editrice Plurigraf S. p. a. 1995.

²⁸⁵ Palermói útikönyv. Casa Editrice Plurigraf S. p. a. 1995.

²⁸⁶ Dolgozatomban nem tudok hivatkozni eddig nem ismert, vagy eddig nem közzétett leletekre, emiatt csak a feltárt képanyagért tudok felelősséget vállalni.

kézzelfogható, egy a fej köré font kör alakú szalag, amelyet angyal hoz. (Csak érdekességként jegyzem meg, hogy a Sacra Corona c. magyar filmben eljátszott koronaegyesítési jelenetben is kénytelenek voltak az alkotók a használhatatlan felső részt valamiféle abronccsal összekötni, hogy egyáltalán korona-alkatrészként lehessen kezelni. A felső rész ugyanis nem áll meg önmagában sehogy sem. Ugyanebbe a kényszerű hibába esett Aba Novák Vilmos is Székesfehérváron őrzött nagyszabású történelmi pannójának egyik tábláján. Ő is összekötötte a felső rész sehová sem vezető íveit egy abronccsal, emígyen önállóan tekintve azt. Nagy kár, hogy sem a filmesek (Koltay Gábor), sem Aba Novák ábrázolása nem szól arról, hogy - finoman szólva – képtelenséget szerettek volna a közönségnek bemutatni. Sajnálom emiatt az egyébként talán jószándékú alkotókat, de sajnós tudva-tudatlanul sokat ártottak a Szent Koronának naív megközelítésükkel.)

12 Mai szerb ortodox Krisztus²⁸⁷

²⁸⁷ Krisztusábrázolás. Az ikont a székesfehérvári rác templomban vásároltam.

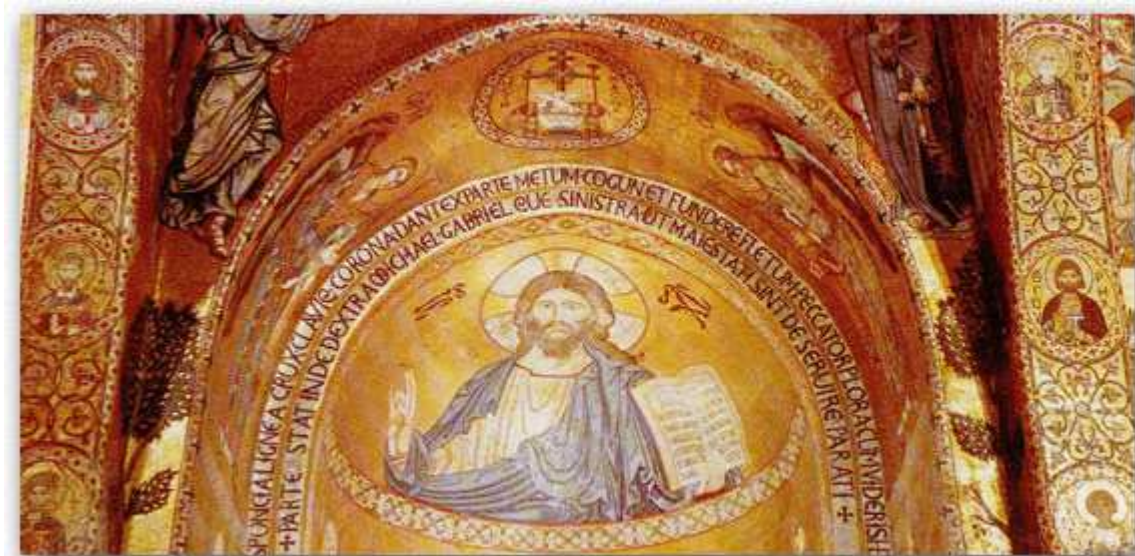
13 Szent Márton apostol Monrealéből²⁸⁸.

A feltehetően másolt Pantokrátor- és apostolábrázolásokon a Bibliák²⁸⁹ kifejezetten téves perspektívából készültek szemben a Szent Koronán látható eredetivel és itt fontos hangsúlyoznom a Szent Koronához történő hasonlítást. A Szent Koronához képest hibás a kéztartás is, a kisujj és a gyűrűsujj összeér. Más esetekben a helyes tartás is előfordul éppen Palermóban az apostolok között, de a Cappella Palatina Pantokrátora esetében is.

²⁸⁸ Palermói útikönyv. Casa Editrice Plurigraf S. p. a. 1995.

²⁸⁹ A kézben tartott könyv lehet a túlvilági Élet Könyve, de saját evangélium is. Kiss Irén szíves szóbeli közlése.

15 A Cappella Palatina Pantokrátora, Palermo²⁹¹

A Szent Korona abroncsán Monreale és Cefalu analógiái szerint isteni és angyali személyek lehetnének csak, így a hátsó oldalon oda a jelenlegiek helyett hasonlókat lehetne elképzelni. E feltételnek egyik, kezdetleges módon későbben felszerelt gyatra kivitelű kép tulajdonosa, VII. Dukász Mihály, Géza-Geobitzasz(?) és Konstantin²⁹² sem felel meg, még akkor sem, ha a bizánciak fentebbi ábrázolásaikon a Pantokrátor két oldalán előszeretettel szerepeltetik és ünnepeztetik a császári párokat azt sugallva, hogy ők is isteni eredetűek lennének. Ők azonban nem isteni személyek, de még csak nem is szakrális uralkodók, ezért őket odaszerelni nem illik, az egyszerű plágium csupán. A magyar Szent Korona hátsó oldalára egyetlen hiányzó személy illik csak a magyar keleti, jézusi kereszténységben, és ez az isteni hármasság harmadik tagja, a Boldogasszony, a Babba Mária vagy más nevén a Világ Királynője. Ha Bizáncban valaha egyetlen valódi szakrális uralkodó is élt volna, bizonyára értesültünk volna róla.

A bizánci ábrázolásokkal szemben a magyar Szent Korona időbeli elsőbbségére utal az etruszk gyöngyös-tojásos párhuzam, így a művészettörténetnek igazából arra a kérdésre kellene megtalálnia a választ, hogy Bizáncban és máshol miért és mikor tűnik el a gyöngy? Úgy tűnik azért, mert a Tamás evangéliumot – sok más korai irattal egyetemben - időközben nem kanonizálták, így tanítása is háttérbe szorult, de legalábbis kívül maradt a kereszténység fősordán. Eszerint a Szent Korona még a kanonizálások előtti időkből való lehet, míg a gyöngy nélküli ábrázolások későbbiek. A mai szent evangéliumok kanonizálásának ideje ismert, 325-ben a niceai zsinat döntött erről. A Tamás evangéliumot ettől kezdve tekintik apokrifnak, nem kanonizálnak. Emiatt feltételezhetjük, hogy a Szent Korona 325 előtt készülhetett valahol keleten ott, ahol nemcsak Tamás apostolnak, de az ősi szakralitásnak is még hitele volt. Ebből adódik a következtetés, hogy a keleti ortodox egyház a magyar Szent Korona programjának másolt, de rontott – gyöngy nélküli - változata alapján szerkeszti

²⁹⁰ Palermói útikönyv. Casa Editrice Plurigraf S. p. a. 1995.

²⁹¹ Palermói útikönyv. Casa Editrice Plurigraf S. p. a. 1995.

²⁹² Ld. Pap Gábor: Angyali korona, szent csillag. Kézirat, Jászberény, 1997. 16. oldaltól.

szentélyeiben a mozaikokat, amelyeket azonban jobb, ha *ikonosztáz* névvel illetünk. Éppen erről van szó, a magyar Szent Korona a világtörténelem első keresztény ikonosztáza, és mint ilyen példaként szolgált minden későbbi fejleménynek. A Szent Koronához képest a felvázolt helyzetben minden későbbi Pantokrátorábrázolás a kéztartással együtt rontottnak tekintendő. Mondjuk ki végre érthetően is, hogy a magyar Szent Korona által egybefoglalt és Keleten elterjedt hitvallás a rómaiak által pogánynak nevezett magyar jézusi kereszténység eszmekörét testesíti meg. Mondjuk ki azt is, hogy lényegében bizonyos változtatásokkal ugyan, de ők a jézusi magyar kereszténység folytatói, csak közben az Istenanyát a Szentlélekkel helyettesítették, ennek ellenére kultuszát az ikonosztázokon megőrizték. Ezért azt is ki kell mondanunk, hogy a keleti ortodox egyház eredetét tekintve sokkal közelebb áll magyar őseink jézusi kereszténységéhez, mint más keresztény egyházak, még akkor is, ha időközben jórészüik elszlávosodott. Emiatt van az, hogy Bizánc Árpád népét soha nem akarta megtéríteni – holott a bizánci császároknak főpapként is kötelességük lett volna minden pogányt a jó útra terelni, - mert vallásuk szinte ugyanaz volt. VII. Konstantin hátrahagyott irataiban erre vonatkozóan nem találni adatot. Emiatt tisztelik Bizáncban ma is az Árpádok szentjeit, így Szent Istvánt is, és emiatt haboztak Árpád-házi királyaink nem egyszer kelet és nyugat között végleges állásfoglalás megtételére hitbéli ügyekben. Úgyszintén emiatt folytatott évszázados térítési versenynek látszó vetélkedést Bizánc Rómával az Árpádok Magyarországon. Végül pedig ne ijedjünk meg attól sem, hogy a jövő kereszténységének kulcsa Magyarországon található a Világkoronaként működő magyar Szent Korona létezésével. Szent István szentté avatásával Bizánc elárulta magát, mert egy alávetni szándékolt nép királyának adta volna meg a tisztességet. Mégsem erről lehet szó. A kisajátítani szándékolt magyar szakralitást személyében hordozó szent királyunkat akarja talán Bizánc közelébe vinni, hogy később majd hivatkozási alapként szolgálhasson. Ezek persze nem tekinthetőek barátságos lépéseknek, éppúgy, mint II. János Pál magyarokkal szembeni tevékenysége. Miről is van szó?

Szent István hagyatéka olyannyira erős, hogy kerek ezer évre rá - 2000. október 8-án - II. János Pál már az egész világot ajánlotta fel az Istenanyának. A római pápa felajánlásával – amely egészen különös módon a Magyar Boldogasszony és mellesleg Koppány napján (!) történt - egy komoly gond van csupán azon kívül, hogy a “Szerzőt”, a Magyar Boldogasszonyt meg sem említette. A római pápa nem volt és soha nem is lesz abban a jogi helyzetben, hogy a világot vagy híveit bárkinek is felajánlja, mert erre nem lett volna joghatósága. Még jelképesen sem. Ő sem tulajdonosa, sem képviselője a kerek világnak, sem nem az uralkodója, de még kevésbé szakrális uralkodója, és végül emiatt semmilyen kizárólagos képviselete nincs a régi napvallásúak népének nevében. A pápa ezúttal alaposan túllőtt a célon és magyar szempontból eljárását nem tekinthetjük jóindulatú lépésnek. A magyar hagyományok szerint erre csak a nép által is jóváhagyott szakrális uralkodónak van lehetősége. Vagyis Szent István (és Atilla, Szent László, Mátyás, a többi szakrális magyar király) sem uralkodhatott volna a népfelség elve nélkül, magyarul a nép jóváhagyása nélkül. Ez az igazi erő a magyar koronázásokban, amely hol a Duna jegén, hol a mezőkön mutatkozik meg. Hol van e magasságoktól a római pápa? Őt csak százegynéhány összezárt ember választja meg, emiatt törvényessége és joghatósága a Szent Koronával megkoronázottakhoz képest semmi. Nem választott, nem abszolút és nem szakrális uralkodó lévén ő ilyen nem tehet, de ezt neki is tudnia kell. Az általa elkövetett plágium azonban a világon senkinek sem tűnik fel, hisz rajtunk, magyarokon kívül erről szinte senki sem tud semmit. A Boldogasszony személye rajtunk kívül csak keveseknek volt fontos, legfeljebb átvett helyi kultusz tárgya. A nyugatiaknak mindez semmit sem mond, valószínűleg csak egy szép gondolatot látnak benne, olyat, amely a Jó Pásztor pápához tartozó gondolatkörben fogant. Gondolhatunk még ezenkívül a világegyház megvalósulására is, de ezzel is ugyanaz a baj, mint az

előbbiekkal, vagyis hiányzik belőle a szakrális uralkodó, a valódi isteni felruházással bíró, hatalommal rendelkező (szent és magyar) király, aki intézkedésre alkalmas lenne. Akárhogy is csúrnjuk csavarjuk a dolgot, a római pápa nem illetékes ebben a kérdésben.

Ezek után számunkra csak az marad, hogy a művelődésünk szerves részét jelentő gondolat átörökítését hasznosnak avagy szellemi eredményünk eltulajdonításának, netán a magyar Világkorona elleni újabb merényletnek tekintsük-e? A Nagyboldogasszony napján történt kihirdetés okán – bár a szerzőt a pápa sajnos nem nevezte meg – esetleg, jóindulattal előbbinek tekinthető. A tisztánlátáshoz azonban további nyilatkozatra lenne szükség, mert enélkül csak a szentistváni felajánlás gondolatának eltulajdonítására utaló lehetőség valós.

Ezek után 2001. augusztus 15-én újabb esemény történt Esztergomban. Ezúttal Paskai László esztergomi bíboros volt az, aki a pápa nyomában újra megerősítette az ezer éves felajánlást. Nem hivatkozott senkire és semmire, csak felajánlott. De vajon a pápa és az esztergomi bíboros hivatala felér-e Szent István szakrális hatalmával? Tehetnek-e ők az apostoli és szakrális uralkodóhoz hasonló felajánlásokat? Az évezredez hagyaték ismeretében a válasz csak nem lehet. Kérem az Olvasókat, történeti szempontból gondolják csak végig, mit tennének a helyemben, ha a szakralitás eltulajdonítását fedezik fel? Ugyanis éppen erről van szó. Nemcsak Szilveszter, Ottó és Konstantin voltak az ősi szakralitás elszerzésére szervezettek, de eszerint ma is ugyanezt teszik a Vatikánban! Ha tudnak követni, most meg is állhatunk, mert **az európai történelem számunkra leghűsbavágóbb kérdésére bukkantunk rá. Európa utolsó ezer éve a szkíta-pártos-magyar szakralitás ellopásáról szól.** Van-e olyan köztünk, aki még mindig nem érti, mitől vagyunk útban, miért vagyunk barbárok, finnugorok, stb., és miért retteg az egész világ a Kárpát-medence "egész"-ségétől? Heribert Illiggel szólva nem a kitalált középkor a mi bánatunk, mert kit érdekel Magyarországon néhány költött, kitalált álhős Kölnben, sőt mégis hálásak lehetünk neki, hogy felfedezésével lehetőséget adott saját ügyeink újólaj történő átgondolásához. Úgy gondolom, Szent Imre herceg Világkirályként szándékolt leendő uralkodásának lehetősége cselekvésre készítette a sátáni egyszerűeket.

16 A wieselburgi ikonosztáz²⁹³

A wieselburgi Szent Ulrich templomban látható az Ottó-féle Oktogon. Képzeljünk el egy négyzetes alapú építményt, amely - sarkaiban a padlószint fölött kb. 4 méterrel sarokboltozás segítségével - nyolcszögletűvé alakul. A pécsi dzsámiban ugyanígy néz ki a sokszögletesítés. Ennek ellenére semmi köze a törökökhöz, mert a wieselburgi Oktogon 975-ben épült Ottó német-római császár alapításaként. Mindkettő közös elődjét valószínűen Bizáncban kell keresnünk. Ez a szép építmény egyik fontos érvem magyar történelmet keresnünk éppen itt, Alsó-Ausztriában is. De hát mit keres Wieselburgban bizánci kapcsolatokat mutató építmény, amely hely mai tudásunk szerint nem a keleti kereszténység fellegvára? A templom falait freskók díszítik viszonylag jól felismerhető állapotban, sőt egy kisebb méretű maketten be is mutatják eredeti állapotában. A kupolában egy a magyar Szent Koronáról, majd Bizáncból is ismert kivitelű Pantokrátor Krisztus látható kör alakú keretben, ahogy az összes többi kép is ilyenben látható. A Pantokrátor baljában könyvet tart, jobbát felmutatja úgy, hogy hüvelyk- és gyűrűsujját összeszorítja. Alatta, már a függőleges falakon nyolc angyali személyt látni feliratok nélkül. Még egy szinttel lejjebb újabb képsorban nyolc apostolt látni. Ez egy nyugati területen lévő ikonosztáz! Földbe gyökerezett a lábam ahogy mindezt megláttam. Ugyanezt a szerkesztést követve készült a XII. században a palermói Monreale és a közeli Cefalú székesegyházainak szentélyében az a

²⁹³ Helyszínen árusított képeslap

két hatalmas mozaikkép is, amelyek segítségével korábban a magyar Szent Korona eredeti egybeszerkesztettségére nézve találtam vaskos bizonyítékot. Tudomásul vettük azt is, hogy Szicíliában és Bizáncban is kétnyelvű szövegek kísérik a szentélyek alaksorait, görög nyelvű feliratok kísérik az angyali és isteni személyeket, míg latin nyelven közlik az apostoli képek neveit, ugyanúgy, ahogy a Szent Koronán. Ugyanezzel Wieselburgban újra szembe kerülni bizony nem akármilyen meglepetés. Ugyanakkor nem kizárt további idevágó ábrázolások megléte Európában, de egy néhány oldalnyi terjedelmű cikk miatt talán nem róják fel nekem, ha nem nézek végig 10000 templomot. Amit viszont bemutatathatok, azok éppen jelenlétükkel hívták fel magukra a figyelmet.

16a Urartui felajánlási templommakett tufából faragva. Kr. e. VIII. század ²⁹⁴

Alsó-Ausztria területe nemcsak a bronzkori magyarországi kapcsolatok miatt, de kelta, majd hun és avar tulajdonként tartozott Magyarországhoz, népességének jelentős része is az volt, illetve már az újkőkortól kezdve magyarral rokon lakosságot bírt. Jó kérdés lehetne, vajon melyik nép hozta magával az ábrázolások rendjének hagyományát. Esetünkben most mégis a hunokra és az avarokra kellene gondoljunk, akik Pártosország közeléből érkeztek Magyarországra. Ezenkívül a Bizáncra nagy hatást gyakorló pártosok hagyatéka is ebbe az irányba visz. De Bizáncban az urartui hurriták által feltalált sokszögesített oktagon-formájú templom jelenik meg, többek közt emiatt épít Bizánc ezrével olyan kupolákat, mint amilyenek pl. a Hagia Sophia székesegyházat alkotják, ráadásul könnyű tufából teszik ezt.

Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a Szent Korona, Bizánc, Monreale, Cefalú, Wieselburg, Zombor, a székesfehérvári rác templom három kupolájában megjelenő Atya, Fiú és Anya személyéhez kötött ábrázolások és a többi itt nem ismertetett *ikonosztáz* lényegét tekintve máig tovább él a görög gyökerű – görög katolikus és ortodox – más egyházak ikonosztázainak szerkesztési gyakorlatában, bár érzékelhetően más hangsúlyokat követve. Itt az isteni és angyali szint a földszintre megy - mintegy közelebb hozva az istenségeket az emberi megértéshez, - felette Jézus nevezetes

²⁹⁴ Örményország kincsei. Kiállítási útmutató. Károlyi Palota Kulturális Központ. 2002. július 1 – október 31.

tetteinek képei sorakoznak, míg az apostolok a legfelső szintre kerülnek. Az Istenanya ugyancsak megbecsült helyen szerepel minden ortodox ikonosztázon, teljes összhangban a bizánci ábrázolásokkal.

Most megérthetjük azt is, hogy miért nem tudtak az Árpádok jó szívvel választani a nekik felkínált keleti és nyugati kereszténység között. Mindenesetre le kell szögezzük a tényt egyúttal, hogy a jézusi kereszténység örökségének javarészét az elmúlt 2000 évben a keleti kereszténység eszmekörében és ábrázolásaiban találhatjuk fel kimutathatóan. Ennél már csak egy további feltételezésünk adódhat a fentebbi képsorokhoz fűzött ismertetésekből. 325 előtt Keleten Pártosországon (Párthus Birodalom) és Örményországon kívül nem volt más olyan kereszténységben hívő, elegendően erős hatalom, amely annak elkészítésére megrendelést adhatott. Emiatt feltételezhetjük, hogy a magyar Szent Korona a pártos királyok beavatási koronája lehetett, és emiatt már IV. Artabán, az utolsó pártos nagykirály meggyilkolása előtt (226) létezhetett, ugyanis Keleten a szkíta eredetű pártos uralkodóház leszármazottjai Örményországon és Bizáncon kívül máshol már nem jutottak uralmi helyzetbe. Örményország azonban nem volt sohasem nagyhatalom, és bár a világ első keresztény állama lett, hagyatékában ott a Szent Koronának sem tartalmi, sem formai előzményeit nem fedezhetjük fel. Tény ugyanakkor, hogy Örményországot a Pártos Arszakida uralkodóház vezette 428-ig, emiatt a pártos szakrális hagyaték áthagyományozódhatott oda. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy III. Tiridat arszakida származású örmény király Világosító Szent Gergely hatására a római kereszténységet vállalja fel országa államvallássá tételében, szemben a pártosokkal, akik a jézusi térítőt fogadták szeretettel. A két katonaszent, Szent Damján és Szent Kozma 303-ban bekövetkezett halála mégiscsak errefelé tereli gondolatainkat, illetve keltezési lehetőségeinket.

Ha csak a pártos hagyományok alapján igyekeznénk meghatározni a Szent Korona készültének idejét, természetesen korábbi időkbe tennénk azt. A Szent Korona legkorábban a korona pántjain ábrázolt apostolok halála után készülhetett, ez az első század végén volt. Ezért a magyar Szent Korona pusztán a párthiai adatok alapján feltéve a kb. 100-226 közötti időben készülhetett a Párthus birodalomban a méd-pártos szakrális nagykirályok rendelkezése nyomán, mert nekik megfelelő szakrális hagyományuk és mértékű hatalmuk volt ilyen hitvallási jelvény elkészíttetéséhez. Pártosország királyai a Krisztus utáni időszakban médiaai illetőségűek voltak, így a Szent Korona készíttetőit köztük kellene megkeressük. Az ebben a korban uralkodó médiaai illetőségű pártos királyok:

Oszró	106-134
IV. Mitridat	130-147
II. Bologes	134-149
III. Bologes	149-191
IV. Bologes	191-208
Pacor	199-209
V. Bologes	209-216
IV. Artabán	216-224
VI. Bologes	216-228

A pártos királyok pénzérméin látható ábrázolások messzemenően alátámasztják feltételezésemet a Szent Korona pártosországi kapcsolatáról. A Nap és a Hold megjelenése – mint az Atyaisten szakralitásának jelképe - már a babiloni határköveken látható, az ún. kameleukion típusúnak nevezett boltozatos koronaforma széles elterjedése szintén keleti eredetű, kiterjedten mégis a pártosoktól (szkítáktól, keltáktól) származik. A boltozatos korona II. Mitridat (123-88) pártos nagykirállyal jelenik

meg, a Nap és a Hold ábrázolása pedig II. Orod (57-38) nagykirály pénzérméin tűnik fel és attól kezdve következetesen használják. Gyakorta előfordul a koronát hozó angyal ábrázolása is. A legmegdöbbentőbb párhuzamot a pártos történelemmel kapcsolatban mégsem az előbbi három vonulat adja, hanem Fratak (Kr. e. 2- Kr. u. 4) nagykirály érméje. Itt két angyal jelenik meg a koronát Fratak fejére helyezendő ugyanúgy, ahogy a magyar Szent Koronát vivő angyalok képét lentebb is bemutatam. Ne hagyjuk magunkat megtéveszteni a görög forrásokban említett Niké alakjának felemlítésével, hisz a szkíta hagyaték nyilvánvaló félreértése miatt nézik koronát hozó angyalainkat görög istennőnek.

A bizánci arszakida eredetű császárok lehettek az egyetlenek, akik megfelelő hatalom birtokában tovább vitték az ősi jézusi keresztyén hagyományt Bizáncban, így az ott teljesedett ki új köntösben. Az átvétel a fentiek alapján szinte bizonyosnak tekinthető. A keletieknek eszerint elegendő erejük volt hitük és a római birodalomban jelenlévő népességük révén a római birodalom kettészakítását végrehajtani, mindezt a keleti mediterrán térségben élő görögség aktív részvételével és vallási ügyekben tapasztalható támogatásával is keresztülvinni. Amikor a római birodalom kettészakadásának körülményeit taglalják majd a jövő történészei, erre is figyelemmel kell legyenek. Ugyanakkor Atilla királynak és utódainak, de legfőképpen Árpád népének Bizánchoz fűződő kapcsolatait is a korábbinál sokkal jobban kell árnyalni a jövő történelmi munkáiban.

17 A thébai kopt Atyaisten. Nemcsak az ábrázolás hasonlósága, de a Nap és a Hold megjelenítése is mutatja az azonosságot Szent Koronánk Atyaistenével. A Vörös Győzöt ért korábbi támadások jelentős része valószínűleg e felfedezésnek köszönhető. (A képet is tőle kölcsönzöm bemutatásra.)

A magyar Szent Korona tartogat még más meglepetéseket is.

Pap Gábor azt mondja a Kitalált középkor c. munkájában, hogy a nyugatiak Köln-Róma-Bizánc alakulata Magyarországra ellenében írt volna magának új történelmet. Nos, ez feltehetően így történhetett és nemcsak azért amit a www.kitalaltkozepkor.hu honlapon is közzétett cikkben is olvashattunk. A honlap címkéjén Nagy Károlyt a magyar Szent Koronával koronázzák. Fentebbi bizánci császáraink ugyanebben a koronában feszítenek Európa szentélyein mozaikba fagyva.

17a Arthur király elszenderülése

17b Arthur király fejéke közelebről

Ehhez hozzávehetjük még Arthur király elszenderüléséről készült (Tábori László szívességéből átadott) képeket és felelhetünk a látottak miatt. Előbbi példáinkon kívül Szászországban járva láttam az annaberg-buchholzi Szent Anna parókia karzatán egy 1499-ben készült domborművet. A *Weltenrichter*, a Világkormányzó is a magyar koronaékszerekbe öltözve látható. Úgy tűnik, egész Európa pontosan ismeri a magyar Szent Koronát és eszükbe sem jut valami mással, mondjuk a nálunk gyakorta használt halotti koronákkal beiktatni az uralkodókat. Mindig is pontosan tudták a Szent Korona erejét és beavató voltát. Ha pedig igaznak bizonyul a 300 éves történelemhamisítás, akkor a Szent Korona már a feltehető legkorábbi időben Európában lehetett, sőt az azóta az ismert elhurcolásoktól eltekintve a hunok megjelenése óta mindig is itt lehetett, mint a pártos-örmény nagykirályok beavató koronája, amelyet jogos örökösei, a szkíta hunok hoztak Magyarországra. Van

is jelöltem rá, ez Balambér lenne, akiről már *A magyar őstörténet kincsestárában*²⁹⁵ is beszámoltam Csomor Lajosra hivatkozva a 370-es év eseményeként: *Balambér, az ázsiai Hun birodalom királya kiterjeszti hatalmát a Fekete -tengerig. A szabir-magyar Nimród fia, Hunor (Arszakida) feleségül veszi Balambér lányát. Létrejön a Hun-Szabir Birodalom, szkíta-pártus és hun-szabir dinasztiaegyesítés. Hunor leszármazottai: Kattar (Karatón, Charaton, Kedrehon, Ketrehon, Kara tanhu?), Uptar, Ruga, Buda és Atilla.* Akkor a nagy időtávolság miatt sem Csomornak, sem nekem nem állt össze a folyamatos kép. Most Illig segítségével viszont nagyon is.

Nézzünk néhány példát a Nap és a Hold magyarországi ábrázolásaira.

²⁹⁵ Magyar Ház Kiadó, Budapest, 1998.

A Szent Korona felülről

18 Az Atyaisten a Szent Koronán. Mellette a Nap és a Hold.

19 Az Aranybulla pecsétje

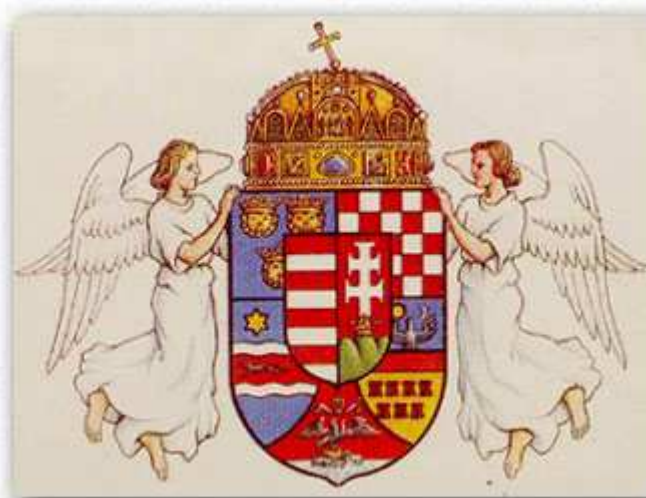
20 Magyarországi megyék címerei I.

21 Magyarország megyék címerei II.

22 Erdélyi pénzérme 1600-ból

23 A Szent Koronát hozó angyalok ábrázolása. A koronás nagycímerben Erdély is a Nap és a Hold jegyében él.

Az előképek könnyen felderíthetők Keleten a pártos királyok ábrázolásain, amint az fentebb látható volt.

25 II. Orod pártos nagykirály (57-38)

26 IV. Frahát pártos nagykirály (38-2) A Nap és a Szent Koronát hozó angyal ábrázolása

27 Fratak pártos nagykirály (Kr. e. 2 – Kr. u. 4) A Nap és a Hold, a koronát az angyal hozza

28 II. Bonon pártos nagykirály (Kr. u. 51) Méd király, kivételesen szemben ábrázolják két Nappal együtt

29 Partamaspad vagy Partamasir (Kr. u. 116) Ellenkirály, II. Mitridat (123-88) koronáját viseli oldalán a Nappal

30 II. Bologes pártos nagykirály (51-78) Gyöngyökkel rakott boltozatos koronát visel

31 IV. Bologes pártos nagykirály (190-207) Boltozatos koronát visel

32 IV. Artabán pártos nagykirály (216-224) Gyöngyökkel vagy kövekkel kirakott boltozatos koronát visel

33 VI. Bologes pártos nagykirály (216-226) Négyes osztású, gyöngyökkel rakott boltozatos koronát visel

34 A puccsista szaszán-perzsa Ardasir II. Mitridat koronájában pompázik

35 Az érem hátoldalán a zoroaszteri tűzoltár látható, mint a mindent bevilágító isteni Atya megszemélyesítése.

36 I. Koszró szaszán-perzsa király

Vannak csoportképeink is, ott még többet látni a korona használatáról.

37 III. Mitridat (57-54), II. Mitridat fia, I. Orod (90-80), II. Mitridat testvére és II. Artabán (10-38) képei. Az érmék hátlapján a palástban trónoló Arszaak szkíta visszacsapó íjat nyújt át jobbójával.²⁹⁶

A történet kulcsszereplői mégis a médek lesznek. Azonban a pártos királylistát alaposabban tanulmányozva kiderül, hogy Pártosország nagykirályait kezdetben valóban a szkíták adták, - háttérben a pahlavi-baktriai királyok második vonalával - de Krisztus születése után az uralom átcsúszik a méd illetőségű nagykirályok kezébe. Nos, a médeket a perzsák történelemhamisításai miatt ma a perzsák elődjének tudjuk, ez azonban egyszerű hazugság. A perzsák pontosan ugyanúgy gyűrték maguk alá a médek egy részét, ahogy a rómaiak az etruszokat annak idején. Ellopták tudásukat, történelmüket és ráadásul asszonyaikat is, majd az agyamosott, nyelvét és önazonosságot veszített néppel megindultak a világot kifosztani. A perzsák által el nem ért médek megtartották egyenes gerincüket, őslakos mivoltuk miatt a pártos hatalom oszlopává váltak. A pártos történelem során ők, a médek képviselték a megtartó, a hagyományokhoz ragaszkodó, ősi jogon újra levegőhöz jutó erőt a nehéz Krisztus utáni időszakban. A Rómától visszakapott királyi leszármazottak között – akiket túszként vittek oda a megalkuvás századaiban – egyre gyakrabban tűntek fel a régi hagyományokat megtagadók, egyre többször fordult elő a megalkuvás. Ilyenkor mindig a médek, esetenként az ország északi határán élő szkíták álltak a sarkukra a törvényes és legfőképp a nép számára hasznos megoldások támogatására. Épp a pártosok bukására is különös fényt vet, hogy IV. Artabán Média királyaként háborúzott a perzsa szászán Ardasirral 224-226 között, miközben VI. Bologes a pártos-szkíta nagykirály továbbra is Pártosország királya maradt 228-ig. A pártos főhatalom megszűnése egyúttal korlátozza Szent Koronánk létrejöttének igazolható idejét is, mert a niceai zsinatot megelőző 100 évben már Pártosország újra perzsa uralom alatt él. A pártos hatalom megszűnésével az örményországi események kerülhetnek előtérbe, ezzel az Arszaakida uralom a Kaukázusba húzódik. Itt látszik az urartui hagyományokat követő korai örmény állam rokoníthatósága a későbbi magyar történelemmel. Mindenesetre a wieselburgi nyolcszögletű templom (oktogon) őshazája itt van, amely egyben őse a töröknek hitt pécsi dzsáminak is, de Bizánc kupolaerdői is itt gyökereznek 3000 éves hagyaték képében. Ne csodálkozzunk hát azon, ha a sztyeppét elhagyó népeink jelképeibe botlunk Keleten szinte mindenütt, csak eddig nem volt merszünk megfogalmazni az amúgy látnivaló tényeket. A pártos uralom méltán kelt figyelmet nemcsak közvetlen magyar párhuzamaival, de az attól keletre történt szkíta hódításokról már további hírek híján szívesen megfélekedünk. Pedig a Kr. e. 1800 táján egységesülő andronovói műveltség régészeti anyaga nemcsak a magyar bronzkor földrésnyi területén azonos, de egyúttal egyik őse a későbbi szkíta-hun műveltségeknek is. Amikor leszármazottaik elhagyva a sztyeppét Bukhara, Tokharisztán, Pandzsáb, Afganisztán és Pakisztán, majd később az Indus völgy területére törnek be, a pénzérméken ott is megjelennek a Nap és a Hold, a zoroaszteri tűzoltár képei és mindazok a koronaformák, amelyekről eddig itt szó volt. Sőt, a fehér hun hódítások területein létrejött államok uralkodóinak pénzérméin a pártás korona is tömegesen alkalmazott uralmi jelkép lesz, emiatt az ősi sztyeppesi szkíta jelképrendszer é népek művelődésébe is beépül olyannyira, hogy Bukhara és Tokharisztán területén még a VIII. században is tömegesen alkalmazzák. Többek között emiatt is nagyon egyetértek Bakay Kornéllal akkor, amikor a sztyeppesi szkíták hagyatékát Közép-Ázsiában felleltározza és a közös eredetre mutat rá.²⁹⁷ Azon még elmélkedhetünk, hogy szétválaszthatóak-e a magyar vonatkozású régészeti anyagban az eredeti, andronovói szkíta elemek azoktól a leletektől, amelyek a közép-ázsiai szkíta uralmak során létrejött új, elkeveredő műveltségek

²⁹⁶ Dr. Farhad Assar: Recent Studies in Parthian History. www.parthia.com

²⁹⁷ Bakay Kornél: Östörténetünk régészeti forrásai. Miskolci Bölcsész Egyesület, 1997.

közvetlen hatásaként jelentek volna meg Árpád népének kézzelfogható hagyatékában és nem közvetlenül. Ez a kérdés Pártosországnak a magyar történelemre gyakorolt feltételezhető hatása miatt fontos. Pártosország a fentiekhez hasonlóan a magból a héjba kicsapó szkíták alapítása ugyan, de népességében nem tiszta képlet.

Pártosország éppolyan isteni eredetű szakrális hatalom volt, mint az Árpádok Magyarországa is. Nagykirályaiknak az égiekkel ismert viszonyáról kivételesen pontos ismereteink vannak a pártos pénzermék hátoldalain megjelenített szövegek jóvoltából. Nézzünk az önazonosítást szolgáló címekből néhányat.

(ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ)	királyok királya
(ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΓΑΛΟΥ)	nagykirály
(ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΡΣΑΚΟΥ)	Arszák, királyok királya
(ΔΙΚΑΙΟΥ)	nép vezére, királyi herceg

Vö. dux, duce, scytho**doko**, Per**dikka**s, stb.

(ΦΙΛΕΛΛΕΝΟΣ)	görögbarát
(ΘΕΟΠΑΤΩΡΟΣ, ΕΥΠΑΤΟΡΟΣ)	isten (atya) fia
(ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ)	korlátlan úr
(ΦΙΛΟΠΑΤΟΡΟΣ)	atyatisztelő

(Forrás: a www.parthia.com. és www.grifterrec.com éremgyűjtő honlapok. Az itt fentebb közölt érmék közzétételére írásos engedéllyel rendelkezem az érmék tulajdonosaitól. Ezek Douglas Mudd, Busso Peus, Victor England, Dr. Farhad Assar, Henry Delger, Fred Knust, valamint Thomas K. Mallon éremgyűjtők és Edward Hopkins, a www.parthia.com honlap szerkesztője.)

A címek mögött meghúzódó jelentés egy isteni hatalom földi másának önmeghatározása. A szakrális pártos nagykirályok az alapító Arszák szentségéből nyerték hatalmukat olyannyira, hogy saját nevüket feladva szinte mindannyian Arszák név alatt kormányozták az Isten földi országát. Ugye ismerős, Árpád utódai is nemegyszer tették ezt az elődök nevének felvételével. Amikor Dümmerth Dezső: *Az Árpádok nyomában* c. könyvében elemezte árpádi királyaink oklevelein talált önazonosító szövegeit, ugyanezt tette, amire most e néhány görög szó ismertetésével magam is teszem. *Mi, Isten kegyelméből...stb...* És hogy a görög nyelvű tájékoztatásokat olvashattuk Monreale és Cefalu mozaikjain és a Szent Koronán, az ugyanarról szól a pártos pénzerméken is: a görög nyelvű magyarázatok kizárólag isteni személyeknek járnak ki. Emiatt semmilyen nehézségünk sincs és nem keressük pártos szövegek hiányát sem.

Keleten a héjban megjelenő hódító szkíták²⁹⁸ Pártosországon kívül sehol sem tudtak 500 évig fennálló uralmat megvalósítani. Ez azt jelenti, hogy a volt perzsa birodalom jelentős számú ragozó nyelvű népességet bírt. Sokkal többel, mint azt ma tanítják. Az ettől keletebbi szkíta uralmak Pakisztánban, Afganisztánban és Indiában is a vélhetően csekélyebb létszámú hódítók fellépése miatt sokkal rövidebb ideig tudták népi azonosságukat fenntartani. A szakák, fehér hunok, tochárok, masszagéták mindannyian kicsaptak a magból, a sztyeppe vidékéről. Kivételek persze vannak, ma Pandzsábben vannak olyan falvak, ahol ötfokú dalokat énekelnek, őrzik a hun származás hagyományát és nem hasonlítanak a bennszülött indiaiakhoz.

²⁹⁸ Pap Gábor a sztyeppe-i szkíta-hun népeket tekinti a magban élőknek. Azok a szkíta-hun törzsek, amelyek elhagyván a mag területét az ókori indoeurópaiak területén jelennek meg, a héj területére érkezőknek nevezi. Ebben az esetben a viszonyítási pont a mag népek elhelyezkedése.

Pap Gábor felismerése – amely a német Heribert Illig és kutatótársai által közzétett középkori történelemhamisításokon alapul – már régen messze jár a németektől. Ők csak anyagelvű forradalmárok maradnak, a szellem világát messze elkerülik, ezért soha nem mondják ki azt, ami számunkra nyilvánvaló ebben a történetben. Pap Gábor viszont feltételezi az őstől örökölt szakrális magyar uralom elleni indoeurópai szövetség létezését. Vélhetően emiatt adtak a Német-római birodalomnak Szent jelzöt is, hogy az átvett szakralitás létezése igazolható legyen. Kezükön ez sajnos profanitássá silányodott. Atilla nagykirály, aki mindkét római birodalmat hódoltatta, emiatt lett barbár a nyugatiak történelemkönyveiben. Ma sem látszik semmilyen megbocsátás vagy enyhülés irányában. A Rómát fosztogató germánok ezzel szemben már régóta tisztára mosott és fényesre csiszolt indoeurópaiként, és lelkesülten tanítják a világtörténelmet a *lemaradottaknak*, és persze nekünk, megraboltaknak. Az indoeurópai bosszú képtelen volt a szakrális Magyarországot felszámolni, annál is inkább sem, mert ezt kis híján Árpád és utódai tették meg övelük. Nem maradt más hátra, mint kitalált történelem segítségével eltulajdonítani az egészet, közben *szép új* történelemmel is megajándékozni a szerintük Európába befurakodó magyarokat. Ezért Európa utolsó ezer éve a magyar szakralitás ellopásáról szól. Itt tartunk most, lélekben gazdagabban a tennivalók felismerésével. A valós helyzet nyilván nem festhető fel ilyen leegyszerűsített képben, de további kutatások híján erről nem lenne szerencsés feltételezésekbe bonyolódni.

Ha az eddig elhangzottakat mérlegre tesszük, feltételezhetjük, hogy a magyar Szent Korona feltehetően Karatonnal vagy Atillával, de legkésőbb Géza királlyal és Szent Lászlóval bekerült Magyarországra és később – leszámítva az ismert és nevezetes eseteket – sohasem tartózkodott azon kívül. A Szent Korona hiányában temérdek esemény nem következhetett volna be. Sem az országfelajánlás, sem a szakralitás számtalan megnyilvánulása Árpád utódainak cselekedeteiben, amelyek a Szent Korona uralkodó jelenléte nélkül nevetséges és szánalmas események lehettek volna csak, hiszen nem állt volna királyaink tettei mögött a tekintélyt kölcsönző isteni-égi ego. Ha ugyanis Bizánc vagy Róma, ne adj isten Köln urai a korai középkorban megszerezték volna a Szent Koronát, létezésünk jelentősen megnehezült volna.

Összegzésképpen mondjuk el, hogy a magyar Szent Korona formai és tartalmi előzményeit a szkíta gyökerű Pártos birodalomban leltük meg. A párosok államának bukása miatt 226 után már nem számíthatunk tevékeny pártos uralomra, amely a korona elkészítésére megrendelést vagy parancsot adhatott volna. Figyelembe véve a Gyöngy-himnusz tanulságait és a katonaszentek halálának idejét, legvalószínűbbnek a 303-325 közötti idő adódik a Szent Korona elkészítésének idejéül. Hangsúlyozni kell ezzel együtt a pártos hagyaték mindennél erősebb hatását, beleértve természetesen a szakralitás eszmeformáló erejét is. A nyugaton általánosan elterjedt koronaábrázolások ténye ugyanakkor feltehetővé teszi a Szent Koronának igen korai európai megjelenését, egyúttal a szakralitást utánpótlás számára a szent kincs láthatóságát.

024 Ehelyütt egy olyan képet adok közre, amely szépségén túlmenően döntő és meglátásom szerint kikezdehetetlen bizonyíték a Magyar Szent Korona eredeti, ráadásul igen korai egybeszerkesztettségére nézve. A palermói Monreale katedrálisának szentélyében díszlő mozaik nemcsak a Szent Koronához képest rontott kéztartású Pantokrátor Krisztust mutatja – akinek hiányzik a kezéből a gyöngy, - de egy-egy görög és latin nyelvű szövegektől kísért alaksort is ábrázol egymás alatti szinteken. Az isteni és angyali személyek sora görög nyelvű feljegyzésekkel kísért, míg az apostolok soraiban latin nyelvű feliratokat láthatunk. Ez a szerkesztésmód azonos a magyar Szent Korona szerkesztési elveivel. A keleti kereszténység eszerint azonos elvei szerint a késői középkorban készült palermói szentély azt mutatja be, hogy a görög és latin feliratok együttes jelenléte nyelvhasználatát tekintve tökéletesen megfelel a Magyar Szent Korona által is ábrázolt isteni és angyali ill. apostoli kör görög és latin szövegezésének. Mindez arra utal, hogy a bizánci rítusú egyházban (is) a kétnyelvűség ilyen megnyilvánulása bevett gyakorlat. Valószínűleg soha senkinek nem jutott még eszébe, hogy eme egyidőben készült pazar mozaik egyes részleteit “Mosaik Latina” és “Mosaik Graeca” néven különböző korokból és helyekről eredeztesse, hasonlóan a még mindig támogatott és elszánt magyar kutatókhoz, akik mind a mai napig *Corona latina* és *Corona graeca* fogalmakkal szeretnék Szent Koronánkat időben és térben feldarabolni.²⁹⁹ Érvelésük hihetőbb lett volna, ha a világtörténelemben legalább egy olyan koronaábrázolást tudtak volna bemutatni, amelyben koronának neveztek volna egy olyan alakzatot, mint a Szent Korona általuk elnevezett ún. felső *latin* része. Ilyen azonban nem volt azon egyszerű oknál fogva, mert a korona szó a körből fogant, ezért legalább abroncsformájú kör, és nem félgömbszerű pántokból készült valami, ami önmagában sem áll meg a kör szöbokrán belül.

Miután a korona abroncsán Monreale és Cefalu analógiái szerint isteni és angyali személyek lehetnének csak, így a hátsó oldalon oda a jelenlegiek helyett hasonlókat lehetne elképzelni. E feltételnek egyik későbbben felszerelt gyatra kivitelű kép tulajdonosa, VII. Dukász Mihály, Géza-Geobitzasz(?) és Konstantin³⁰⁰ sem felel meg még akkor sem, ha a bizánciak fentebbi ábrázolásaikon a Pantokrátor két oldalán előszeretettel szerepeltetik a császári párokat. Ők azonban nem isteni személyek, de még csak nem is szakrális uralkodók, ezért őket odaszerelni egyszerű plágium csupán.

A Magyar Szent Korona időbeli elsőbbségére utal az etruszk gyöngyös párhuzam, így a művészettörténetnek igazából arra a kérdésre kellene megtalálnia a választ, hogy Bizáncban és máshol miért tűnik el a gyöngy? Úgy tűnik azért, mert a Tamás evangéliumot időközben nem kanonizálták, így tanítása is elfelejtődött. Eszerint a Szent Korona még a kanonizálás előtti időkből való lehet, míg a gyöngy nélküli ábrázolások későbbiek. A kanonizálás ideje ismert, 325-ben a niceai zsinat döntött erről. Emiatt feltételezhetjük, hogy a Szent Korona 325 előtt készülhetett valahol keleten. Ebből adódik a következtetés, hogy a keleti egyház a magyar Szent Korona programjának másolt, de rontott – gyöngy nélküli - változata alapján szerkeszti szentélyeiben a mozaikokat, amelyeket azonban jobb, ha *ikonosztáz* névvel illetünk. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a Szent Korona, Bizánc, Monreale, Cefalu, Wieselburg és a többi itt nem ismertetett *ikonosztáz* lényegét tekintve máig tovább él a görög gyökerű – görög katolikus és ortodox – más egyházak ikonosztázainak szerkesztési gyakorlatában, bár érzékelhetően más hangsúlyokat követve. Itt az isteni és angyali szint a földszintre megy - mintegy közelebb hozva az istenségeket az emberi megértéshez, - felette Jézus nevezetes tetteinek képei sorakoznak, míg az apostolok a legfelső szintre kerülnek. Most megérthetjük azt is,

²⁹⁹ A palermói Monreale szentélyének mozaikján és a Szent Koronán látható hasonlóságot, és a kétségtelen elvi azonosságot az általam ismert, tudatosan kereső és felismerő magyar kutatók közül Kiss Irén és Tábori László állapította meg elsőként. Bár korábban magam is jártam a helyszínen, a kínáló párhuzam akkor még nem világosodott meg számomra. Monreale szentélyének mozaikja nem egyedi eset, tartalmi és formai azonosa a Palermóhoz közeli Cefalu székesegyházának szentélyében ugyanolyan szerkesztésben díszíti a templomot.

³⁰⁰ Ld. Pap Gábor: Angyali korona, szent csillag. Kézirat, Jászberény, 1997. 16. oldaltól.

hogy miért nem tudtak az Árpádok jó szívvel választani a nekik felkínált keleti és nyugati kereszténység között. Mindenesetre le kell szögezzük azt a tényt egyúttal, hogy a jézusi kereszténység örökségének javarészét az elmúlt 2000 évben a keleti, immár ariánus kereszténység eszmekörében és ábrázolásaiban találhatjuk fel kimutathatóan. Ennél már csak egy további feltételezésünk adódhat a fentebbi képsorokhoz fűzött ismertetésekől, nevezetesen az, hogy a magyar Szent Korona a pártos királyok koronája volt és emiatt már IV. Artabán, az utolsóelőtti pártos nagykirály meggyilkolása előtt (226) léteznie kellett. A bizánci arszakida császárok lehettek az egyetlenek, akik tovább vitték az ősi keleti keresztény hagyományt, így az ott teljesedett ki új köntösben. A keletieknek eszerint elegendő erejük volt hitük és a birodalomban jelenlévő népességük révén a római birodalom kettészakadását végrehajtani, mindezt a mediterrán térségben élő görögség aktív részvételével és vallási ügyekben tapasztalható támogatásával is keresztülvinni.³⁰¹ Pártosország királyai a Krisztus utáni időszakban médek voltak, így a Szent Korona készítőit köztük kellene megkeressük.

³⁰¹ Megkövetem az Olvasót azért az ellene elkövetett bűnért, hogy a fentebbi képsorok jegyzeteiben tárgyalt kérdésekre csak kitérőleg adok tájékoztatást, holott a Szent Korona kapcsán felmerülő kérdéseket mindig kiemelten kellene tárgyaljuk. Kezdetben magam is azt hittem, hogy az aktuális idézet egy-két ábrával követhetőbbé válik, a leletek ezzel szemben kitértek a nekik szánt keretből.

025 Cefalu szentélyének mozaikja